

SZABADELVÜPÁRTI
NAPTÁR

AZ 1885. ÉVRE.

SZERKESZTI

SZATHMÁRY GYÖRGY.

MÁSODIK ÉVFOLYAM.

BUDAPEST,
LÉGRÁDY TESTVÉREK.

Emlékezzünk régiekről!

Irta: **Falk Miksa.**

Azon beszéd, melyet Tisza Kálmán miniszterelnök úr szeptember hó elején nagyváradi választóihoz intézett, méltó föltünést okozott nem csak a szónok személyiségénél, hanem a beszéd jelentőségénél fogva is. Napokon át e beszéd képezte a hirlapi vitatkozások majdnem egyedüli tárgyát. Legélénkebben vitatta meg a sajtó azon részt, mely őt közvetlenül érdekli, tudniillik: azokat a rendkívüli intézkedéseket, a melyek egész általánosságban kilátásba helyezettek, s a melyekben főleg az ellenzék, dacára a részletes ismeret teljes hiányának, a sajtószabadság megszorítását akarta látni. Ha más valaki magát illetékesnek tartja t á m a d á s t intézni oly intézkedések ellen, a melyeket részletesen nem ismer, én, ki szintén nem ismerem, azért még sem tartom magamat illetékesnek azoknak védelmezésére, de mint oly embernek, ki három évtizeden túl működik egyszerű napszámosként a napisajtó terén, talán szabad lesz elmondanom egyet-mást, a mi ez alkalommal eszembe jut és feleleveníteni egynémely reminiscentiát, mely a fiatalabb irói nemzedékre nézve talán némileg tanulságos is lehet.

* * *

Mióta én a hirlapirodalom terén foglalkozom, a sajtószabadság három pházison ment keresztül. Az első a Bach-korszaké volt. Akkor fennen hirdették ugyan a sajtószabadság elvét, és mintegy büszkélkedve kürtölték ki, hogy a «censura*el van törölve.» Volt is sajtótörvény a papiron, mely azonban soha sem alkalmaztatott. Én legalább sajtóperre az akkori időből nem emlékezem — de a papiron álló birói eljárás mellett volt más valami, a mi az «administratív rendszabály» ártatlan nevét viselte. Ez abban állott, hogy nem a bíróságnak, hanem a politikai hatóságnak jogában állott, ha neki valamely lapnak magatartása nem tetszett, minden további indokolás, vagy egyes concret eset megjelölése nélkül az illető lapot «meginteni», azután rövidebb vagy hosszabb idő múlva ezt a megintést ismételni és ha ugyancsak a politikai hatóság felfogása szerint a lap magatartása e második megintés dacára sem változott, magát a lapot néhány hétre, néhány hónapra, vagy akár néhány esztendőre is felfüggeszteni. Mikor ekként valamely lap ily megintéssel boldogított, annak kiadója természetesen odafutott a poli-

तिकai hatósághoz, kérdezősködvén, vajjon mitévő legyen, hogy a megintés ismétlődése s az ez ismételt megintést követő felfüggesztés ellen megóvhatta magát? Akkor neki a legnyájasabb arccal azt válaszolták, hogy erre nézve részletes utasítást adni bizony vajmi nehéz dolog, hogy a hatóság erre nem is kötelezhető, a szerkesztőnek a dolga arra vigyázni, hogy «illoyális» dolog az ő lapjában napvilágot ne lásson: de ha épen kívánja, különös grácia-képen meg fogják engedni egy rendőrségi hivatalnoknak, hogy a lapnak minden egyes számát a megjelenés előtt átnézze és abban előre megjelölje a kifogásolható helyeket, melyeknek eltávolítása aztán a megintés veszélyét is elhárítaná a laptól.

Más szavakkal ez censura volt in optima forma, csak azzal a különbséggel, hogy Metternich alatt ezt a censurát a hatóság mint ötlet megillető jogot nyíltan gyakorolta, Bach alatt pedig még mintegy kegyelmi tény gyanánt tüntették fel, a melyért az illető lap még köszönettel is tartozik, mint olyasmiért, a mire a hatóság kötelezve nincs és a mit csak jóakaratból tesz. Az én kedves Kemény Zsiga barátom, mikor a «Pesti Napló» szerkesztését átvette, természetesen borzadt e gráciától: a maga naiv kedélyével arra számított, hogy az a tisztességéret, mely ő benne megvolt, a hatóságban is meglesz és a maga részéről legnagyobb óvatossággal szerkesztvén a maga lapját, de a censurának azt alá nem vetvén, lehetetlennek tartotta, hogy ezt a lapot, mely oly mérsékelt, oly higgadt, oly jóakaró hangon irt és másfelől az országnak nem csak legtekintélyesebb, hanem úgyszólván egyetlen nagyobb politikai közlönye volt, lehetetlennek tartotta, mondom, hogy ezt a lapot a hatóság felfüggeszteni merné. Csalódott! Megkapta az első megintést, a mire még óvatosabb lett, a nélkül természetesen, hogy a lap hazafias szellemén változtatott volna.

Pedig épen ez a szellem volt az, a mi az akkori hatalmasakat genirozta.

Megkapta erre a második megintést. Most amúgy is gyöngéd kezére felhúzta a bársony keztyűt és még jobban suaviter lett in modo, de az osztrák önkényuralom uszályhordójává nem aljasította le magát. Akkor azután megtörtént az, a mit ő lehetetlennek tartott volt, tudniillik a lapot felfüggesztették, már nem emlékezem határozottan, hat hétre, vagy két hónapra, és erre azután Zsiga barátom is beadta a derekát, és alávetette magát a censurának, miután nem volt egyéb választása, mint vagy ezt tenni, vagy pedig végkép lemondani a lap folytatásáról és így megfosztani a magyar embert még attól az egyetlen olvasmánytól is, mely benne egy felől az alkotmányos érzületet, más felől a viszonyok jobbra fordulába vetett reményt fenntartani képes volt. Mikor ezen elhatározását velem közölte, — én akkor Bécsben laktam és a «Pesti Napló» vezércikk-írója voltam, — arra kértem őtet, hogy időről-időre küldje be nékem a rendőrség törléseivel ellátott kefelevonatokat, hogy némileg tájékozhasam magamat arra nézve, vajjon mit szabad még írni, mit nem. Ő ebbeli kívánatomat teljesítette, és ha majd valaki

az akkori kornak történetét meg fogná írni, ezen kefelevonatok, melyeknek egy része még most is birtokomban van, e tekintetben igen érdekes adalékot szolgáltatnának. Nem akarom tulságos mértékben igénybe venni az olvasók türelmét, de hogy a mai kor fiának némi fogalma legyen az akkori állapotokról és azokról a rendkívüli nehézségekről, a melyek közt nekünk akkor hirlapírói pályánkat meg kellett futnunk, legyen szabad e rendőrségi törlésekből legalább egynéhányat megemlítenem.

Kiragadok egy pár hasábot az 1859-ik évnek július havából. Ott találok a következő ujdonságot: «E hó 4-ikén egy osztrák parlamentair jött két dzsidás kíséretében a francia főhadi-szállásra. Az említett parlamentair Ferenc József császár önkezüleg irt levelét hozta.» Ez kitöröltetett és plajbászszal mellé van írva: «Bitte es zu beseitigen.» Ugyanazon hasábon van egy másik hir: «Napoleon császárnak bemutatnak egy zuávot, ki egy osztrák zászlót elfoglalt, miután előbb a zászló-tartót és az ezred ezredesét lelőtte.» E szavak: «és az ezred ezredesét» ki vannak huzva azzal a megjegyzéssel: «Bitte wegzulassen.» Tehát magában a tényben, hogy egy osztrák zászlót a franciák elfoglaltak, a rendőrség semmi kifogásolni valót nem talált, hanem igen is abban, hogy az illető zuáv nem csak a zászló-tartót, hanem az ezredesét is lelőtte, holott minden szabályszerűen szervezett agyvelő gondolkozása szerint az ezredesnek csak dicsőségére válhatott az, hogy a zászlót el nem hagyta, és e bátorságáért életével lakolt. A külföldi rovat a következő szavakkal kezdődött: «Mialatt a fegyvernyugvás megkötöttet a nélkül, hogy ezen ténynél Piemontról említés tétetett volna; a római tartományokban csodálatos dolgok vannak készülöben.» Ez ki van húzva és melléje téve «Wegzulassen.» E bevezető szavak után következett a római tartományokban készülö dolgok részletes elősorolása. Ez ellen nem történt kifogás; hanem hogy miért kellett azután kimaradni ama semmit sem mondó bevezető soroknak, arról nekem még ma sincs sejtelmem. — A francia császárné anyjáról, Montijo grófnéról, az mondatik, hogy: «az Orsini-merényletig nem bírta veje, Napoleon császár kegyét, de ezen esemény óta és azon nagy szeretetnél fogva, melyet a császárné akkori bátorságteljes magaviseletével a népnél kivivott, anyja ismét kegybe jött.» Töröltetett azzal a megjegyzéssel: «Dieses bitte wegzulassen.» Más helyen egy porosz lap után közöltetnek némely hírek állítólagos viszálykodásokról, melyek Napoleon Lajos császár és Victor Emanuel király közt támadtak volna. Az egész cikkecske töröltetett: «Hat unbedingt wegzubleiben.» — Ugyanezen számban a hivatalos, mondó hivatalos «Prager Zeitung» egy közleménye szóról-szóra van lefordítva ezzel az egyszerű bevezetéssel: «A hivatalos «Prager Zeitung» következő tudósítása némi világot vet a napi eseményekre.» Az egész közlemény töröltetett: «Bitte für heute es zu beseitigen, es könnte übelgenommen werden.» — Én magam a július 13-iki számba vezércikket irtam, mely tele volt malitiával, melyet azonban, miért, miért nem, a rendőrség keresztül bocsátott öt apró szócska kivéte-

lével. A cikk bevezetése ugyanis így szólott: «A ki előtt azon különféle nagy részben ellenkező várakozások — egy felől aggodalmak, más felől remények — ismeretesekek, mik a mostani háboruhoz köttettek, annak könnyü megítélni azon benyomást is, melyet a legujabb események: a fegyverszünet és a mi azt követte, a különféle körökben tehettek.» Az olvasó kétségkívül azt gondolja, hogy a rendőrségi törlés áldozatául azok a szavak estek, melyek az osztrák-francia-olasz háboruhoz kötött reményekre vonatkoznak, világos lévén, hogy ez alatt főleg Magyarországnak abbéli reménye volt értve, miszerint az absolutisticus Austriát odalent jól el fogják páholni és hogy ily vereség után Magyarország irányában Bécsben engedékenyebbek lesznek. Nem! Az említett szavaknak eme jelentőségéről a rendőrségnek — úgy látszik — még sejtelve sem volt, hanem kitörülte e szavakat: «és a mi azt követte.» Miért tette ezt? Sokáig törtem rajta a fejemet, törje kérem a tisztelt olvasó is a magáét, meglehet, hogy nálamnál szerencsésebb lesz, de én mind ez óráig nem birtam rájönni a törlés okára.

Elég lesz ebből ennyi, annak bebizonyítására, hogy van egy oly állapot, mely még a legszigorubb törvénynél is rosszabb, tudniillik: a törvény-nélküliség. Nem is küldtettem fel magamnak sokáig ezeket a törléseket, mert egyáltalában nem tudtam magamat szerintök tájékozni, hanem ellenkezőleg arra a meggyőződésre jutottam, hogy ezekben a törlésekben sem ilyen, sem amolyan rendszer nincs, hanem csak egy van benne: ostobaság! Midőn egyszer erre nézve tisztában voltam, a követendő út is világosan állott előttem. Soha sem neveztem meg többé egyenesen azt a személyt, vagy azt a tárgyat vagy azt az országot a melyről szólni akartam, hanem más név előre bocsátása mellett elmondtam az elmondandókat és legnagyobb örömömre azt tapasztaltam, hogy az olvasó közönség tökéletesen megértett és alattomban nem csak annak örvendett, hogy az igazságot megmondtam, hanem annak is, hogy a rendőrséget minden nap felültettem. Ezek az akkori rendőrtisztek egyébiránt talán nem is voltak valamennyien oly korlátolt eszüek, hogy keresztül ne láttak volna a szítán; hanem mint tősgyökeres burocraták csak saját felelősségükre gondoltak. Ha én Dániáról és Schlesvig-Holsteinről, az amerikai Egyesült-Államok éjszaki és déli tartományairól szoltam, az az osztrák burocrata, ha kérdőre vonták, bátran mondhatta főnökének, hogy ezekhez a dolgokhoz neki nincs köze, s hogy a neki adott utasításban nem foglaltatik az, hogy akár Dánia, akár Schlesvig, akár az éjszaki, akár a déli Egyesült-Államok mellett neki állást kell foglalnia; azért pedig ő nincs fizetve, hogy a sorok közt olvasson és azon törje a fejét, vajjon egy teljesen ártatlan passus alatt mit érthetne a kevésbé ártatlan olvasó. Így tehát még e valóban borzasztó törvénynélküli állapot mellett is lehetett irni, hanem persze csak tollal és nem a mint most néha-néha megtörténik: — bunkóval. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy ez valami irigylendő állapot volna és hogy hálával tartoznánk az Úristennek és a kormánynak bármely rossz

sajtó-törvényért is, mert hiszen volt idő, midőn semmiféle törvény nem volt, hanem csak azt akartam kimutatni, hogy mi öregebbek alios vidimus ventos és így nem egykönnyen szoktunk megijedni, ha nekünk a sajtószabadság veszélyeztetéséről beszélnek.

Következett aztán a sajtószabadság azon második stádiuma, melyet nekem át kellett élnem és melyet Schmerling lovag inaugurált. Ő az előleges censurát, a mely pedig, miként a mon-dottakból látható, mintegy kegyelmet képezett a lapokra nézve, — megszüntetvén, kijelentette, hogy a sajtó kizárólag a törvény alá helyeztetik. Milyen volt ez a törvény, annak részletes kimutatása nagyon messzire vezetne, csak annyit mondok róla, hogy az engem mindig Talleyrand eme mondására emlékeztetett: adjatok nekem két sort a legbecsületesebb ember leveléből és én egy kis magya-rázat mellett a levél íróját az akasztófára viszem. A Schmerling-féle sajtótörvény alapján a legártatlanabb ujdonságért annak szer-zőjét akármilyen súlyos büntetésre lehetett elítélni. Egy ilyen törvény már magában véve is baj és majdnem rosszabb mint a törvény teljes hiánya, mert alkalmat szolgáltat törvénytelen cselekedetekre a törvényesség köpenyét borítani. E bajt csak egy dolog enyhíthette volna némileg, tudniillik az, ha a politikai sajtóperekben esküdtszék ítél, mert ez az intézmény mégis némi kilátást nyújtott volna arra, hogy a törvény magyarázatánál a legtöbb esetben az igazság még sem fog arcul csapatni. Ezt Schmerling lovag igen jól tudta és ámbár ő 10 évvel előbb mint igazságügyminiszter a liberálist ját-szotta, 1861-ben államminiszterre kinevezetvén, arról, hogy politikai sajtóperekben a jury ítéljen, hallani sem akart, azt állítván, hogy a független bírák jellemében is megvan minden megkívántató garancia. Milyen volt ez a garancia, ezt is sajnosan tapasztalni volt alkalmam. Én 1850 óta szolgáltam a nagy bécsi takarékpénztárnál, melynek Schmerling lovag elnöke volt. Tíz éven át, azaz, a mióta Schwarzenberg Bódog hg miniszterelnök őt a kabinetből kiakolbólította, ő excellentiája a malcontentusok közé tartozott — és ő malcontentus volt mindaddig, míg nem nevezték ki ismét miniszternek — ez első tíz év alatt, mondom, köztünk a legjobb viszony volt, sőt még én voltam az, a ki közvetítette Széchényi István gróf és Schmerling lovag találkozását a döblingi tébolydában; de midőn — mit talán más alkalommal fogok behoztatni — e nagyon középszerű állam-férfiu mindenható miniszterre kinevezetett, e viszony megváltozott. 1861. kezdetén az új államminiszter nagy estélyt adott, melyen az én hivatalbeli közvetlen főnököm is jelen volt. Schmerling ur félrevonta ezt az igazgatót s fél óráig magyarázta neki, hogy én milyen fel-forgató irányt követek, meghagyván neki, hogy engem ő excellen-tiája nevében megintsen és figyelmeztessen, hogy ha ez irányt meg-nem változtatom, abból nagy baj lesz. Midőn a miniszter ez üze-netét átvettem, röviden kijelentettem, hogy mint takarékpénztári titkár Schmerling lovag elnöknek parancsait elfogadom és teljesítem, de mint írónak nekem az államminiszterhez semmi közöm nincs; én a törvény határain belül igyekszem maradni, ha pedig elég sze-

rencsétlen volnék e határokon túl lépni, tessék engem a bíróság elé állítani. Nem is kellett sokáig várakoznom e kívánatom teljesítésére. Én akkor a bécsi «Wanderer» számára irtam vezércikkeket és egy alkalommal élesen, azaz oly módon, melyet akkor élesnek neveztek, de a mely ma nevetségesen szelidnek tűnnék fel, kikeltem a pestmegyei adminisztrátor kineveztetése ellen. Egyszer épen ebédnél ülven, kapok ismeretlen kéztől egy cédulát, melyre e szavak voltak írva: ma délután öt órakor a rendőrség házmotozást fog tartani a «Wanderer» szerkesztőségében és ott a pestmegyei adminisztrátorra vonatkozó cikknek kéziratát fogja keresni. E cédulát rögtön elküldtem a «Wanderer» szerkesztőjének, Grosz Mórícnak, a ki természetesen a nyomdába sietett, az apró darabokra nyirbált kéziratot összeszedte és megsemmisítette, szerencsétlenségre ott felejtven, vagy észre nem vevén annak egy kicsi darabocskáját, mely mindössze két vagy három sort tartalmazott. Öt órakor a rendőrség kiküldöttjei megjelentek, a házmotozás megtörtént és máris re infecta el akartak távozni, midőn egyik rendőr észreveszi az említett kis papírszeletet és azt olvasni kezdven, ráismer, hogy az az incriminált cikkhez tartozik. Megjegyzem, hogy e papírszeleten nem volt az én kezem írása, mert nekem már Bécsben is szokásom volt. cikkeimet diktálni és e végre rendes irnokot tartottam, egy cs. kir. diurnistát, ki délelőtt valamely hivatalban aktákat másolt, délutánonként pedig én nálam az én ugynevezett forradalmi cikkeimet irta. A «Wanderer» szerkesztője, ki különben is minden tekintetben lovagias ember volt, tudomással bírván arról, hogy a lefoglalt papíron nem az én kezem írása található, a vizsgáló bíró előtt határozottan megtagadta a cikk szerzőjének megnevezését és az egész felelősséget magára vette. Mind a ketten, én is ő is, azt gondoltuk, hogy így legalább nekem bajom nem lesz. Én a szerkesztőnek emez áldozatát el nem fogadtam volna, ha az osztrák sajtótörvény is a fokozatos felelősséget állapította volna meg úgy, hogy ha a szerkesztő a cikk szerzőjét megnevezi, csak az utóbbi vonatik kérdőre, a szerkesztő pedig nem. De ott egészen másképen állott a dolog. Ott a kiadó, szerkesztő, szerző, sőt még a lap terjesztője is mindannyian felelősök és így a szerkesztőn semmit sem segített volna az, ha vele együtt engemet is felelősségre vonnak. Nagy csodálkozásomra egy pár nap múlva engem is megidéznek a vizsgáló bíró elé — ha jól emlékszem Heisz volt a neve — ki azt a kérdést intézte hozzám: vajjon az incriminált cikknek én vagyok-e szerzője? Meglehet, hogy az imént mondottaknál fogva nem cselekedtem okosan, de ama pillanatban gyávaságnak tartottam volna hazudni és így határozott igennel feleltem. Erre a vizsgáló bíró kezét nyújt e szavakkal: «tudtam, hogy ön bátor ember és hogy önnel szemben nem szükséges az igazság kiderítése végett, holmi apró fortélyokhoz folyamodni . . .» E szavakat akkor rögtön figyelembe sem vettem, de megértettem azokat a tárgyalás előtti napon, midőn az akták közt, a kéziratnak megtalált darabjához ragasztva az en irnokomnak ő általa sajátkezüleg irt lacimét megpillantottam.

A dolog ugyanis, a következő módon történt. Egyszer, midőn a hivatalból hazajövök, nóm azt mondja nekem, hogy egy öregasszony kereste Mayer diurnistát, a ki nálam irni szokott, arra akarván őt kérni, legyen szives neki — annak az ismeretlen öreg asszonynak — egy bizonyos folyamodványt megírni, melyet ő valamelyik hatósághoz beadandó volt. Midőn nóm erre azt viszonzta, hogy Mayer csak délután szokott hozzánk jönni, az öreg asszony azt felelte, hogy ő meg szolgálatban áll és délután nem szabadulhat hazulról, tehát kéri Mayer urat, legyen szives neki adresszejét fölírni, ő — az asszony — majd másnap reggel fog érte eljönni. Dictum, factum. Én semmi rosszat nem gyanítva, a diurnistával fölirattam lakeimét, az öreg asszony másnap déltt eljött érte s én e magában véve teljesen jelentéktelen dolgot régen elfelejtettem volt, midőn — a mint mondom — ezt az adressze-t megtaláltam az ellenem folytatott peraktái közt, melyek a tárgyalás előtti napon a vádlott által való megtekintés végett az ugynevezett «védők szobájában» kitétettek. Akkor tüstént világossá lett előttem, miszerint amaz asszonyt a rendőrség küldte hozzám, hogy irnokom irását, mely az adresszén látható volt, összehasonlította a cikk kéziratának irásával és így képes volt constatálni, hogy azt a cikket csakugyan az én irnokom írta, tehát a cikk szerzője én vagyok. Ha én a szerzőséget tagadom, ezen az uton rám bizonyították volna, hogy hazudtam. Erre vonatkoztak a vizsgálóbírónak előbb említett elismerő szavai. Ugyan kérem, mit tetszik mondani a sajtószabadság ezen neméhez? Egy pár hét múlva a végtárgyalás megtartatott. A vádlottak padján ült Seyfried lovag, mint a «Wanderer»-nek (habár csak névleg) felelős szerkesztője, azután Grosz Móric mint annak valódi szerkesztője, azután én, mint a cikk szerzője, a nyomdász pedig csakis betegsége következtében lett a megjelenéstől fölmentve. A tárgyalás részleteiről nem akarok szólni, de igenis a bíróság összeállításáról. Annak elnöke Schwarz tanácsos volt, kinek határtalan ambícióját, rendjelés-cim-vágyát mindenki ismerte. Az egyik votáns Exéli főtörvényszéki bíró volt, a kit a bécsi törvényszékhez beosztottak, mert ő a magyarországi események következtében elvesztette azt az állást, melyet előbb — ha jól emlékezem Sopronban — elfoglalt volt. Ez ember szive mélyéből gyűlölte a magyarokat már akkor is, mikor itt volt és még inkább, mikor innen kiszorított, és hogy e két uri emberrel szemben, kiknek elfogultságáról senki sem kételkedhetett, a részrehajlatlanságnak látszatát megmentsék, a bíróság harmadik tagjául Wagner Camillo tanácsos küldetett ki, a ki a liberalismus hírében állott. Államügyész akkor Limbacher ur volt, a ki még jelenleg is a bécsi birodalmi tanácsban a klerikális pártnak egyik vezére, de ő épen akkor a büntető törvény kidolgozása végett az igazságügyi miniszteriumhoz volt beosztva és így az én sajtóperemben Wögerer Henrik tanácsos által helyettesítették őtet. Wögerer ur azelőtt szintén Magyarországon volt törvényszéki bíró és ugyancsak a magyarországi események következtében állását veszítvén, Bécsben újabb alkalmazásra várt. Hanem ebben az emberben

Schmerling ur csakugyan csatlakozott. Wögerer ur, a kihez engem később valódi barátság kötelékei fűztek, már akkor is őszinte barátja volt a magyaroknak, itt az országban nyelvünket tökéletesen megtanulta oly annyira, hogy Szalay történetét németre fordíthatta, mely fordításból néhány kötet meg is jelent. Milyen furcsák az élet utjai. Ezt a fordítást én ajánlottam föl Eötvös bárónak, a ki azt a Szalay család javára kiadatta és én revideáltam ezen munkáját ugyanazon férfiunak, a ki sajtóperemben mint közvádoló állott velem szemben. Hanem nem is erőltette meg magát ebben a perben, csak annyit tett, a mennyit tenni kötelességszerűen kénytelen volt, és mikor reám ki volt mondva a «vétkes» és az államügyész a büntetés nemére és mértékére javaslattételre lett felszólítva, Wögerer nemes egyszerűséggel kijelentette, hogy ő csak az elv érdekében kívánta az én elítéltetésemet, de büntetési indítványt nem tesz, ezt teljesen a bíróságra bízván. A három bíró visszavonult s miként utólag a leghitelesebb forrásból értesültem, a következő módon szavaztak: az én Exéli uram mint első szavazó, két évi sulyos börtönt, minden héten egy bójtnapot és a tudori rang elvesztését indítványozta. Wagner Kamillo ennek ellenében két havi egyszerű fogságot minden sulyosítás nélkül proponált; utóvégre elfogadtatott mint középut, Schwarz elnök indítványa, mely hat havi börtönre, havonkint egy bójtnappal és a tudori rang elvesztésére szolt. És ezt az ítéletet felebbeztem a főtörvényszékhez, megvallom a siker legkisebb reménye nélkül. Miért voltam oly reménytelen? Elmondom, mert a legeredetibb és legjellemzőbb az egész dologban. Még mielőtt a végtárgyalás megtartatott volna, Kemény Zsigától kaptam egy levelet, mely még most is birtokomban van; ebben ő elbeszéli nekem, hogy Zsedényi Ede, a ki mint conservatív ember, a bécsi hivatalos körökben persona gratissima volt, lejött Pestre és a casinóban Deák Ferenczel és Kemény Zsigával találkozván, itt természetesen az én sajtóperemről kezdtek beszélni. Erre Zsedényi nekik határozottan kijelentette, hogy hiába való minden lépés, melyet tennénk, mert magállapított dolog az, hogy engem az első instantia 6 havi börtönre, havonként egy napi bójtöléssel és a tudori rang elvesztésére fog elítélni, hogy a 2-ik instantia ezt az ítéletet egész terjedelmében egyszerűen meg fogja erősíteni, hogy azután az ugynevezett «rendkívüli revisió» útján az acták a legfőbb törvényszék elé fognak kerülni, mely a 6 hónapot 3-ra fogja leszállítani és a bójtölést elengedni. Ismétlem, hogy a mint a kezemben levő levél mutatja, Zsedényi ezt akkor beszélte, mikor még a végtárgyalás napja sem volt kitüzve és a mit ő a casinóban mondott, az szóról-szóra beteljesült. Az országos főtörvényszék megerősítette az első bíróság ítéletét, a legfőbb törvényszék pedig 3 hónapra szállította le a börtönbüntetést és a bójtölést elengedte. A tudori rang elvesztése az osztrák törvény szerint a börtönbüntetésre való elítéltetésnek következményét képezte és így a bécsi törvényszék erre vonatkozó értesítése leküldetett a budapesti egyetemhez, mely engem annak idején tudorrá graduált volt. És itt há-

lása n meg kell említenem, hogy az akkori rector magnificus, a ki nem volt más, mint Pauler Tivadar, jelenlegi igazságügyminister, emez értesítést válasz nélkül egyszerűen félretette, kijelentvén, hogy ő nem ismer oly magyar törvényt, mely ez esetben bárkinek is a tudorok sorából való kitörlését követelné. Erre talán azt fogják mondani, hogy ebben semmi sincs, hogy ez természetes dolog, és hogy mindenki ugyanezt tette volna. Pedig hát nem így van. Ma könnyű így beszélni; de akkor csakugyan bátorság kellett hozzá, a törvénytelenéssel szemben a törvényes álláspontot védeni, és Pauler Tivadar nem csekély személyes felelősséget vállalt magára, midőn a bécsi törvényszék átiratát teljesen mellőzte. Schmerling urnak volt annyi esze, hogy ezt a kérdést tovább nem bolygatta. És itt ismét kérde m: mit szólnak t. olvasóim az olyan igazságszolgáltatáshoz, a mely négy napi végtárgyalást tartat ugyan, de már hetekkel előbb megállapították az ítéletet, akármilyen legyen is a végtárgyalás lefolyása.

Egyébiránt ezen egész sajtópert senkisé m jellemezte jobban, mint a magyar jogászvilágnak egyik disze, Csemegi Károly, ki akkor egyszerű aradi ügyvéd és Pompéry János lapjának jogász-munkatársa volt. Szegény János barátom, ki mindig oly melegen érdeklődött az én ügyeim körül, kétségbeesett, midőn az én elítélte semről értesült, és desperációjában Csemegihez fordult azon kérdéssel, hogy hát quid faciendum. Csemegi e kérdésre a következő levéllel felelt, melynek eredetijét Pompéry nekem átküldte:

Aradon, 1862. március 29-én.

Tisztelt barátom Uram!

Csak undorral lehet végig tekinteni azon törpe jelenségen, mely a Falkpernek elnyomoritott torz alakjában előttünk áll.

Nem tudja az ember, hogy a gyávaságot vagy gázaságot apostrophálja-e inkább, mely itt a védők és a bíróság részéről a jogászt meglepi, s mit ily csodálatos harmoniában együtt csak Bécsben lehet találni.

Magyarország közjoga állott a bécsi Landesgericht előtt: és ezen Wiedenfeld (ez volt az én védő m) nem birt bátorsággal a törvényszéknek fülébe dörgni, hogy itt nem egy osztrák paragraphus értelmezéséről, nem egy hirlapi cikk élesebb vagy gyöngébb szavainak tépeléséről, egy mondat hegyezéséről van szó: itt Magyarország joga — vagy ha úgy tetszik — jogfelfogása áll szemközt a bécsi felfogással. Itt törvények, régi szent törvények; itt egy eredményben és viszontagságban nagy történet; itt a mult és jövő szövetkezve állanak s nyilatkoznak; s az ítélet, mely a bűnöst állapítja meg, a magyar közjog, a törvény felett törpálcát, és egy ország fölé nehezedik a birói ítélet súlyával mely ennek ellenében törvénykönyvét nyitja fel s az ítéletet nem törvényei reproductiójának, hanem megtámadásának fogja tekinteni.

Nem volt a védők egyikének sem bátorsága a kivételes törvényeket a jog szempontjából tárgyalni; s még azon bátorsággal sem birtak, hogy a Curianak óvását helyezték volna a vád sophismái ellen; holott itt az ország legfelsőbb birósági tekintélyére támaszkodva utasíthatták volna vissza az egyoldalú ellenséges fejtegetéseket.

És ezen elnök, ez nem tartózkodott a vádat Magyarországra magára kiterjeszteni, ő adta a példát, hogy itt Magyarország szempontjából lehet csak a kérdést tárgyalni miután ő mondá három ízben az Unbotmässigkeit

Ungar ns nagyjelenlőségü igéjét ; és a védők gyávak voltak, a mutatott irányt nem követni. s az elnököt, épen az ő kifakadásai következtében azon t érre szorítani, hová ő ment először, s honnan az egész vádeset más villágításban tünt volna fel.

Szóval, nyomorultnak tartom az egész tárgyalást. sőt szégyenpir fut át arcomon, ha ennyi szemtelenséget büntetlenül, visszautasítatlanul dölyfösködni tapasztalatok de most már késő, e tárgyról irni nem lehet s Falkon a törvény utján nem lehet segíteni. Ő elítéltetett volna, ha angolok védik is, mert ő benne Magyarországot akarák elítélni. s a főtörvényszék ép azon szellemet képviseli, mely Schwartz urat elnökké tette. A tárgyat megsemmisíteni lehetett. s ez köteleesség volt, de a bécsi felfogást ép oly kevésbé lehet megváltoztatni, mint North idejében az angol rögeszmét Amerika ellenében. Falkon csak amnestia segíthet.

Mint mondtam, e tárgyról most nem lehet irni; mert bármily gyöngéden bánnék vele az ember, hacsak a Landesgerichtet meg nem dicséri, épen azon bünbe, vagy inkább azon kelepchébe esik, melybe Falk.

Le siècle des cent jours, mondá Lainé, mi annyit jelent, hogy: nagypén-tek van.

A jövő hó elején Pesten leszek, s ezen időt alkalmul fogom használni becses levelében érintett tárgyak iránti értekezésre. Ki is mindig maradok

őszinte barátja :

Csemegi.

Már nagyon hosszadalmas lettem, de egyet még is meg kell említenem, mert ez is jellemző az akori sajtószabadságra nézve. Mielőtt a börtönbe vándoroltam, titkári minőségemben elmentem Schmerling lovaghoz, mint a takarékpénztár elnökéhez és kérdeztem, vajjon a fogság idejére kérjek-e a takarékpénztár igazgatóságától szabadságoltatást. Ő excellenciája erre azt felelte: ha ön három havi börtönre el van ítélve, a takarékpénztár igazgatósága csak nem mondhatja, hogy Önnek nem szabad oda bemenni, így tehát ne tegyen semmit, én majd rendbe hozom a dolgot.

El is hivatta rögtön közvetlen főnökömet, meghagyván neki, hogy az én távollétem egyszerűen ignoráltassék. Midőn azután 10 hét múlva a börtönből kiszabadultam — Ő felsége a 3 hónapból 2 hetet elengedni kegyeskedett — ismét elmentem Schmerling urhoz, jelentvén magamat mint berukkoltat, a mire ő excellenciája atyai hangon azt mondta nekem: «látja én előre megintettem, de nem hallgatott rám; sajnálom, hogy így kellett eljárnom, de remélem, hogy ez önnek tanulság lesz a jövőre nézve.» Erre én kellő tisztelettel és nyugodtan azt válaszoltam: excellentiád eljárása semmi mentségre nem szorul; itt hatalmi kérdésről van szó; ön az erősebb és mint ilyen, hatalmával élt, szemben velem a gyöngébbel. Ha talán a hatalmi viszonyok valamikor másképen fordulnának, nem állok jót érte, hogy a hatalom akkori birtokosai nem fognák-e ugyanezt tenni politikai ellenfeikkel, de ami engemet illet, én más szellemben nem irhatok, mint a milyenben eddig irtam, akár mi legyen is a következése.» Erre Schmerling urnak eddig oly nyájas arckifejezése rögtön megváltozott és ő igen hideg és merev hangon csak annyit mondott: «Ha így van, sajnálom!» És midőn ezután arra figyelmeztettem őt, hogy a takarékpénztár igazgatóságá-

nak sok tagja nem helyesli azt, hogy én úgy szónélkül 10 hétig távol maradtam a hivatalból, és hogy ötöt mint elnököt a legközelebbi ülésben ez iránt interpellálni fogják, ő excellentiája ingerülten felelt: «Engem? Mi közöm nekem az egész dologhoz?» «De hiszen megkérdeztem excellentiádat, vajjon tegyék-e jelentést az igazgatósághoz és kérjek-e tőle szabadságot?» «Nos, igenis» — az volt a válasz — «én meg azt mondtam rá, hogy az igazgatóság csak nem tagadhatja meg önnek kiadatását, ha a bíróság elcsukatását elrendeli. Többet én nem tettem.»

A legközelebbi igazgatósági ülésen az ügy csakugyan szóba jött. Voltak olyanok, a kik azt mondták, hogy én diffamáló dolgot nem tettem, hogy ez az egész ügy nem tartozik a takarékpénztárra és a napi rendre való áttérését proponálták; mások, nevezetesen Schmerling ur személyes barátai, arra hivatkoztak, hogy a szolgálati szabályzatban van egy passus, a mely azt mondja; hogy a ki büntett miatt elítéltetik, az elbocsájtandó, és miután ama szabályzat politikai és nem politikai büntettek közt különbséget nem tesz, elbocsáttatásomat indítványozták. Nota bene: majdnem 15 évi szolgálat után, mely alatt minden esztendőben egy-két dicsérő decretumot kaptam az igazgatóságtól. Schmerling ur egy szót sem szólott, mely által legalább azt a gyanút elhárította volna magától, mintha ő egyik politikai ellenfelét anyagi existenciájában akarná megsemmisíteni, hanem szavazásra bocsátotta a kérdést. Az elbocsátás mellett volt 7 szavazat; ellene szintén 7 szavazat állott; és még csak egy szavazó volt hátra, Jägermayer vászonkereskedő, a kinek híres boltját a Grabenen olvasóim közül bizonyosan sokan ismerik. Ez az ur azt mondá: «Mielőtt szavazatomat adnám, egy kérdést kell tennem. Igaz-e az, hogy ennek az embernek 8 gyermeke van?» Azt felelték neki, hogy igaz, «No hát — mondá Jägermayer — én ezt az urat személyesen nem ismerem, de tudom, hogy ő becstelenítő cselekvényt nem követett el, és hogy én valakit, aki 15 évig dicséretesen szolgált intézetünket és a kinek nyolc gyermeke van, egyedül politikai okokból koldussá tegyék, ez nem fér össze az én lelkiismeretemmel. Én az elbocsájtás ellen szavazok.» És ennek az egy szavazatnak köszönhettem azt, hogy nem lettem családotól az utcára kidobva. Nem tudom, vajjon életben van-e még Jägermayer ur, és még akkor is ha él, e sorokról aligha tudomást fog nyerni, de én hálatarozást véltem leróni, midőn az ő akkori eljárását itt a nyilvánosságunk átadom.

Igy bántak tehát velünk, tisztelt olvasóim, akkor, mikor ugynevezett sajtószabadság volt, és a kormány részéről a maga érdekében indított sajtóperekben is ugynevezett független bírák ítélték. A harmadik stádiumról, mely az 1867-iki évvel kezdődött, nem szólok, mert azt mindnyájan épen úgy ismerjük, a mint nem ismerjük azt a 4-ik stádiumot, melyet a miniszterelnök urnak a sajtótörvényre vonatkozó intézkedései inaugurálandók lesznek. Én 15 esztendő óta mint a sajtószabadság őszinte és hű barátját ismerem a jelenlegi kormányelnököt, nem tartom képesnek olyasminek indit-

ványozására, a mi a sajtószabadságot illusoriussá tenné. Ha ő a magán becsület megvédésére és a népet megrontó izgatások meggátolására hathatósbab eszközöket javasol, ezeknek az eszközöknek célszerű, vagy nem célszerű voltáról lehet vitatkozni, de a célt csak helyeselni lehet, magának a sajtószabadságnak szempontjából is, mert az az ember, a ki valamikor a sajtó útján magán becsületében ok nélkül meg lett támadva, és azután kellő elégtételt nem talált, vagy pedig felrevezettetvén magát az izgatók által, keményen meglakolt, egész életében a sajtószabadságnak ellensége lesz. Az ily rendszabályokra azonban nem lehet rásütöni a reakció bélyegét és általában: én nem tudom — reményilem, hogy soha sem fog történni — de nem tudom, vajjon lesz-e Magyarországon ismét valamikor reactio ezen a téren, hanem arról az egyről igen is meg vagyok győződve: hogy ha valamikor ily értelmű intézkedések fognának törvényerőre emelkedni, Tisza Kálmán aláírása nem lesz rajtuk.

A polgári házasság.

Irta : Dr. Dárday Sándor.

A reformkérdések között a polgári házasság képezi a legkényesebbek egyikét. Alig van kérdés, melynek majd jogosultsága, majd megoldása tekintetében részint oly merev ellentétben álló, részint annyira eltérő véleménycsoportozatok állanak egymással szemben.

Egy részről az állam követeli a kérdés megoldásának jogát állami szempontból; másik részről állnak a különböző vallásfelekezetek, melyek az állam e jogát vallás-erkölcsi szempontból mereven tagadják. Mindkét főcsoportozat körül ismét nagyon szétágazó véleményárnyalatok sorakoznak azon módozatokra nézve, melyek mellett a polgári házasság életbeléptetését eszközölhetőnek vélik.

Mielőtt ezen, mind a főkérdést, mind annak megoldási módozatait illető különböző vélemények ismertetésébe bocsátkoznánk, célszerűnek vélem a polgári házasságnak a különböző államokban megtörtént vagy megkísérlett életbeléptetésére vonatkozó adatokat és mozzanatokat vázlatban összeállítani.

De hogy ezen összeállításból okulhassunk, szükséges tudnunk, hogy a polgári házasság intézményének három faja különböztendő meg:

1. Az o b l i g a t i v vagy is úgynevezett kötelező polgári házasság, mely szerint minden házasság — tekintet nélkül a válásfelekezeti minőségre — polgári hatóság előtt kötendő; e mellett az illetők lelkiismereti szabadságára hagyatván, hogy a polgári ha-

tóság előtt megkötött házasságot a vallási szertartásokhoz képest is megköthessék.

2. A *facultativ* vagyis úgynevezett *megettürt polgári házasság*, mely szerint a feleknek szabad választására van hagyva házasságukat vagy a törvény által szabályozott polgári módon, vagy saját vallásfelekezeti szertartásaik szerint, mindkét esetben egyenlő joghatályllyal megkötni.

3. A *szükségbeli* vagyis úgynevezett *Noth-Civile* he, melynek csak akkor van helye, ha a vallásfelekezeti szertartások szerinti házasságkötés megtagadtatott.

Lássuk tehát az egyes államok törvényalkotásait a polgári házasság intézménye tekintetében.

Hollandia, azon állam, melyben a polgári házasság intézménye a legrégebb fejlődésű a kereszténység alatt, a mennyiben (Brouwer szerint: *De jure connubiorum apud Bavaros recepto Amstelodami 1665.*) a polgári házasság *facultativ* irányban már a XVII. században, mint szokásban lévő említettik. A házasság tehát kötöttet akár a pap, akár a bíró előtt. Midőn Hollandia francia uralom alá került és 1814-ben Belgiummal egyesítettvén, a polgári törvények egységes *revisiója* vétetett célba; de eredményre nem vezetett, mivel a belgák a francia törvényekhez, a hollandiak pedig saját nemzeti intézményeikhez és szokásaikhoz ragaszkodtak. Az elválás után 1838-ban Hollandiában is új polg. törvénykönyv jött létre, mely sokban eltér ugyan a francia törvénytől, de lényegileg még is az *obligativ* polgári házasság hozatott be. A vallási szertartás szerinti házasság ugyanis csak úgy történhetik, ha a felek a vallásfelekezeti illető lelkész előtt igazolják, hogy házasságuk a polgári tisztviselő előtt megkötöttet.

Angliában még a reformatió előtt sem volt az egyházi házasságkötés kizárólagos szabály és a forradalom idején 1653-ban hozott statutum szerint a házasság pusztán polgári jogviszonynak tekintetett. A házasságot a polgári hivataloknál kellett bejelenteni: ez kihirdette, a kihirdetésről bizonyítványt adott, ezzel a feleknek el kellett menni azon békebíróhoz, kinek járásában a kihirdetés történt, 2—3 tanu kíséretében és ott kezök egymáséba tétetvén, a békebíró a házasság megkötését kimondotta.

Az ezután következett restauráció idejében 1660-ban ép ellenkezőleg az egyházi forma iratott elő, sőt a nép igen nagy részére igazolhatlan kényszert szabott, mivel a házassági összeadásnak — különbség nélkül a jegyesek bármely vallásfelekezetére, — csak az anglikán főegyház papja előtt lehetett és kellett végbemennie. Ezen igen természetesen sértő intézkedés számos panaszra s elkeseredett vitára adott okot, míg az 1836. aug. 17-ki statutummal a *facultativ* polgári házasság hozatott be; kimondatván, hogy a házasság a polgári állapot lajstromvezetője előtt is megköthető, minden lelkészi közbejövétel vagy vallási szertartás nélkül; sőt ez utóbbi végkép

tiltva van, ha a házasság polgári hivatal előtt köttetik. E törvényt azonban 1856. jul. 29 én követte egy másik, mely szerint a polgári lajstromok hivatalnokai előtt kötött házasságokra az egyházi áldás is következhetik. E vallási actusnál azonban tiltva van olyasmit tenni, a mi az előbb már polgárilag megkötött házasságot erőtlenné vagy lealacsonyítóvá tüntetné elő s az ily vallási házasságot az anyakönyvbe újból kötött házasságként bevezetni nem szabad. Tényleg tehát a vallási különbség zsidó és keresztény között házassági akadályt nem képez és a törvényhozás különleges intézkedésének szüksége fel sem merülhet.

S k ó t o r s z á g b a n az ugynevezett irreguláris, vagyis a formátlan polgári házasság következtében szomorú viszonyok uralkodnak. Itt ugyanis a rendez házasság az, mely háromszori kihirdetés után a templomban köttetik, — és a formátlan az, mely a közös megállapodásnak a békebirónál történendő bejelentésből áll. A törvényesen meghatározott házassági könyvek vezetése e mellett oly rendetlenül történik, hogy nem ritka azon eset, hogy a nő nem tudja, vajjon házas-e vagy sem.

Irföldön, hol a vallási türelmetlenség a legkirivóbb; egyzsersmind a hitágazatok különfélesége a legnagyobb, a házassági törvények is a legelégtelenebbek, daczára a törvényhozás folytonos ujtásai- s javításainak.

Dániában a házasságok egyházilag köttetnek és 1850-ben megengedettett az országos egyház hitszónokainak, hogy egyházuk tagjait Mózes vallásuakkal is összeadhassák és a királyi engedély, mely addig megkivántatott, eltöröltetett; de az ily házasfelek köteleztettek házasságukból születendő gyermekeiket az evangelicus vallásban neveltetni. Csakhamar azonban 1851. ápr. 13-án új törvény hozatott, mely felekezetekre való tekintet nélkül a facultativ polgári házasságot megengedi. A házasság megkötésére kitűzött napon a jegyesek a városházán, illetőleg a bíróság helyiségében megjelennek s ha az előljároság, mely előtt a házasságkötés történik, egy személyből áll, még két tanu hivatik meg. Midőn két különböző vallásfelekezetűek kelnek egybe, ezek mielőtt összeadatnának, kötelesek nyilatkozatot kiállítani arról, hogy születendő gyermekeiket mily vallásban szándékoznak nevelni s az ebbeli nyilatkozat a házasság kötéséről felvett jegyzőkönyvhöz mellékeltetik.

Svédországban, hol az egyházi összeadás elengedhetetlen feltételként tartatik, — 1862-ben megengedettett a Mózes vallásuakkal is házasságra lépni, s e végett a házasság polgári formája vagyis az ugynevezett szükségbeli polgári házasság hozatott be.

Norvégiában az államvalláshoz tartozó jegyesek házasságra lépésök előtt tartoznak az urvacsorához járulni s az összeadásnak a nő lakhelye templomában annak papja által kell történnie. De ha a jegyesek más vallásuak, az 1845. jul. 16-ki törvény szerint a házasságkötés a közjegyző elébe tartozik, és e törvény egy 1863. június 22-én kelt új törvény által a zsidók és keresztények közti

házasságra is kiterjesztetett, tehát itt is a szükségbeli polgári házasság van érvényben.

Franciaország, melynek törvényhozása a többi államokra mélyen ható befolyást gyakorolt, kiváló figyelmet érdemel. Általánosan elterjedt tévhit szerint a polgári házasság intézménye a francia forradalomban találná eredetét. Noha ez állításnak valótlanága már a fentebbi vázlatból is kitűnik, még is érdekesnek tartjuk ez intézménynek fejlődését Franciaországban részletesebben feltárni.

A párisi parlament még 1576-ban érvényesnek mondotta ki azon házasságot, mely a jegyző (közjegyző) előtt kötött. Később III. Henrik király már a tridenti zsinat szellemében intézkedve, a közjegyzőket büntetés terhe alatt eltiltotta a házasságkötésnél való részvételtől; de az akkori jogászok erősen védelmezték azon irányt, hogy a házasságnak polgári oldalát el kell választani az egyháztól. A házasság mint jogi intézmény idősebb mint a kereszténység és mint az egyház s ezért a kereszténység azt csak megszentelheti, de meg nem alapíthatja, mert a házasság szerződésen alapul s annak szabályozása az államot illeti. Ezen felfogásból kiindulva még III. Henrik király alatt a polgári törvények által szabályozott egyházi biráskodás a házassági ügyekben ismét a polgári bíróságokra ruháztatott. IV. Henrik király azonban 1606-ban kelt edictumával ismét kijelenté, hogy a házassági ügyek az egyházi bíróságok illetősége alá tartozandnak és meghagyta, hogy az egyházi bíróságok azon házasságokat, melyek nem az egyház színe előtt, és nem az előirt formák szerint kötöttek, semmisenek nyilvánítsák a tridenti zsinat által szabott büntetés terhe alatt. E szigorot megújította XIII. Lajos 1609. és 1639-ben, míg azután 1685-ben ismét fordulat állott be, kimondatván: hogy a protestánsok saját vallású papjaik által adathatnak össze, kikötetvén még is, hogy a papnak közbenjötté csupán a vallási tényre, vagyis a megáldásra szorítkozzék! a kihirdetés és a házasság bejegyzése pedig a világi bíróságok által történjék. De ezen engedmény csak rövid ideig tartott s az 1697-ki edictum ismét a tridenti zsinat határozmányait léptette hatályba. A protestánsok ekkor többnyire külföldön keltek egybe, míg XIV. Lajos 1787-ben egy új edictumot adott ki, mely a feleknek szabadságukra hagyta birói tisztviselő előtt is jelentkezhetni a házasság megkötése végett.

Ily viszontagságok után következett az 1791-ki alkotmány, melynek 7-ik cikkében kimondatott, hogy a házasság pusztán polgári szerződésnek tekintetik és a törvényhozó hatalom minden felekezeti polgárra nézve különbség nélkül előszabja a módot, melyen a születés, a házasság és elhalálozás bizonyíttatik. Ennek folytán az 1792. szept. 20-ki törvény az, mely a polgári házasságot Franciaországban általánosan kötelezőleg behozta. Igaz, hogy a forradalom idejében a papok, kik bátorságot vettek maguknak az egyházi áldást megadni, nagy veszélynek néztek elébe: de már 1801-ben I. Napoleon és VII. Pius pápa közt concordatum jött létre, mely szerint az egyházi áldás is hozzájárulhatott a polgári

megkötéshez, de csak úgy, ha a felek igazolják, hogy a házasságot a világi elöljáróság előtt már megkötötték. Azon lelkész, ki ennek igazolását bekivánni elmulasztja, szigorú büntetés alá esik. Ezen irány szolgált a code civil alapjául, a mely szerint tehát valamely házasság hatálya és érvénye csupán az állam törvényei szerint és annak bíróságai által itélendő meg.

Németországban s nevezetesen annak rajnai részében, mely bár csak rövid időre francia uralom alá került, a polgári házasság intézménye rögtön erős gyökeret vert s fentartatott akkor is, midőn azon tartományrészek az anyaországhoz visszacsatoltattak. Ilykép annak magva már el volt vetve, midőn az 1848-ki frankfurti nemzetgyűlés alaptörvényében kimondotta: hogy a házasság érvényessége annak polgári megkötésétől tétessék függővé s csak ennek megtörténte után adott helyet a vallási egybeadásnak. Azonban az anyakönyvek s lajstromok vezetése s a házasságok megkötésére megkívántató polgári hatóságok kijelölése oly nehézségekbe ütközött, hogy 1851-ben a polgári házasság intézményének alkotmányyszerű életbeléptetése az egyes szövetséges államokra hagyatott. Ekkép azután természetesen Németország egyes apró fejedelemségeiben érvényre jutott törvényalkotások a legtarkább képet nyújtják, melyből csak egyes főbb vonásokat kívánunk jelezni: Kurhessenben az 1848-ban érvényre jutott kötelező polgári házasság megszünteteti és a polgári mód csupán a dissidendekre s zsidókra nézve hagyatott fenn az 1853-ban hozott törvényt. Anhalt-Dessau már 1851-ben törölte el a kötelező polg. házasságot s csupán azon esetekre, hol egyházi akadály forog fenn, a szükségbeli polgári házasságot tartotta fenn. Frankfurt (m.) városában fentartatott a kötelező polg. házasság, míg ellenben Hamburg városában az 1851-ki törvény csak a zsidók és keresztények közti házasságra nézve adott helyet a polg. házasságnak, később azonban az 1861-ki törvény a facultatív polgári házasságot hozta be. Württembergben az 1855-ki törvény a szükségbeli polg. házasságot léptette életbe, mely azonban nem korlátoltatott csupán a zsidók és keresztények közti házasságokra. Badenben a polg. házasság I. Napoleon kora óta fentartatott, de csak facultatív irányban. A hannoverai királyságban a polg. házasság egyáltalán megtagadott. Nassauban az 1863-ki törvényt a polg. házasság hozatott be mindazon felekezetiük számára, melyeknek papjai házassági összeadásra feljogosítva nincsenek.

Poroszország, mely az annyira elmérgesedett «culturkampf» hazája lett, felette sok s nehéz küzdelmeket vívott a hitfelekezetekkel. Az evangelicus egyházkormányzat ugyanis egyik ágát képezi az államkormányzatnak s a lelkészek államtisztviselőkké mondattak ki, kik a házassági jog tekintetében is az állam törvényeinek vannak alárendelve. E mellett a római kath. vallás ezer évet meghaladó szervezeténél fogva erős léptekkel halad a maga útjain az állam törvényhozása mellett s habár a Rajnamelléken I. Napoleon óta a kötelező polg. házasságot követi, az elválás tekintetében mégis saját

elvei által vezetetik. A porosz Landrecht (II. R.) a házassági jogot úgy a házasság kötése, mint a felbontás tekintetében szabályozza; de a lelkészek a polgári bíróságok által elválasztott feleket, ha más házasságra akartak lépni, össze nem adták; mivel a fennforgott elválasztási okok a vallás tanai szerint nem elégségesek a házasságkötésnek pedig a törvény szerint az illető lelkész előtt és által kellett történnie. A polgári törvényeknek a vallásiaktól való eltérése e szerint igen visszas helyzetet szült és ez állapot annál türethetlenebbé vált, mióta 1831-ben merült fel az első eset, melyben evangélikus lelkész is megtagadta az összeadást, bár a felek Landrecht szerint végkép el voltak választva. Ezt több eset is követte, úgy, hogy 1858-ban 2000 esete fordult elő az egyházi összeadás megtagadásának. Ez állapoton tehát nem sokat segített az 1847-ki törvény, mely a polgári házasság lehetőségét nyújtá a dissidensek részére, sőt az evangélikus és róm. kath. felekezetbeliek részére is azon feltétel alatt, ha egyházukból való kilépésüket nyilvánítják. A kormány kénytelen volt 1859-ben a facultativ polg. házasságnak megfelelő törvényjavaslatot előterjeszteni, melyet azonban a képviselőház hasztalanul fogadott el, mert az urakháza által két ízben (1859. máj 11-én és 1860. febr. 13-án) el lett vetve. A küzdelemteljes tárgyalások fonalát az 1861-ki országgyűlési idényben újból felvették s a trónbeszéd a házassági jognak reformját egyik legfontosabb feladatul jelezte; de a megoldás most sem részesült több szerencsében: mert 1863. márc. 13-án az urakháza ismét nagy többséggel elveté a facultativ polg. házasság behozatalát. Az imént újból megakasztott ügy többé elő nem vétetett, míg világesemények közbejövételével az egységes német birodalom helyreállítván, az általános kötelező polgári házasság hozatott be egész Németországban az 1875. évi febr. 6-án kelt birodalmi törvényvel.

Olaszországban az 1866. évi jul. 1-én életbe lépett polgári törvénykönyv által ott is a kötelező polg. házasság hozatott be; de azon lényeges különbséggel, hogy habár a polgári hatóság előtt való összeadástól függ annak érvénye, a felek abban még sincsenek akadályozva, hogy előbb köthessék egyházi módon a házasságot.

Görögországban a házasságkötés egyházi módja áll fenn, de az 1836-ki törvény szerint a megkötés után 3 nap alatt az összeadó pap, a felek és két tanu jelenlétében a polgári hatóság által vezetett lajstromokba bevezetendő.

Ausztriában csak 1867. óta hozatott be a szükségbeli polgári házasság a felekezetnélküliségnek ismert jellegével.

Schweiz több kantonjában, így pl. a Neuenburgi kantonban az 1852-ki, a genfi kantonban az 1861-ki és a tessini kantonban az 1855-ki törvény szerint a kötelező polg. házasság; a vaadti kantonban pedig az 1835-ki törvény szerint a facultativ polg. házasság van érvényben; míg a thurgauis a legtöbb kanton a zürichi codex álláspontját foglalja el, mely szerint a házassági jog ezen polgári törvénykönyvben szabályoztatván, maga a házasság kötése

egyházi formában történhetik, sőt ha a jegyesek különböző vallás-felekezetekhez tartoznak, azok összeadása bármelyikök papja által eszközölhető (106. §.). Komoly vallási akadályok fenforgása esetében azonban a házasság kötése a járási törvényszék elnöke előtt is történhetik, ki egyttal a felhozott akadályok elégsége vagy elégtelensége felett határoz.

* * *

Ime tehát több mint három évszázad óta foglalkoznak Európa művelt népei a házassági jog szabályozásával. Egyik nemzet a másik vállára emelkedve, idegen tapasztalatokat saját hasznára fordított s mégis az eredetileg hasonnemű jogból a rendszerek egész zűrzavara keletkezett, melyek a mindenkori egyenlő szükségét a népek jelleméhez képest különbözőleg igyekeztek kielégíteni; de mindannyian egy uton kénytelenek haladni s ugyanazon cél felé, vagyis a polgári házasságra törekednek. Csakhogy az egyik nemzet merész önelhatározással egyszerre elérte azt, mit mások tekervényes utakon alig képesek elérni s sokan csak a kezdetnél vannak, míg mások ép az út közepén állottak meg.

Az egyházi házasságkötés által a házasság illő erkölcsi jelleget öltvén magára, az állami céloknak is hathatós támasza volt. De a mi egyszerű viszonyok közt üdvös volt, az nehezebb s bonyolódott viszonyok közt igazságtalanságra vezetett s ezért kártékony hatásu lehet. Miután ugyanis a 16-ik században a vallás egysége meg lett törve, a katholicismus több ízben engedékenységre vala kénytetve s a különféle felekezeteknek megengedettett az esküdtetés. Azonban a szükségnek így sem lön elég téve, mert több hitágazat kellő szervezettel nem bírván, hiányzottak azon közegek, melyekre a házasság feletti gondoskodást lehetett volna bízni. Ekkor tehát a házasság természete szükségkép öntudatra vergődött a törvényhozásokban s az állam visszavette azt, a mi őt illeti, a nélkül, hogy az egyház híveinek vallásos érzelmeit sérteni szándékoltatott volna.

A polgári házasság eszméje tehát nem származik gyűlöletből; hanem az életviszonyok fejlődésével az ujkori államjog megkivánja, hogy az egyházi és az állami életkör határai felismertessenek s akkép választassanak el. Az egyház és az állam egymás mellett szabadon fejlődjek. A házasság a család alapja s így egyszersmind a társadalomnak is: ennélfogva az állam legfontosabb intézményét képezi, melyet a törvényhozásnak szabályoznia kell. Ezen legfontosabb polgári institutiót nem lehet az állam körébeni különféle hitfelekezetekre hagyni, melyeknek egyenkinti jogkörén tulterjed. Ezért emeltetik ki a házasság polgári jellege s az egyének vallási érzetére bizatik az egyházi követelményeknek is eleget tenni.

Hol van mai nap oly állam, melyben a vallás egysége fentartható lett volna s a melyben az egyház, állam és hitfelekezetek közti ellentéttnél fogva a polgári házasság szüksége fel nem merült volna?

Ezen fejtegetésből egyttal kitünik, hogy a csupán szükségből

polgári pót-házasság (Noth-Civilehe) elméletileg nem igazolható: mert eltér a következetes eszmétől, meghagyja az állam és egyház közti kapcsolatot s mintegy kivételes házasságokat hoz létre, melyekben a hitfelekezetek az egyházi esküvésnek megvetését látják s ezért nemcsak semmisnek tekintik, hanem vallás-erkölcsi hatalmukkal küzdenek ellene.

A facultativ polgári házasság többnyire gyakorlati megfontolásban találja indokolását, a mennyiben az óvakodó törvényhozás azt oly közvetítő kapocsnak tekinti, melylyel a régi öröklött jogot a jelen kor igényeivel közvetíti. Ellenben a kötelező (obligativ) polgári házasság helyes elvi megoldást tartalmaz, mely a vallási türelmetlenség legfájósabb fulánkját eltompítja a nélkül, hogy bárkinek vallásos érzületét sértené s eddig az erkölcsiségre sehol káros befolyást nem gyakorolt, de még az egyházi esküvésnek sem állja útját. Gyakorlati kivitele azonban nem csekély nehézséggel jár, mert mint az előrebocsátott vázlatból látható, ezen intézmény behozatalával a polgári állapotról szóló lajstromok vezetésére megkívántató hatósági közegek létesítése tetemes anyagi áldozatokat is igényel.

Az országgyűlés tartamának meghosszabbítása.

Irla: Szathmáry György.

A jelen országgyűlést megnyitó trónbeszéd ezeket mondja: «Felhívjuk önök figyelmét arra is, hogy az országgyűlések tartamának meghosszabbítása a szerzett tapasztalatok alapján a haza érdekében célszerűnek mutatkozik.» Hasonló értelemben nyilatkozott a trónbeszédet megelőzőleg Tisza Lajos gróf Dicső-Szt.-Mártonban és Tisza Kálmán N.-Váradon tartott beszédekben. Az országgyűlési folyam meghosszabbítására irányzott törekvések nem mai keletűek Magyarországon. Hogy messzebbre vissza ne menjünk, már az 1878–81-ki képviselőház igen számos tagja, pártkülönbéség nélkül aláírt volt egy parlament-meghosszabbító indítványt, mely a Házban formálisan nem tétetett ugyan, de magán uton közölte a képviselőkkel, annak kipuhatólása végett, hányan lehetnek a hasonló gondolkozásuak, kik azt támogatnák. És az aláírások oly eredményt mutattak, hogy ha a kormány kezébe veszi az ügyet, már akkor keresztülvihető lett volna az öt éves országgyűlés. De végre is — mondhatni, — általános meggyőződésé lett, hogy a gyakori választási küzdelmek és mozgalmak, melyek kezdődnek egy fél évvel a választás előtt, s eltartanak utána is sok esetben fél évig, fenekestől fölkavarva a társadalmat, erkölcsi és anyagi tekintetben szertelenül megrontják a nemzetet, melynek jóformán ideje sincs kipihenni egyik választás strageseit a másikig. Mondhatni,

általános a meggyőződés és belátás, hogy a békés, folytonos, gyümölcsöző munkára tán minden más népnél inkább ráutalt magyar nemzetnek van fontosabb hivatása is, mint az, hogy legjobb erőt és idejét mindegyre megújuló áldástalan kortesharcokban fecsérelje el, melyeknek áldozatai választásról választásra az újabb alkotmányos korszak alatt tetemes számra szaporodtak. Nem, e különben is vérmes természetű nemzet nem bírná ki sokáig, a legkomolyabb veszedelmek nélkül, idegzetének oly gyakori felkorbácsoltatását. Segíteni kell e bajon — egyebek közt — a parlamenti időszakok meghosszabbítása által is.

Az 1848: IV. t. cz. 3. §-a ezeket mondja: «A képviselők három évig tartandó az országgyűlésre s ezen országgyűlésnek mind három évi üléseire választatnak.» Lássuk már most, ha ezen, a forradalmi korszakból származó törvény a mandatum meghosszabbítása értelmében módosíthatnák, mennyiben követné Magyarország más, parlamentarizmus országok példáját, avagy mennyiben maradna azok mögött.

Hogy az áttekintést megkönnyítsük, a különböző államok alsó, vagy képviselőházait ez utóbbiak időtartama és a szerint csoportosítjuk két osztályba, a mint szabályszerű koronkénti részleges választások előfordulnak vagy nem, a mandatum teljes tartama alatt.

I. Szabályszerű koronkénti részleges választások nélkül, vagyis a mandatum teljes tartamára választanak alsó vagy képviselőházakat:

1 évre: Svájc (szövetségi «államok tanácsa») Connecticut, Indiana, Maine, Massachusetts, Michigan, New-Hampshire, Rhode-Island, Tennessee, Vermont, Kansas, nyug. Virginia, Wisconsin, Minnesota, New-Yersey, New-York és Salvador = 17 állam.

2 évre: Egyesült Államok (a szövetségi congressus képviselőháza), Észak-Karolina, Delaware, Nebraska, Ohio, Alabama, Arkansas, Mississippi, Oregon, California, Dél-Carolina, Florida, Georgia, Pennsylvania, Illinois, Kentucky, Louisiana, Maryland, Missouri, Texas, — Venezuela, Liberia és Sandwich-szigetek = 23 állam.

3 évre: (mely csoportba Magyarország is tartozik), Németország (birodalmi gyűlés), Poroszország, Bulgária, Dánia (Folkething), Norvégia, (odelsting), Szerbia, Svédország, Chili és Uruguay = 10 állam.

4 évre: Franciaország (557 tag), Portugal (149 tag), Románia, Brazília, Guatemala, Honduras, Mexico és Görögország = 8 állam.

5 évre: Olaszország (508 tag), Spanyolország, Canada (200 tag) és Oranje = 4 állam.

6 évre: Ausztria (353 tag), Bajorország, Braunschweig (46 tag), Württemberg (94 tag), Island (24 tag) = 5 állam.

7 évre: Angolország (652 tag).

II. Szabályszerű periodikus részleges kiegészítő választások mellett választanak alsó vagy képviselőházakat:

9 évre: Szászország, de a képviselők $\frac{1}{3}$ -a 3 évenként új választás alá esik.

8 évre: Baden, de a képviselők $\frac{1}{4}$ -e 2 évenként új választás alá kerül.

6 évre: Hessen, Luxemburg és Ecuador, de mind a három államban a képviselők fele része három évenként új választásnak vettetik alá.

4 évre: Belgium, Németalföld, Argentina, Bolivia, Costa-Rica és Paraguay, de mind a hat államban a képviselők fele részét két évenként új választás alá esik.

Már most, ha csak az első csoportot vesszük is, nem kevesebb, mint tizenhét állam választ hosszabb tartamu képviselőházakat, mint Magyarország. Köztük olyanok, melyek számot tesznek az európai continensen s a civilizáció élén haladnak, mint Francia- és Olaszország, Ausztria és mindenek felett a parlamentarismus és az alkotmányos szabadság mintaállama: Anglia! Egyéb kisebb köztársaságokat számba sem véve, még a republikánus Franciaország is, melyben pedig a suffrage universel egyik sark-intézmény, tanácsosnak látta nagyobb stabilitást hozni be alsóházába, mint Magyarország, a királyság.

Ha pedig közelebbről szemügyre vesszük azt a csoportot, melybe Magyarország is a 3 éves választási ciklus révén tartozik, a következő észrevételeket kell tennünk:

A német birodalmi gyűlés tagjai (számszerint 396) általános választás útján nyerik 3 éves mandatumukat s e választási mód szellemének inkább is megfelel a gyorsabb tempóban egymásra következő parlamenti választás, bár a tömérdek sok inconvenientia, melyet a német birodalmi törvényhozás életében épen parlamentarizmus szempontól oly igen kifogásolni lehet, nagyrészt az általános választásból származik.

A porosz képviselőház (352 tag), 3 éves ugyan, de nem (mint nálunk) közvetlen, hanem közvetett, vagy másodfokú választásból veszi eredetét.

Bulgáriában meg nincs rendesen fungáló első kamara vagy felsőház, s a három évi választások indokoltak lehetnek az által is, hogy a bolgároknak minél gyakrabban nyujtassék alkalom, beletanulni és beleiskolázni magokat az alkotmányos élet viszonyaiba, a mire a százados török uralom alatt vajmi kevés alkalom nyílt. De a magyar alkotmányos élet nem a berlini szerződés óta datálódik.

A mi Dániát illeti, itt ismét az általános választási jogból veszi eredetét az alsóház (folkething).

Norvégiában a mienktől szintén eltérő viszonyok forognak fenn. Először is a parlament (Storting) tagjai, kiknek száma 111, nem közvetlen, hanem másodfokú választás útján választatnak, és a megválasztott képviselők önmagok közül választanak titkos szavazat útján $\frac{1}{4}$ -et s ebből lesz a felsőház (Lagthing), a többi $\frac{3}{4}$ megmarad alsóháznak (odelsting).

A szerbiai szkupstina meg éppen nem nyugszik tiszta népképviseleti alapon, mert tagjainak egy részét a király nevezi ki és pedig oly arányban, hogy minden 4 választott tagra 1 kinevezett tag esik.

Svédországban a választási jog jelentékenyen meg van szorítva s egyéb személyi viszonyokon kívül a következő feltételekhez van kötve: ingatlan birtok, melynek adója legalább 570 forint; egy oly földbirtoknak legalább öt éven át bérlése, a melynek adója 3400 frt, s végül államadó fizetése oly jövedelem után, melynek minimuma 460 frt. Képviselő csak protestáns felekezettü lehet.

Chili köztársaságban az activ választási jogosultság tekintetében megkívántatik az irni-olvasni tudás, a passiv választási joghoz pedig legalább 1000 forint évi jövedelem.

Uruguay köztársaságban a választási jog egyebek közt ismét az irni-olvasni tudástól tétetik függővé, s képviselő csak az lehet, kinek legalább 8000 frt tőkeértéke van, vagy oly foglalkozást üz, melyből hasonló jövedelmet huz.

Összegezve a három éves kategoriába tartozókat, látjuk, hogy vannak köztök germán, román és szláv államok. 1 császárság, 5 királyság, 1 fejedelemség és 2 köztársaság; továbbá 2 állam (Bulgária és Szerbia) egy kamara rendszerrel bír, mert a rendkívüli esetekben (alkotmány változtatás, uralkodó-választás, terület szerzés vagy elidegenítés) koronkint egybehívott nagy szkupstina, illetőleg szobranje nem tekinthető rendesen működő felsőháznak. (A német birodalmi szövetség tanács is a különböző német kormányok által kinevezett 58 tagjával, ugy sajátos alkatánál, mint hatáskörénél fogva lényegesen elüt egy felsőháztól rendszerint alkotott fogalmaktól. Így például ugyanazon kormány megbizottjai csak ugyanazon értelemben szavazhatnak, tehát vagy mindnyájan igennel, vagy mindnyájan nemmel; ugyanazon kormány megbizottjainak szavazatai tehát nem oszolhatnak meg, nem lehetnek eltérők vagy ellentétesek. Poroszország pl. 17 szavazattal bír a szövetség tanácsban, küldhet oda ugyanannyi megbizottat, de küldhet csak egyet is, hanem ez az egy 17 szavazattal bír! A szövetség tanács határoz a bír. gyűlés határozatai felett is; a szöv. tanács tagjai résztvehetnek a bír. gyűlés tanácskozásaiban is stb. E sajátos intézkedések különben a német birodalom szövetségi alkatából magyarázhatók meg.)

Van továbbá a három éves kategoriában 2 állam, melyekben általános és ismét 2, melyekben másodfokú a választás. Általában e csoportban a választási jognak tetemesebb megszorításával találkozunk, mint a minőt Magyarországon ismerünk. És ott is, a hol szélesebb alapon nyugszik a választás, mint nálunk, sokkal több lakosra esik egy képviselő, mint Magyarországon, miért is pl. a háromszorta népesebb Németországban a birodalmi gyűlésnek kevesebb tagja van mint a magyar képviselőháznak.

Egy szóval Magyarország az országgyűlések tartama tekintetében már nem érzi jól magát e heterogen társaságban.

Felekezetek és osztályok elleni izgatások.

Irta : Egy kir. ügyész.

Lélekemelő az a haladás, melyet a magyar nemzet az utolsó évtized alatt minden téren, főleg kereskedelem és ipar, mezőgazdaság és közlekedés, közoktatás, nemzeti művelődés, magyarosodás, szóval anyagi és szellemi téren tett. Számszerű adatokkal s meggyőzően volt mindez már kimutatva, egyebek közt ez évkönyv első évfolyamának lapjain is. Nem fogok ezek ismétlésébe bocsátkozni, annyival kevésbé, mert amugy is már köztudattá váltak. Csak konstatálni kívánom azt a rendkívül örvendetes és nemzeti önérzetet emelő hatást, melyet e tények fajunk minden rétegében keltettek. E tényeket beismerni, bár magán bizalmas körben, nem vonakodtak még azok sem, kik párttekintetekből nyilvánosan hanyatlásról és romlásról szóltak mesélni. A nemzet különböző osztályai mindjobban kezdetek egy tömör egészszé összeforni: kifelé a béke biztosítva, benn a monarchiában Magyarország erkölcsi és politikai sulya évről évre nagyobb, a consolidatió, modern átalakulás és megizmosodás munkája minden irányban a legszebb reményekre jogosítólag megindult s általánossá lett a hiedelem, hogy ha továbbra is háborítlanul így és az eddigi arányokban haladunk, egy-két évtized alatt e nemzet életerei és izmai duzzadni fognak az erőből s megs lesz vetve a második ezred éves fenállás megdönthetlen szilárd alapja.

De midőn a messze jövőbe ily kedvező perspektivánk nyílik, nagy szerencsétlenségére e nemzetnek, zavaró és veszedelmes tényezők lépnek közbe, melyek egy felől a megszilárdulni kezdett társadalom decompositióját, másfelől foradalmi rázkódtatásokat s végül a magyar állameszme megszilárdulásának legjobb esetben is késletetését eredményezni alkalmasak. E tényezők: az antisemitismus, az erőszakos felforgatásokra törő socialismus és a szélső nationalismus. És a mi szintén nem kevésbé sajnos, mind a három veszedelmes tényező a szabadsajtó segélyével tör céljai felé. Ezekre hívja fel a trónbeszéd is utolsó szavaiban a nemzet s az ország figyelmét, midőn ezeket mondja: « . . . fel fogják használni arra, hogy politikai bölcseséggel, és a hol kell, szigoru erélylyel elenyéztessék a belső bajokat, megszüntessék a fajok, felekezetek és osztályok közötti surlódásokra vezető izgalmakat, hogy Szent István birodalmának országaiban a különböző fajok, felekezetek és osztályok az együtt élésben egyaránt megelégedést találjanak és egyesült erővel és lelkesedéssel működjenek közre a trón és haza javának, dicsőségének és fényének előmozdításában.»

Valóban e veszélyekkel szembeszállni s azokat leküzdeni: a magyar politika és állambölcseletnek egyik legkiválóbb feladatává lett, mert elsőrangú államérdekek megóvásáról van szó.

Mi a fajok elleni izgatásokat illeti, nem fogok kiterjeszkedni

arra, hogy a Luminatoriulu, Observatoriulu, Telegraful Român, Gazatta Transilv., Tribuna, — román lapok, — a szász ujságok, a «Narodnie Noviny» tót ujság stb., mennyit és hányszor vétettek büntetlenül az államiság ellen; hogyan ásták 1867 óta folytonosan a talajt a magyar nemzet és állam alatt, csak utalok egyszerűen arra, miszerint abban, hogy az erdélyi részekben lakó oláhság még ma is oly álláspontot foglal el, mely vakmerő negatióját képezi ujabbkori alkotmányos átalakulásunknak, lenagyobb része van a dakoromán oláh sajtó magatartásának. «Quo usque tandem!» sohajta fel a magyar hazafi majnem két év tizeden át, a nemzetiségi sajtónak naponként megújuló s ma is egyre grassáló államellenes izgatásaira. De végre most ezekkel szemben a liberalismusnak életrevalóságát, állam- és nemzetfentartó erejét kell bebizonyítani.

A mi a felekezetek és osztályok elleni izgatásokat, ezen újabb keletű veszedelmeket illeti, összegezni s az olvasó szeme elébe tárni fogom az antisemitizmus és socialismus viselt dolgait, a mennyiben azokkal már mint bűncselekményekként jelentkező tényekkel a magyar bíróságnak foglalkoznia kellett.

I. Lássuk előbb az antisemitizmust, mely 1883-ban az ország több pontján, de különösen Somogy- és Zalamegyében dühöngött. Mily mérveket öltött e háborgás, mutatja az is, hogy a kivételes hatáskörrel felruházott budapesti kir. törvényszék büntető osztályának egyik tanácsa teljes másfélévi megfeszített munkát végzett, hogy a bűnösök egy része megkaphassa érdemlett büntetését, bár különböző okok közrejátszása folytán igen sokan voltak olyanok, kiket az igazságszolgáltatás keze utól nem érhetett.

Az első esetre az impulsust a fővárosi példa adta meg, melynek következő lefolyása volt:

Az 1883. évi aug. 7-én főváros-szerte elterjedt ama szárnyaló hír folytán, hogy t. i. az ezen idő körül befejezést nyert tiszta-eszlári bűnperben főtanuként szerepelt Sch. M. családjával együtt a kerepesi útnak a belvároshoz közel eső előrészén lévő Hattyuhoz ezimzett, és zsidó hitvallásu egyén által bérben birt szállodában szállva van. — az ezen köztudomás szerint nagy forgalmi utnak a megnevezett szálloda körüli részén és előtt több járó-kelő népgyűlt össze, mely azonban, — miután ezen napon Sch. M.-ot meglátnia nem sikerült, — úgy a mint jött, minden rendellenesség nélkül távozott.

Az ezt követő más napon — egész nap közben — a fenti hír terjedéséhez képest a nevezett szálló előtt, részben az ott járókelők, részben pedig már a hír szülte kíváncsiság folytán odamenőkből még nagyobb tömeg gyűlt össze; mely a hirtelen bezárt szállodai kaput ostrom alá fogta, azt betörte, a helyiségekbe behatolt, s ott rombolásokat vitt végbe.

Itt a fékevesztett tömeg a rombolást bevégezvén, művét tovább folytatta, s nemcsak a kerepesi uti vonalon lévő utcák világító gázlámpáit és házaknak ablakait, hanem még néhány bolti üzletet is betörvén, utóbbiakból árucikkeket szórt ki az utcára, a melyek legtöbbször szét is hordattak s ez által az illetőknek több mint 12000 forintnyi kárt okozott.

Ezt követő néhány napon a főváros egyéb részein is történtek csoportosulások és ablakbeverések, de ezen csoportok katonai erővel szétugrasztattak.

Lázadás miatt vád alá helyeztetett 104 egyén, de ítéletileg ez alól valamennyien felmentettek, s közülök néhányan a magánosok elleni erőszak bűntette és lopás miatt ítéltek 1 évi, s ezen alóli tartamu szabadságvesztés büntetésre.

A második eset már szervezettebb alakot látszott ölteni, a mennyiben 1883. évi aug. 23-án este megkezdve, 24-én és 25-én éjjel folytatva, Zalaegerszegen több százakból álló különböző csoportok az izraelita vallású lakosok házaikat és üzlethelyiségeiket rombolásra alkalmas ütőeszközökkel, némelyek még lőfegyverrel is ellátva — megtámadták; ott nemcsak nagyobbmérvű pusztítást, hanem több helyen az üzleti áruk eltulajdonításával rablást is követtek el. A lázadás oly dimenziót öltött, hogy annak megfékezésére a hatóságoknak katonai erőt kellett igénybe venni, s ennek folytán a lázadók közül többen megsebesültek, s halálos eset is történt.

A lázadók részint az iparos osztályból, részint pedig földmivelő parasztokból valók voltak. A jelszó a toborzásnál ez volt: «emberek, vasvillát s fészét, agyon kell ütni a zsidókat, most van az ideje a zsidókat verni: zsidó vérben fürdünk még ma: szabad világ van: ütni kell a zsidókat!» Erre a majorokból, András hidáról és Kaszaházáról a tömeg összegyűlekezett Zalaegerszegen.

Elítéltetett: 1 = 7 évi, 1 = 5 évi, 1 = 4 évi fegyh. 1 = 1 $\frac{1}{4}$ évi bört. — 8 = 1 évi bört. 7 = (nők) 10 havi bört. — 1 = 9 havi bört. 1 = (nő) 8 havi bört. — 15 = 6 havi bört. — 1 = 4 havi fogh. 1 = 3 napi államfogh. — 1 = 3 napi fogh. — 1 = 2 havi fogh. 4 = 8 napi fogh. = 44 egyén. — Felmentetett: 78 egyén.

Harmadik eset. 1883. évi augusztus 25-én a déleesti órákban Csurgón egy csoport az ottani zsidók házaikat megtámadta, az ablakokat beverte, az ablakkeresztfákat összerombolta, s általában oly pusztítást vitt végbe, hogy a hatóságilag megbecsült kár a 3000 frtot jóval meghaladta. Három zsidóasszony kárára ugyanekkor rablás is követtetett el. Ezen zavargás éjjel után 3—4 óra körül ért véget. Másnap egy nagyobb csoport erőszakos fellépése folytán a zavargások miatt elfogottakat a szolgabíró kénytelen volt szabadlábra helyezni. Délután azonban egy célzatosan terjesztett hír következtében nagyobb számú csoport egy zsidó egyén házáat megrohanta, s a családtagokat bántalmazta, sőt egyet közmegállapodás után kivégezni (megégetni) akartak, kinek csak az által sikerült megszabadulni, hogy a községi bíró és még néhány nyugodtabb polgár közbejöttével a szolgabíró azt a tömeg közül kiragadhatta és biztos helyre szállíthatta.

Innét a felbőszült csoport Alsók és Sarkad felé tartott, mely községek Csurgónak mintegy folytatását képezik, s itt három zsidó polgár boliját megtámadta, feltörte és kirabolta.

Ezután a tömeg ismét visszafordult Csurgóra, hol egy zsidó lakásába betörvén, egy revolvert elvitt, s utána két más izraelita boliját megtámadván, minden ingóságot összcuzott s elrabolt.

Lázadás miatt elítéltetett 1 egyén 3 évi fegyház, — 4 egyén 15—15 havi, — 2 egyén 1—1 évi börtönbüntetésre.

Lopás miatt 1 egyén 6 havi börtön, = 1 egyén 6 havi, — és 1 egyén 4 havi fogházbüntetésre.

A lázadás vádja alól felmentetett 45 egyén.

Negyedik eset. 1883. aug. 26-án esteli 10 óra körül Gyékényesen ottani lakosokból s idegenekből álló nagyszámú csoport, az egy nappal előbb Csurgón előfordult hason irányú zavargás utánzásában, baltákkal, dorongokkal, s általában rombolásra alkalmas eszközökkel a gyékényesi zsidó hitvallású lakosokat megtámadta; házaiknak rontott, s azokban pusztítást, rombolást s rablást követett el, mi által azoknak több mint 20.000 frt kárt okozott.

Lázadás miatt 44 egyén vád alá helyeztetett. Azonban ezen vád alól az első bíróság mindannyit felmentette, s magánosok elleni erőszak miatt 6 egyén 6—6 havi börtön, — 3 egyén 2—2 havi fogház, — lopás miatt 1 egyén 6 havi börtön, — 2 egyén 1—1 havi fogházbüntetésre ítéltetett el.

Ötödik eset. 1883. aug. 26-án Somogy megye Berzencze községében éjjeli 10—11 óra között nagyobb néptömeg sereglett össze, mely a zsidó nótá hangjai mellett, és «üsd a zsidót!» kiáltások közben több zsidóvallású egyén házaiknak ablakait betördelvén, a botokkal felfegyverzett tömeg egy izraelita család lakásának ajtaját betörte, a lakásba behatolt, s a családfő személyét megtámadta, életveszélyesen fenyegette, sőt tettelesen is bántalmazta, ezután

egy másik zsidó üzletébe hatolva, az ott talált árucikkeket közzsákmány tárgyává tette, s az el nem vihetőket összerombolta.

Elítéltetett lázadás büntette miatt 1 egyén 2 évi fegyházbüntetésre. 2 egyén 9—9 havi börtönbüntetésre. Felmentett ezen vád alól 12 egyén. A csoport közül azonban lopás miatt elítéltetett 1 egyén 6 havi börtönre. 6 egyén pedig 4—4 havi fogházbüntetésre.

Hatodik eset: 1883. augusztus 26-án Zalalövön több zsidó lakos házainak ablakai beverettek: augusztus 27-én éjjel pedig ásók- s botokkal, továbbá fejszékkel és puskákkal felfegyverzett nagy népcsoport, rendes vezényszó mellett egy más zsidó egyén lakását és boltját feltörte, s az árucikkeket az utcára kiszórta. Ezt követte a többi zsidók házainak és boltjának megtámadása, hol rablások is követték el s a kirabolt zsidók menekülésre kényszerítettek: a rombolás még ezután is egész hajnalig tartott, s több mint 17.000 frtnyi kárt okozott.

Elítéltetett lázadás miatt 2 egyén 2—2 évi fegyház, lopás miatt 2 egyén 9 havi, 1 egyén 8 havi, 5 egyén 6—6 havi börtön, 5 egyén 6—6 havi fogházbüntetésre. 20 egyén felmentett a lázadás vádja alól.

Hetedik eset: 1883. szeptember 2-án esti 9 óra tájban mintegy 2—300 emberből álló tömeg Szigetváron egy korcsma előtt összesereglett, és a zsidók lakásait és boltjait megrohanta, az ablakokat beverte, az ajtókat és kapukat feltörte. A csendőrség lövése folytán a zajongó tömegeből egy áldozat tulcselt, többen pedig megsebesültek. Elítéltetett lázadás miatt 1 egyén 3 évi, 1 egyén 2 évi fegyház, 1 egyén pedig 9 havi börtönbüntetésre. Felmentett a lázadás vádja alól 15 egyén. Lopás miatt elítéltetett 3 egyén 2—2 havi fogházbüntetésre.

Nyolcadik eset: Sárhida községben 1883. aug. 26. és 27. közti éjjel egy zsidót agyonvertek s pénzétől megfosztottak. Felbujtó (Antal Ferenc), azzal lázított, hogy a zsidókat szabad ütni, mert a király eladta őket, párját 3 krajcárért. 8 egyén vád alá helyeztetett. Elítéltetett: 1 = 4 évi fegyh., 1 = 14 havi bört., 2 = 1 évi bört., 4. Felmentett: 4. elhalt 1.

Kilencedik eset: 1883. aug. 28-án Szentpéterúr községben egy, a község labosaiból alakult csoport ottani E. J. nevű zsidó kereskedő boltját, csupán azon okból, mert az illető zsidó vallásu — faj és vallás iránt való gyűlöletből — fejszékkel, botokkal és kövekkel felfegyverkezve megrohanta, feltörte és kirabolta s ennek bevégezte után a községben lakó több zsidó vallásu egyén háza ablakait beverte.

Másnap a lázadás már oly mérveket öltött, hogy az időközben számban is megszorodott tömeg M. I. zsidó vallásu kereskedő házát fegyveresen megtámadta; abba erőszakosan behatolt, kirabolta, sőt a bolti helyiség belsejét pusztítás közben fel is gyújtotta. A család otthon volt tagjai és a náluk tartózkodott V. V. csak gyors futás által menekültek a nép dühe elől.

Az erőszakoskodás azonban még ekkor sem ért véget, mert a mint a lázadó csoport rombolásait bevégezte M.-nél, M. S. zsidó kereskedő házához vonult és itt az elzárt boltajtót erőszakosan feltörvén, a boltban pusztított és rabolt. A kár több mint 11.000 frt

Kétségtelenül bizonyítva van, hogy Szentpéterúron az antiszemizmus terjesztői, a lázadás tervezői és szitói, a községnek ép a vagyonosabb lakosai és az előjáróságnak tagjai voltak. Vád alá helyeztetett lázadás miatt 37 egyén, ítélet még nem hozalott.

Tizedik eset. 1883. évi augusztus 28. és 29-én este Söjtörön több ottani lakos házát és üzletét százakra menő főből álló csoport megtámadta, az üzletben talált portékákat az utcára kihányta, s részint ellopta, részint elpusztította. A csoport tehát rabolt és pusztított. A támadás fegyveres volt. A csoport tagjai fejszékkel, baltákkal, sőt puskákkal voltak felfegyverezve s több lövés is hallható volt. A támadás, annak áldozatai ellen mindannyiszor nem mint magánemberék, hanem mint a zsidó hitfelekezet tagjai ellen intéztetett s azoknak 10.000 frtot jóval meghaladó anyagi kár okoztatott.

Az első bíróság által ezen vádlottak közül a két főtettes 2 évi fegyházbüntetésre, 3 egyén 1½ évi, 7 egyén 1 évi, 2 egyén 10 havi, 2 egyén 9 havi, 1 egyén 8 havi, 9 egyén 7 havi, 4 egyén 6 havi, 1 egyén 4 havi börtönbüntetésre.

tésre, 1 egyén 8 havi, 1 egyén 7 havi, 1 egyén 2 heti fogházbüntetésre ítéltetett el. = 34. És pedig 29 lázadás, 5 lopás miatt. Felmentetett a lázadás vádja alól 30, a lopás vádja alól 7 egyén.

Tizenegyedik eset: 1883. aug. 30-án Gétyén egy fegyveres csoport, a zsidó hitfelekezethez tartozó két egyén lakásába rontott, ott pusztított, rabolt, az ingó vagyont részben elvitte, részben az utcára kihányta, hirdetvén, hogy a zsidótól rabolni meg van engedve. A kár több mint 4000 frt.

Gétye község lakosai azt adták elő, hogy a rombolást és rablást előttük ismeretlen, idegen emberekből álló s 30—35 főre rugó csoport követte el. És jöllehet a rablásnál a falu majdnem egész, több száz főre menő lakossága jelen volt, a legfőlebb 35 főnyi idegen csoport tagjaihoz nyulni senki sem merészelt. Ezen nyilvánvaló mese komoly cáfolatot nem igényel. 30 egyén lázadás miatt vád alatt. Ítélet még nincs.

Tizenkettedik eset: Vichnye és Pereszény községben 1883. szept. 1-én különösen a gyármunkások kezdeményezésére utánczók támadtak s a zsidók házeit kövekkel valószínűs ostrom alá fogták. 27 egyén vád alatt van.

Tizenharmadik eset: Zalalövön 1883. nov. havában Kis-Rákos (Vasmegeye), Budafa, Keményfa és Zalapatak község lakosai közül többen arra szövetkeztek, hogy a zalalövői izraelita lakosságot tömegesen megtámadják s a község Mindszent felőli végén kezdve a másik végéig kirabolják és megölik.

Nov. 7-én a zalalövői temetőnél össze is gyülekeztek s a 22 főre menő csoport pisztolyokkal és fejszékkel megindult azon kijelentéssel, hogy a zsidókat kirabolják és megölik s hogy a ki a lázadó csoportból elmarad, a z t szintén agyonlövök.

Éjjeli 11—12 óra között a község nyugoti részén legrészről lévő ház előtt melyben két zsidó család lakott, két csoportra oszolva megállottak s egy lázadó azon felkiáltására: «vágjátok, üssétek, feszítsétek az ajtókat» munkához kezdtek; de a kirendelt hatósági közegek és polgári örök gyors megjelenése által megfélemlítve, azzal felhagytak s a rendőrséget fejszékkel és lövésekkel támadták meg, mely lövések a rendőrség és polgári őrség által viszonzotatván, valószínűs csata fejlődött ki, melynek következtében két lázadó a helyszínén lelővetett.

Lázadás miatt ítéltetett 19, lopás miatt 3. 1 = 6 évi, 1 = 5½ évi, 1 = 2 évi fogházb., 6 = 18 havi börtön, 9 = 16 havi börtön, 1 = 6 havi fogh., lop.: 1 = 1 évi bört., 1 (2), 1 = 1 havi fogh.

Tizennegyedik eset: Lázadás miatt 29 szilvágyi lakos is vád alá lön helyezve, de ez alól mindannyian felmentettek, csupán egy egyén (a szilvágyi r. kath. néptanító) ítéltetett el izgatás miatt 1 évi államfogházra. — 1 egyén lopás miatt 3 havi, 11 egyén 1—1 havi; 6 nő pedig 8—8 napi fogházbüntetésre.

Tizenötödik eset: Utolsó zsidóellenes lázadási eset történt Vadker-ten (Pestm), 1884. június hóban, melyben a megejtett bűnvizsgálat adatai szerint szintén több mint száz főből álló tömeg vett tetteleges részt. Ez ügyben az ítélet valószínűleg csak az 1885-ik év elején lesz meghozható.

Ime, ilyen nyomokat hagyott maga után az antisemitizmus már első kitörései által is! Ime, ide vezetett a zsidóellenes tanokat szabadon hirdető s a leggonoszabb szenvedélyekre apelláló antisemita sajtó s én kérdelem, hogy van-e higgadt gondolkozásu ember, ki bene látná, hogy e sajtóra nagyon is ráfér egy kis «megrendszerbe-lyo-zás?» Kérzik ez adatokból az is, hogy az eljáró bíróságot talán — a bizonyítékoknak sok tekintetben laza voltán kívül — épen a sajtó szabados izgatásaira való tekintetek vezérelték a sokak által enyhéknek talált ítéletek meghozatala közben.

II. Még csak pár szót kívánok szólni a szélső socializmusról, a mint annak nálunk legujabban első próbálkozásai mutatkoztak. Csak nem régiben is általános azzal szoktunk büszkélkedni, hogy a magyar föld talajában nem fognak gyökeret ama

felforgató tanok, melyek a modern kor munkásai és szélső forradalmárai közt elterjedve, a keresztény állam és társadalom alapjait képező elvek és intézmények erőszakos lerombolására törnek. Ime, hogy nem úgy van! A vészes kóranyag behurcoltatott külföldről mihozzánk is, — keresve magának első sorban a sajtó útján terjedést. Meg vannak téve az első lépések már Magyarországra nézve is, hogy igaznak bizonyuljon *La v e l e y e* mondása, mely szerint a politikai forradalmakat lassanként háttérbe fogják szorítani a társadalmi forradalmak, melyeknek előjelei és törekvései napról-napra mind inkább előtérbe tolnak.

Hogy mily vérszemet kaptak azok, kik az összetoborzani szándékolt romboló sereg vezéreül szerepelnek, s kik különösen a szabad sajtót találták legalkalmasabb eszköznek, a minél nagyobb számban összegyűjtendő hívek fanatikus szenvedélyeinek fölizgatására; erre nézve a következő adatok szolgáljanak illusztráció gyanánt:

1. Sch. A., foglalkozására nézve betűszedő felelős szerkesztése alatt Budapesten megjelent „*V o l k s w i l e*“ című lapnak 1882. aug. 20-ki számában „*Financeminiszterium*“ fölírás alatt közzétett;

továbbá az ugyanezen hírlap 1882. szeptember 3-diki számának „*Die erste That*“ fölírás alatt közzétett közleményeiben újból ki nem nyomatható kifejezésekkel egyenes felhívást intézett a hatóságnak törvényes hatáskörében kiadott rendeletei, meghagyásai s határozatai ellen való engedetlenségre; sőt a törvények által tiltott egyéb közbüntettek elkövetésére. Miért is a szerkesztő a budapesti kerület esküdtszéke által vétkesnek kimondatván: a sajtóbiróság által két havi államfogház és 300 forint pénzbüntetésre elítéltetett.

2. Ugyancsak Sch. A. a „*N é p a k a r a t*“ című lap 1884. március 15-diki számának „*Márciusi nagy napok*“, továbbá az „*Anarchistákról*“ és „*Ausztria vérebei*“ fölírások alatt közzétett cikkekben is egyenes felhívást intéz az osztály-gyűlésre, a mely miatt újból 1 évi és 9 havi államfogházra és 1100 frt pénzbüntetésre lón a sajtóbiróság által elítélve.

3. R. M. szintén betűszedő, a „*Die Zukunft*“ című lap 1884. február 15-diki számának „*Parteigenossen! Freunde*“ című közleményében hasonló szenvedélyes hangon izgat az osztálygyűlésre, a mely miatt 6 havi államfogházra és 200 frt pénzbüntetésre ítéltetett el.

4. A Pr. H. foglalkozására nézve szabó által szerkesztett, Budapesten megjelent „*R a d i k a l*“ című közlöny 1884. március 1-én napvilágot látott számában lévő cikkek tartalmában félremagyarázhatlanul kifejezett azon bűnös célzat foglaltatik, mely nemcsak a fennálló társadalmi rend erőszakos felforgatására tör, hanem az Ausztriában életbeléptetett kivételes kormányzási rendszabályok alkalmából a munkás-osztályt a vagyonos-osztály elleni erőszakos támadásra hívja fel; mely a forradalom előkészítésére s az osztály-gyűlésre nyíltan izgat. Ezért 15 havi államfogházra és 600 forint pénzbüntetésre ítéltetett el.

Ugyanez a Pr. H. jelenleg — több más bűntársaival együtt börtönben ülve — várja a rendes bíróság ítéletét azon vád miatt, melyszerint a törvényes ítélet folytán már kivégzett Kammerer és Stellmacher által az Eisert bécsi bankáron és családján f. év elején elkövetett hajmeresztő gyilkosság után elrabolt értékpapírok elidegenítésében mint orgazda közreműködött, s a kezéhez folyt összegeket a magyarországi anarchisták céljaira fordította.

Mivelődés és magyarosodás a zsidóság körében.

Irta : **Alexandros.**

A magyarországi zsidóságnak a művelődés és a magyarosodás terén tett előhaladását kívánjuk vázolni e rövid cikkben. Nem fogunk szépíteni semmit; egyszerűen a kezeink közt levő hiteles adatokra támaszkodva ismertetjük meg a zsidó hitfelekezet intéstitióit, törekvéseit, anyagi és szellemi eszközeit, tekintettel a fõnt említett két célra. Ezeket pedig ismerni annál is kívánatosabb, mert eltekintve attól, hogy e tárgyban, jóllehet a mozgalom már évtizedre vezethetõ vissza, némileg áttekinthetõ kép mindeddig hiányzik, azt hisszük, ha van a «zsidó-kérdésnek» helye, ugy ez csak is abból a szempontból vethetõ föl, mennyiben áll a magyarországi zsidóság a miveltség tekintetében megfelelõ fokon, mert hiszen egy culturállam főereje abban rejlik, hogy mentül nagyobb szellemi tőke fölött rendelkezék s ha igen, mennyiben áll az a nemzeti cultura, a magyarosodás szolgálatában, mert hisz ettõl függ a magyar faj nemzeti jellegének dominálása az országban. Az antisemitismus e thema elõl következetesen kitér, s ha már a piszkolódás sarából föl tud emelkedni a komolyabb érveléshez, akkor jelszó gyanánt a gazdasági kiszipolyozást említi, nem számolva azzal, hogy valamely gazdasági fejlődés is bizonyos határozott törvényeknek van alávetve, s hogy arra nem a vallás, hanem sok egyéb külsõ körülményen kívül fõleg az egyén értéke, szorgalma és a munkától való vissza nem riadása bír döntõ befolyással. Hanem ha valahol, ugy a közoktatás és nevelés terén lép elõtérbe nálunk a felekezetiesség jellege; hisz tudjuk, hogy az állam befolyása a közoktatás ügyre csak most kezd érvényesülni s a mi eddig egyházi és iskolai téren történt Magyarországon, annak jó vagy rossz sajátságaiért az egyes itt-ott széles körü autonómiának örvendõ felekezetek tétethetnek felelõsekké.

Részünkrõl nagy hibának tartjuk, hogy a zsidóság annak idejében nem nyert egyöntetû, autonomikus szervezetet. Az 1869-iki zsidó congressusnak tudvalevõleg nem lett meg a kellõ hatása; az országgyûlés a vallásszabadság idealis elve által vezéreltetve, nem erõsítette meg e szabályzat általánosan kötelezõ jellegét s létre jött a zsidók háromféle organisatiója: a congressusi, az orthodox és a statusquo. Mi e szétválásnak tudjuk be, hogy a közoktatás nem fejlődött egyöntetûen; a következmény az lett, hogy most az egyházközségek igen laza összefüggésben, majdnem egészen kényükre hagyatva teljesítik a közoktatás terén föladataikat s a központi irodák csak arra szolgálnak, hogy az államsegélyt közvetítsék. A zsidó közoktatási alapot azon összeg képezi, melyet Haynau vetett ki a zsidókra, megtorlandó hazafias maguktartását a nemzeti ügy védelmében folytatott küzdelem alatt. Ez alap õ felségének 1850. szept.

20-iki elhatározása folytán iskolai alappá alakított, s ma mintegy két milliót meghaladó összeget nyújt rendelkezésre. Az összeg azonban nem bizonyult elégnek, a mi arra vezet, hogy a község teljesen tetszés szerint vehet ki külön adót s mivel kellő normatívumok által körülírt, rendszeres állapotokról szó sincs s ha van, az nem az institúciók, hanem az emberek érdeme, csak természetesen bizonyos viszáltságok jelentkezése, mint pl. a zsidó tanítók javadalmazásának megoldatlan szomorú kérdése, egyes zugiskolák méltán megrovott főnállása stb.

S mégis, a most uralgó rendezetlen állapottal szemben mi az eredmény a közművelődés terén? A szót itt átengedjük a statisztikának. Egy felekezet, nemzetiség, faj stb. népmiveltségének statisztikai alapra való megítélésénél azt a szempontot kell vizsgálnunk, hogy hányan bírják a művelődés alapját: az írni és olvasni tudást. Az országos statisztikai hivatal által a magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás e tekintetben a következőket eredményezte:

	Római kath.	Görög kath.	görög kel.	ág. ev.
Létszám:	7.849.692	1.497.268	2.434.890	1.122.849
Írni olvasni tud:	2.877.661	134.966	316.262	632.676
Százalék:	46	11.27	16.18	70.58
	Helv. hitv.	zsidó	unitárius	
Létszám:	2.031.803	638.314	55.742	
Írni olvasni tud:	1.037.990	366.467	20.202	
Százalék:	63.96	71.93	45.28	

E táblázat konstatálja, hogy a magyar korona országaiban népmiveltség tekintetében az összes hét fő felekezet között a zsidók foglalják el a legelső rangot, a kik közül majdnem $\frac{3}{4}$ rész bírja a művelődés alapfeltételeit: az írást és olvasást. E ténynyel kapcsolatban utaljunk arra is, hogy a zsidóság népmiveltégi állapota legkedvezőtlenebb Bereg. Máramaros, Szolnok-Doboka és Ung megyékben. Azonban dacára annak, mind a négy megyében a zsidóság (bár aránylag tetemes részét képezi a lakosságnak) még mindig sokkal magasabb fokán áll a műveltségnek, mint a keresztyén felekezetek, melyek az illető megyék lakosságának főkontingensét képezik. Beregmegyének majdnem felében (49.60%) gör. kel. vallású népéből csak 9.24% tud írni-olvasni, ellenben a 20.703 főnyi zsidó lakosságból (a megye népének 13.49%) több mint háromszor annyi t. i. 31.04%. Máramaros megyében a nép 74.22% (tehát majdnem $\frac{3}{4}$ része) a gör. kath. vallás híve s ezek közt csak 3.38 mond három és $\frac{38}{100}$ százalék tud írni olvasni, míg a zsidóságnál (a megye lakosságából 14.71%) több mint négyszer oly magas a műveltség t. i. 14.94%. Szolnok-Dobokamegyében a lakosság 61.52% gör. kath. 16.29% gör. kel. s teljes 12.55% helv. hitvallású; 3.92% zsidó. S míg a gör. kath. közt csak 4.6, a gör. keletiek közül csak $2.\frac{12}{100}$, a helvét hitvallásuaknál 20.89% tud írni olvasni, addig a zsidóságnak 29.75% azaz az első felekezetnél hártszer, a másodiknál épen aránylag több mint tízenkétszer kedvezőbb arányban bírja a műveltség ez

alapfeltételeit. Végre Ungmegyében a római kath. közt, a kik a lakosságnak 21.68% képezik, olvasni, írni tud 26.68%, az 51.40%-ot tevő gör. katolikusok közt 8.71%, a megye lakosságából 13.60%-ot elfoglaló kálvinisták közt 35.54. s végre a 16.423 főnyi (12.96%) zsidóság kebeléből 36.70% bírja az írni olvasni tudást. Ha tehát a felsővidéki zsidóságot általános szempontból méltán tarthatjuk «hátramaradottnak» s «miveletlennek», nem szabad felednünk, hogy ez az ott uralkodó műveltség általános hibája, a melyben egyaránt osztoznak a többi felekezetek. S ezek közt még a zsidóságé a legkedvezőbb arány.

S ha mellőzve a statisztikai számokat s minden összehasonlítást, még utalunk a legújabb közoktatási miniszteri jelentésre, a melyből kitűnik, hogy a népiskolába járó tankötelesek közt a zsidó tankötelesek közül tényleg járt 85%, holott az országos állag 78%, ha megemlítjük, hogy a 38.567 gyermek közül, a kik e ténnyben a középiskolákat látogatták, 7969 tanuló, tehát majdnem ötöd rész zsidó volt s végre ha a budapesti egyetemek látogatóinak arányszámát tekintjük, melyből a zsidó valláshoz tartozó tanulók száma nem sokkal marad a harmadrész alatt, s viszonyítva mindezek után a zsidóság lélekszámának arányát az össznépességhez, vázaltszerű képét adtuk azon fölötte kedvezőnek mondható aránynak, a melylyel a magyarországi zsidóság részt vesz a nemzeti művelődés nagy munkájában.

Áttérve most a magyarosodás mérvének jellemzésére, a legújabb népszámlálási statisztika szintén igen érdekes felvilágosításokkal szolgál. Jekelfalussy József jeles statisztikusunk csak újabban megjelent tanulmánya ügyesen csoportosította a hitfelekezetek és a főbb nemzetiségek egymáshoz való viszonyát. Legyen elég csak azt a részt kiemelnünk, a mely a magyar anyanyelvűeknek viszonyát egybevetve a felekezetekkel tünteti föl. Az eredmény ez: A magyar anyanyelvűek közt találhatik:

rom. kath.	44.29
gör. kath.	9.04
gör. keleti	0.74
ág. ev.	22.31
helv. evang.	94.32
unitarius	94.38
izraelita	55.34
<hr/>	
egyéb	50.30

Ez összeállításból a zsidókra következtetve konstatalható, hogy a zsidóságnak több mint fele a magyart vallja anyanyelve gyanánt s hogy e tekintetben az összes felekezetek közt a harmadik helyet foglalja el.

A magyarosodás jelenségei közé tartozik kétségkívül azon törekvés, a mely arra irányul, hogy az egyén ne csak érzelmeiben és nyelvében, hanem külsőleg, nevében is demonstrálja magyar voltát. Nem tagadjuk, a névmagyarosításra sokféle ok szolgálthat

alkalmat, de nem kicsinyes egyéni szempontból tekintve a dolgot, mégis azt hisszük, a magyarosodás mértékének, a faji egybeolvadás egyik fölöttébb kiváló jelentkezése a névmagyarosítás statisztikája. A nagyérdekű és tanulságos anyagot még nem dolgozták föl egészen. Telkes Simon vette magának a fáradságot, hogy az adatokat megfelelően csoportosítása s neki köszönhető, hogy két (1882. és 1883.) év összeállításából a felekezetekre vonatkozó részt imitt közölhetjük ;

Névmagyarosítás történet		
Felekezet	1882.	1883.
róm. kath.	410	384
gör. kath.	18	15
gör. keleti	2	5
ág. ev.	56	54
helv. hitv.	19	19
izrealita	560	697.

Azaz 1882-ben az összes névmagyarosítások számában a zsidóság 52·58%-al, 1883. pedig 59·37%-al, vagyis mindig az összes számok felénél nagyobb százalékkal szerepel. Telkes szerint az arány évről-évre kedvezőbb a zsidókra nézve.

De a magyarosodás nagy nemzeti missziója, azt hisszük, még nagyobb arányokat fog felmutathatni a magyarországi zsidóság körében, ha azon intézmények, a melyeknek hivatása a szellemi életnek irányt adni : az egyház és közoktatás intézményei, helyes alapra fektetve teljesítik missziójukat. Egyöntetű szervezet mellett, a mely ott, a hol kell, kényszerítőleg is tud föllépni, mint fent jeleztük, a cél gyorsabban lenne elérhető, mindazáltal e kedvezőtlen létfeltételek mellett is már vannak intézmények, a melyek működésétől a legjobbat várhatni. Első helyen említjük föl a hét év óta fenálló rabbiszemináriumot, melynek föllállítása Trefort egyik maradandó érdeme. Ez intézet célja nevelni hazafias papokat a nemzetnek és tudós lelki atyákat a zsidóságnak . . . A ki ismeri a pap nagy befolyását hivei lelki világára, eszméik irányára, s a ki tudja, mily nagy hiány volt eddig a nem pusztán érzületre, de nyelvre nézve teljesen magyar rabbikban, az fogalmat fog alkothatni magának a rabbiszeminárium hivatásának nagy fontosságáról. Mindeddig nem kevesebb, mint 198 magánvizsgálat tartatott ez intézetben, a jelentkezők azonban, részint mert világi, részint mert theologiai képzettségük hiányos volt, csak kis részben voltak felvehetőek. Jelenleg 90 növendéke van, tehát több, mint a világ bármely zsidó szemináriumában. Eddigelé egy pap került ki innen, a ki N.-Kanizsán nyert előkelő állást. E szám csekélysege a tanévek aránylag magas számából magyarázható ki, mert az intézet két tanfolyamból áll (a l s ó b ó l, mely a középiskolák felső osztályainak felel meg s felső b ó l, mely a theologiai tanfolyamot foglalja magában) s mindkettő egyenkint öt tanévet foglal magában. Mindazáltal az idén s ezuttal rendszeren minden évben több hallgató fogja letenni a papi vizsgát. Általában pedig ez intézet mintaszerű berendezésű ; tanárai jeles,

hazafias, a nemzeti irodalmi téren érdemes férfiak: ifjúsága önképző és homiletikus körben ápolja a hazafiságot. Kár, hogy az orthodoxok még ma is bizalmatlankodással viseltetnek iránta.

A rabbikról szólva, önkéntelenül fölvetődik a zsidó hitszónoklatok kérdése. Mi e tekintetben is a rabbiszeminárium végzett növendékeitől várjuk a döntő lépést, habár tagadhatatlan, hogy vannak esetek, midőn külföldről vagy Felső-Magyarországból hívnak meg rabbit magyar városba: a pap már 40—50 éves, de megtanul magyarul, úgy hogy pár év múlva magyarul prédikál. Kiváló példa erre Hochmuth Ábrahám, a nagytudományu veszprémi rabbi. Tatán és Miskolcon a zsidó község azt határozta, hogy a papnak ezentul a templomban, más mint magyar nyelven szónokolni nem szabad. H.-M.-Vásárhelyen a pozsonyi orthodox iskolából kikerült rabbi a hosszú napot megelőző u. n. Kolnidre szent estéjén az egybegyűlt közönség színe előtt a szószéken fogadást tett, hogy a templomban soha más szót, mint magyart kiejteni nem fog. Lugoson, a mely pld. nem magyar város, a rabbi megtanult teljesen magyarul. Egy pozsonyi előkelő könyvkereskedő adatai szerint legjobban veszik Roder magyar leveleit — a bocherek (talmud-tanulók): mindannyia magyarul tanul s papjuk buzdítja őket erre. Ebhez képest nem esoda, hogy az istenisztelet majdnem mindenütt vagy már megmagyarosodott vagy a magyarosodás útján van. A főváros a dr. Tatay által mintegy 25 évvel ezelőtt készült magyar egyházi énekek helyett Kiss József a jeles költő által írat újakat. S az a sok alkalmi beszéd, mik zsidó részről kiadatnak, mind magyar nyelvű. L.-Sz.-Miklós és Győr, Nagy-Beeskerek és Temesvár, Sz.-Fehérvár és Versec, egyaránt hallgatják és értik a magyar szót és termő földje az ily hazafias beszédeknek.

Pár év óta prédikációs gyűjtemények is jelennek meg magyar nyelven. Első volt a híres Löwé, az elhalt szegedi rabbié. Azután jelent meg egy kötet Kohn Sámueltól, a nagytudományu budapesti hitszónoktól, u. a. ki a zsidók történetét Magyarországon írja: Löw Immánuel szegedi rabbitól, a híres apa méltó fiától: s csak 2—3 hóval ezelőtt egy kötet Perls Ármintól, Kecskemét hazafias és tudós papjától.

De a papok működésénél tán még fontosabb a magyarosodásra nézve a néptanítók szerepe. Az ő tevékenységüktől és hazafiságuktól függ első sorban, hogy a gyermek lelkében idejekorán meggyökeredzék a nemzeti eszmék iránt való fogékonyság. Állíthatjuk, hogy a tannyelv a zsidó iskolákban most már általánosán magyar, még a német vidékeken is az; a tót vidékeken pedig magyar vagy magyar-német. A tótság főfészkeiben Liptó-Szt.-Miklóson, Turóc-Szt.-Mártonban, Rózsahegyen, Puchón, Trencsénben, Nyitrán, Vágújhelyen magyar az előadási nyelv s jellemző adatként hozható föl Libertiny Gusztáv tanfelügyelő nyilatkozata, hogy a tiszta tót vidékeken a zsidó iskolák és zsidó tanítók képezik a legbiztosabb magyarosító elemet. Elismeréssel kell megemlékeznünk az 1866-ban alapított országos izr. tanító-egyesületről, mely 400 tagjával kiváló

szolgálatokat tesz a zsidó népiskolák magyarosodása ügyének. Az egyesület Mózes öt könyvét magyarra fordította az iskolák számára, a miáltal lényegesen elősegítette a magyarosítást, mert a zsidóság legjobban ragaszkodik azon nyelvhez, melyben az eredeti héber szöveg magyaráztatik és taníttatik. Kiadott továbbá az egyesület magyar olvasókönyveket a zsidó népiskolák számára: tíz év óta kiadja az Értesítőt, melyet tagjai ingyen kapnak. Ez is nagyot lendített a magyarosításon. A szükölködő és beteg tanítók közt ugyancsak ez az egyesület oszt ki évenként nagyobb segélyt. S lelke egész erejéből végzi és részt kér a magyarosítás munkájából a szegény zsidó tanító, pedig vajmi gyakran bénítják meg fáradozásait existenciájának sanyaru gondjai. A zsidó tanítók anyagi helyzetének rendezése, azt hiszszük, egyik legsürgősebb teendő lenne, valamint rákfenéjét képezi a zsidóság iskolaügyének a zugiskolák kérdése is. Trefort Ágost, a kitünő miniszter, a kinek figyelmét misem kerüli ki, szigorú rendeletet bocsátott ki e zugiskolák ellen s annak megjelenése óta ügybuzgó tanfelügyelők szemmel is tartják az e fajta tanyákat, és köreikben elnyomják, de ez nem történik meg mindenhol. A chéder, valamint általán a jelentkező visszásságok tökéletes elnyomása véleményünk szerint hamarabb várható lenne, ha a közoktatásügyi miniszteriumban a zsidó culturalis ügyeknek külön alosztálya szerveztetnék egy zsidó vallásu titkárral, vagy tanácsossal, a ki a viszonyok és emberek teljes ismerete mellett legalkalmasabb lenne a zsidóságot illető ügyeknek egészséges szellemben és eszelyes irányban való vezetésére.

Szolgalhatnánk még e helyen a zsidóság körében jelentkező egyéb közmívelődési mozgalmakról, a melyek a magyarosodásra nézve birnak fontossággal, de terünk korlátolt volta befejezésre int. Csak hangsulyozni kívánjuk, mikép a teljes erővel működésnek indult magyarosítási tényezők előidézte hatalmas nemzeti közszellem a magyarországi zsidóságban fogékony és buzgó támogatásra talál. Itt akárhány oly eset van, a hol nemcsak a magyarul beszélő unokát nem értik, hanem az idegen származásu apa nem érti a saját gyermekeit vagy a külföldi anya kis gyermekeitől tanulja el a magyar szót. Így magyarázható meg az ismeretes tény, hogy magyar vidéken a zsidó már ép oly kevéssé tud németül, mint más felekezetü. Nem szólunk a középiskolákról, de a keresk. akadémia növendékei között ismeretes, hogy legfölebb 10% a keresztény, de az illető tanárok panaszkodnak, hogy az összes tanulótság 90%-je nem tud németül. Ebből érthető, hogy vannak már tisztán magyar nyelvü felekezetü lapok, hogy a magyar zsidó irodalom élénkebb életre pezsdült. A szeminárium minden évben értesítője mellett egy nagyobb zsidó theolog. dolgozatot ad ki magyar nyelven, melyek eddigelé egytől-egyig méltó elismerésre tálltak — külföldön. Nálunk az irodalom ez ágára eddig nem volt sem közönség, sem fogékonyág. A M. Zsidó-Szemle, melyet Báradosy József szerkeszt kiváló szakértelemmel, most egy Népszereü Ipari Vállalatot készül megindítani, melyben híres külföldi műveket fog adni magyar fordításban és a mennyire lehet, eredeti munkákat is.

Mindezen tényezők összehatása a legüdvösebb eredményt engedni remélni s mi a kezdet nehézségeinek leküzdése után bizalommal tekintünk az időszak elé, midőn a hazai zsidóság minden rétegében megmagyarosodva, a magyar culturéletnek az eddiginél is nagyobb számot tevő tényezőjévé válik.

A s z e r b e k.

Irlta: Beksics Gusztáv.

I. M a g y a r o r s z á g o n.

Szerb kérdés volt Magyarországon, ma nincs. A szerb nemzetiség jelentékeny volt félszázad előtt, ma már nem is képez compact nemzetiséget. Félszázad előtt a szerbek el voltak terjedve az egész Duna völgyében. Minden fontosabb pont, s a kereskedelem részben az ő kezükben volt, ma már eltűntek a Duna völgyéből, csak néhány dél-magyarországi megyére vannak visszavetve. A Dunántul félszázad előtt szintén jelentékeny számu szerb élt, ma már csak itt-ott akad nyomuk a hajdani szerb koloniáknak. Somogyban ötven év előtt még 2 mezővárosban képezte a lakosság tekintélyes hányadát a szerb elem. Hat község tiszta szerb, 20 szerbvel vegyes volt. Ma szerbek nem léteznek Somogymegyében.

Valamennyi nemzetiség többé-kevésbbé szaporodott az országban, egyedül a szerb elem fogyott. Fogyott még a horvátal összekapcsolva is. A szerbek száma Magyarországon 1835-ben 608,366 volt, 1870-ben 473,998. A horvát-szerb népesség 1880-ban 605.000 főre rugott.

Ellenben a román az utolsó félszázad alatt növekedett 100 ezer, a tót 500 ezer, a ruthén 200 ezer lélekszámmal.

A szerbokról számtani bizonyossággal meg lehet mondani, hogy be fognak olvadni a magyar fajba, igaz nagyrészt úgy, hogy előbb németekké lesznek. Mutatja az utóbbi processust Torontál példája, hol a magyarság keveset vett el a szerbektől, ellenben a németiség olvasztotta be, vagy szorította ki. Félszázad előtt ugyanis Torontálban 75 ezer német volt, jelenleg van kétszer annyi.

A szerb-horvát lakosság a ruthenen kivől amugyis legkisebb. Ehhez járul még, hogy szét van szórva, gazdaságilag és társadalmilag alárendelt szerepet visz. Még a valláskülönbség is megosztja. A kath. szerbek közt soha sem volt talajuk a szerb nemzetiségi izgatóknak. Szabadka egyáltalán a Bácska kath. szerb, sokacz, vagy dalmata eredetű lakossága szabadságharczunk idején is a magyar ügyért harczott a délvidéki szerbek ellen. A szerbség csak három megye területén van még kompaktabb tömegekben; de itt sem képez sehhol abszolút többséget. E megyék: Temes, Torontál, Krassó-Szörény, Bácsmegyét, hol a kath. szerbek vannak tulsulyban, nem lehet e szerb jellegű megyék közé sorozni. A három megyében a nemzetiségi viszonyok a következők:

Krassó-Szörénymegye

Összes népesség	magyar	német	román	szerb-horvát
381,304	7200	37.700	289.000	18.500

Temesmegye

Összes népesség	magyar	német	román	szerb-horvát
340,022	17.600	106.000	145.000	46.000

Torontálmegye

Összes népesség	magyar	német	román	szerb-horvát
513,861	77.000	151.000	77.600	160.000

E számok mutatják, hogy a szerb elem még azon megyékben is roppant kisebbségben van, hol életfájának tulajdonkép való gyökerei vannak. Torontálban aránylag legtöbb szerb lakik; de még itt is csak valamivel haladja meg a lakosság $\frac{1}{5}$ részét.

A délvidéki városokban van még ugyan szerb elem, de szintén nagy kisebbségben.

Temesvár

Összes lakosság	horvát-szerb
33,694	17.000

Pancsova

Összes lakosság	horvát-szerb
17,127	8000

Ujvidék

Összes lakosság	horvát-szerb
21,325	8700

Zombor

Összes lakosság	horvát-szerb
24,693	15,600

E számokban azonban a kath. szerbek is bennfoglaltatnak s így mikor a szerb nemzetiség kiszámításáról van szó, azokat még tovább kellene redukálni, ha már a felsorolt adatok nem mutatnák több mint elégségesen, hogy a szerb nemzetiség a magyar állameszmével szemben politikai tényezőt többé soha sem kepezhet.

Ugy látszik, belátták ezt az omladinista izgatók is, mert abban hagyták agitációjukat. A szerbek józan többsége pedig már rég elfogadta a magyar állameszmét s alig hiányzik valami arra, hogy köztünk a legteljesebb béke és testvériség jőjjön létre.

E béke és testvériség egyenlően hasznos lesz a szerbekre és a magyar államra nézve. Mert nemcsak Dél-Magyarországon, hanem a Drávántul is — és főleg itt — közös érdekeink vannak. Lásuk a drávántuli szerbeket.

II. Horvátországban.

Az események Horvátországban gyorsan haladnak. Mintha szárnyaik volnának, vagy valamely viharos forgó szél ragadná azokat magával.

A Starcevic-párt most már nyíltan proklamálja a Magyarországtól való elszakadást. Ezt tette a választási agitáció idején, ezt teszi a «csapszékben», mint most már Tuskán és méltóbarátai is nevezik a zágrábi tanácstermet. Hol fog végződni a magyargyűlöletnek lelkiismeretlen szitása, senki sem mondhatja meg.

Részemről valószínűnek tartom, hogy Starcevicsek lejárnak magukat, ha a nemzeti pártban lesz elég erély és erkölcsi bátorság, a néhány lármázóra csakhamar senki sem fog hallgatni.

De gouverner c'est prévenir. A magyar politikának a Drávántul egyéb teendője is van, mint az, hogy csak passiv szemlélője legyen az ottani botrányos jeleneteknek s összetett kézzel várja a történendőket.

A horvát kérdés hosszú időn át nagy kérdése lesz a magyar politikának.

A szenvedélyek tán csillapulni fognak; de a harcra mégis késznek kell lennünk. De milyen legyen a magyar politika a horvát követelésekkel szemben?

A politikai regényírók ritkán számolnak valódi tényezőkkel; még ritkábban törekszenek megvalósítható célokra. Így történt ez azon konfliktus alkalmával is, mely Magyarország és Horvátország közt a múlt évben tört ki. Követelték, hogy Tisza Kálmán vegye el Horvátországtól a drávántuli vármegyéket: Szlavoniát csatolja vissza Magyarországhoz. Ha Magyarország és Horvátország valamikor ismét fegyveresen összeütköznenek; ha a Jellasichek ismét fellázadnának a magyar államfőiség ellen s mi kénytelenek volnánk ismét fegyverrel meghódítani Horvátországot; vagy ha bekövetkeznék, a miről a zágrábi forrongás idején beszéltek, de valónak nem bizonyult, hogy t. i. Horvátországban orosz pénz dolgoznék, Szent-Pétervárról Zágrábba utaznék a rubel s a horvátok talán ép mikor a monarchia döntő csatáját fogja vívni a panszlavismus ellen, a haza ellenségeinek lennének szövetségesei, akkor Magyarország igenis összetörné Horvátországot, elvenné tőle Szlavoniát, sőt a volt örvidék megfelelő részét, Horvátországot eredeti területére szorítaná, megsemmisítené a horvát autonómiát, honvédség által tartaná fenn a rendet, uralkodnék vaskézzel, kérlelhetlen szigorral.

De csak akkor.

A fegyver jogára hivatkozva megtehetné mindezt: sőt kötelessége volna megtenni. Az eddigi konfliktusok azonban nem voltak forradalom Magyarország ellen.

A magyar nemzetnek tehát rossz tanácsot adtak, a kik ezt az alkalmat kínálták neki a Horvátország elleni boszura. A magyar nemzet mindig ragaszkodott a törvényességhez és adott szavához. Horvátországnak kiadta Szlavoniát s adott széles körű autonómiát: ezeket tehát vissza nem veheti a nélkül, hogy a horvátok szegjék

meg az alkut, ők tépjék szét a Magyar- és Horvátország közti kötetést. De van valami, a mit a magyar politika megtehet anélkül, hogy a reakció, vagy a forradalom terére lépne a horvátokkal szemben, a mely tér a becsületes magyar politikára nézve, a végső szakítás előtt, hozzáférhetetlen. Ez az, hogy magyar érzelmeiket kelt és ápol a Drávántul, ahol csak lehet; ellensúlyt keres a horvátok tulkapásaival szemben; a horvátokat elszigeteli magában Horvátországban.

És ez lehetséges.

Szlavonia azon alap, melyről kiindulni lehet. A három szlapon vármegye még nem forrt szorosán Horvátországhoz. A magyar tradíciók még nem veszték el ott. Sőt e három vármegye lakossága szivesebben tartoznék Magyarországhoz: mert a horvát hivatalnokok kizsákmányolják és e mellett rosszul igazgatják. Középnemesség e három vármegyében nincs. Az uradalmak legnagyobb része magyar érzelmű családok kezében vagy oly kezekben van, melyek a horvát tulzásokkal szemben készek ökölbe szorulni össze. Ilyen Verőcze vármegyében az almásii, erdődi, verőczei, rétfalusi, valpói és vucsinii; Szerémben az illoki, rumai, kameniczi; Pozsegában a daruvári, pakráczi s kutinai uradalom. De figyelemreméltóbb tényező maga a szlavoniai nép. A három vármegyében horvátok nem laknak. Szlavonia nemzetiségi viszonyai következők:

Verőczemegye 180 ezer lakosa közül 130 ezer szerb és sokác, 26 ezer a német, 17 ezer a magyar.

Szerémmegye 121 ezer lakosa közül 84 ezer a szerb és sokác, 21 ezer a német, 11 ezer a magyar.

Pozsegamegye 75 ezer lakosa közt 59 ezer a szerb és sokác, közel 6 ezer a német, ötödfél ezer a magyar. A három megyének 377 ezer lakosa közt tehát a horvátságának nincs, vagy alig van természetes támasza.

A szerb és sokác csak vallásilag van egymástól elválasztva. Az egyik ó-hitű, a másik katolikus szerb. A sokác vallásilag közösségben van a horvátokkal: de még a nyelvazonosság dacára sem vallja magát horvátnak. Külön nemzetiség, mely a szerbséghez sorakozik.

A szlavoniai sokácok és szerbek számaránya ez:

Verőczében 100 ezer a sokác (kath szerb), 30 ezer az ó-hitű szerb. Szerémben 30 ezer a sokác, 54 ezer a szerb. Pozsegában 34 ezer a sokác, 25 ezer a szerb. Van tehát csak a három vármegyében 164 ezer sokác, 109 ezer szerb, 53 ezer német, 32 és fél ezer magyar.

A sokácok szemlátomást pusztulnak Szlavóniában. Tért hódít tőlük a bevándorló magyar és német elem. Az 1830-diki számlálás idejében még 200 ezer sokác lakott Szlavóniában; ellenben csak néhány ezer magyar és német. A két utóbbi fajnak terjedése azonban kétségkívül inkább előnyére, mint hátrányára válik a magyar érdeknek. Van tehát csak a drávántuli három vármegyében

Legalább 370 ezer oly lakosság, mely egyáltalán nem rokonszenvez a horvátokkal.

Ezzel azonban még nincs kimerítve azon elem, mely Horvátországban a horvátok ellen sorakoztatható. A szerb lakosság Szlavónián kívül még nagyobb mint a három vármegyében. De hogy mekkora itt és ott, a statisztika nem ad közvetlen felvilágosítást, s csak hozzávető számításokkal lehet a kérdésre megfelelni, mert a népszámlálások alkalmával a szerb és a horvát nemzetiség közös rovat alatt vétetett fel. A vallási felvétel sem ad teljes felvilágosítást, mert vannak kath. szerbek és görög keleti horvátok. Így a báni végvidéken, hol a lázongás legnagyobb hullámokat vetett, nem kevesebb mint 70 ezer görög keleti horvát lakik, a többi tulnyomólag kath. horvát.

Hogy a nemzetiségi arányt ki lehessen számítani, vissza kell menni egész az 1830-diki adatokig, a mikor nemzetiségi kimutatás is történt. Ez adatok annál megbízhatóbbak, mert a drávántuli lakosság száma az utolsó ötven év alatt keveset változott. Így a horvát-szlavon örvidék lakossága 1830-ban 666,378, 1880-ban 697.984 volt. Ha valamelyik elem tért nyert, úgy az a magyar és a német, szerbek és horvátok számaránya azonban változatlan.

Egész Horvátországban a legutóbbi népszámlálás 1 millió 892 ezer embert tüntetett ki: e számból 1 millió 346 ezer a katolikus: 497 ezer az ó-hitű. Ez utóbbi számból azonban levonandó a két báni ezred területének 70 ezer ó-hitű horvátja s akkor marad 427 ezer szerb. A kath. lakosságból pedig levonandó 164 ezer kath. szerb, s akkor marad 1 millió 182 ezer horvát. De levonandó még az összes horvát területen lakó némettség és magyarság is, több mint 100 ezer ember. Így egy millió százezer horváttal szemben több mint hétszázezer nem horvát lakos áll, tehát a drávántuli lakosságnak több mint fele. Ahoz tehát nem kell kamarilla, sem az egyik nemzetiségnek a másik ellen való uszítása, hogy a horvátság megkapja ellensúlyát a drávántuli nemzetiségekben. Az antagonismus tényleg létezik, s igen heves a szerbek és horvátok közt, kik közül az elsők egészen másként gondolkoznak a nagy horvát eszméről, mint az utóbbiak.

S a drávántuli szerbek nemcsak sokan vannak, hanem egyszerűs mind Horvátországban a kultur-elemet képezik. Műveltebbek mint a horvátok, a legjobb hivatalnokok. A hová Drávántul intelligenzia, szorgalom kell, s hol a horvát tunyaság nem tarthatja magát, ott mindenütt a szerbek térfoglalását látjuk. A horvátoknak szerbek elleni gyűlölete tehát nemcsak a chauvinismus, hanem egyszerűs mind a zseb kérdése.

E természetes ellentétet még fokozni sem kell mesterségesen. Csak használni kell tudni. S ott van még a többi ellentét.

Egész Szlavonia, a tulajdonkép való horvát területről nem is szólva, hatályos ellensúlyt képezhet Horvátország ellen.

A horvátok érdeke is az, hogy ez a súly a tulzók örjögéseivel szemben a politika mérlegére kerüljön.

A humanisztikus irány fejlődése hazánkban.

Irta: **György Aladár.**

Nagyon méltánytalanul nevezték el korunkat egyes elfogult emberek s utánuk a gondolkozni nem tudó s nem akaró tömegmaterialisztikus kornak. Ellenkezőleg, ha valami jelzöt kellene kikeresnünk, mely e sokoldalú s tevékenységében oly nagyszerű századot leginkább jellemezhetné, a tudományok s technika terén mutatkozó nagyszerű haladás mellett kétségkívül a humanizmus, az emberbaráti szeretet volna a legjellemzőbb vonás. Ez a kor, mely a rabszolgaságot gyökerestől kiirtotta, a jobbágyok felszabadítását eszközölte, mely megtanította a vakot olvasni, a siketnémát beszélni, mely hasznos embert alkot a bűnösökből s száz és száz új emberbaráti intézetet létesít, köztök olyanokat is, a minőkről az előbbeni században örültség lett volna beszélni, ez a kor az erkölcsi élet valóban páratlan nemesedését s az érzelmek finomodását tanúsítja. Frázis volt eddig az egyenlőség, testvériség, s szabadság jelszava, ma már (legalább a társadalom nemesebb tagjai) komolyan igyekeznek megvalósítani azt, ma kezdenek megdőlni a világtengerek, a faji s felekezeti sajátságok által vont korlátok s bár most még csak kezdetén vagyunk e nemes munkának s az ellenkező áramlatok sokszor igen ridegen mutatkoznak, tudjuk s érezzük, hogy ez irányban a múlt századhoz képest igen sokat haladtunk.

Méltánytalan lenne az az ember is, ki az emberbaráti szeretet munkájának nagyságát s fokozatos mértékben emelkedését a jelen magyar társadalomban kétségbe vonná. Büszkén mondhatjuk ugyan, hogy a magyar nemzet kebelében a nemeslelkű emberbarátok soha sem hiányoztak, annak a fajnak, mely a közmondás szerint «ingét is odaadja, ha szépen kéri», nem lehet szemére vetni, hogy valaha közönyösen nézte a könyezők s nyomorultak sorsát, sőt volt egy korszak nemzetünk életében, a politikailag is annyira nevezetes 16-ik és 17-ik század, midőn a humanisztikus czélokra szentelt alapítványok száma mesés gyorsasággal emelkedett, mindamellett a legutóbbi tiztizenöt év alatt, mióta alkotmányos életünk a társadalmi tevékenységet minden téren új életre keltette, az emberbaráti intézmények tekintetében is több történt, mint az említett két század alatt, több mint a mennyit méltányosan várhattunk. Csak egy példát hozok fel ennek megítélésére. Az 1882/3-iki tanév alatt főképp árvaházak állítására, szegény tanulók segélyezésére s ösztöndíjak alapítására a lapokban nyilvánosságra jött adatok szerint (tehát kevesebb a valóságnál) jóval több, mint két millió forint folyt be tisztán társadalmi úton, azaz nem számítva ama milliókat, melyeket, az állam valamint a törvényhatósági s az egyházi hatóságok e czélra fordítottak. Két millió forint adakozás egy rövid év alatt oly népnél, mely különösen vasutakra, iparvállalatokra s iskolákra oly tömör befektetést tesz csak azért, hogy századok mulasztásait helyrehozza, oly népnél, melynek anyagi terhe sokszorosan nagyobb, mint az előtte élt nemzedéké, kétségkívül magában is nagyszerű s lélekemelő

tény. De ha tekintetbe vesszük, hogy az írni s olvasni tudó s adakozásra csaknem egyedül hivatott nép száma alig haladja meg az öt milliót s e számból ismét közel 2 millió a tanuló gyermekek száma, hogy tehát a fentebb említett két milliót meghaladó adakozásból egy-egy számbavehető egyénre átlag mintegy egy forint jut, az adakozás mértéke valóban bámulatba ejt. Angliában nagyobb az arány, ugyszintén Hollandiában is, de igaztalanok lennének, ha e népeket, hol minden házkorban van egy milliomos, a mi népünket hasonlítókat egybe s más nemzeteknél, melyek közt pedig sok vagyonosabb van, mint a mi népünk, hasonló fokú áldozatkészséget hiában keresnénk.

Társadalmunk tevékenységét s áldozatkészségét leginkább úgy méltányolhatjuk, hogy az egyes humanisztikus intézetekről külön-külön emlékezve meg, felsoroljuk azokat a tényeket, melyek a legújabb korban e téren történtek.

Legelőször természetesen az árvaházakról kell szólnunk, mint a melyek az emberbaráti érzelemnek legáltalánosabban ismert s legjellemzőbb nyilatkozatai. Egyes árvákról nálunk is régen gondoskodtak már, különösen a káptalanok, azonban valóságos árvaházak, melyekben állandó alapítványok kamatain bizonyos meghatározott számmal árvagyermek egyúttel teljes nevelést s ápolást élveznek, csak a múlt század második felében keletkeztek s a legrégibb közülök, melyet Mária Terézia Nagy-Szebenben 1770-ben alapított, még maig is fenáll s jelenleg 78 árvára van alapítványi hely s évi fentartása 15—20,000 forint között váltakozik. Mennyi árvaház van jelenleg? egész határozottan megmondani nem lehet. A legelső összeállítást e tekintetben az orsz. statisztikai hivatal a jelen évben tette meg, de eltekintve attól, hogy az első kimutatások rendszeresen hiányosak, az orsz. statisztikai hivatal e humanisztikus intézeteket közoktatásügyi részében közölvén, a dolog természetesen csak oly intézeteket sorol fel, melyekben az árvák tanításban is részesülnek. A kimutatás mindamellett 33 árvaházat sorol fel (a szeretetházakat ide nem értve) összesen 1522 csekély kivétellel bennápolttal növendékkel. Kor szerint megkülönböztetve e kimutatás szerint van:

A múlt században alapított árvaház	5	összesen	320	növendékkel
1800—1867-ig	»	»	11	»
1867—1883-ig	»	»	17	»
			493	»
			709	»

E számok magukban eléggé tanuskodnak, hogy az utolsó 16 év alatt mily nagy tevékenységet fejtett ki társadalmunk e téren. S mindenesetre hozzá kell még számolnunk azt is, hogy a régebben alapított árvaházak nagy része, így a fővárosban az Erzsébet leányárvaház, a gazdasszonyok árvaleányháza s az izr. árvaleányház, hasonlóképp a vidéken több intézet a közelebb lefolyt másfél évtized alatt valóságos palotát nyert s alapítványaik is jelentékenyen szaporodtak s hogy egyes árvaházak, melyekre már nagy alapítványok léteznek, minők Hajnaldé Bácsón s Szécsényben, Simoré Székesfehérvárt, Bonnazé Szegeden, a tanítóké Budapesten (ez utóbbinak

tökéje már 20,000 forintot meghaladja) most vannak épülőben s így az említett kimutatásban még nem foglaltattak be.

Létező árvaházaink közül nem egy van, mely a kor minden igényeinek megfelel s valóban mintaszerűnek mondható. Ilyen a fővárosban levő 7 árvaház, melyek közül az Erzsébet-leányárvaház, az orsz. protestans árvaház, az izr. fiárvaház s a gazdasszonyok orsz. árvaháza oly épületekben vannak elhelyezve, melyek még az oly szépen épülő s palotákban gazdag Budapestnek is kiváló nevezetességei közé tartoznak. Vidéken a nagyszombati régi árvaházon kívül a kalocsai érseki, pécsi székesegyházi, szombathelyi megyei, ungvári püspöki s zólyomlipcsei állami (ugynevezett Gizella) árvaházak érdemelnek különös felemlítést. Mindegyike ez intézeteknek oly czélszerű berendezésű s oly kitűnően vezetett, hogy az méltán büszkeségünket képezheti. S egy-egy ily intézet, melyek csaknem kivétel nélkül az utolsó másfél évtized alatt keletkeztek, több százezer forint tőkét képvisel, mely összeg főképp magánadakozók buzgalmaiból jött létre. A polgári hatóságok közül összesen 5 tart fen árvaházat, a pénzügyminiszterium Zólyomlipcsén (60 növendék), a főváros egy fiu- s egy leányárvaházat (149 növendék), Háromszék megye Kézdivásárhelyt leányárvaházat (27 növendék), Vas megye Szombathelyt mindkét nemű gyermekek számára (48 növ.) s Pozsony város szintén mindkét neműek számára (62 növendék). Tisztán jótékony nőegyesületek által tartatnak fen: Budapesten a gazdasszonyok orsz. árvaháza (92 növ.), az országos kiseddívó egyesület árvaháza (30 növ.), s az izr. leányárvaház (31 növ.) Vidéken: Debreczenben (15 növ.), Kaposvárt (24 növ.), Kassán (29 növ.), Kolozsvárt (32 növ.), Marosvásárhelyt (15 növ.) vannak ily árvaházakat fentartó nőegyesületek. Mily nagy buzgalmat s tevékenységet kell e nőknek kifejtetniök, hogy intézetöket fentarthassák, eléggé mutatja az a két szám, hogy 1883-ban a gazdasszonyok orsz. egyesülete 23,810 forintot s az orsz. izr. nőegyesület 13,622 frtot fordított árvaházára. Azonban a nők ezzel nem elégszenek meg. A felsorolt 8 árvaház tulajdonkép csekélyebb része annak, a mit a nők az árvák érdekében tesznek. Az orsz. statisztikai hivatal számítása szerint hazánkban 1878-ban 148 jótékony nőegylet volt: e szám azonban valószínűleg csekély s ma az ily egyesületek száma a 200-at jóval felülhaladja. Ez egyesületek csaknem mind humanisztikus munkát végeznek s bizonynyal kevés lesz közülök olyan, ki a hatáskörébe eső árvákról ne gondoskodnék. Szatmárt, Egerben, Pápán, Kecskeméten s számos más helyen, hol valódi árvaházak nem is léteznek, a jótékony nőegyesületek buzgó tagjai minden árváról gondoskodnak: gyakran még jobban, mintha azokat árvaházakban helyeznék el. Hasonlót mondhatni a káptalanokról s más egyházi hatóságokról is, kiknek kezében több milliót tevő alapítvány van, melynek kamatai árvák neveltetésére szolgálnak. S ez alapítványok nagyobb része is újabb keletű. Mindnyájan emlékezünk még, hogy a mult évben egy egyszerű nő, Bük Zsigmondné, szül. Sebe Teréz, 300 ezer forintot tett le az egri káptalan-nál miskolezi kath. árvafiúk s leányok számára. Hasonló bár cse-

Kélyebb összegű alapítványokat nagy számmal tesznek folytonosan végrendelkezők, úgy hogy a humanisztikus célokra szánt tőke hazánkban tisztán e kisebb adományokból évente százazekkel szaporodik. Végre nem kell felednünk azt sem, hogy az egyes községek magánházaknál sok árvát neveltetnek. Ha tehát annak a másfélezer árvának, ki neveltetését a szervezett árvaházakban nyeri, bizonyos tekintetben jobb dolga van is, mint más árváknak, büszkén mondhatjuk, hogy ma már eljutottunk oda, hogy a szegény árvák közül nagyon kevés a teljesen elhagyatott.

Az árvaházakkal rokonszervezetű az ugynevezett szeretetház, mely főképp teljesen elhagyatott gyermekeket karol fel s az értelmi s erkölcsi nevelés mellett azok gazdasági s ipari kiképzéséről is gondoskodik. Nálunk 1845-ben Gönczy Pál létesített ilyenmű intézetet először a zeleméri pusztán Debreczen mellett, de ez csakhamar megszűnt. 1872-ben Molnár Aladár állította fel az ország-szerte ismert balatonfüredi szeretetházat, melyben jelenleg 70 növendék van s néhány év múlva (1877) budapest-józsefvárosi polgárok kezdeményezésére létrejött a fővárosi szeretetház is, melynek jelenleg 33 növendéke van. Tényleg most csak e két intézet létezik; Hadik grófné 1881-ben ungmegyei birtokán, Palóczon állított fel ugyan egy harmadikat, de ez ma már megszűntnek tekinthető. Ellenben a délmagyarországi tanítóegylet s szepesmegyei polgárok új intézetek alakítását tervelik. Legközelebb meg fog nyilni községi szeretetház czim alatt Budapesten is egy intézet, melyet a főváros hatósága a trónörökös-pár esküvője alkalmából alapított. Ez intézet azonban nem valódi szeretetház, hanem javító intézet, mely megromlott gyermekek nevelésével fog foglalkozni. Ily intézetünk már van egy, 1884. elején nyílt meg Aszódon (Pestmegye) az igazságügyi miniszterium intézkedése folytán, mely más helyeken is szándékozik létesíteni ily intézeteket, hogy a gyermekeket ne kellessek esetleg börtönökbe zárni, már nehezebben javítható felnőttek közé.

Az árvákkal kapcsolatban szokás mindenkor emlegetni az özvegyeket, kiknek sorsa nem ritka esetben csak oly szomorú, mint az árvaké, különösen nálunk, a hol a középosztályhoz tartozó nők számára az önálló kenyérkereseti pályák száma oly csekély s az elfoglalható helyekre a pályázók száma tömérdek. Menedékházak ily özvegyek s szegény nők számára nálunk az apáczazárdákon s néhány szegények házáon kívül nem léteznek s az egyetlen mozgalom, mely ily irányban 1882-ben megindult, a népnevelők budapesti egyesületétől indult ki, mely tanítónők számára akar menedékházat állítani. Azonban, mint fentebb említettük, a jótékony nőegyesületek a szegény özvegy asszonyokról is gondoskodnak s nem egy közülök, mint a budapesti ág. hitv. egyházközség tagjai által alapított derék Tabitha egyesület, munkát szerez számukra. Ugyane célra szolgálnak az önszegélyző egyesületek, melyek száma 1878-ban már 535 volt s azóta jelentékenyen szaporodott. Különösen hatalmasak ezek között azok, melyek nyugdíjakat biztosítanak. Csak egy pár példát említünk fel. A tanítók nyugdíj-

alapja, melyet 1875-ben törvény által alkottak, ma már négy milliót fölülhaladó vagyonnal bír, az államvasutnál alkalmazottak nyugdíj alapja a sugár-uton négy nagy palotát építtetett. Nem milliókra, hanem több száz millióra megy már azon összegek száma, melyek rendeltetése a hátrahagyott családtagokról gondoskodni. Mennyi özvegy s árva könyeit, segít ez a hatalmas pénz-erő letörteni!

A jótékony-ság azonban ma már nemcsak az özvegyekre s árvákra terjed ki, hanem mindenütt igyekszik segíteni, hol reá szükség van. S leginkább érzik ezt azon nyomorultak, kiket balvégzetük testi vagy lelki fogyatkozással átkozott meg. Nagyon kevés történt aránylag még nálunk ezek érdekében. különösen. ha tekintetbe vesszük, hogy a legutóbbi népszámláláskor 18,133 vak, 17,528 siketnéma, 11,494 elmebeteg s 16,690 hülye számláltatott, de azért még sem mondhatjuk, hogy ezek teljesen elhagyatottak volnának. A vakok számára 1825-ben alapították hazánkban a még — fájdalom! — egyetlen intézetet, melyben jelenleg 66 fiu s 21 leánygyermek neveltetik. De ez intézet most már erős s oly gazdag, hogy több alapítványa van, mint a mennyire különben tágas helyisége növendékeket befogadhatna s e mellett a mult évben alakult egy vakokat segélyező országos egyesület is, mely szép felkaroltatásban részesül. A siketnémák számára, a váci országos intézet mellett, mely 1802-ben alakult s jelenleg 92 növendéket ápol. Budapesten Fochs Antal nagylelkü hagyományából az izraeliták állítottak fel 1877-ben egy nagy intézetet, melynek épülete, szépsége s czélszerű felszerelése folytán Budapest nagyszámu humanisztikus intézetei közt az első helyet foglalja el s jelenleg 60 növendéket ápol. A siketnémák különben több iparágban, különösen mint nyomdászok, jelentékeny társadalmi állást foglalnak el. Legszerencsétlenebbek még a hülyék. Ezek számára hazánkban 1875-ben Frimm Jakab állított fel egy intézetet, azonban ez csak magánintézet, mely a megélhetés gondjaival küzd s a mult évben is csak 18 növendéket vehetett fel. Hogy azonban e tekintetben is szebb jövő elé nézünk, biztositást nyújt a belügyminiszterium mult évben kiadott körrendelete, melyben a hatóságokat a szerencsétlenek sorsára felhívja. Elmebetegek számára hazánkban két nagy országos kórház létezik: Nagy-Szebenben s a Lipótmezőn s az utóbbi a tudomány színvonalának megfelelő berendezésével egyik méltó büszkeségünk lehet. Legközelebb fog megnyilni Budapest határában, az ugynevezett Angyalföldön, egy harmadik nagy kórház is, melyben kizárólag oly elmebetegeket vesznek fel, kik már teljesen gyógyíthatatlanok. De nemcsak a másfélezer nyi e kórházakban elférő elmebetegről van gondoskodva nálunk, mert csaknem minden kórházban tartanak egy pár ily beteget, legalább ideiglenesen.

S pedig büszkeséggel mondhatjuk, hogy kórházaink száma az utóbbi másfél évtized alatt jelentékenyen megsaporodott s ha tisztán a számból lehetne itélnünk, e tekintetben ma már igen jól állanak. A belügyminiszter legutóbbi jelentése szerint a kórházak állapota 1881-ben így volt:

42 országos és közkórház	70,554 beteggel
90 fogházi s börtön-kórház	11,269 »
146 községi, magán stb. kórház	36,368 »

Összesen tehát 278 kórház 118,191 beteggel.

Ez összegben különben a katonai kórházak épen nem szerepelnek. Hogy a kórházak tekintetében az utóbbi évben mennyi történt, elég legyen Budapestre utalnom, hol a krisztinavárosi nagy katonai kórház, a veres kereszt kórháza s a városi üllői uti kórház valóságos kis városrészeket képeznek, nem is említve a szegénygyermek-kórházat, az egyetemi orvosi épületeket. Fájdalom, hogy kevés kivétellel Budapest még az egyedüli hely, hol modern berendezésű kórházak vannak: bár Debreczenben, Marosvásárhelyen, Kolozsvárt, Szegeden s másutt újabb időben szintén kitünő kórházak épültek s remélhető, hogy a régi rendszerű kórházak lassankint mind átalakulnak.

A kórházak szerepét pótolják nálunk némi részben a szegények háza i. Jelenleg már minden megye székhelyén van valami szegényház, sokszor dologház ezim alatt, melytől a szegények háza abban különbözik, hogy ebbe rendszeren csak elaggott munkaképtelen szegényeket vesznek fel. Legtekintélyesebb ezek között a fővárosi szegények háza, melynek nagy erdőszori épületében már 1842-ben 157 egyén volt, jelenleg több mint 400. Budapestnek jobb oldali részén is van szegények háza, valamint az irgalmasak zárdájában, mely szerzet általában országsszerte nagy tevékenységet fejt ki a szegények gyámolításában. Bizonyos fokig hasonlít e jótékony intézethez a fővárosban levő hajléktalanok menedékháza, melynek feladata, hogy a főváros szegényeinek s idejött idegeneknek legalább néhány éjre szállást nyújtson. A szabadkőművesek által fentartott jótékony intézet 1883-ban nagyobb helyiséget nyert, de még ez is elégtelennek bizonyult. Legújabbán a rabsegélyező egyesület, mely eddig főleg raboktatással foglalkozott, gondoskodik arról, hogy a fogságból kikerült rabok számára is alakítson menedékházat. A szegények segítségével foglalkozó egyesületek részben nőegyletek, részben felekezeti jellegűek. A számtalan mód, mely a szegények segélyezésére felhasználtatott, újabbán főképp a fővárosban több, másfél évtizeddel ezelőtt egyáltalán nem ismert jótékony intézetnek adott lételt. Leginkább elterjedt ezek közül különösen a múlt évtized második felében a népkönyvtár intézménye, melyeknek célja a nép szegényebb osztályai számára olcsó eledelt biztosítani. Sajnos, hogy a lelkesedéssel fogadott s kezdetben sikeresnek látszó intézmény a buzgólkodók kitarlásának hiányában nagyobb részt és pedig a fővárosban csaknem mindenütt megszűnt. Ily sorsra jutottak a Neményi Ambrus által létesített melegítő szobák is, melyeket csak két télen át sikerült fenntartani, bár hasznuk kétségtelen volt. A fővárosi szegényebb osztály két legnagyobb baján, a helyközvetítés nyomorán és lakásszükségen segíteni szintén többször próbáltak, de csekély eredménnyel. Munkások azonban nálunk is vannak, az óbudai hajógyár, az állami gépgyár s néhány malom

létesített ilyeneket. A népoktatási kör kezdeményezésére népies olvasó szobák (munkás kaszinók) létesítését is terveltették, de eredménytelenül. Általában a szegényügy rendezésével még nagyon hátra vagyunk. A botránnyos koldulások országsszerte divatoznak s a szegényatyák, kiknek hivatása volna minden községben örködni a szegények sorsa felett, vagy nem léteznek vagy legfeljebb a hatóságí pénz gondatlan szétoosztogatásával foglalkoznak. Nagyobb inségek s elemi csapások buzdítják csak olykor a hatóságokat, hogy a szegények sorsával részletesebben foglalkozzanak.

Az elhagyottak, betegek s szegények nagy csoportjain kívül különösen a kisdetek gondozása képezi a humanizmus egyik főfeladatát. Bizony nem közoktatásügyi eszmék lelkesítették a derék gr. Brunsvik Teréziát, midőn hazánkban a kisdedóvó intézeteket meghonosította, melyek száma ma már a 300-at meghaladja, hanem a tiszta humanizmus, a mint azt a kisded megóvását jelző név is mutatja. S valóban a gyermekkertek s kisdedóvó intézetek mellett újabban meghonosodni kezdő falusi gyermekmenhelyek még ma is egyenesen humanisztikus célból állítatnak fel, mivel első feladatuk a nyári munkára menő szülők gyermekére felvigyázni s veszélytől megóvni. De ha ez intézeteket nem számítjuk is a tisztán humanisztikus intézetek közé, nem tagadhatjuk meg e jelleget a bölcsődéktől, melyek különösen nagy városokban ma már nélkülözhetlenek. Nálunk az «István bácsi» név alatt ismert Majer István honosította meg ez intézményt 1852-ben s azóta főleg gr. Károlyi Edéné buzgólkodása folytán a fővárosban több ily intézet létesült s mindenik igen sok áldást terjeszt. A hatvanas évek végén társulat alakult Lelenczház építésére is, de az egyesület vezetőinek hibája miatt a humanisztikus célú intézet nem alakult meg s azóta történt több lépés az eszme biztosítására, mindenkor hajótörést szenvedett. Nagyobb sikerrel buzgólkodtak a gyermekmenhelyek létesítésén, mely intézetek tanköteles kort nem ért kisdetek árva- vagy menedékházai. Az első ily intézetet a bölcsődével kapcsolatban Budapesten 1879-ben alapították, azóta több létesült, leginkább az apáczazárdákkal kapcsolatban; a legtekintélyesebb Istvántelken van Rákospalota mellett. A már nagykorú gyermekek gyámolítására szegénytanulókat segítő nőegyletek alakultak, melyeknek célja a szegény tanulókat ruhával s taneszközökkel ajándékozni meg, melyeket rendszeren karácsonyi ünnepek alatt osztanak ki, mint valami angyalfiát. Ez egyletek, melyek az Eötvös báró kezdeményezésére alakult iskolaegyletek örökösei, ma már nagyon elszaporodtak, úgy, hogy számukat közel százra lehet tenni s nem ritka eset, hogy jótékonyágukban minden szegény tanuló részesül. Némely ily egylet rongyos egylet nevet is vett fel, azt akarván e névvel jelölni, hogy az egyesület céljának elérésére szánt összeget részben azokból a rongyos ruhákból szerzik be, melyeket az egylet tagjai házról-házra járva gyűjtenek össze. A szegénytanulók segélyezése a magasabb iskolákban konviktusok azaz közöslakás s közebéd nyújtása által eszközöltetik. A prote-

stáns iskolákban mindenütt van ily intézmény s a többiekben is sok helyt. Hol ilyesmi nem létezik, nem ritka eset, hogy a szegényebb tanulók közül többen egy-egy polgári családhoz járnak ingyen kosztra vagy segélyző egyesületeket létesítenek, melyeknek némely iskolákban, még az egyetemeken is, igen tekintélyes tőkéje van. A budapesti egyetemen megkísérlették az olcsó deák könyhák létesítését, azonban ennek fenmaradása igen rövid idejű volt. Sokkal nagyobb jövőt lehet jósolni a Rózsahegyi Aladár által 1882-ben kezdeményezett s a fővárosban különösen szabadkőművesek által pártolt szünetgyármatoknak, melyek célja abban áll, hogy a beteges gyermekek egy családostanító felügyelete alatt a nyári szünetet vidéken hegyi levegőben töltsék el. Ily gyármatot nálunk már háromszor létesítettek, kétszer Nagymaroson s legutóbb Aszódon s mindhárom ízben oly nagy sikerrel, hogy a további kísérletekre biztosan lehet számítani.

Ezekben soroltuk fel a humanisztikus irány főbb mozzanatait a lefolyt másfél évtized alatt hazánkban. De ki merné azonban állítani, hogy mindent kimerítettünk. Semmi sem találékonyabb, mint az örök szeretet. Nem szeretet volt-e az, mely a népkönyvtárak létesítését kitalálta. Nem a humanizmus hatalma honosítja meg menedékházakkal a havasokat, gyümölcsfákkal a sivatag utjainak széleit? Humanisztikus erő hozta létre hazánkban az állatvédő egyletet, humanizmus gondoskodik a börtönök javításáról, az elhagyatott írók s művészek sírjairól s a szeretet nagy hatalma segítette oly fényes diadalra a népműveltség felvirágoztatását hangoztató férfiak törekvéseit. Valóban találékony a szeretet s a hol egyszer gyökeret vert a társadalmi életben, uralmát minduntalan fényes jelekkel igazolja.

S én merem állítani, hogy nálunk e szép uralom gyökeret vert s gyökeret vert épen most e korban, melyet materialistikusnak szoktak nevezni. Egy évtizednél hosszabb ideje már, hogy számos jótékony egylet működésében részt vehetek s számtalan humanisztikus intézmény létesülését szemlélhettem. Nem maga a létesülés csupán, érdekes s lélekemelő a küzdelem is, melylyel azt keresztül viszik. Gunyolják bár a «jótékony nőket», kiket szeretnek bakonyi rablókhoz hasonlítani, hiúság mellett sok nemes érzelen lakozik bennök. S minő találékony a szeretet! A szegény falusi tanítók, kik nyomorult fizetéseikből lassankint már 20,000 frtnál nagyobb összeget takarítottak meg az Eötvös alapra, mely a tanítók fiainak ösztöndíjat, özvegyeinek s árváinak segélyt ad, e tanítók százalékot szednek be az eladott tankönyvekből, megadóztatják az iskolai takarékpénztárak jövedelmeit, mulatozás közben néhány krajezár adót vetnek a pohárköszöntésekre s birságot azokra, kik a gyűlésekről elkésnek vagy nem magyarul beszélnek. Ők maguk s gyermekeik aligha élvezik a krajezárakból begyűlendő tőke kamatait. De a humanizmus hatalma erőt vett rajtuk s az erő legyőz minden akadályt. S ez a hatalmas erő kezd most uralkodni társadalmi életünkben. Nagyon szép, lélekemelő dolog ez. «Ha az embernek vagy angya-

loknak nyelvén szólnék is, a szeretet pedig nincsen én bennem — írja Pál apostol — olyá lettem, mint a zengő érez és a pengő czimbalom. És ha jövendőt tudnék is mondani és minden titkokat és minden bölcseséget tudnék is, és ha egész hitem volna is, ugyannyira, hogy a hegyeket elvinném helyökről, ha szeretet nincsen én bennem, semmi vagyok.» S ez átalakuláson megy át a társadalmunk, haladunk a szebb jövő felé. Meglesz a hit, a reménység, a szeretet: «ezek között pedig legnagyobb a szeretet.»

Sokat tanulunk-e?

Irta: **Neményi Ambrus.**

«Az ember értékéről!» Ily cím alatt értekezett a napokban a legkiválóbb német statisztikusok egyike egy feltűnést keltő munkában az egyénnek nem morális, de közgazdasági értékéről, szorosabban: egy ember eltartásának, nevelésének, kiképzésének költség-értékéről a különféle pályákon. A kísérlet első pillantásra kissé különösnek tetszik, azonban a szellemes kutató fejtegetéseibe behatolva, számtalan igen gyakorlati és figyelemre érdemes szempontokat találunk bennök. Vezetérszámjára körülbelül így lenne egybefoglalható: minden hasznos termelésnek alapföltétele az, hogy költségét fődözze, hogy a termelvénny értékében az összes szétbomlasztott, felhasznált, e termelvénnybe átment javak értéke teljesen meg legyen térítve s a termelvénny előállításának még mérsékelt haszna is maradjon. Ha például valamely mesterségnek megtanulása, a tudományos pályára való elkészülés az egyént utóbb képessé teszi arra, hogy a tanulás ideje alatt felhasznált tőkét törleszse s azonkívül még bizonyos fölösleget tartsa meg, akkor a mesterség vagy a tudományos pálya gyümölcsöző — ha nem, nem. A becslések és számítások, melyeket Engel ez eszme kifejtésében fölállít, rendkívül érdekesek. Egy alacsony képzettségű, tizenöt évet betöltött, tehát szerzési képességének kezdetén álló fiúnak összes költségét mintegy 1800 forintra, egy közepes műveltségű s a husz évet betöltött ifjura való költséget mintegy 6000 forintra, egy felső műveltségű s ifjúkorának és tanuló-idejének végére ért, huszonöt évet betöltött fiatal embernek a költséget pedig mintegy 14,000 forintra becsüli.

Engel munkájának megjelenésével csaknem egyidejűleg szükségét érezte a porosz igazságügyi miniszterium annak, hogy bepillantást engedjen a nagy közönségnek az igazságszolgáltatás belső szolgálati statisztikájába. Kimutatást tettek ugyanis közzé a Poroszországban díjtalanul szolgáló bírósági hivatalnokok számáraól. A művelt körök kinos meglepetéssel tudták meg ebből, hogy az országban ezrével vannak a fiatal emberek, kik sikeresen végzett tanulmányaik után éveken át állami szolgálatban állanak, a nélkül hogy a legesekélyebb kilátás nyílne arra,

hogy fizetéses állásba jussanak, vagyis olyan helyzetbe, mely az okozott anyagi költségnek anyagi törlesztésével kecsgetné. Szemben a tanult emberek e csoportjával, kik előtt elzárult minden kilátása annak, hogy munkájok által fedézzék eltartásuk költségeit, a kormány azt a sürgős figyelmeztetést intézte a szülékhez, hogy gyermekeiket olyan pályákra neveljék, a melyeken a túltömöttség kevésbé észlelhető. A kormány e kissé rideg, de okos felhíváshoz azt az észrevételt csatolta még, hogy ha a közelebbi évtized alatt valamennyi porosz főiskolából egyetlen jogtudor sem kerülne ki, a már meglévő «anyag» még sem lenne fölhasználható. Minden új jogász, ki bírói pályára szánja magát — tizenegy év múlva léphet be a fizetéses hivatalnokok legalsóbb rendjébe.

E két közlés egyidejű megjelenése bizonyára nem összebeszélésen alapszik. S mégis úgy tetszik nekem, mintha a hivatalos kibocsátvány illusztráció akart volna lenni a statisztikus elméletéhez a nem gyümölcsöző nevelési költségről. Bármint legyen is, fölöttébb sajnálatos, hogy Magyarországon hasonló kiadványokkal nem rendelkezünk. Bármely iskolai év kezdetén, a midőn csaknem minden családban előáll a pályaválasztás nagyjelentőségű kérdése, az ily ismeretek talán a legüdvösebb hatást idéznék elő. A nélkül hogy épen számok állnának rendelkezésünkre, bátran állíthatjuk, hogy a német viszonyok alapján fölállított következtetések Magyarországon is teljes érvényességre tarthatnak igényt. A magyar bírósági szolgálattal s az ezzel rokon pályák épenséggel nem nyújtanak a törekvőknek fényesebb kilátásokat, mint a megfelelő állások Poroszországban s a mi a nevelés költségeit illeti, bizonyos, hogy azok nálunk nem csekélyebbek, mint az európai szárazföld bármely művelt államában. Igen, még a jobb módú osztályokban is meglehetősen általános a panasz, hogy az iskolai képzettség megszerzését tetemesen megnehezítik a magas tandíjak és drága taneszközök. Karöltve jár ezzel egy másik rendbe tartozó panasz, mely az ifjuságnak a középiskolában való túlterhelésére vonatkozik.

Bizonyos fokig kétségkívül mind a két kifogás jogosult. Ámde itt amaz esetek egyikével állunk szemközt, a hol a jogosult egyéni követelmény csaknem kiegyenlíthetetlen összeütközésbe jó a jogosult és nyilvánvaló közérdekkel. Kétségkívül közérdek az, hogy a tanultabb egyének ne lépjenek azokra a pályákra, a melyeken már túltömöttség uralkodik, holott más, a nemzeti fejlődésre nem kevésbé fontos működési terek kevésbé látogatottak. Ha már most az állam a középiskolába tódulás elé két akadályt gördít, egy anyagit, minő a tandíj magassága, meg egy erkölcsi természetűt, minő a magasabb követelmény, melyet az iskola a tanulók munkabíráására ró: ez az intézkedése bizonyára helyes célra szolgál. Mert, bizonyos, hogy a tanulókkal és a szülékkel szemben való követelmények leszállítása a középiskolákba való nagyobb mérvű tódulást vonná maga után, hogy tehát ezen az uton oly mozgalom segítenék elő, melyet manap az országban senki sem óhajt többé. Ép oly bizonyos az is, hogy az a létszám, melyet a középiskolák

főiskoláinknak évente szolgáltatnak — mely pedig már ez idő szerint sem dicsekedhetik valami izmos szellemi constitúcióval — akkor még rosszabbul elkészülve lépne be a szaktanulmányokba és az életbe is. Mindazonáltal a szüléknek a túlterhelés ellen való tiltakozását minden orvos és minden értelmes ember támogatni kénytelen.

Ez áldatlan összeütközésre megoldást javasolni nem tudunk; megvan ez mindenütt egész Közép-Európában, a nélkül hogy eddig-
 elé sikeresen lehetett volna ellene hatni. De azért vannak eszközök a nyilvánvaló bajnak legalább enyhítésére. Ez eszközök elseje az olyan tanítási alkalmatosságok szaporításában rejlik, a melyek nem vezetnek az ugynevezett tudományos pályákra: s ezek a kereskedelmi és ipariskolák, valamint gazdasági tanintézetek. Mert, a mennyit nekünk a magyar közönség hangulatát és felfogását megfigyelni és megítélni módunkban van, igaztalanság az, ha még mindig kiváló előszeretet tesznek föl nála bizonyos, pl. a jogi tanulmányok iránt. Ily ferde felfogás helylyel-közzel uralkodhatik még világtól félreeső helyeken, világtól elmaradt ugynevezett «előkelő» családokban. A magyar középosztálynak — s főképp erről van itt szó — tulnyomóan nagyobbik fele azonban már rég nem leledzik ezekben a naiv dőreségekben. Bizonyosság rá az az egyszerű tény, hogy mindenütt, a hől az állam vagy a községek szakiskolákat alapítottak, ez intézetek igen élénk látogatottságot mutatnak föl s hallgatóik a tanulni törekvő magyar társadalom összes osztályaiból kerülnek ki.

Ugy hiszszük, az olyan szülék száma, a kik föltett szándékkal elleneznék, hogy gyermekeiket talán kereskedőkké vagy műveltebb iparosokká neveljék, ez idő szerint már igen csekély Magyarországon. Egyáltalában úgy áll a dolog, hogy a pálya és az iskola megválasztásában — mint az emberi élet annyi más, következményeiben oly fontos elhatározásában — ritkán döntenek a föltett szándékok, elvek s számítások, míg ellenben legnagyobb befolyással van a véletlen és a kénytelenség. A szülők — természetesen nem a fővárosról szólunk — gyermekeik számára rendszerint nem a legjobb vagy legalkalmasabb, hanem a legközelebb eső iskolát választják, s mivel a gimnáziumok és reáliskolák a legsűrűbben találhatók és legkönnyebben hozzáférhetők, ide sereglenek legtöbben. A gimnázialis képzettség ez áradata, melytől iskolaügyünk vezetőit sokszor esőndes kétségbeesés környékezi, a szüléknek nem amaz óhajtasából ered, hogy fiaiknak tudományos képzettséget szerezzenek, hanem abból, hogy egyáltalában tanítsák őket. Ez pedig egészséges hajlam és jogosult kívánalom, a melyet biztatni, nem pedig elutasítani kell.

Egész komolyan kell a magyar társadalmat ama szemrehányás ellen védelmeznünk, mintha nálunk nagyon is sok volna a tanulás!

Hozzávetésünk szerint az elemi iskolai tanulók összes számának alig öt százaléka megy föl a középiskolába s ez

bizonyára nem aggodalmat gerjesztő számarány. Azelőtt a tanulók száma — igaz — kisebb volt, de a mostani műveltségi törekvés nem — miként gyakran mondják — abból a kóros vágyból ered, hogy a természetes hivatást elhagyni lehessen, hanem ered annak az egyszerű megfontolásából, hogy korunkban az ember bármely életpályán is nem nélkülözhet bizonyos fokú műveltséget.

Hiszen Magyarországon az egész szociális kérdés csak műveltségi kérdés!

A magyar ipar egyes rétegeiből fölhallszó panaszok jelentenek-e egyebet mint azt, hogy az illetők hiján vannak annak az ipari képzettségnek, a mely nélkül most az ipari élet egyetlen terén sem állható meg sikeresen a verseny? Ha már most az iparüző arra törekszik, hogy fiát a létért való harcra jobb fegyverekkel szerelje föl, mint a milyenekkel ő rendelkezik, ez nem egyéb mint apai és gyakorlati gondoskodás.

A mezőgazdaság szorultsága is igen sok tekintetben nem más, mint annak az elégtelen oktatásnak a következménye, melyben az előző időszak gazdái részesültek. Ki tehetne így szemrehányást a gazdának, ha fiát e veszedelem ellen biztosítani akarja?

Helytelen tehát azt mondani, hogy nálunk túlságosan sokat tanulnak; sőt inkább azt kell mondani, hogy nagyonis keveset tanulnak. Ámde a nagy közönség művelődési vágyának szüksége van a helyes utasításra és vezetésre s mindenek előtt létesíteni kell azokat az intézményeket, melyek a helyes kerékvágásba terelt műveltségi törekvést kielégíteni alkalmasak. Ez azonban első sorban pénzkérdés s remélhető, hogy az új országgyűlés e tekintetben is fel fog emelkedni a haladó magyar társadalmi belátásának és szükségleteinek magaslatára.

Mit tudunk a choléráról?

Irta: **Dr. Csatóry Lajos**, egészségügyi tanácsos.

A cholera kérdése égetővé vált; megjelenése Frankhon déli részeiben, majd Olaszthonban méltán keltett aggodalmat Európa művelt nemzeteinél: kormányunk az országos közegészségi tanács szakvéleménye alapján nem késett megtenni a kellő intézkedéseket azon czélból, hogy az ádáz kórt ha lehet távol tartsuk, ha pedig ez nem sikerülne, növekedését s terjedését a hazában mentül szűkebb körlátok közé szorítsuk.

Fél századon túl foglalkoznak az orvosok a cholera lényegének, okainak s biztos gyógykezelési módjának megállapításával; a tudomány bátor harczosai felkeresték a vést annak eredeti helyén Indiában, hol az emberiségért magukat feláldozó orvosok számát az ott elhunyt dr. Tuillier szaporította, s ha ez ideig teljes siker nem koronázta is a buvárkodók önfeláldozó fáradozásait, s ha nem bi-

runk is még biztos gyógyszerrel a már kitört betegségnek minden esetben való meggyógyítására: tagadhatlan mégis a nagy haladás, mely a járványkór okainak s eredeti helyének felismerését úgy mint terjedésének meggátolását illetőleg, úgy a tudományos nézetekben, mint a hatósági intézkedésekben mutatkozik.

Legnagyobb jelentőséggel bír őszintén megállapítani azt, mit tudunk a choléráról biztosan, s mikre nézve vagyunk bizonytalanságban? Ennek meghatározása gyakorlati értékkel bír azon hazai és nemzetközi intézkedések megszabásánál, melyek a járvány ellen fogantatba vétetnek.

Azok, miket a járványnak eredeti helyére és terjedésére nézve biztosan tudunk, s miket a tapasztalatok minden alkalommal tanúsítottak, a következők:

1. Biztosan tudjuk, hogy a cholera soha sem fejlődik magától Európában, hanem mindenkor eredeti helyéről Indiából hurczoltatik be; elvitetik ugyanis onnan a százezerekre menő s nagyobb részben piszokban s nélkülözésekben élő mohamedán zarándokok által Mekkába, s ha a Verestenger kikötői nincsenek szigoruan elzárva, utat talál a járvány Egyiptomba, honnan azután csakhamar átsap a Középtenger európai kikötőibe.

Ha tehát egyrészt az angol, másrészt a török és egyiptomi kormányok szigoru büntetések terhe alatt eltiltanak a Mekkába való zarándokolást, ha továbbá az alexandriai nemzetközi járványbizottság utasításai minden kormány által követtetnének s a Verestenger kikötőiből gyanus hajók nem indittatnának útnak, Európát meg lehetne védeni a cholera betörése ellen.

Hogy ezen cél eléressék, az európai szárazföldi hatalmasságoknak a legerélyesebben kellene fellépni, nemzetközi egyezményeket létrehozni, s Angliát oda szorítani, hogy azokhoz csatlakozzék.

Az angol nemzet és kormánya mindent kész feláldozni kereskedelmi érdekeinek, elszigetelt állásában nem tekinti magát a szárazföldi európai nemzetek családjához tartozónak s talál minden időben szakembereket, kik minősíthetlen s lelkiismeretlen eljárását az áltudomány köpenyével készek takargatni.

Azon iszonyu pusztítások, melyeket az Európában koronkint fellépő s mindannyiszor Ázsiából behurczolt járványok ember életben s ebből folyólag vagyonban is okoztak, elegendő alkalmul szolgálhatnának arra, hogy a megtámadott világrész nemzetei több erélyt fejtsenek ki saját védelmükre, mint a mennyit a jelenkorig kifejtettek.

2. Biztosan tudjuk, hogy a cholera kizárólag ott terjed leggyorsabban, ott tanyáz legtovább és ott visz el legtöbb áldozatot, hol az egészségügyi viszonyok rosszak, hol az emberek kellő minőségű lakással, ivóvízzel s tápszerekkel nem birnak, hol a szellőztetés s csatornázás hiányosak, hol végre köz- és egyéni tisztaság elhanyagolt állapotban vannak.

Úgyanazért az általános közegészségi állapotnak javítása, az egészségügyi ártalmaknak eltávolítása legbiztosabb óvszerek a cholera terjedése ellen.

Minden cholerajárvány alkalmával bebizonyult úgy Budapesten, mint Európa egyéb fővárosaiban, hogy legtöbb betegülés s haláleset azon külvárosokban fordult elő, melyek túlnépeseek s melyeknek lakói rossz egészségügyi állapotban élnek, szomorú tanúságot nyújtott erre a Nápolyban dúló vész, melynek fészke szinte ronda külvárosokban volt.

Ha tehát úgy a choleraanak és egyéb járványoknak, mint a hagymáznak, roncsoló toroklobnak pusztításait mentül szűkebb körlátok közé akarjuk szorítani, javítsuk a közegészségi állapotot: ne legyünk fukarok a közegészségügyi kiadásokban, mert az ilyen fukarság gyászosan megbosszúlja magát.

Angolhonban, Belgiumban s a német birodalom egy kis részében a közmívelődés nagy előhaladása folytán társadalmi úton is nagyon sok történik a közegészség érdekében: nálunk, sajnálattal kell bevallani, hasonló hajlamok nem léteznek: ugyanazért e tekintetben nagyobb eredmények mindaddig nem várhatók, míg az összes egészségügyi rendezést az azzal járó kiadásokkal együtt maga az állam nem veszi kezébe.

3. Biztosan tudjuk, hogy az általános tisztaság mellett gyakorolt fertőztelenítés képes a kórnemző csirákat megsemmisíteni s ez által a betegség terjedését meggátolni. A leghatásosabb fertőztelenítő szerek: a maró higany, karbolsav és kénessav, mely utóbbi a kénnek elégetése által fejlesztetik. 130 fokot meghaladó hőfok szinté képes a kórnemző anyagot megsemmisíteni.

Hogy azonban a fertőztelenítés biztos eredményt nyújtson, a legnagyobb szigorral és lelkiismeretességgel kell azt a fenálló szabályok szerint teljesíteni s különösen figyelembe venni azt, hogy a tisztaság nélkülözhetlen előfeltétele a fertőztelenítésnek.

4. Biztosan tudjuk végre azt, hogy rendes életmód s minden kicsapongástól való tartózkodás legjobb óvszerek a cholera ellen, míg az ellenkező viselkedés hajlamosít a betegségre vagy a már meglevő hajlamot növeli; természetes ugyanis az, hogy a teljes erőben levő ép szervezet kevésbé fogékony a kórnemző anyagok felvételére, s miután ellentállási képessége nagyobb, mint a rendetlen életmód folytán meggyengült szervezeté, a már fellépett betegség is inkább veendő kedvező lefolyást.

Ezek azok, mikre nézve a cholera-t illetőleg biztos tudomással bírunk s melyeknek folyományai megmérhetlen hasznára lehetnek az emberiségnek, ha azok mindenütt és mindenkor kellő figyelembe vétetnek.

Ez azonban nem mindenütt történik, mert a közegészségi állapotok méltánylása közönségesen csak akkor kezdődik, midőn a cholera már Európának valamely államában kitört; hosszú évek mulasztásait azonban nem lehet néhány hét vagy hónap alatt helyrehozni.

Eddig eszközölt vizsgálataink nem szereztek biztos tudomást a járvány lényegéről, terjedési módjáról és minden esetben eredményes gyógykezeléséről.

Nincs bebizonyítva, hogy a cholérát az ugynevezett combacillusok idézik elő, mint azt a híres dr. Koch Róbert állítja, mert a kísérletek nem igazolták azt, hogy e bacillusok állati testekbe vezetve, cholérát vagy hasonló betegséget idéznek elő, a combacillusok elmélete tehát csak sejtelen, de nem bizonyosság.

Különben is nem Koch az első, ki a cholera lényegét mikróból akarja levezetni, dr. Pacini már 1854-ben fedezett fel cholera-nemző csírt, melyet cholerusok beleiben talált s mely szerinte a betegségnek lényeges oka.

A járvány terjedéséről csak annyit tudunk biztosan, hogy a kóroanyagot a cholérában vagy cholérás bélmenésben szenvedő ember viszi magával: minden egyéb elmélet, így a Pettenkofertanaré, melyben a talajviz játsza a főszerepet s más elméletek a tapasztalás által nincsenek bizonyítva; azt sem tudjuk bizonyosan, vajjon a légáramlat által tova vitetik-e a kóroanyag vagy nem; azonban minden valószínűség szerint a cholérában és cholérás hasmenésben szenvedőknek beleiben és ürülékeiben, úgymint az utóbbiakkal fertőzött tárgyakban mint ág- ruhaneműekben, különösen pedig fertőzött folyó- és kútvizben keresendő.

Nem valószínű, hogy a kór egyéni érintkezés által emberről emberre átvitessék, orvosok, ápolók és sírásók csak ritkán kapiák azt meg, ha a kellő elővigyázati szabályokat megtartják, ellenben gyakrabban esnek áldozataul azok, kik cholérában szenvedők ruháinak s ágyneműjöknek mosásával foglalkoznak.

Ebből folyólag a szárazföldön alkalmazott elzárások s veszteglések merőben haszontalan sőt káros intézkedések; haszontalanok azért, mert a járvány kiüthet magában a zárvonalba s károsak, mert alkalmat adnak az utasok összezsúfolására s a szokatlan életmód folytán megbetegedésükre.

A szárazföldi zárvonalak s veszteglések eredménytelenségét minden kétségen felül helyezte a nápolyi vész, mely kiütött, dacára annak, hogy az olasz kormány szigorú zárt alkalmazott még oly országok ellenében is, melyekben a cholera nem uralkodott.

Ellenben Frankhonban, hol semmiféle zárvonalak vagy veszteglések nem lettek alkalmazva, az nem terjedt el még a legközelebbi nagy városokba sem.

A veszteglés csakis azon hajók utasaira nézve indokolható, melyek a cholera állandó helyeiről Indiából vagy általában keletről avagy köztudomásilag más fertőzött helyekről jönnek; a veszteglő intézeteknek azonban egészségügyi tekintetben kifogástalanoknak s olyanoknak kell lenniök, hogy azokban minden utas legjobb ellátást s honos kényelmet találjon.

A szárazföldön utazók szigorú de nem alkalmatlan orvosi felügyeletnek vetendők alá, melynek célja elszigetelni és gyógykezelné az utazás közben megbetegülteket.

A mi végre a már kitört betegségnek gyógykezelését illeti, a tudománynak még eddig nem sikerült biztos gyógyszert felfedezni, mely minden esetben hatásos lenne: ennek következtében a sarla-

tánok egész légioja keletkezett, kiknek mindenike saját gyógyszerét dícséri.

Azonban az egyes kórtünetek ellen alkalmazott észszerű kezelés számtalan esetben képes a beteg életét megmenteni. Jég vagy jégbe hűtött jó pezsgő szünteti a hányingert, a mákony — opium — s készítményei a bélmenést, meleg s dörzsölések kevesbitik a kínzó görcsöket

Ugyanazért téves vélemény az, hogy a cholera gyógyíthatlan, mert ha nem bírunk is specificus szerrel minden esetben való meggyógyítására, leküzdhetjük az egyes tüneteket s meggyógyul a beteg.

Magyarország sportja.

Irta : **Porzsoft Kálmán.**

Egyik ember arról itéli meg valamely nemzet műveltségét, hogy mennyi szappant fogyaszt, a másik, hogy hány könyvet vásárol évenként s a harmadik, hogy hány színháza van? A nemzetek e műveltségi kriteriumai közé a szappanfogyasztás mellett kétségkívül be lehet venni a nemzetek sportját is. S Magyarországnak ily különböző mértékekkel való mérlegelése is — azt hiszszük — ugyanazon eredményre vezet, hogy t. i. Magyarország utban van a nyugateurópai nagy államok culturája felé, mindezeknek intézményeit bírja ugyan már, de csak kicsiben, fejlődő-félben s többé-kevésbé rendezetlenül.

Hogy Magyarország sportja mily állapotban van, ennek megítélésére a legelső jellemző adat az, hogy a megítéléshez szükséges legfőbb kellék, a hivatalos statisztikai kimutatás — hiányzik. Nincs a sportnak talán egyetlen neve sem, melyet Magyarországon ne üznének, de a sport egyetlen neméről sem állítottak össze hiteles statisztikát. Egyébként erre nincsen feltétlen szükség, mert Magyarország sportja eddigelé csak oly terjedelmű, hogy egy ember fejében is megfér az ismerete s hivatalos számadat nélkül is lehetséges hü ismertetése. Sőt épen a statisztika adná legkevésbé hü képét Magyarország sportjának : mert sport-statisztikát csak a sport-egyletek összeírásával lehet készíteni, jelenleg pedig épen azt a korát éli sportunk, melyben minden hónapban alakul egy új sport-egylet és minden hónapban egy régi fel is oszlik : továbbá sok helyen rendszeresen üznek egy sportnemet, a nélkül hogy egyletté alakulnának. Így aztán ha a statisztika után akarnánk megítélni az ország sportját, igen furcsa következtetéseket vonnánk ki abból ; mert pl. a míg Magyarországon köztudomás szerint a vivás sportja mindennütt általános divatnak örvend, addig az a statisztika hiteles adatokkal kimutatná, hogy Magyarországon egyetlen vivó sincs, — mert persze Magyarországon egyetlen vivó-egylet sincs. Hiteles sport-statisztikát tehát nálunk legfeljebb csak úgy lehetne készíteni, ha a

népszámlálásnál mindenkitől a nevén, foglalkozásán kívül azt is megkérdeznék, hogy «Milyen sportot űz?» a mire pedig legalább egy pár századig nem lehet kilátás.

Magyarország sportja szerintem két szempontból fontos és érdekes: közgazdasági és közegészségügyi szempontból, a mint vagy «állat-sport» vagy «ember-sport». Az állat-sport-hoz számítom a lovaglást, kocsizást, vadászatot, agarászatot s az ezek üzésére alakult egyleteket. Az ember-sporthoz tartozik pedig a sport mindama faja, melynek célja az emberi test erősítése, így tehát az atletika, torna, úszás, esolnakázás, korcsolyázás, velocipedezés, vivás stb.

Az állat-sport Magyarországon mondhatni mindig virágzott, mert hiszen őseink eddelőket vadászattal s hazájukat lóháton szerezték; csak hogy a lovaglásnak és vadászatnak igazi sportszerű üzése inkább csak e századtól számitható. Közgazdálkodásunkban a ló kivitel fontos tényező s ez maga is bizonyítja lósportunk virágzását. Budapesten jelenleg két egylet szolgálja e sportot: a «Pesti lovaregylet», mely a lóversenyeket rendezi s a «Lótenyésztés emelésére alakult társaság», mely az ügető versenyeket rendezi. Mindkettő külön versenypályával bír s versenyeket évről-évre szaporítják. A vidéken keletkezett lóverseny-egyletek nincsenek egyenes összeköttetésben a budapesti egyletekkel, mint ez a külföldön szokott lenni. A vidéki városok közül a lóverseny-sport tekintetében első helyen állanak Kolozsvár, Pozsony, Nagyvárad, Debreczen, Szeged stb. A vidéki lóversenyek nagy részét azonban nem e célra alakult «lovar-egyletek» rendezik, hanem első sorban a kormány segítségével alakult «lótenyésztési bizottság»-ok, továbbá a vidéken állomásozó katonatisztek és a «gazdasági egyletek». Évenként átlag 30—40 lóversenyt rendeznek Magyarországon s versenylovaink a mily nemesítő hatással vannak rendes lóállományunkra, addig a külföldi gyepekről évenként jelentékeny összegeket hoznak be a versenydíjakból.

Vadászatunk hasonlóképen virágzik s a vadászati törvény létesítése óta és mióta Nádasdy Ferenc gróf és Keleti Károly az «országos vadászati védegylet»-et megalkották, a vadászat sportja teljesen rendezettnek mondható. Jelenleg mintegy 50 vadászati egylet van az országban s a vadászatot a legnagyobb mértékben üzik, a nélkül, hogy ez a vadállomány kárára történék. Külön kell azonban itt megemlítenünk, hogy Budapesten alakult egy «galamblövész-egylet» is Esterházy Mihály gróf kezdeményezésére. A galamblövész-sport ellen a külföldön az állatvédő egyletek iniciatívájára több helyen mozgalom indult meg s egy-két város hatósága be is tiltotta azt: de nálunk e sport kedvelői a legkisebb háborgattatást sem szenvedik. A vadászat sportjához tartoznának a lövész-egyletek is, de nálunk a vadászok legnagyobb része csodálatos módon visszahúzódik a lövész-egyletektől. Kétségtelen, hogy a lövészet — e városi sport — kevesebb érdekléssel bírhat a szenvedélyes vadászra, mint a rengetegben egy medvevadászat: de a mig pl. Németország-

ban a lövész egyletek ünnepélyei mindig országos ünnepélyek s a legelőkelőbb közönség is részt vesz bennök, addig nálunk sokan csak «nyárspolgári» mulatságnak tekintik a lövészetet, s bár a fővárosban három lövész-egylet is van, a lövész-egyletek inkább csak a vidéken virágznak, mint pl. Aradon, Nagyváradon, Kassán, Pécsen stb.

A sportnak fontosabb és általánosabb érdekű része, az ember-sport az utóbbi évtizedek alatt nagy lendületet nyert s a legkülönbözőbb sportnemek rohamosan terjednek és népszerűsödnek Magyarországon. A Matolay Elek által német mintára meghonosított tornaegyletek közül hazánkban mintegy tizenöt van jelenleg. Ebből a fővárosra három jut: a «Nemzeti tornaegylet», mely az anyaegylet, továbbá a «Budapesti (budai) tornaegylet» s az «Ó-budai tornaegylet». Állandó saját tornacsarnokkal csak a két előbbi bír s a kormány e kettőben tornatanítói tanfolyamot tart fenn. Általában a tornázás sokkal inkább terjed a kormány azon intézkedése folytán, melylyel kötelező tantárggyá tette az iskolákban, vagyis a törvény kényszere folytán, mint társadalmi úton az egyletek által. A vidéki tornaegyletek közül legnagyobb tevékenységet fejt ki a szabadkai, azután a szegedi, nagyvárad, aradi, magyaróvári; van még tornaegylet Pécsen, Kanizsán, Selmechányán, Debrecenben, Sátoralja-Ujhelyen, Kolozsvárott stb. A kolozsvárinak címe «tornavivoda», de ép oly keveset vivnak benne, mint tornásznak.

Az Eszterházy Miksa gróf által angol mintára nemrég meghonosított athletikának a fővárosban csak egy egylete van, a «Magyar athletikai klub», de a főváros több különböző című egylete s a vidéki tornaegyletek legnagyobb része tényleg az athletikát üzi. A Kolozsvárott alakult athletikai klub tényleg még most sem létezik: Zentán régebben, meg Körmenten ez évben alakult egy athletikai klub s Szegszárdon most indult meg a mozgalom. A fővárosi athletikai klubnak nincs saját helyisége: gyakorlatait a «Nemzeti lovarda» épületében tartja s versenyeit az Orczy-kertben: báljaiban azonban általában több athléta vesz részt mint versenyekben.

A vízi sportból a csónakázást és korcsolyázást üzi leginkább sportszerűen. Egyetlen uszó-egylet alakult ugyan egy pár év előtt a fővárosban, de az alakuló gyűlésen kívül teljességgel semmit sem produkált. Az uszás a fővárosban inkább csak az uszodákon belül marad s csupán a »Magyar athletikai klub» rendez évenként egy uszó versenyt. S Balaton-Füreden a «Balatoni vitorlázó egylet» az idén rendezett először uszó versenyt. A palicsi tavon a szabadkai tornaegylet rendez minden évben uszóversenyt s ezzel jóformán teljesen ki is meritették uszó sportunk leírását.

Csónakegyletünk a fővárosban három van: «Nemzeti hajósegyelet» (ez a legrégebb), «Hunnia csónakázó-egylet» s «Pannonia csónakázó-egylet» (ez a legcsöndesebb). A két előbbi egylet minden évben rendez versenyeket, de ha nemzetközi versenyeket hirdetnek, a bécsiek mindig legyőzik a magyar evezősöket. A vidéken jelesebb csónak-egylet a pozsonyi, ezután a győri, a szegedi, a ko-

máromi, nagyvárad, keszthelyi (a Balatonon), debreczeni (egy kis tavon) stb. A csónak-egyletek szövetségét Mihákovics Tivadar kezdeményezésére már két évvel ezelőtt megalakították, de eddig semmi életjelt sem adott magáról. A csónak-sportnak egy igen érdekes fajta honosodott azonban meg nálunk az utóbbi két év alatt s ez a vitorlás-sport. Egy Young nevű angol hajóács privát speculációból egy pár vitorlás yachtot épített a Balatonra s miután főuraink megkedvelték e sportot, most már egy «Balatoni vitorlázó egyesület»-ünk is van s a balatonfüredi kikötőt egész kis yacht-flottilla veszi körül. Miután a Balaton kiválóan alkalmas e sport üzésére, igen nagy jövője van a vitorla-sportnak, s tekintve, hogy gazdag uraink karolták fel, az egész Balaton vidékére közgazdasági szempontból is igen sok előnnyel fog járni. Sőt Sopronban is alakult egy vitorlázó társaság, mely az elhanyagolt Fertőn vitorlázik.

A korcsolyázás sportja a legrégebb időktől kezdve divatozik Magyarországon s még egyes távoli vidéken míg ma is az őseredetű csont-korcsolya egy-egy példányára lehet akadni a parasztok között, addig a fővárosban több száz hive van a legújabb szerkezetű halifaxoknak. A budapesti korcsolya-egyesület az összes fővárosi sport-egyesületek között a legtöbb taggal bír s a városligetben csinos állandó csarnoka van; versenyeket azonban ritkán rendez. Általában majdnem minden nagyobb víz mellett lévő városunkban van korcsolyaegyesület; de korcsolya-versenyt alig rendeztek. A kerékkorcsolya sem ismeretlen Budapesten, két velocipéd-egyesületünk több tagja gyakorolja, de külön egyesület nem alakult erre, mint Bécsben s különösen Párisban.

A velocipéd-sport is új Magyarországon, de már is nagy lendületet vett. A fővárosban két velocipéd-egyesület van: a «Budapesti kerékpár-egyesület» s a «Budapesti vasparipa-egyesület Előre». A vidéken egyetlen velocipéd-egyesület sincsen, de azért több helyen velocipédeznek, így Szabadkán, Szegeden, Kolozsvárt, Győrött, Nagyváradon stb. A fővárosban a velocipédezők sportja rendőrileg szabályozva van, a vidéken azonban a tudatlan nép sok helyen «garabonczásnak» nézi a velocipédezőket s valóságos támadásoknak teszi ki őket. Holott a velocipéd nemcsak a mulatság és testedzés, hanem a gazdálkodás szempontjából is igen jelentékeny sport.

Nagy hátránya összes testgyakorló egyesületeinknek, hogy nincs meg közöttük az összekötő kapocs, nem tudnak a külföldiek jó példájára szövetséggé alakulni. S nagy hátrányuk volt eddig az is, hogy szakközlönyük csak ez évben alakult, a «Herkules», míg az állat-sportot üző egyesületeknek évek óta megvan szakközlönyük a «Vadász és Versenylap» s a «Vadászlap».

Tagadhatatlan e téren is a haladás, de ha a rendszeres testgyakorlatok; a testedző sport üzéséről statisztikát lehetne összeállítani, bizonyára sokkal kisebb számot nyernénk, mintha az illető testgyakorló egyesületek — deficitjét adnánk össze.

Két háboru 1884-ben.

Irta: Sasvári Á.

Európa a lefolyt esztendőben csak úgy izzadta a békét. Egymást érték az uralkodók és miniszterek találkozásai és mindegyik találkozás után újból meg újból hirdették a világrész népeinek, hogy a külpolitika láthatára tiszta, derült, hogy a régi ellenségek mindenfelé békültek, a fenyegető sötét pontocskák elenyésztek. Barátságos kézszorításokat váltottak Románia, Szerbia és Bolgárország fejedelmei egymással és a magyar királylyal; ajándékokat küldözgettek egymásnak a törökök szultánja és a montenegrói Knjaz, a kiknek alattvalói évszázadok óta örökös harcban éltek; megpihent a féltékenykedés régi viszálya monarchiánk és az orosz birodalom közt, a németgyülölő Ignatief helyét felváltotta Bismarck barátja, Giers. Sőt mi több! a franciák békülni kezdtek a rettenetes ellenséggel, ki 1871-ben elvette két legszebb tartományukat. Akadtak Párisban hirlapok, melyek ajánlgatni merték a francia-német szövetséget.

Zugolódást, fenyegetőzést csak két nemzet hangoztatott egymás ellen: az angol és a francia, az a két nemzet, melyeket, mert egymás mellett haladnak a civilisatió élén, évtizedek óta mint elválhatlan szövetségeseket szoktunk emlegetni, mint a műveltségnek vállat vetett bajnokait, előharcosait.

Hadat nem üzentek egymásnak, de mindegyiköknek volt olyan háboruja, melyben sértette a másíknak érdekét, ellentétbe jutott a régi jó baráttal. A civilisatió terjesztéseért folytatott küzdelmeikben versenytársakul találkoztak. Angolország Egyiptomban harcolt azon végcélért, hogy onnét kiszorítsa a francia befolyást, Ázsia keleti szélén pedig a franciák kezdtek zavarni az angolok kereskedelmi monopoliúmát.

Komoly ellentétek ezek, melyeket nem lehet szép szavakkal kiegyenlíteni. Kenyérkérdésről van szó, amelyben tudvalevőleg megszűnik a kedélyesség. Amióta a középeurópat államokban is elszaporodtak a gyárak, és ezek termékeit magas vámok védik a nyugati verseny ellen, a francia és az angol ipar idegen világrészekben keres magának piacokat; a föld legelfeledettebb pontjaira küldenek gyarmatosokat, akik nyersterményeket szolgáltatnak az anyaországnak és cserében elfogyasztják ennek mesterséges készítményeit.

Az angolok két évszázad óta ismételten tönkretették a franciák hajóhadát és biztosították maguknak a tengerek feletti ural-

mat. De a franciák, a kik a mult évszázad vége óta inkább európai politikát folytattak és itt most a németeknek kénytelenek átengedni az elsőbbséget, egy évtized óta szintén a távol világrészekben keresnek tevékenységüknek tért, tőkéiknek és munkaerejüknek elhelyezést.

És két ponton találkoztak az angolokkal: Egyiptomban és Chinában.

Mindkét ponton nagyok, szinte kiengesztelhetetlenek az érdekelletentétek. Csak milliárdokban fejezhetők ki.

I.

Egyiptom egész 1881-ig angol-francia «condominium» alatt állott. Az angol és a francia közönség megtakarított filléreiből kerültek ki a kölcsönök, melyeket az egyiptomi alkirály felvett, hogy országában a földművelésnek újabb lendületet adjon, öntöző csatornákat építsen, iskolákat emeljen, kikötőket rendezzen be; angol és francia bizalmi férfiakból alakult a bizottság, mely rendezte az ország pénzügyeit és úgy kezelte a jövedelmeket, hogy a szükséges kiadások teljesítése után a kölcsönök kamataira is jusson fedezet; angol és francia vállalkozók alapítottak gyárakat és kereskedő házakat, melyek a mindinkább gazdagodó földművelők termékeit feldolgozták és értékesítették és az egyre növekedő életigényeket kielégítették párisi és londoni iparcikkokkal.

Mikor a katonai párt Arabi pasa alatt fellázadt és célul kitűzte az európaiak kiűzését, az angolok készek voltak a fenyegetett alkirályt fegyveres erővel megvédeni. A francia képviselőház azonban, mely úgy vélekedett, hogy a nemzetnek bármely percben szüksége lehet minden emberére, minden fillérére, vonakodott részt venni a «kaland»-ban. Az angolok maguk maradtak: bombázták Alexandriát, elfogták Arabi pasát, és helyreállították a khedive tekintélyét.

Arabi pasa már rég el volt feledve, de az angolok még mindig ott voltak Egyiptomban. Keresték az ürügyet, hogy végleg megfészkelhessék magukat a suezi csatorna mentében; módot igyekeztek találni, hogy hatalmukba ejtsék e csatornát, amely őket egyenes összeköttetésbe hozza óriási indiai birodalmukkal. Egy éven át váltig azt hangoztatta a londoni sajtó, hogy Lesseps urat, a suezi csatorna építőjét, meg kell puhítani, mert türhetetlen állapot az, hogy a «Kelet-Indiába vezető országut»-on francia társulat sарcolja az angol kereskedőket, sőt esetleg elzárhassa a hadihajók útját.

A franciáknak azonban szintén vannak gyarmataik, melyekhez a suezi csatornán át vezet az út; a csatorna különben is francia tőkével épült; Egyiptomban az európai elemek közt legszámosabb, legnagyobb kereskedést üz a francia. Természetes tehát, hogy Párisban váltig követelték, hogy az angol hadsereg vonuljon

ki Egyiptomból: minduntalan emlékeztették az angol miniszterelnököt, hogy ő mily ünnepélyesen tiltakozott elődének hódítási politikája ellen és hányszor ígérte meg, hogy a rend helyreállítása után Egyiptomot visszaadja az egyiptomiaknak.

Mikor ez évi február 5-én megnyílt az angol parlament ötödik ülészsaka, a királyné, illetve az angol kormány a trónbeszédben ki is jelentette, hogy az Egyiptomban uralkodó csenddel teljesen megvan elégedve és már készült is a cairói angol helyőrséget visszahívni és az Egyiptomban állomásozó brit csapatok létszámát jelentékenyen leszállítani. De... a szudáni események miatt ezt még nem tehette.

Az egyiptomi alkirályt nagy veszély fenyegette. Szudánban, a felső Nilus forrásait környező roppant sivatagok vakbuzgó néptörszei közt egy próféta támadt, aki szent háborút hirdetett az Egyiptomban magukat megfészkelte európaiak és ezek szövetségese az egyiptomi alkirály ellen. A prófétát hathatósan segítették a hatalmas rabszolga kereskedők, akik jól tudták, hogy a hol az európai civilizáció megkezdte hódítási útját, ott a rabszolgakereskedés megszűnik. Buzgón hirdették tehát a próféta dicsőségét, terjesztették a «mahdi» szent voltának, csodatetteinek hírét és alig pár hónap alatt sok ezerre rugott a vakbuzgó arabok száma, kik rosszul felfegyverkezve, rongyokba öltözve siettek a szent zászló alá. Szervezve ez a gyűlevész csoport nem volt; de vakon engedelmeskedtek a prófétának: fegyvere rosszul hordott, de rajongó lelkesedése nem ismert határt; élelme nem igen volt, de azért bátran nézett a halál szeme közé, mert meg volt arról győződve, hogy a ki a vallásért való harcban elesik, egyenest Mohamed paradicsomába jut. Iszonyu, feltartóztatlan rohamuknak az egyiptomi zsoldos, — mert a zsoldot rendszeren hiába váró — katonák nem bírtak ellentállni.

Mult év november 20-án Khartumba az a rémhír érkezett, hogy a Hicks pasa által vezetett egyiptomi sereget a mahdi csapatok megsemmisítették. A csata november 1-én kezdődött Birket, Kasgeh és Rahat közt. Az ellenség bekerítette az egyiptomiak seregét. Az első három nap alatt a «mahdi» hívei közül hatezer ember vesztette életét. De ekkor elfogyott az egyiptomiak lőszer. Midőn a negyedik napon elhallgattak a puskák és az ágyúk, az arabok új rohamot intéztek az egyiptomi sereg ellen, tulnyomó erejükkel tönkreverte azt. Hicks pasa egyik kezében karddal, másik kezében revolverrel kétségbeesetten védte magát, de hasztalan. Elesett, seregét pedig teljesen felkoncolták. A mahdi diadalmasan vonult be Obeidba és csapatokat küldött Darfur és Darham tartományok meghódítására.

Khartumban, ahol a szudáni kereskedelem összpontosul, nagy rémület uralkodott; eleinte titkolni akarták a rémhirt; aki a csatavesztésről csak szólni mert, megkorbácsolák és bilincsekbe verték.

A diadalmas lázadók egyik legvitézesebb alvezére, Osman Digma, a Vöröstenger felé tartott, megszállni készült Suakint, a vidék legfontosabb kikötőjét, hogy aztán a Vöröstengeren átkelve, egyesüljön az Arabiában lakó testvérekkel és hitsorsosokkal.

Ez iszonyu csapás lett volna a kereskedelemre, mely a Vörös tengeren át megy Európából Kelet-Ázsiába és Ausztráliába és az angoloknak gondolniok kellett Suakin védelmére.

Ekkor Gardon pasa, ki már a chinai Taiping lázadás leverésében bámulatos vitézséget tanusított, arra vállalkozott, hogy egymaga elmegy Khartumba, átveszi az ott levő egyiptomi helyőrség vezényletét és vagy győzelemre, vagy legalább biztos menhelyre vezeti.

Ezt a vakmerő vállalatot a «Times» akkor örültségnek nyilvánította.

Egymást érték a vészhirek.

A lázadók már kísérletet tettek, hogy Suakimtól az ivóvizet elzárják. Baker pasa vezénylete alatt 3600 főnyi sereg ment ellenök, 300 tevével. Trinkakat közelében febr. 4-én történt meg az ütközet. De a tüzérség csak egyszer lőhetett és nem sok kárt tett. A gyalogság teljes rendetlenségben, minden fegyelem nélkül ment előre, és a csekély számú ellenséges lovasság annyira megrémítette, hogy a katonák a földre vetették magukat; nem voltak képesek négyezőget alakítani, eldobták fegyvereiket és térdre borulva kértek kegyelmet: az ellenség nem adott kegyelmet, valamennyit leszurta. Akiket le nem kaszaboltak, eszeveszetten futottak Trinkikatig.

Az ütközetben 2362 ember mészároltatott le tíz perc alatt. Cavalieri nevű osztrák tisztet saját katonái öltek meg.

A vereség híre roppant hatást keltett: Kassaltól a Vörös tengerig majdnem valamennyi arab törzs fellázadt.

Febr. 12-én a lázadók elfoglalták Szinkat erődöt: néhány katonára kivételével, akik fogságba kerültek, a 600 főnyi helyőrség felkoncoltatott, közte Teffik pasa parancsnok is.

Febr. 22-én az a hír érkezett, hogy Tokar erőd is megadta magát.

E hírek roppant izgatottságot keltettek Angolországban: a parlamentben, a sajtóban, népgyűléseken hevesen megtámadták a kormányt, amiért nem küldött csapatokat a Szudánba, ezáltal lehetővé tette két angol tábornok megveretését és az angol nevet egész Afrikában guny és nevetség tárgyává tette. Mindenki érezte, hogy nem Egyptom, de Anglia szenvedte a vereséget, és hogy az ő tekintélye végzetes csorbát szenvedett. Attól lehetett tartani, hogy Egyptom elveszti egész Szudánt, a lázadás elterjed egész Egyptomban és az angol birodalom mohamedán alattvalói nemcsak Afrikában, de Ázsiában is felbátorodnak és igyekeznek levetni az igát.

A parlament legtekintélyesebb szónokai kijelentették, hogy Anglia, mely elvállalta a rend helyreállítását, felelős minden veszéért, mely Egyptomot érheti és a Vöröstenger partján, az indiai ut mentében különben sem engedheti meg, hogy anarchia vagy — más európai hatalom uralkodjék.

Nem annyira az anarchia bántotta Angliát, mint az a körülmény, hogy más európai hatalom állithatná ott helyre a rendet, sőt esetleg erődöket építhetne, mely nemcsak a «próféta» hiveit

tartaná tiszteletben, de a Vörös tengeren Indiába menő angol hajókat is.

Az angol kormány erőteljes rendszabályokhoz nyult; Graham tábornok igen jelentékeny haderővel nyomult Osman Digma ellen és El-Teb mellett március elején meg is verte véres ütközet után, melyben az arabok hihetetlen vakmerőséggel, és halálmegvetéssel, de eredménytelenül küzdöttek az angolok ágyui és kitűnő puskái ellen.

A Vöröstenger közelében csakhamar helyre is állott a rend; Sinkatot, Tokart, Trinkitatót az angolok visszahódították.

De ekkor az a hír érkezett Londonba, hogy az összeköttetés Khartummal meg van szakítva és Gordon pasa veszélyben forog. Több ízben jelentették is már, hogy a vitéz tábornokot a lázadók elfogták és kivégezték: majd meg azt, hogy Gordon kénytelen volt proclamálni, hogy Szudán független lesz Egyiptomtól, a mahdi lesz a szudáni szultán és a rabszolgakereskedés megengedettik.

Hiteles híreket nem igen lehetett kapni, a kormány pedig tagadta, hogy Gordon pasa küldetése meghiúsult volna.

Végül május hóban levelek érkeztek, melyekben Gordon pasa felháborodva kelt ki az angol kormány ellen, amely őt cserben hagyta. Gladstone megtámadta az ellenzékot, amiért azt követeli a kormánytól, hogy újabb hódításokat tegyen, de elismerte, hogy Angliának kötelessége Gordon pasát felmenteni. A válaszszal a parlament nem volt teljesen megelégedve és a kormány csak 30 szavazattöbbséggel kerülte ki a bizalmatlansági szavazatot.

Az angol kormány nehéz helyzetbe jutott: a szudáni bajokhoz az is járult, hogy Egyiptomban a folytonos háborúk miatt a pénzügyek zilált helyzetbe jutottak és az egyiptomi kormány kijelentette, hogy az államadósság kamatait nem lesz képes megfizetni.

De az egyiptomi államadósság az európai hatalmak garantiája alá volt helyezve; kamatainak leszállításához ki kellett eszközölni a hatalmak beleegyezését.

Az angol kormány alkudozásokat kezdett a párisi cabinettel és többek közt megígérte, hogy mihelyt a rend Egyiptomban helyre áll, hadseregét visszavonja, de viszont megkívánja, hogy az egyiptomi pénzügyek vezetésében Angolországnak tulnyomó befolyás biztosítsák.

A kérdés megoldása céljából európai értekezletet hívtak össze, mely június 28-án, július 22-én, július 24-én, július 29-én, július 31-én és augusztus 2-án tartott üléseket.

Ez értekezleten a francia és az angol képviselőlet ellentétes álláspontokat képviseltek. Az angolok azt igyekeztek keresztülvinni, hogy a hatalmak ismerjék el, miszerint az egyiptomi ügyekben Angolországot illeti meg a mérvadó befolyás és hogy Egyiptomnak joga van államadóságának kamatait kellő biztosíték mellett alább szállítani. A kamatleszállítás csak úgy lett volna keresztülvihető, hogy Anglia elvállalja a jótállást. A hitelezők természetesen szívesebben vettek volna egy 4 százalékos egyiptomi állampapírost, melyért Angolország kezessége t

vállal, mint egy magára hagyatott, mindenféle esélyeknek és veszélyeknek kitett egyiptomi kormány kötvényeit. De a franciák ellenzték a hitelezők megkárosítását, melyet a hitelezők talán nem is bántak volna, de amely azt jelentette volna, hogy az angolok Egyiptomban, amelynek adósságaiért kezeskednek, kényük kedvük szerint gazdálkodhatnak: elküldhetik a pénzügyminiszterium francia tisztviselőit, kiszoríthatják a francia kereskedőket, erődöket építhetnek a suezi csatorna mentén és így a francia tőkepénzeseknek és kereskedőknek sok száz milliónyi kárt tehetnek.

Ily ellentéteket lehetetlen volt kiegyenlíteni és az európai értekezlet eredménytelenül ért véget.

Az angolok kijelenték, hogy visszanyerték cselekvési szabadságukat; september hóban Northcote minisztert kiküldték Cairóba, hogy az ottani helyzetről tegyen jelentést és az alkirálynak adjon tanácsokat. Wolseley tábornokot pedig, az angol hadsereg legjelesebb vezérért, tetemes haderővel elküldték, hogy Gordon pasát szabadítsa fel az ostromló lázadóktól.

Wolseley ez év vége felé érhet Khartumba, mert a Nilus folyón, ahol egymást érik a nagy vizesések, csak igen lassan haladhat fölfelé. De ha egyszer Khartumban lesz és a lázadókat szétveri, aligha fog visszasietni. Bizonyára jelentékeny megszálló sereget hagy ott.

Northcote miniszter első dolga Cairóban az volt, hogy az egyiptomi kormánynak azt tanácsolta, miszerint az egyiptomi államadósság törlesztését függeszse fel.

Angolország Egyiptom korlátlan urának akarja magát tekinteni.

A franciák bele fognak-e ebbe nyugodni?

Ez ma még a jövő titka.

II.

A francia-chinai hadjárat, melyről most szólnunk kell, nem oly gazdag eseményekben, mint az előbbi; a francia kormány el se akarta ismerni háborúnak, hanem kijelentette, hogy egyszerűen visszatorol egy szenvedett sértést. Kölcsönös hadüzenet sem történt.

A hadjárat okát röviden mondjuk el. A franciák az annami császárságban nagy gyarmatokat alapítottak és nevezetesen Tonkingban kezdtek terjeszkedni, a császárságnak azon részében, mely Chinával határos. A chinaiak, kik különben is tőlük telhetőleg igyekeznek az európai népektől elzárkózni, nem szívesen látták, hogy határaik közelében oly hódító és vállalkozó szellemű szomszédaik támadnak, minők a franciák. Arra hivatkoztak, hogy az annami császárság mindig elismerte a chinai császár fenhatóságát. A fenhatósági jog arra volt alapítva, hogy 1804-ben egy chinai sereg az elűzött Ysalong császárt visszahelyezte trónjára és hogy azóta az annami uralkodók minden második évben, hódolatuk jeléül, egy kis aranyport, illatszereket és néhány font elefántcsontot küldtek Pekingbe, a chinai császárnak.

A kérdést úgy akarták elintézni, hogy a két birodalom közt semleges területet jelölnek ki és az annami császár továbbra is elismeri a chinai fenhatóságot, amely azonban olyan névleges lett volna, mint amilyen a mi királyunké Jeruzsalem felett. A török szultán pl. sohasem szólalt fel az ellen, hogy királyunk számos címe közt ott van az is, hogy «jeruzsálemi király.»

A francia kormány tartva a chinaiak álnokságától, ezt a kétes jellegű megegyezést nem akarta elfogadni; csapataival elfoglalta a tonkingi területen levő bac-ninhi erődöt, melyet a chinai csapatok megszálltak. A chinaiak megrémültek: Tien-Tsinben új szerződést kötöttek, melyben lemondtak Tonkingra való igényeikről. Ezt a szerződést Fourniér kötötte ez év május 17-én.

A szerződés 2-ik cikke kimondta, hogy chinai csapatok haladéktalanul tartoznak kivonulni Tonkingból.

Ezt a szót, hogy «haladéktalanul» a chinaiak egyszerűen kitörölték a szerződésből.

Mikor Millot francia tábornok seregének néhány száz főnyi csapata, mintegy hat héttel a szerződés aláírása után meg akarta szállni Langson várát, a chinaiak Bac-Léig bocsátották őket és mikor a csapat egy szűk völgybe ért, a környező hegyekről iszonyu tüzelést kezdtek, úgy hogy a kis csapat közel száz embert veszített.

A francia kormány a tien-tsin szerződés ilyen megszegését nem hagyhatta megtorlás nélkül és 250 millió frank kárpótlást kért.

A chinaiak tagadólag válaszoltak, mire a francia kormány atasította Courbet tengernagyot, hogy a Min folyón levő fu-cseui erődöt, mely China legnagyobb fegyvertára, lőjje halomra.

Courbet tengernagy aug. 23-án délután 2 órakor kezdte meg a támadást; páncélos hajóival esti 6 óráig elsüllyesztet kilenc chinai hadihajót és tizenkét naszádot. Egy francia torpedónaszád egy chinai nagy cirkáló hajót levegőbe röpített. A fegyvertár Krupp-féle ágyui csakhamar elnémultak. A franciák vesztesége hat halott, 14 könnyű sebesült és 13 súlyos sebesült; hajóik csak csekély mérvben rongáltattak meg; az egyik torpedonaszád kazánja felrobbant ugyan, de ezt a naszádot is elvontatták Saigonba és ott kijavították.

A chinaiak vesztesége 2—3000 ember. Elsüllyesztett hajóik legnagyobb részét angol gyárakban készült, kitünő páncélosak voltak, de a jobban fegyvelmezett és ügyesebben vezetett francia hajókkal nem tudtak mérkőzni. A fu-cseui ütközet Chinának összes tengeri hadereje egy negyedrészébe került.

Ezzel a franciák megtorolták a chinaiaknak álnok esellel kivívott győzelmét; azután Formosa szigete ellen fordultak, hogy az ott levő bányákat lefoglalják a követelt hadikárpótlás zálogául.

Ez az eredmény előre látható volt. Senkisé hitte, hogy China meg tudjon mérkőzni egy európai hatalommal. Hajóhada nincs még jól szervezve és nem képes ellentállni az európaiak hatalmas pán-

célos hajóinak, melyek tetszésük szerint bombázhatják China tengeri kikötőit.

De a chinaiak szárazföldi hadserege is igen gyenge; az óriási birodalomnak, mely huszannyi lakossal bír mint Magyarország (több mint háromszáz millió) alig négyszázezer főnyi hadserege van; ennek is egyik része csak a papiroson van meg, másik része pedig igen rosszul van felfegyverkezve. Az a része a hadseregnek, mely európai fegyverekkel van ellátva és ezeket kezelni is tudja, alig rug 25,000 emberre. Így magyarázható meg, hogy pl. 1860-ban a franciák és angolok kis serege két ütközet után be tudott nyomulni Pekingbe és ott kényszerítette a chinaiak gőgös uralkodóját, az Ég-Fiát, hogy öt kikötőjét megnyissa az európai kereskedőknek. Vasutak természetesen nem kapcsolják egybe a birodalom egyes tartományait, távirda is csak az európaiak által látogatott partvidékeken van.

China belviszonyai is igen ziláltak. Másfél évszázad óta egymást érik a lázadások. Az ötvenes évek végén nevezetesen iszonyú forradalom ütött ki, az u. n. Taipingok lázadása. A lázadók azt tüzték ki célul, hogy a tatár származású uralkodó családot, mely a tizenhetedik században az ősi chinai Ming-dynasztiának vagy huszezer tagját kivégeztette és azóta zsarnoki módon uralkodott a chinai nép fölött, elűzze Pekingből és a Ming család valamelyik elemenkült tagjának ivadékait juttassa a császári palotába. A forradalom sebesen terjedt, mert a nép elégedetlen volt a császári katonákkal, kik rablók módjára tanyáztak a békés városokban és el volt keseredve a hivatalnokok ellen, akik zsarolták a népet és óriási módon meggazdagodtak. A lázadók már elfoglalták a birodalom nagy részét, de vezérek közt viszály ütött ki és Gordon tábornok, aki most a Szudánban visz végbe bámulatos hőstetteket, egymásután győzte le a lázadók fegyelmezetlen csapatait.

De a Taiping lázadás leverése után sem szilárdultak meg a viszonyok. A lázadás folytán egész tartományok elpusztultak, temérdek virágzó város eltűnt a föld színéről, az embereket ezerszámra végeztették ki a diadalmas császári vezérek, másrésről pedig a titkos társulatok még jobban izgatták a népet az «idegen» uralkodó család ellen.

A császári család körében egymást érték a palotaforradalmak; a megmérgezett császárok trónját gyermekek foglalták el és ilyenkor a kormányzók örökösen áskálódtak egymás ellen. Különösen két párt állott egymással szemben. Az egyik, melynek élén Kung herceg állott, azt hangoztatta, hogy Chinának minél sűrűbb összeköttetésbe kell lépnie a művelt nyugattal, mert csak így lesz valamikor fegyelmezett hadserege, jó kormányzata, élénk kereskedelme és tevékeny ipara; csak így fogja igazán élvezhetni az isten áldását, mely oly bőven jutott ki a nagy birodalom termékeny földjének.

Az ellenpárt, melyet Sun herceg vezet, hallani sem akar a barbár európaiakról és ezek szokásairól, melyek mellett hamar érne véget a mandarinok korlátlan uralma, és melyek mellett a hivatal-

nokoknak a nép jólétével kell foglalkozniok, nem a saját meggazdagodásukkal.

Ez az utóbbi párt jutott most diadalra Pekingben és ezért China nem engedett a francia követeléseknek; arra számított, hogy a háboru el fogja keseríteni a chinai népet az európaiak ellen.

De a titkos társulatok is örvendnek a háborunak; tudják, hogy a chinai katonák gyülevész tömege nem bir a franciákkal, hogy ezer lönyi francia sereg felér 15,000 lönyi chinai sereggel és remélik, hogy néhány nagy vereség után könnyebb lesz a császári családot és gögös tanácsadóit engedményekre, reformokra kényszeríteni.

De a francziáknak nem csupán a chinaiakkal van bajuk. Irigy féltékenységgel nézik őket az angolok is és valószínűnek tartják, hogy a chinaiakat titokban az angolok biztatják fel a francziák ellen.

Az angolok 1841-ben elfoglalták Hong-Kong szigetét és ott virágzó gyarmatot alapítottak, mely közvetíti a kereskedelmet China és Európa közt, és melynek olyan forgalma van már, mint volt pl. London városának negyven évvel ezelőtt.

Ki számíthatná azt ki, hogy észszerűbb gazdálkodás mellett az az iszonyu chinai birodalom mennyit fog termelni? Hogy az a háromszáz millió nép, mely elég jómódu és igen értelmes, ha az európai iparcikkekhez hozzászokik, hány milliárd árát fog azokból fogyasztani? Hogy mily rengeteg forgalom fejlődhetik azon a vasuton, mely előbb utóbb össze fogja kapcsolni Chinának óriási nagy városait és termékenyebb tartományait a tengeri kikötőkkel? Hány ezer hajó fog járni a birodalom roppant folyóin, ha azokon elhárítják a gőzhajózás akadályait.

Az angolok nem szivesen látják, hogy a francziák nagy kereskedelmi helyeket létesítenek a chinai birodalom határán és ők közvetítenek a chinai termékek behozatalát Európába, ők árasztanak el iparcikkeikkel a chinai városokat: ők építenek ki azokat a jövedelmező vasutakat.

Az angolok, akik annyi időn keresztül egyedül uralkodtak a tengeren, rossz szemmel nézik a francia hajóhadat, mely már is megközelíti az övéket és e kényelmetlen versenytársaktól bizonyára szeretnének valahogy megszabadulni.

Óriási díjért foly köztük a versenygés. Összevesznek-e miatta, vagy békésen osztoznak-e meg rajta?

Az utóbbit kell óhajtánunk, ugy a két nemzet, mint az emberiség haladása érdekében.

Gazdasági egyleteink

és azok befolyása közgazdasági viszonyainkra.

Irta: **Kovách László.**

A gazdálkodással foglalkozó osztályt súlyosan érintette az 1884-ik évben a gabnaáraknak rohamos és nagy fokú hanyatlása. És méltán lohasztotta a gazdáknak szép termésükbe fektetett reményeit az árak ily gyors és nagy mérvű süllyedése.

Sajnos, hogy a magyar gazdák nagy részének jövedelmi forrásai között első és legfeltétlenebb a magtermelésre fektetett bevétel jövedelme.

Sajnos, hogy még ma is legtöbb gazdának gazdasági rendszere majdnem kizárólag a magtermelésre levén alapítva; ha ezen ága a gazdaságnak vagy rossz aratás — tehát kevés eladni való magtermést eredményez, vagy — mint az 1884-iki évben — jó termés mellett az árak süllyedése áll be, s ismét kevés jövedelem jut a gazda kezébe, akkor aztán oly kellemetlen állapot áll elő, mely gyarapodás helyett hanyatlást, anyagi visszaesést, — sőt nem kevés esetben bukást és romlást hoz a jó lelkű gazdára.

Évtizedek óta foglalkozik gazdasági szakirodalmunk azon tételnek népszerűsítésével: hogy a gazdának ma már nem szabad egyoldalulag a gazdasági rendszer egy ágára, s legkevésbé szabad a magtermelésre magára fektetni gazdaságának súlyát, alapját.

Állatnevelés, hizlalással, egyéb eladható cikkeiknek előállításával vegyest, a hol a magtermelésre kiváló jó körülmények kínálkoznak, ott a magtermelés lehet és maradhat is a legkedveltebb ága gazdaságunknak, de sehol és semmi körülmények között nem szabad annak egyedülinek és olyannak lenni, mely minden egyéb jövedelmet hajtható gazdasági üzletet mintegy kizárjon s a térről leszorítson!

Évtizedek óta írják, tanácsolják e tant gazdasági szakirodalmunk férfiai, s hirdetik a gyakorlati téren gazdasági egyleteinek. S különösen ezek, mert ezek vannak hivatva e tant nemcsak szóval s írásban hirdetni, ajánlani, hanem a gyakorlati életben annak követésére serkenteni, segíteni, kalauzolni a gazdaközönséget.

A gazdasági egyleteknek egyik legnemesebb s legéletbevágóbb feladata — szerény nézetünk szerint az: hogy saját köreikben a

gazdasággal foglalkozóknak utmutatással szolgáljanak arra, hogy miként s minő eszközökkel lehet és kell a magtermelés mellett a gazdaságnak különböző ágait meghonosítani és meghonosítva jövedelmethozóvá tenni.

Az egyletnek feladata, egyesült erővel latni, hogy nemesebb tenyészállatoknak nevelése, meghonosítása hozzáférhetővé legyen téve a kevesebb áldozatra képes szegényebb sorsu gazdák részére is.

Hasznos kereskedelmi növényeknek termesztése, ismertetése: azoknak miként való könnyű és jutányos beszerzése iránt leginkább a gazdasági egyletek adhatnak példát s nyújthatnak alkalmat.

A gazdasági egyletek napról-napra fontosabb szerepre hivatvák, s napról-napra inkább meggyőződünk arról, hogy azoknak létezése életszükség a haladni, gyarapodni iparkodó józan gondolkodásu gazdára!

Nem szükséges a külföldnek példáira sem hivatkoznunk, hol a mezei gazdálkodásnak hatványozottan magasabb szellemi és hatalmasabb anyagi tőkái kínálkoznak egyletek és társulatok alakjában.

Ime Anglia, hol minden kerületben van gazdasági egylet. Nem szükséges francia s némethon példáira sem hivatkoznunk, mert hiszen mindezen országokban a mezei gazdálkodás évtizedek óta a gazdasági iparral karöltve hatványozza a gazdák jövedelmeit, kiknél nincs megye, nincs vidék vagy kerület, melynek gazdasági egylete ne volna s mely ne érezné annak pótolhatlan előnyeit, hasznát, szükségét.

Csak nálunk Magyarországon van még kevés, s viszonyainkat, állapotaink és ugy szellemi, mint anyagi körülményeinket ki nem elégíthető kevés gazdasági egylet. S ott is a hol van, ott is nagy mérvekben hiányzik a részvét épen a gazdák részéről, hiányzik azon éltető részvét, mely nélkül a legjobb vezetés, a legbuzgóbb kezelés mellett is nem keletkezik azon vonzó hatás, mely a sikert eredményezni, hatványozni és kézzelfogható módon kitüntetni lenne képes.

Felelős kormányunk, már második évtizeden át évről-évre többet áldoz, tesz, intéz e téren, s mégis az eredmény e téren korántsem megfelelő.

Tagadhatatlan, hogy másfél évtizeden át sokat haladtunk a gazdászati minden ágában! Tagadhatatlan, hogy az állam ma már sokkal többet áldoz a mezei gazdálkodás, földmivelés és földművelési ipar emelésére, istápolására, mint ezelőtt; de sajnos, tagadhatatlan az is, hogy magyar gazdáink szivesen veszik az állam anyagi és szellemi segélyét, de arra, hogy azt ismertebbé, általánosabbá tenni iparkodnának s ahelyett, hogy azt a nép minden rétegébe széthinteni — s ezáltal az állam erejét emelni — segitenének, valóban igen keveset tesznek.

Nézetünk szerint az államnak e téren való hasznos és beható közreműködése csak akkor s ugy hozna általános nagy kiterjedésű javulást gazdasági — s ennek folytán közgazdasági — viszonyainkra, ha az egy-

leti téren csoportosuló gazdák őszinte szívvel-lelkekkel s buzgalommal karolnák fel a kormánynak most már valóban sok oldalú és nagymérvű közreműködését, mely úgy szellemi, mint anyagi tekintetben évről-évre nagyobb mérvűket ölt.

Az állattenyésztés terén a magyar állam oly buzgalommal, készséggel és áldozatkész példával jár elől, hogy valóban csakis a gazdák egyesülésének érthetetlen szórványossága, s az egyesületeknek lanyhasága, illetve az egyletek lanyha támogatása, a gazdáknak az egyletekben való részvételének bámulatos restsége okozza azt, hogy e nagy és valóban megbecsülhetlen vezetés és áldozatkészség mellett, állattenyésztésünk — ámbár tagadhatatlanul, de — csigalassúsággal halad!

Mennyi nemes tejelő és húst termelő állat lett a földművelési miniszterium által áldozatkimelés nélkül behozva, elhelyezve s mindamellett azt tapasztaljuk, hogy gazdáink közül csak szórványosan, kevesen érdeklődnek a behozott kitűnő ló-, szarvasmarha-, juh és disznó tenyésztése iránt, holott ha vidéki egyleteiket támogatva, ezek által ily tenyészállatoknak köreikbe jutása iránt, csak filléreikkel is járulnának, ma már tetemesen jobban el lehetne terjedve a jobb fajoknak minden neme.

De mikor — sajnos — azt látjuk, hogy az országban még most is fele annyi gazd. egylet sincsen annak, a mennyire szükség volna: mikor azt látjuk, hogy a gazdasági egyleteknek, már t. i. a létezőknek fele része sincs oly buzgalommal látogatva, hogy sikeresen működhessék, elszomorodik az iparkodó magyar gazda szíve, s megdöbben jobb állapotok s gazdasági viszonyok után sóvárgó hazafiúi kebele, — midőn tapasztalja, hogy egy-egy vidéki vagy megyei gazdasági egyletnek, melynek — tekintve az arra hivatott és valóban alkalmas gazdák számát, évenként 5 frtot fizető ezer tagja lehetne sőt bőven több mint ezer — hát van 100—150 tagja s ezen tagok közül is mikor gyűlés, tanácskozás, gyülekezés ideje van, megjelelik 5—6.

Mikor azt látjuk, hogy p. o. az én szülőmegyémbe Hevesben a hol már ezelőtt 26 évvel megalakult a gazdasági egylet s működött nagy hatással 5 - 600 taggal, akkor mikor az országban alig élt két vidéki egylet; akkor, midőn a kormány fűben-fában s még az ekeversenyekben is politikai rebellisek gyülekezését látta, kereste, — akkor, midőn a kormány nemcsak hogy nem segítette semmivel, nem támogatta sem tanácsal, sem anyagi segítséggel, de sőt kancsal szemmel nézte s gátolta, nehezítette a gazdasági egyletek létesülését s működését, hogy akkor a hevesmegyei egylet életrevaló erélylyel működött, hatott, alkotott, javított, tanított, mutatott, vonzott, s ma mikor a földművelési kormány szaklapokkal, szakiratokkal s a szellemi támogatásnak minden nemével halmozza el a gazdasági egyleteket, — nézeteket tanácsukat kéri, — a gazdaság terén felmerülő tapasztalatokat velök közli, ismerteti, s őket

nem kevés anyagi segélyben is részesíti, — mert az egyletek, s köztük a példa gyanánt említett hevesmegyei gazd. egylet is — alig ad életjelt, alig teszen egyebet annál, hogy él és lézeng, létez isten kegyelméből. Van annak egy évtizede, hogy zsibbadtságban szenved, s napról-napra kevesebb hatást gyakorol, mert lelkesedés, buzgalom és támogatás helyett általános pangás és részvétlenség által van környezve.

S ki hinné, hogy azon egylet ez, mely 1859-ben sikerült és közlekedést óbresztett, nagy általános kiállítást rendezett s ez által a gazdasági gépek terjedését szemmel látható mérvekben eszközölte: ki hinné, hogy azon egylet ez, mely 1860-ban Egerben rendezett gyümölcs-kiállításával a gyümölcs-termelés, a gyümölcs-nemesítésre oly szemmelátható befolyást gyakorolt, hogy öröm volt látni mint vették, szerezték be szőlők és kertek tulajdonosai a nemesebb faj oltványokat, fákat; azon egylet ez, mely a szántás tanítások és versenyek által a jó ekék és jobb szántás terjesztését tagadhatlan nagy mérvekben eszközölte: ugyanazon egylet, mely ez előtt 12 évvel gyönyörűen rendezett nagy arató, kaszáló és cséplőgép kiállítás és versenyével országszerte figyelmet gerjesztett, s e vidéken a gépek ismeretét s ennek folytán terjedését valóban szemmel látható arányban eszközölte; ezen egylet tiz év óta — épen annyi idő óta, hogy a magyar felelős kormány a mezei gazdálkodás érdekében minden téren — nagy szellemi, mint anyagi tekintetben — nagy tevékenységet fejt ki, azon idő óta keresztbe tett kezekkel henyél s tétlen sörvad, részvét hiányában, évtén ma a gazdaközönség köréből 60—70 tagja!

Tény az, hogy mindennek van oka s így ennek is okvetlen kell szülő okának lennie, s ha ez ok megszűnik, meg fog szünni az okozat is.

Oka e hanyatlásnak nem egyéb mint az, hogy a politikai surlódások felbontották a bizalmas jó viszonyokat nemcsak az egyleti tagok között, de meglazították azokat a társadalom minden rétegében, sőt magában a szorosabb családi körökben is.

Nem gyülekeztek politikai párt tekintetből; nem lettek tagokká politikai pártgyűlölet vagy ellenszenvből; — nem fizették tagsági díjaikat, mert nem vártak semmi jót a velök nem egy politikai hitet valló másik tagoktól!

Hála a gondviselés istenének, ma már nagy léptekkel közeledünk azon idő felé, melyben a politikai pártkülönbözet nem választja egymástól az egy és ugyanazon hazának, egy és ugyanazon érdekű fiait! Hála a gondviselésnek, napról-napra kevesbedik a furiozók száma, — már ma is számosak azok, és a nagyobb számot ezek teszik, kik a politikai meggyőződés különbözőségében nem látnak

arra nézve akadályt, hogy a közérdekek, s e téren például a mezőgazdasági érdekek tárgyában ne tanácskozhassék, ne határozhasson együtt a haza bármely politikai pártjához tartozó hazafi egyenlő bizalommal társa iránt, azon bizalommal, mely azt sugja, azt mondja, hogy a politikai véleménykülönbség mellett lehetnek és valóban vannak is igen számos oly tárgyak, melyekre nézve nemcsak hogy lehetünk, de vagyunk is egy véleményen!

Napról-napra — örömmel tapasztalhatjuk országszerte, — hogy e bizalom vissza kezd térni kebleinkbe, s a társulás terén, úgy mint a társadalomban, az egyesülés szelleme határozottan előtérbe lép, határozottan halad, az egyesületek újra élednek s ujult erővel lépnek a küzdőterre földmivelés, ipar és mezői gazdálkodási érdekeink — mint közös hazánknak életerét eltető főérdekek — megvédése, ápolása, emelése körül!

És ha egyesületeink — különösebben gazdasági egyesületeink — valóban erősebben lesznek látogatva, támogatva gazda-közönségünk által, e téren a haladás óriási mérvet ölthet s — szerény nézetünk szerint — fog is ölni, mert ez egyesületek helyes működése terjeszteni fogja hatalmas kézzel — a közakarat kezével — azon elveket, melyek a gazdaságban kizárólag helyesek, s azok között azon elvet is, hogy: nem szabad a magyar gazdának egyoldalúnak lenni, hanem foglalkoznia kell a gazdaság mindazon ágai-val, melyek adott viszonyai, éghajlati fekvési, táj- és egyéb körülményeihez képest lehetőek! A magyar gazdának nem szabad egyoldalúnak maradnia, s nem szabad a gazdaság fősúlyát kizárólag a magtermelésre helyezni! S akkor, ha ez elv alkalmazásban helyt foglal, életbe lép s terjed, akkor az 1884-iki évhez hasonló gabonaár-válság, nem fog többé soha oly érzékenyen lesújtó hatást gyakorolni mint gyakorol ma, és pedig kétségtelenül — ezen oknál fogva.

Ha több ága több oldalú s így több kisebb-nagyobb megnyitott forrása van a jövedelmezésnek, úgy «ha nem esurrog es eppen», imitt is amott is egy-egy kis jövedelem mindig kerül és sok kicsiből lesz a nagy! az elég.

Pártoljuk tehát vidéki gazdasági egyesületeinket, mint a józan és okszerű gazdasági elveknek leghivatottabb terjesztőit.

Az agrárius mozgalom.

Irta: **Visi Imre.**

Mióta Magyarország alkotmányos életébe a nép nagy zöme tényező lett, aligha találják el a helyes utat azok, a kik a politikai mozgalmakat vagy jelszavakat egyes, bármi érdemes társadalmi osztályok érdekeiből mérik.

A magyar földbirtokos osztály érdekeit kicsinyelni, vagy érdekeit tagadni magyar embernek természetesen eszébe nem juthat. A múltban, midőn a nemesség volt az állam, a magyar nemzetiség-fenntartása körül ez osztály oly mértékű szerepet játszott, hogy a história örök időkre neki fogja tulajdonítani, hogy él a magyar és áll Buda

Az 1848-ki átalakulás legnagyobb ténye azonban, a jogegyenlőség kimondása, mely a jobbágy és földes ur, a polgár és nemes, az ur és szolga közti törvényes válaszfalakat ledönté: egyuttal annak elismerése volt, hogy a magyar nemzet nem támaszkodhatik többé egy osztályra, legyen az bár a legérdemesebb, a leghazafiasabb; hogy a magyar hazának minden, bármely osztályhoz tartozó fia buzgalmára, odaadására, szeretetére és önfeláldozására szüksége van, s hogy ezért az államnak nem szabad többé oly politikát követnie, oly intézményeket teremnie, oly törvényekre törekednie, melyek egyes osztályok érdekeit tartják szem előtt, hanem igyekeznie kell megtalálni a különböző osztályok érdekei közt a kiegyenlítés azon helyes középutját, mely, a midőn egyiket sem elégit ki teljesen, voltakép legjobban kielégíti valamennyit, s a midőn az egyes részek sérelmeit idézi föl, az egésznek annál öntudatosb, előmozdítását eszköli. Mikor a nagy francia-német háboru után a francia kormányforma megállapítása volt szóban, Thiers a köztársasági államforma mellett nem annak vélt vagy valódi jóságát, előnyeit, áldásait hozta fel; hanem egyszerűen arra utalt, hogy ez a kormányforma az, mely a franciákat legkevésbé választja el egymástól. S e szó valóban oly jelmondatot képvisel, melyet megszívlelhet minden nemzet minden politikusa. Oly irányban kell vezetni az állam hajóját, mely az állam polgárait legkevésbé választja el egymástól, legkevésbé alkot válaszfalakat polgárok és polgárok közt, leghathatósabbán lehetővé teszi, hogy minden hazafi sorakozhassék azon eszmei célok önzetlen támogatására, melyeket a hazafogalma magába foglal. Az alábbi rövid fejtegetésekben megkísértem kimutatni, hogy e célt legjobban a szabad fejlődés azon politikája által érjük el, melyet 1848, főleg azonban 1867 óta az állam mindenekben követ; s ha ezek helyébe bármi téren is a megszorítás, a kiváltságok, az exclusivitas politikáját helyezzük, el nem kerülhetjük, hogy az osztályérdekeket szemtől szembe ne helyezzük egymással; s a mit ez esetben egyiknek vagy másiknak használhatnánk, azt nem csak a többiek szenvedik meg (ez esetben egy érdemesebb társadalmi rétegért még helyes lehetne háttérbe helyezni egy-egy kevésbé érdemest), hanem megszenvedik az összes társadalmi rétegek conglomeratuma is, a haza, s az ennek állapotáiban bekövetkező visszahatásból megszenvedik még azok maguk is, a kiknek érdekében állítólag az ilyesmi létesítettnek.

I.

Ujabb alkotmányos időszakunkban nem az agrárius eszmék azok, a melyek keretében az osztályérdekek először hangoztattat-

tak. Mielőtt még arra gondoltak volna is, hogy a földbirtokos osztályok érdekei nevében az államtól oly intézményeket és rendszabályokat követeljenek, melyek javára szolgálnak ennek, de megkötik egyéb társadalmi rétegek kezét azokkal szemben, s ugyanilyen követelmények, ugyanilyen hangosan, ugyanily szenvedélyvel s a meggyőződés ugyanoly melegevel vitatva merültek fel az iparosok között is. S ha ma az iparos mozgalom kevésbé zajos, nem azért történik, mintha ez osztály hajlandóságai és vágyai a maga speciális céljainak előtérbe juttatása iránt elhallgattak volna: még kevésbé azért, mintha azok a jelen évben megszavazott ipartörvénnyel kielégítették volna, hanem azért, mert a más tereken megindult, hason alapeszméjü, bár céljaiban amazzal ellentétes mozgalom zaja ellensúlyozza azt.

Tény azonban, hogy a hetvenes évek közepén egész közéletünket az iparos jelszavak dominálták. Nincs vármegye, mely föl ne irt volna az országgyűléshez, azt kívánva, hogy az iparosok petitumai törvénybe foglaltassanak.

Ha az ország egyeteme ez óhajtásoknak enged, ma a földbirtokosság érdekei címén emlegetett mozgalomnak bizonyára még több jogcíme lenne, mint tényleg van. Ha megszorítottuk volna, s ezzel megdrágítottuk volna az ipari termelést ide haza; ha kizártuk volna az ipari versenyből a vállalkozást s pusztán a — modernebb nevekbe öltöztetett — céhek tagjaira bíztuk volna, hogy egymással a fogyasztók ellátását elintézzék; ha a külföldi verseny merev kizárásával a javításra ösztökélés legnagyobb tényezőjét kiszorítottuk volna, s ha az osztrák ipar kitiltásának — egyébként oly népszerű — eszméjével az iparcikkek olcsóbbításának leghathatósabb eszközétől magunkat megfosztottuk volna: kell-e bizonyítani, hogy mind azon társadalmi tényezők, melyek az ipar cikkeivel szemben fogyasztók, érdekeikben jelentékeny károkat szenvedtek volna s hogy így különösen a földbirtok drágán fizette volna meg, a mit ez osztály érdekében az állam így tett volna.

De nem látta volna e szolgálatoknak végleges hasznát maga az iparos érdek sem. A pillanatnyi előnyt, a mi tényleg reá hárult volna, ellensúlyozta volna az a hanyatlás, mely okvetetlenül bekövetkezett volna haladása mértékében. Mert az iránt ne ápoljunk kétséget, hogy minden industriális tevékenység fokozásának s előbbre vitelének leghathatósabb eszköze a józan verseny, s a ki ebben gátat vet valamely állam ipara elé, a mosdóval kiönti a gyermeket is.

A vázoltuk agitatio, mint az olvasó maga is bizonyára észlelte, megtalálta a maga ellenszerét a földes osztályok érdekében kezdett agitatioiban. Szó sem lehetne immár Magyarországon oly követelmények keresztülviteléről az ipari foglalkozás érdekében, melyek ellenkeznek a társadalom földművelő rétegeinek érdekeivel. S bizonyára igaza van az állami hatalomnak, ha semminő oly mozgalomba nem viteti bele magát, mely polgárai más rétege jogos, s kiméletet parancsoló létföltételeit sértené.

S nyílt tény, hogy a mely pillanatban a foglalkozások bármely nemének az állami hatalom közbevetésével oly előnyöket biztosítunk, a minőkkel a többi nem bír, abban a pillanatban provokáltuk az osztályérdekek azon harcát, mely a társadalmat előbb-utóbb nagy összeütközésekbe tereli s a fölbomlás útjára kényszeríti.

Maga a tények hatalma utal tehát rá, hogy se az állam, se a földbirtokos osztály ne keresse a maga üdvét megszorító intézkedések s kiváltságok avult izü rendszerének visszaállításában. A földművelés az a foglalkozási ág, mely — szolgáltatmányainak állandósága s alapjának biztossága folytán — minden egyéb között legjobban nélkülözheti a mesterséges védelem, azon magukat minden téren lejárt fogásait, melyekhez a dédelgetett osztályok a mult időszakokban folyamodtak; hogy mily sikerrel, az mutatja, hogy a harcot minden téren elvesztették.

A kiváltságok netovábbjai öveztek a nemességet. A földhöz való kizárólagos birtokjoga bizonyára több volt, mint az annyit hangoztatott minimum; s az ősiség nagyobb «védelmet» nyújtott mint a homestead. S mik voltak mégis az «önvédelem» mindezen u. n. nagyszabásu alkotásai az idők járásának követelményeivel szemben? S minő szolgálatokat tudtak tenni maguknak a kérdéses osztályoknak érdekében? Az örök váltság s a szabad földbirtok eszméinek egész Európa által való rohamos elfogadtatása bizonyára nem annyira általános philantropikus eszméknek volt köszönhető, mint inkább a meggyőződésnek, hogy az azok ellenében fenálló megszorító intézmények nincsenek előnyére magának a védelmezett osztályoknak se.

S a mit nem nyujthattak egy hosszú fejlődésü mult nagyarányu alkotásai, azt a védelmet remélik sokan megnyerhetni oly ephemer jelentőségü intézkedésektől, melyek érvényre alig tudtak vergődni bárhol is, s melyek tulajdonképi hazájukban, Amerikában is, egy vadonatujan készülő társadalmi formatio keretében, neu egyebek gyér kísérleteknél, melyekre mosolyogva tekintenek azok, a kik a viszonyokat közelebbről ismerik. A homestead jogát mint nagy jogot emlegetik. Tudvalevőleg ez abból áll, hogy az állam bizonyos területet, épületet, szóval az otthont, biztosítja a hitelezők ellen. De kiknek biztosítja? A települőknek, kiknek ugyanő a dja is a földet, úgy szólva ingyen, évekre menő adómentességgel, évtizedek után kezdődő csekély törlesztésre. Nevetséges dolog oly államszervezet előnyeinek egyik részét elsajátítani akarni, a melynek előnyeit másik részében soha meg sem is kísérthetjük. Ha a föld megszerzését az állam úgy megkönnyithetné nálunk, mint amott, akkor nem követne el senki iránt igazságtalanságot oly megszorító intézkedések által, melyek a bent levőket védelmezik. Azon viszonyok nélkül azonban ezen intézkedések nem csak czéltalanok, hanem lehetetlenek is.

II.

De hát — hallom fölvetni a kérdést — nincsenek-e a magyar földbirtokos osztálynak csakugyan társadalmi és egzisztenciális ba-

jai, melyeken segíteni kell, s nem fenyeget-e nemzeti tekintetben veszedelemmel az a nagy és rohamos átalakulás, mely a telekkönyvek birtoklapjain megindult?

A dolog természete hozza magával, hogy e részben megbízható adatok még nincsenek. Senki sem tudja megmondani: ki az, a ki vesz; ki az, a ki nyer. Mindenesetre, még akkor is, ha bizonyos lenne, hogy a magyar társadalmi rétegek jelentékenyen veszítenek, — a mit én tagadni bátorkodom s alant némi bizonyítékot is hozok fel reá, hogy miért — még akkor is nagy kérdés lenne, vajjon czélszerű-e a földbirtok megszerzését újabb és újabb előnyökkel tenni a feltörekvő társadalmi rétegekre nézve kívánatosabbá.

Mert bármennyire elmegyünk is a radikális eszközök alkalmazásában például a föld eladásának megnehezítésében: ha fölteszünk — a mi még kérdés — hogy ez a földre nézve előny, hogy becsét, értékét, s így tulajdonosa jólétét növeli: hát annál nagyobb praemiumot biztosítunk annak az eljárásnak, a mit a «magyar föld kisajátításának» neveznek. Mentül több előnyt nyújtunk a mozgó tőke ellenében a földnek, a mozgó tőke birtokosai annál inkább reá fogják magukat vetni a föld szerzésre, s a ki az e részben mutató hajlandóságot már is fájlalja, az készen lehet rá, hogy újabb, a földhöz kötött kiváltságok létesítése által ezt a hajlandóságot csak fokozni fogja.

Azonban téved is az, a ki azt hiszi, hogy az e tekintetben nálunk mutató bajok nagy veszedelmet árulnak el. Az egyes vidékeken mutató, általánosnak mondott elszegényedéssel szemben jó lesz mindég azon megfigyelő álláspontra szoritkozni, mely a panaszkban meghallja s megkülönbözteti azt is, a mi csinált s erőszakolt. S ha így tekintjük a dolgot, okvetlenül rá fogunk jönni, hogy a földbirtokban történő változásoknak csak egy része sajnos, melylyel szemben azonban ugyanolyan mértékű örvendetes változás áll. Mert ha jogos is fájdalmasan emlegetni egy-egy közép földbirtok megsemmisülését, másfelől a nemzetgazdasági és társadalmi szempontok egyaránt örvendetesnek tüntetik föl a nagy birtoktestek jó módu közép földbirtokokká vagy parasztgazdaságokká átalakulását. S a ki látni kíván és akar, tudhatja, hogy erre is nem egy példa forog fenn. S a parasztgazdaságok tömeges ideglen kézre kerülését, a mit különösen a felvidéken emlegetnek, szintén ellensúlyozza az, hogy az ország más részeiben meg a parasztság acquiráló hajlandósága az egyedüli ok, a mi rá nézve némi anyagi bajokat okozott.

Az átmeneti helyzet, a melyben a magyar földművelés ez idő szerint van, s melyben a mult gazdasági rendszere, részben a mult emberei kénytelenek még küzdeni oly feladatokkal, melyek a fokozódó versenynél fogva a jelen összes segédeszközeit igényelnék, — ez az átmeneti helyzet sokat érthetővé tesz, sokat megmagyaráz.

Nekem erős a meggyőződés, hogy a nagy igazságok nagy igazságok maradnak mindég és azokon az áramlatok és népszerű-

segi irányok változása mit sem fordít. S ily nagy igazság rejlik abban, mely minden gazdasági prosperálást két tényezőre visz vissza: a munkára és takarékosagra.

Ez az, a mi a jólét örök forrása: erre utalnék én mindenkit; nevezze bár magát iparosnak, földmivesnek, pénztulajdonosnak, munkásnak vagy a szellemi intelligencia tagjának. Egyiknek, mind a másikkal egyforma joga van az állam mindazon jótéteményeire, melyek a munka gyümölcsét s a takarékoság áldásait élveznie lehetővé teszik. S mihelyt az állam e processusban megszorító vagy egyoldalú intézkedések által, a szabadság rovására belé avatkozik, ki nem kerülheti, hogy az egyiktől el ne vegye azt, a mit a másikkal ad. S attól is, a kinek ad, elvesz egyet: elveszi a nagy erőt, melyet mindenkinek a saját munkájában való férfias megbízás nyújt. A mely társadalmi osztályokban e nemes önbizalom helyét a mesterséges védelmi intézkedésekre való pulya számítás, más szavakkal a sült galambok röpködésének együgyü várása foglalja el, azok az osztályok önmaguk irják alá halálos ítéletüket, mert az idők járása ily mesterséges intézkedések állandó hatását lehetetlenné tevén, a gőz és az elektrom századában a maga erejében meg nem bízót kiszolgáltatja annak, a ki mer, tesz, -- és nyer.

A magyar társadalmi osztályokat rágalmazza az, a ki azt mondja felőlük, hogy jövőjük csak ily eszközökkel biztosítható. Én részemről a mesterséges politika mindezen fogásai ellen azon erős meggyőződésben emelem föl, a hányszor csak tehetem, szerény szavamot, hogy azok ellenzésével nem csak az igazság, hanem a magyar nemzetiség érdekeit is szolgáltam.

A szabadelvűpárt pénzügyi politikája.

Írta: **Mudrony Pál.**

Annyi vádat emelnek a szabadelvűpárt pénzügyi politikája ellen, hogy szinte merészségnek látszhatik e politika védelmére kelni. A vádak, hogy e politika adósságokkal tulterheli az országot; hogy az adókat az elviselhetlenségig fokozta: hogy nem engedi a nemzet hasznára fordítani a vámügyet; nem engedi önállóan fejleszteni az indirect adó-ügyet; megköti a nemzet kezét a valuta kérdésben, úgy, hogy Magyarországnak nem lehet önálló bankrendszere sem, s még isten tudja mi mindenféle sajnos következmények felett panaszkodnak.

Pedig hát, ha egy kissé alaposabban szemügyre vesszük pénzügyeink fejlődését, eltörpülnek a vádak, vagy az elért eredményekkel szemben legalább is elvesztik súlyukat.

Hiszen igaz, hogy ha megváltoznék az ország egész közjogi helyzete Ausztriával szemben, s nem volnának közös állami ügyeink és intézményeink, s nem volna közös állami háztartásunk: akkor

lehetne Magyarországnak önálló valutája, önálló bankrendszere, megszüntethetné az indirect adóközösséget, felállíthatná a vámsorompót s egészen más pénzügyi rendszert teremthetne, a melyeknek eredményei egyik s másik tekintetben előnyösebbnek is ígérkeznek a mostani rendszernél. Önálló vámterületen a vámjövédalom pld. mindenesetre nagyobb lehetne, mint a közös vámterületen a Magyarországra eső hányad. Ez mind igaz lehet. De mindenik rendszernek megvannak a maga előnyei és hátrányai és azokat a maguk összegében kell egymással szembe állítani. És ha ezt tesszük, bizony nagyon kétes, hogy hová fog eldőlni a mérleg. A pénzügyi önállóság, igaz, szabad kezet enged. De a tapasztalás bizonyítja, hogy Ausztriával közösen is okosabban fejleszthetjük pénzügyeinket. Ime, a vámbevétel majdné kétszerannyit jövedelmez most, mint 10 év előtt; az indirect adóbevételeket is fokozhatjuk egyik másik ágban. A bankügyi közösség sem képez épen principális akadályt az ország hiteligényei kielégítésénél. És ha így sorra vesszük az egyes kérdéseket, a melyekben Magyarország pénzügyi rendelkezési joga Ausztria beleegyezéséhez van kötve, mindeniknél azt tapasztaljuk, hogy lépésről-lépésre, fokról-fokra, javítani lehet a helyzeten; a pénzügyi közösséget tehát nem lehet egy absolute elvetendő rendszernek tekinteni. E rendszernek ellenkezőleg, nagyon is sok és nagy előnye van, a melyeket Magyarországnak csak kellően a hasznára kell fordítania s akkor a rendszernek hátrányai — mert kétségkívül ilyenek is vannak, — nem lesznek oly érezhetőek.

De feltéve, hogy elméletben az önálló pénzügyi rendszer jobbnak ígérkezne a fennálló rendszernél, még mindig kérdés marad: vajjon nem előnyösebb-e inkább megtartani a meglevő jót, mint azt feleserélni a bizonytalan jobbért.

Hogy az önálló pénzügyipolitikának minő kedvező eredményei lehetnének, arra nem terjeszkedem ki. A papiroson könnyű brillians számításokat tenni, a gyakorlati életben azonban egészen mások a tényezők, s gyakran az is, ami kétségbevonhatlan hasznosnak ígérkezett a papiroson, rosszul üt ki az életben. A független pénzügyi rendszert nem lehet hát absolute jobbnak venni, mint a meglevőt, a mely az indirect adózásban Ausztriával egyenlő elvek szerinti megadóztatást kíván és nem engedi az ország határon behozott árukat megvámolni. Ámbár el kell ismerünk, hogy a jelen pénzügyi rendszer több tekintetben korlátozva van. Korlátozva van például annyiban, hogy az ország jövedelmi forrásait nem engedi szabadon kiaknázni és kifejleszteni; de viszont az is igaz, hogy e rendszer sértetlenül hagyja az országnak a pénzügyek önállósítására vonatkozó minden jogát, a melyek a nemzet jövődjének nagyságának s meggazdagodásának ugyszólván tartalék tőkékéi maradhatnak.

Midőn tehát a magyar kormány lemond arról, hogy igénybe vegyen oly jövedelmi forrásokat, melyek — mint az önálló pénzügyi vámok s több indirect adók — milliókat és milliókat jövedelmezhetnének; sokkal nehezebb helyzete van, mint a minőben volna

akkor, ha már ama tényezőket is bevonta volna hatalmi körébe. És ha a mai korlátolt eszközökkel is javítani tudja a kormány a pénzügyi helyzetet, folytonosan fokozni az ország bevételeit s csökkenteni a chronikussá vált deficitet: csakugyan elismerést érdemel.

Ellenzéki pénzügyi szakférfiak nézete szerint önálló pénzügyi vámok nélkül lehetetlen államháztartásunkban helyreállítani az egyensúlyt. S a szabadelvű kormány mégis megmutatta, hogy rendes államháztartásunkban már nincs hiány, s az egyensúly teljes helyreállítása már újabb adóemelések nélkül, pusztán a meglévő államjövédelmi források természetesen fejlődése által biztosítva van.

Ha csakugyan áll az, hogy önálló vámterületen 30—40 millió frt bevételre számíthat Magyarország, s ha van valami igaz abban, hogy önállóan berendezve indirect adóinkat, kétszer akkora jövedelmet érhetünk el azokkal, mint a mekkorát ezen adónemek most hoznak; hát az országra nézve csak előnyös, hogy a kormány a nemzet számára még fentartá ezen jövédelmi forrásokat s ekként a pénzügyek rendezése számára „szüz földet” is hagyott.

A szabadelvű kormánypárt mindenesetre érdemül tekintheti azt, hogy önálló pénzügyi vámok és független indirect adórendszer nélkül is képes volt igen tetemesen megjavítani az ország pénzügyi helyzetét és az állam hitelét. A javulást, mely e részben történt, nem lehet kicsinyelni. Mikor Tisza kormányra lépett s megalakítá a szabadelvű kormánypártot, az ország összes bevételei 187.₉ millió frtra, összes kiadásai 256.₆ millió frtra rugtak, maradt tehát 68.₇ millió frtnyi fedezetlen hiány; s megjegyzendő, hogy a kiadások közt alig 30 millió frtra ment a beruházás. Az 1884-iki előirányzat szerint, mely mint Szapáry gr. minden budgetelőterjesztése, teljesen realisnak vehető, tett netto a bevétel 207.₆ millió frtot, a kiadás 227 millió frtot, a hiány 20.₃ millió frtot. Igen, de ezen összeggel szemben áll a kiadások közt 23.₉ millió frt beruházás és kerekösszegben 10 millió frt államadósság törlés. Tényleg tehát helyre is van már állítva államháztartásunkban az egyensúly, annyiban, hogy az állam vagyonmérlegét nem rontja az évi budget.

A pénzügyi helyzet javulása felett senki sem kételkedhetik, legfeljebb azt a szemrehányást tehetik a kormánynak, hogy új adókkal és adóemelésekkel nagy terheket rótt a nemzetre.

Ez igaz. De a terhek nem elviselhetlenek. Magyarország absolute és relative is kevésbé van még adókkal terhelve, mint bármely nyugateurópai nemzet. Csak azon akadhat fel valaki, hogy a földbirtok a kataszteri becslésnek megfelelőleg tulságos magas százalékkal van terhelve. De tudni kell, hogy a mi kataszteri becslésünk a külföldhöz viszonyítva igen alacsony. Külföldön egy hold hasonló minőségű és jóságú földnek kataszteri jövédelme négy-szer-öttször akkora, mint Magyarországon, természetes tehát, hogy a külföldön az adótétel alacsonyabb jövédelmi százalékot tesz ki. De absolute nézve tény az, hogy a külföldi földbirtok több adót fizet, mint a magyarországi. Hollandiában például egy fél magyarholdtól 10 forint adó sem tartozik a ritkaságok közé, a mivel szemben Ma-

Magyarországon egy hold termőföld után fizetendő, 1 frttal átlag, már túlmagasan is felvett adó nem mondható elviselhetlen tehernek.

Igaztalan hát az a vád is, hogy a szabadelvűpárt pénzügyi politikája az elviselhetlenségig fokozta az adóterheket. Aki földjét szorgalmasan megmunkálja és okszerű gazdaságot folytat, könnyen elviselheti az adókat. Tulságosak ez adók csakis azokra nézve lesznek, akik igen rosszul gazdálkodnak s a földből még annyi tisztajövedelmet sem tudnak csinálni, mint a mennyi a kataszteri becslésben felvétellett. Az ország bizonyára semmit sem fog veszteni azzal, ha a föld az adó miatt ily rossz gazdák kezéből jobb gazdák kezébe megy át.

Aztán azzal szokták vádolni a szabadelvűpárt pénzügyi politikáját, hogy roppant sok adósságot rakott a nemzetre, hogy elpredálja az államvagyon, vagy mint hangzatos ellenzéki frázissal mondani szokták, tönkre juttatja a nemzetet.

Nézzük hát: hogy mi igaz ebből?

1875-ben mikor Tisza kormányra lépett, Magyarország államadóssága a tőkeértékben kifejezve következőleg állott. A vasuti kölcsönök s más visszafizetendő adósságok összege tett 352.₂ millió frtot, a lebegő adósság 4.₁ millió frtot, a földtehermentesítési adósság 245.₂ millió forintot, a szőlődézma-váltság 21.₇ millió forintot, az összes adósságok tehát 623.₃ millió forintot. Az 1882. évi zárszámadás szerint ellenben tett a földtehermentesítési adósság 21 $\frac{1}{2}$ millió frtot, a 6%-os aranyjáradék 257.₄ millió frtot, a 4%-os aranyjáradék 250.₂ millió frtot, az 5%-os papírjáradék 105.₅ millió frtot, a tiszavidéki vasut megváltásából eredt adósság 49.₃ milliót s a többi adósság 334 millió frtot; együtt 1171.₄ millió frtot. Hét év lefolyása alatt tehát 547.₉ millió frttal vagyis évenként átlag 78.₂ millió frttal emelkedtek államadósságaink.

Ezen tétel így magában véve, megdöbentőnek látszik, de ha azt elemeire felbontjuk és megkülönböztetjük az adósságokat eredetük szerint, akkor egészen más színben tűnik fel a dolog.

Mindenek előtt tény az, hogy a fentebb kimutatott 547.₉ millió frtnyi adósságnövekedésből 114 millió frt onnan származik, hogy azon 153 $\frac{1}{2}$ millió kölcsön, mely a magyar államjavakra volt bekebelezve, s melyet mindjárt a Tisza kabinet megalakulása után másfél év alatt vissza kellett fizetni, csak igen drága pénzzel volt visszafizethető. Az aranyértékű 153 milliót 59.₆ millió frt agio veszteséggel szerezhette csak be a kormány, mert egy 6%-os 100 frtos aranyjáradék kötvényért csak 83 frt 75 krt kapott átlag. És később mikor a 6%-os aranyjáradékot 4%-os járadékkal cserélte ki a kormány, a már 212.₆ millióra szaporodott adósság ismét 25% agio veszteséggel vagyis 55 millió frttal növekedett, úgy hogy az eredetileg 153 millió aranyfrtos adósságnak előbb 6 s aztán 4%-os járadékkal való kicserélése 114.₆ millió aranyfrt agio veszteségbe került. Ezen adóssági növekedés nem esik a szabadelvűpárt rovására, az még a megelőző rendszernek az eredménye. Az a tény, hogy az elzalogosított államjavakat csak ily óriási áldozatok árán lehetett

a zálog alól felmenteni és Magyarországot egy pressáns adósságtól megszabadítani, legjobban bizonyítja azt, hogy nagy szolgálatot tett a szabadelvűpárt az országnak az által, hogy az állam hitelét tetemesen megjavította. A 4%-os magyar aranyjáradék kötvények 93 frton állanak ma, holott a szabadelvűpárt megalakulása előtt a 6%-os aranyjáradék 80 frton sem volt eladható. Az árfolyam különbség 4%-os magyar aranyjáradék árfolyamában kifejezve 33 száztólinak felel meg. Azaz a magyar kormány minden 100 frt kölcsönt, a melyre szüksége van, 33 frt névértékkel olcsóbban szerezhethet meg most 4% járadékkötvényekre, mint megszerezhetett a szabadelvű kormánypárt megalakulásakor. S ha az ország hitele oly jól állott volna 10 év előtt mint áll ma, akkor 33 százalékkal kevesebb adósságot kellett volna ezen 10 év alatt csinálni, mint a mennyivel adósságaink időközben szaporodtak.

A szabadelvűpárt uralma alatt 4%-os járadék tőke-értékben kifejezve — mely a magyar államhitelnek most a fokmérője — 33 százalékkal javult az ország hitele. De ezen javulás csak pénzügyi áldozatok árán volt megszerezhető: azon az áron, hogy elhatározta magát a kormány és az ország, a 6%-os aranyjáradéknak 4%-os járadékkal való kicserélésére, még pedig oly árfolyamon, a mely a 400 millió frt 6%-os aranyjáradék helyett 545 millió 4%-os járadékot juttat az állami hitelezők kezébe. Az államadóssági tőke-érték ekként növekedett ugyan 145 millió frttal, de az ország kamatfizetési kötelezettsége csökkent 2,2 millió frttal. Minthogy pedig járadék adósságoknál a tőke névértéke egészen alárendelt jelentőségű, mert e járadékokat mindig árfolyam szerint adják és veszik, azért tehát a convertálási művelet az országra nézve még pénzügyi haszonnal is jár, s e szempontból is előnyösnek mondható. A fő előnye mindenestre az marad, hogy általa az állam hitele igen tetemesen megjavult és ezen javulás az országban a magánhitelre is kedvező kihatással volt. A mint hogy csakugyan számokkal is ki lehet mutatni, hogy most a gazda, iparos, kereskedő az egész országban sokkal olcsóbb kölcsönt kaphat, amit 10 év előtt.

Visszatérve már most arra a vádra, hogy a szabadelvűpárt nagy adósságokba verte az országot, ismételjük, hogy a zárszámadások eredménye szerint hét év alatt történt 547 millió frtnyi adósság növekedésből 114 millió frt még a megelőző kormány rovására esik és a 428 millió frtnyi maradék összegből is jelentékeny agio-veszteség foglaltatik. Aztán a fennmaradó összegből is leütendő a keleti vasut vételára 84,4 millió, a tiszavidéki vasutért 52 millió, a tiszaszabályozási és Szeged felépítési kölcsön 43,5 millió s többkisebb vasut vételára. Mindezen tételek specialis fedezettel bírván, nem képeznek új terhet s azokat tehát nem is kell államadósság növekedésének tekinteni.

És ha ezen tételektől eltekintünk, akkor évenkénti adósság növekedés gyanánt 32 millió frt marad. Ez az összeg, a melylyel a szabadelvűpárt 1882 végeig az államadósságokat évenként növelte.

1883 és 84-től a zárszámadások még nem készültek el, de a fentebb kimutatott összegnél mindkét évben csekélyebb az adóssági növekedés, ha a convertálásból eredő agio veszteségtől eltekintünk.

Minthogy pedig ezen adóssági növekedéssel szemben megfelelő beruházások is állnak, mert minden év költségvetésében szerepel legalább is 20 millió frtnyi oly kiadás, mely növeli az állam vagyont, nem lehet azt mondani, hogy a szabadelvű párt pénzügyi politikája adósságokkal túlterheli az országot.

Az államadóssági teher az 1884-iki költségvetésben 110 millió forinttal szerepel, mely összegből, 10 millió adósság törlesztés. Kerekösszegben épen 100 millió frtot tesz tehát az évenként fizetendő államadóssági kamat, a mibe azonban az osztrák államadósságokból elvállalt 30.₃ millió frtnyi járulék is befoglaltatik. A lakosság után az évi teherből egy-egy főre számítva 6 frt 40 kr. esik. Valamennyi európai nagy államban legalább is ekkora az egy-egy főre eső államadóssági évi teher, holott Anglia és Franciaország minden 100 frttól félakkora kamatot fizet mint Magyarország. De Franciaországban egy főre 258 frt., Angliában 242 frt., Magyarországon csak 110 frt esik az államadóssági tőkéből.

Magyarország pénzügyi helyzete az államadósságok jelentékeny szaporodása daczára sokkal kedvezőbb most, mint volt egy évtized előtt. Az államadóssági teher azóta 28.₈ millióval emelkedett, de az állam rendes bevétele emelkedett az átfutó tételek nélkül 65 millióval és ezen emelkedésben az ujadók és adóemelések csak 30 milliót tesznek, a bevételi növekedésnek nagyobb fele az államjövendelmi források természetszerű fokozódásából s az Ausztriával megújított pénzügyi kedvezőbb rendezésből származik. És megjegyzendő, hogy az egyes adók emelését csak kisebb részben eszközölte a Tisza kormány, a nagyobb részt már e kabinet elődei igtatták törvénybe, mert mikor Tisza kormányra jött, már el volt határozva a szállítási adó és jövendelmi adó pótlék.

De mellékes, hogy az adóemelések voltaképen kinék a műve: tény az, hogy a lefolyt 10 év alatt az állami rendes bevételek több mint kétszer akkora összeggel növekedtek mint az államadóssági kamat. Sőt a bevételi növekedés még az összes kiadások növekedését is meghaladják legalább 30 millió frttal. Pedig időközben Magyarország kulturális feladatainak rendes előirányzata minden ágban is tetemesen gyarapodott.

A főbb bevételi ágakat 1875 és 1884-ben összehasonlítás kedvéért itt közöljük:

	1875	1884
	millió forint	
Földadó	36. ₇	38
Házadó	8. ₆	8. ₉
Keresetadó	17. ₉	17. ₃

	1875	1884
	millió forint	
Nyilvános számadásra kötelezett vállalók adója	1.8	3
Tőkekamat és járadék-adó	1.7	4.8
Szállítási adó	0.8	3.8
Fegyveradó	0.1	0.4
Hadmentességi díj	—	3.2
Ált. jövedelmi pótdó	—	9.6
Fogyasztási adók	13.2	16.1
Czukorfogyasztási adó	—	1.4
Sör	—	0.8
Fogyasztási adó visszatértésből	—	6.9
Bélyeg	7.3	8.7
Jogilleték	13.7	15.8
Dohányjövedék	25.6	40
Lottó	4	3.2
Sójövedék	12.9	14.5
Államjóságok	4.6	3.7
Államerdők	7.1	6.1
Állami bányászat, kohászat és pénzverés	7.7	12.2
Vasművek	—	4.8
Állami vasutak tiszta jövedelme	—	10.4
Posta	5.2	8.3
Távirda	1.6	2.0

A r e n d e s k i a d á s o k tekintetében történt lényeges változásokat, és kulturális érdekeinknek magasabb dotatioját a következő főbb adatok tüntetik fel:

	1875	1884
	millió forint	
Államadóssági kiadások	73.1	110.8
Előlegezések vasuti kamatbiztosítás alapján	14.7	10.6
Horvát-Szlavonország budgetje	3.2	5.8
Belügyministerium	7.6	9.8
Közlekedési és közmunka budget	4.4	} 14.4
posta és távirdával	6.2	
Földmívelés ipar és kereskedelem	3.9	} 9.4
állami erdők	4.9	
Kultus és közoktatás	4.2	5.2
Igazságügy	10.3	10.6
Honvédelem	6.3	7.2

Ezen adatokhoz csak azt a magyarázatot kell csatolni, hogy a bevételek közül a dohányjövedéknél mutatkozó 14₄ millió növekedésből leütendő 7₆ millió frt, mivel a regie költség időközben 13₃ millió frtról 20₉ millióra emelkedett, úgy hogy e tételnél a növekedés tisztán 6₈ millió frtot tesz. Az államvasutaknál a kimutatott 10 millió azonban tiszta jövedelmi szaporulat, sőt ehhez még a kamatgarantiánál történt 4₁ millió frtnyi megtakarítást is hozzá számíthatjuk, úgy hogy államvasutaink jövedelme s a vasutak államosítása 14 millió frttal javítja pénzügyeinket.

A kiadások tekintetében pedig megjegyzendő, hogy a posta és távirtda a földmívelési ministeriumtól a közlekedésihez, az államerdők pedig a pénzügyministeriumtól a földmívelés-, ipar- és kereskedelemhez tétettek át. Mindez az illető ágak előnyére történt.

Az ország a kormányzat minden ágába a közigazgatás, közbiztosság, közgazdaság, közművelődés, igazságszolgáltatás és honvédelem szükségleteire arányosan többet áldoz most mint 10 év előtt, s mégis már-már végleg el van enyésztetve a deficit államháztartásunkban.

Ez azt mutatja, hogy a szabadelvűpárt pénzügyi politikája rendbehozza s szépen fejleszti az ország pénzügyeit. De nem akarom a helyzetet rózsás színben festeni és azt is el kell ismerni, hogy az államnak mindennemű megszapordott bevételeit utoljára is csak a polgárok fizetik meg. S tény az, hogy most Magyarország 15 millió lakossága 65 millió frttal többet fizet az államnak, mint fizetett ugyanezen lakosság 10 év előtt. Átlag tehát 4 frt 16 krral több adót kell most előteremteni minden lakosnak mint tíz év előtt, s erre csak úgy lehet képes, ha jobban gazdálkodik mint régente.

Az állam jó példával járt elől s rendezte háztartását; most minden polgárnak is rendeznie kell a magáét. Mert az egyensúly az államháztartásban is csak úgy lehet tartósan biztosítva, ha a polgárok vagyonosodnak. És bizony sajnos, hogy hazánkban nagyban és egészben véve a magángazdaságokban általában nem látunk oly komoly törekvést és iparkodást a háztartások rendezésére, mint állami gazdaságunkban. S ez az oka annak, hogy annyi panaszt hallunk a pénzügyi politika nyomasztó hatása ellen, holott ha a magán gazdaságok emelésében is lépést igyekeznének tartani a polgárok az állammal, ily panaszra okot nem találnának.

A kormány és közgazdaságunk.

Irta : Dr. Heltai Ferencz.

A szabadelvűpárt kormánya volt az első, mely szakított azon hazánkban hagyományos fölfogással, hogy az állami hatalom tiszte tétlenül nézni a közgazdaság magára hagyott erőinek fejlődését. Ez az elv helyes lehet a külföld fejlődött közgazdaságára nézve, de

nem helyes nálunk, a hol a gazdasági erők még nem ébredtek kellő életre.

Ezen tudattól áthatva indította meg a Tisza-kormány azon közgazdasági politikát, a melynek eredményei mindinkább kezdenek nyilvánulni. Nincs közgazdaságunknak oly tere, a melyen nem lehetne kimutatni a kormány közbelépésének üdvös hatását, ennek részletes elemzése azonban nagyon meszsze vezetne és nagyon sok tért venne igénybe. Ezért rövid szemlénkben csak a legkiemelkedőbb mozzanatokot fogjuk érinteni.

Minden gazdasági politikának az alapját a létező közgazdasági helyzet, a gazdasági tényezők helyes ismerete képezi, a nélkül nem tehetni egy lépést sem. Ausztriával való közgazdasági viszonyunkat csak akkor ítélni meg helyesen, ha ismerjük a vele és a külfölddel való áruforgalom természetét, mert a felmerülő fontos kérdéseket csak akkor ítélni meg a kellő alapossággal. Erre nézve egész a legutóbbi időig nagyon hiányosak voltak ismereteink. Ezért léptette életbe az 1881. évi 13. törvényzikkkel a Tisza-kormány az u. n. áruforgalmi statistikát. Az 1881. május hó óta minden áruról, mely az országból kimegy vagy oda bejön, egy nyilatkozatot, bevallást kell kiállítani. Ezen nyilatkozatokat az áruszállítást közvetítő közlekedési vállalatok összegyűjtik és beküldik az országos statisztikai hivatalba, mely azokat árunemek szerint sorozza és osztályozza és az így begyűlt adatokat egy nagy statisztikai munkálathoz közzéteszi.

Ez óta tudjuk pontosan, hogy milyen Magyarországnak a külfölddel való kereskedelme. Az utolsó évben az 1883. évben 475 millió forint értékű árut hoztak be az országba és 454 millió forint értékűt vittek ki. A külfölddel való áruforgalom ismerete képesíti a kormányt arra, hogy gazdasági politikai rendszabályait helyesen válassza meg. Így az áruforgalmi statisztika lajstromaiból látható, hogy a külföldről nagyon sok olyan iparcikkeket hozunk be, a miket itthon is elő lehetne állítani, de nem állíttatnak elő, mert nincs meg a kellő vállalkozási kedv és a szükséges tőke.

Ezért alkotta meg a Tisza-kormány az 1881. évi 44. törvényzikket.

Ha ezen áruforgalmi lajstromokat közelebbről vizsgáljuk, akkor igazolva látjuk, hogy Magyarország főleg nyerstermelő ország. A mezőgazdasági nyersterményekre esik kivitelünk legnagyobb része. Így az 1883. évben 162 millió forint értékű gabonát, hüvelyes veteményeket, lisztet és más őrleményeket vittünk ki, a főzelék, gyümölcs és növények kivitelének értéke 22 millió forintra rugott; a vágó- és igásmarha és más nemű állatok kivitele 73 millió forintot képviselt, állati terményeket, zsiradékokat és zsiros olajokat 19 millió forint értékben vittünk ki, az italok és eledelek kivitele 27 millió forintra rugott; a fa, szén és tőzeg kivitele 22 millió forintot képviselt, az esztergályos és faragó anyagoké 5·5 millió forintot, a festő és cserző anyagoké 6 millió forintot, a gyapjué, gyapju-

fonalé és gyapjuáruké 39 millió forintot, a bőré és bőráruké 5·7 millió forintot.

Látható ebből, hogy kiviteli kereskedelmünk főleg a mező- és erdőgazdasággal, az állattenyésztéssel és az ezekhez tartozó iparágakkal függ össze. Ezzel szemben behozatalunk főleg az iparcikkekből képvisel jelentékenyebb összegeket. Így pamutot, pamutfonalat és pamutárukat 107 millió forint értékűt hoznak be az országba; lent, kendert, jutát és az ezekből készült árukat 36 millió forint értékben; gyapjufonalat és gyapjuárukat 67 millió forint értékben; selymet és selyem árukat 6 millió forint értékben; ruházatokat, fehérneműt és pipereárukat 20 millió forint értékben; papiros és papirosárukat közel 5 millió forint értékben, bőröket és bőrárukat 25 millió forint értékben; fa és csontárukat 8 millió forint értékben; agyagárukat 19·5 millió forint értékben; fémárukat, gépeket és géprészeket 13·7 millió forint értékben, mű és hangszereket, órákat és apróárukat 6·6 millió forint értékben importálunk a külföldről.

Ezek az adatok maguk is mutatják, hogy nem volna célravezető eljárás, ha Magyarország vámsorompókat állítana föl Ausztria felé. Nem kettős okból: 1-ször, mert Ausztriába való kivitelünk megnehezítetténe, 2-szor azért, mert a külföldi árukra vetett vámok segítségével csak hosszú idő alatt lehetne magyar nagyipart teremteni, még pedig csak úgy, hogy annak árát a magyar fogyasztóközönség fizetné meg az által, hogy a bent előállított cikkek a vámtétellel drágábbak lennének, mint az Ausztriából behozottak.

Az ipar alkotásához a vámsorompók nem elegendők, mert az iparhoz tőke. első sorban tőke és második sorban ipari munkások kellenek. A tőke csak hosszú idő alatt gyűlik föl, a munkásokat pedig nevelni kell vagy pedig betelepíteni. Ezek az előfeltételei a nagy ipar keletkezésének, ezeket az előfeltételeket pedig nem lehet rögtönözve megalkotni, ezeknek fejlődéséhez idő kell. A legrosszabb út lenne, ha ezen előfeltételek keletkezését a vámsorompók által siettetnék, mert annak árát érezhetően meg kellene fizetnünk.

Ezt az utat a kormány egész helyesen nem is akarja választani; van erre sokkal alkalmasabb, nem is hosszabb, de sokkal biztosabb út, a mely abban áll, hogy megteremtetnek azon módok, a melyek között az ipar fejlődési föltételei létesülhetnek. Ez az út az, hogy keltessék föl a vállalkozási kedv, irányíttassék a külföldi és belföldi tőkések figyelme az iparra. Ezt elérhetni az által, hogy a versenyföltételek alapjai előnyössé tétetnek az ipari vállalatoknak nyújtott kedvezmények által. Ha ezen az uton keletkezni fognak ipari vállalatok, lesz számot tevő nagy iparunk, akkor majd beszélhetni a vámsorompókról, mert akkor lesz mit védenünk. Az országban levő ipar belső versenye ekkor lehetővé fogja tenni, hogy a vámtételek úgy állapíttassanak meg, hogy azok alatt ne szenvedjen a fogyasztó közönség.

A Tisza-kormány ezt az utat választotta, egész helyesen, és kezdeményező lépéseit az egész ország helyeslése, minden párt támogatása kísérte. Ezen meggyőződéstől vezéreltetve, alkotta meg a

Tisza-kormány az 1881. évi 44. törvénycikket a hazai iparnak adandó állami kedvezményekről. E törvény értelmében a technika modern színvonalán álló mindazon gyárak, a melyek Magyarországon eddig elő nem állított czikkeket készítenek, továbbá már létező és jól felszerelt gyárak, a melyek bizonyos iparcikkeket állítanak elő, 15 évi adómentességben részesülnek. Elegendi a törvény az új gyáraknál az u. n. jogilletékeket, kedvezményekben részesíti azokat a telekvásárlásoknál stb.

E törvénynek igen üdvös hatása volt, a mennyiben három év alatt közel ötven gyár keletkezett és ugyanannyi régi részesített az adómentesség kedvezményében. Az új gyárak között vannak rendkívül nagy ipartelepek, a melyek nálunk eddig egészen ismeretlen iparágakat honosítottak meg. Ilyen az újpesti pamutfonó és szövőgyár, az újpesti uton épült nagy juta-fonógyár, Grossmann és Rauschenbach nagy gazdasági gépgyára, a fiumei kőolajfinomító, a budapesti kőolajfinomító, a fiumei rizshántoló, Weil és Fischer vegyészeti gyára, a pelsőczy cellulose gyár, Haas Adolf tannin-kivonat gyára. Haas Fülöp és fia szőnyeg és butorszövet gyára, a budapesti carboazatin robbanószergyár, a nagy-bocskói szóda és vegygyár, a pancsovai selyemgombolyítógyár és még számos más kisebb-nagyobb vállalat. E gyárak száz meg száz munkásnak nyújtanak kenyeret, új kereseti módot, és képesítik a hazai közönséget, hogy a belföldön szerezzék be szükségleteit.

Ugyanolyan eredményes tevékenységet mint a nagyipar meghonosítása körül fejtett ki a Tisza-kormány a háziipar és a művesipar emelésére. A háziipar fejlesztésére irányuló társadalmi mozgalmat a Tisza-kormány fölhasználta a háziipar czéltudatos fejlesztésére. Kinevezte az ipari felügyelőket, a kik kiváló szakemberek és egész munkaképességüket ezen iparnak áldozzák. A tanműhelyek, tanfolyamok egész sora keletkezett, a melyekben a háziipar bizonyos ágait lehet elsajátítani; ezer és ezer család tett ezen módon biztos és jövedelmező keresetre szert, a mi annál fontosabb, mert a háziipar főleg olyan vidékeken üzetik, a melyekben a mezőgazdaság nem nyújt kellő megélhetést.

A mint a háziipari tanfolyamok szerveztettek, fölállítottak az ipariskolák is, a melyekben a jövő iparos nemzedék nyer oktatást, hogy így jobban megállhasson a versenyben. Alapos képzettség nélkül ma már egyetlen iparos sem boldogulhat. Ezt tudva birta rá a kormány az országgyűlést mind nagyobb és nagyobb áldozatokra e téren. Fölállította a középipartanodát, szervezett több vidéki városokban nagyobb ipariskolákat, megalkotta a műszaki iparmuzeumot stb. stb.

A Tisza-kormány elégitette ki az iparnak sok éve hangoztatott fontos kívánságát. Az iparosok régi idő óta kívánják az 1872-ki ipartörvény módosítását. A kormány, bár nem volt meggyőződve arról, hogy iparosaink kívánságai helyesek, nem akart azoknak ellenszegülni és megalkotta az 1884. évi 17. törvénycikket, az új ipartörvényt. Az ipartörvény jeles mű, melyet minden oldalról

meleg elismeréssel üdvözöltek ; e törvény alapján az iparosok testületekbe szervezkedhetnek és maguk vehetik kezükbe érdekeik ápolását, a melyeknek előmozdítására a kormány mindig hajlandónak mutatkozott. Az ipartestületek olyan jogokat nyertek, a melyekkel az iparosok testületei sehol a világon nem bírnak ; hatósági teendőikkel ruháztattak föl, a melyeket ha jól teljesítenek, a kézműipar fejlődése nagy lendületet vehet. Az iparosok önszegélyes szövetkezetei, a nyersanyag bevásárlás, közös termelés és elárusítás stb. szövetkezetek adómentességet nyertek, hogy ez által azoknak keletkezése előmozdittassék.

A Tisza-kormány azonban nemcsak az ipar terén mutatta meg alkotó erejét, a mezőgazdaság is hasonló meleg gondoskodásában részesült. Mielőtt azonban ezekre áttérnénk, vessünk egy pillantást az ország mezőgazdasági termelésére. Az 1883. évben egész Magyarországon 3.900,542 hektár volt bevetve kenyérterményekkel, még pedig 2.426,978 hektár őszi búzával, 1.060,916 hektár őszi rozsossal, 2948 hektár tönkölylyel, 193,431 hektár kétszeressel, 178,499 hektár tavaszi búzával, 37.770 hektár tavaszi rozsossal. Őszi árpával 53,988 hektár, tavaszi árpával 98,316 hektár, zabbal 992,690 hektár, kölessel 34,725 hektár, kukoriczával 1.824,124 hektár, őszi repcével 393,910 hektár, tavaszi repcével 121,773 hektár, dohánynyal 59,759 hektár, cukorrépával 76,945 hektár volt bevetve ; luczerna, lóhere, baltaczimmel 178,905 hektár, bükkönykeverék, muharral 186,604 hektár, rét és gyepszéna volt 2.964,142 hektár, ugar 2.163,267 hektár.

Hazánk így megoszlott mezőgazdaságilag használt területén termett összesen 48.623,670 hektoliter kenyértermény, u. m. : 30.103,633 hektoliter őszi buza, 13 millió hektoliter őszi rozs, 37 ezer hektoliter tönköly, 2.541,240 hektoliter kétszeres, 1.805,365 hektoliter tavaszi buza és 506,817 hektoliter tavaszi rozs. Ezen kívül 777,553 hekt. őszi árpa, 13.071,091 hekt. tavaszi árpa, 18.029,008 hektoliter zab, 30,739,645 hektoliter kukoricza, 43.284,986 hektoliter burgonya, 7.379.188 mm. cukorrépa, 554,327 mm. dohány, 12.367,139 mm. rét és gyepszéna.

A kenyérterményekből az utolsó tiz év alatt a következő volt hazánk termése :

év	termés hektoliterekben
1874. . . .	36.594,354
1875. . . .	30.098,329
1876. . . .	28.722,823
1877. . . .	42.932,368
1878. . . .	59.698,214
1879. . . .	28.916,904
1880. . . .	42.471,499
1881. . . .	48.132,915
1882. . . .	67.972,858
1883. . . .	48.623,670

A termés ezek szerint nagyon bizonytalan, évről-évre rendkívül változik, a mi úgy az éghajlat és az időjárás bizonytalanságainak, mint a tökéletlen művelésnek tulajdonítandó.

A mezőgazdaság emelésére célzó intézkedések között első helyen említendő a mezőgazdasági szakoktatásnak szolgáló tanintézetek, a melyek évről-évre szaporodnak és felszerelésük is javul. A mit a gazdasági szakiskolák rendszeresen tesznek, ugyan azt kell tenniük rövid idő alatt is a felnőttek igényeihez alkalmazva a különböző szakú gazdasági vándortanítóknak; a méhészeti, gyümölcsészeti, borászati vándortanítók bejárják az országot és oktatják a népet arra, hogy jobban művelje gazdaságát.

A phylloxera szőlőművelésünknek egyik legnagyobb veszedelme; ez ellen százezrekbe kerülő irtóhadjáratot folytat a kormány. Fölállította a kísérleti telepet, a melyen kipróbálják a phylloxerának ellenálló szőlőfajokat; ugyanezek meghonosítására az ország különböző vidékein nagy terjedelmű szőlőtelepeket állított föl a kormány. A szőlőművelésben nagy kincset bir az, az évi szőlő és bortermelés értéke a jobb években 30—48 millió forintot képvisel. De e kincs nincs kellőleg kihasználva, a szőlőket rosszul művelik és a borokat rosszul kezelik. Ezen van hivatva lendíteni az országos borászati kormánybiztosság, mely a melléje rendelt pinczemesterekkel terjeszti a szakértelmet. A borászati kormánybiztosság nyilvántartja az ország különböző vidékein termelt borokat, hogy a vevők, különösen a külföldiek könnyen tájékozthassák magukat. Az ország borfajainak bemutatására szolgál az országos mintapince, a mely a bortermelők borainak közvetlen biztosít nagy keletet.

Az ország állatállományának emelésére létesítette a Tisza-kormány a különböző borju- és bika-nevelő telepeket. A kormány kitűnő minőségű tenyészállatokat mérsékelt áron enged át több évi részletfizetésre a községeknek, hogy azok állatállományukat javíthassák. A lótenyésztés emelésére hozott áldozatok szépen gyümölcsöznek a mindinkább nagyobbodó ló kivitelben.

A Tisza-kormány által fölállított kultur-mérnökség díj nélkül áll a földtulajdonos közönség szolgálatára. E kitűnő szakemberek ezer és ezer hold vizenyős földet csapoltak le, és tettek alkalmassá a mezőgazdasági használatra; az öntözés, alagsövezések tervét és munkálatait díj nélkül készítik el. Az általuk kiképzett rétmesterek nélkülözhetlen tényezőivé válnak a takarmányművelésnek.

A gazdasági gépek terjesztése céljából kormány-segéllyel nagy számmal rendeztetnek minden vidéken gazdasági gépkiallítások és versenyek, A gazdasági gépek kezelő-személyzetének kiképzésére szolgál a gépkezelők és fűtők tanfolyama, a melyen száz és száz intelligens munkás nyert alapos kiképzést.

Az összes foglalkozási ágak közül a kereskedelem igényli legkevésbé a kormány közvetlen támogatását. Itt csak az alapzatot kell biztosítani az államnak, a melyen a kereskedelem mozoghat. És ezt közelismerésre talált módon megtette a Tisza-kor-

mány. A Tisza-kormány közlekedési politikája, a nagy államvasuti hálózat megalkotása nem szorul dicséretre. Egyedül a Tisza-kormány érdeme, hogy a magyar állam ma már több mint 4000 kilométer hosszú vonalon parancsol és akaratát az összes közlekedési vállalatok érvényesítik. Az államvasutak segélyével értük el azt, hogy hatalmunkban van a tarifát minden irányban megállapítani és e hatalmat a kormány közigazdaságunk előnyére használja ki. Az «Adria» tengeri gőzhajózási társaság, mely állami segélyben részesül, hatalmas emeltyűje kivitelünknek.

A Tisza-kormány ezek szerint igen sokat tett és tesz közigazdaságunk fejlesztésére. A hangzatos jelszavaknak ellensége ugyan, nem is ígér beválthatlan dolgokat, de fáradhatlan, minden térre kiterjedő tevékenységeinek maradandó nyomai vannak. A kormány áldásos működésének hatása kézzel fogható eredményekben nyilvánul és ezen eredményeket még ellenzéki észjárással sem vitathatni el, mert ezeknek hatása minden nap mutatkozik az ország javuló közigazdasági helyzetében. Az ellenzék szeretné elhíttetni, hogy az ország hanyatlik, de ezen állítása nem találhat hívőkre olyan körülmények között, a midőn az államháztartás folyton javul, a takarékpénztári betétek folyton emelkednek, a külföldre eladott állampapírok visszakerülnek az országba, a midőn a köz- és magánhitelben egyaránt csökken a kamatláb. E tények szebben beszélnek, mint a hangzatos szavak.

Az 1885-ki országos általános kiállítás.

— Két képpel. —

I. Napoleon nemcsak mint hadvezér volt nagy, nagy volt ő a béke műveiben is, mint a francia ipar előmozdítója. Ő volt az első, ki fölfogta a kiállítások szerepét és fontosságát a nemzeti termelésre általában, de első sorban az ipar fejlődésére nézve. Kiállítások már előbb is tartattak, de a kiállítási ügy tőle nyerte azon szervezetet, a melyen később óriási arányokban kifejlődött. Ő volt a jury, a bíráló bizottságok általi megítéltetés és a kiállítási jutalmak meghonosítója.

A kiállítási ügy szerény alapokból kiindulva, csakhamar a termelés és fogyasztás egyik fontos tényezőjévé vált. A mint a modern forgalom következtében a vásárok mindinkább elvesztették jelentőségüket, e szerepre a kiállítások, e valódi világ- és országos vásárok tettek szert. Ezek képezik most az alkalmat a nemzetek termelőinek találkozására, a hol figyelemmel kísérhetik a haladást, a melyet a termelés bizonyos ágai időközönként elérnek; ezeken ismerik meg a fogyasztók bevásárlási forrásaikat; ezeken látja a nagy közönség egy ország vagy az egész világ termelésének dióhéjba szorított képét. Mert akármilyen óriásiakká váltak is a kiállítási

tások, a termelés még nagyobb arányokban emelkedett, úgy hogy ezt a legnagyobb kiállítás is csak dióhéjban tüntetheti föl.

Kezdetben a kiállítások csak egy országra és azon belől is csak a termelés bizonyos ágaira szorítkoztak. E kört azonban csakhamar áthágtá az ügy fejlődése és a kiállítások egyetemessékké, azaz a termelés minden ágára kiterjedőkké váltak. Az egyes országok korlátai is ledőltek és már az ötvenes évek elején Anglia a világ összes nemzeteit nagy versenyre hívta meg a londoni kristálypalotába. Az ipari termelés bámulatra méltó csodáit itt látták először összegyűjtve és a kép, a mely a látogatók előtt föltárult, nemcsak szokatlan volt, de emlékeztetett arra is, a mi mindinkább előtérbe lép az emberiség egyetemességére, a melynek elválasztó korlátai hovatovább ledőlnek.

A világkiállítások azonban nagyon költségesek voltak, mindig jelentékenyebbé váló anyagi áldozatot igényeltek úgy a rendező országtól mint a kiállítóktól s ennek dacára nem érték el teljesen céljukat, a mely abban állott, új piacokat nyitni a különböző foglalkozásoknak. Ezért fordult a figyelem a legujabb időben ismét az országos kiállítások felé, a melyeken kevesebb költséggel inkább lehetett úgy a termelés fejlesztésének, mint a piac kiterjesztésének érdekét biztosítani. De ezen szempontok mellett az újabb időben még egy harmadik is érvényesült, a mely szintén a kiállítások országos jellegét involválja, ez az, hogy a terjesztő elemeket a nemzeti termelés minden terén minél mélyebb rétegekre kell levinni. Ezt a célt pedig csak országos kiállításokon érhetni el.

Hazánkban valóban országos jellegű kiállítás, a mely e nevet joggal megérdemelné, még nem volt, mert sem a negyvenes években tartott országos iparkiállításokat, sem az 1865-ki mezőgazdasági kiállítást, sem a kecskeméti, szegedi vagy székesfehérvári kiállításokat nem nevezhetjük annak. Hogy ilyen létrejön, hogy az érdekelt köröknek erre irányuló óhaja a megvalósulás stádiumába lépett, az a szabadelvű párt kormányának érdeme. E kormányé nemcsak azért, mert az megszavaztatta az országgyűlés által a szükséges összegeket, de főleg azért, mert a kormány vállalta magára a kiállítás rendezésének óriási munkáját. Ezért elismerés illeti meg a kormányt, mert ezen nagyfontosságú nemzeti vállalat sikerét csak ilyen uton való rendezés által lehetett biztosítani.

Ez az oka annak, hogy a kormánynak az országos általános kiállítás rendezésére vonatkozó törvényjavaslata, a melyet az érdekeltekkel való beható tárgyalások előztek meg, úgy a képviselőházban, mint azon kívül osztatlan tetszéssel találkozott. Gróf Széchenyi Pál földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter azon szerencsében részesült, hogy benyújtott törvényjavaslata egyhangulag fogadtatott el, annyira belátta a kiállítás szükségét minden párt. Az ország megszavazta a szükséges költségeket, a melyek úgy irányoztattak elé, hogy a kiállításra 75,000 frt fordítatik mint segély és 400,000 forint mint visszafizetendő kamatnélküli előleg. A miniszter ugyanis utalt előterjesztésében arra, hogy az újabb időben tartott or-

szágos kiállítások még anyagilag is, ez pedig csak mellékes szempont, jövedelmező vállalatoknak mutatkoztak úgy, hogy a kiállítás az államkincstárt nem fogja nagyobb mértékben igénybe venni. De még ha az államnak nagyobb áldozatokat kellene is viselni, az országos kiállítás sikere érdekében még ezen áldozatokat sem szabad sokalni, mivel azok az eredményekben sokszorosán visszatérülnek.

Ezen meggyőződéstől áthatva, gróf Széchenyi Pál földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter törvényjavaslatot terjesztett be az országgyűléshez, a melyben fölhatalmazást kér arra, hogy 1885-ben Budapesten országos általános kiállítást rendezhessen. A törvényjavaslatot a képviselőház egyhangulag fogadta el, annyira belátta a kiállítás szükségét minden párt.

A mint a kiállításra vonatkozó, 1883. évi 12. törvényzikk kihirdettetett, a miniszter kibocsátotta az általános kiállítás országos bizottságának szervezési szabályzatát, a melynek értelmében a kiállítás ügyeinek közvetlen intézésére az államtitkár elnöklete alatt egy 62 tagból álló bizottság alakittatik, melyben képviselőkre találtak az összes érdekelt testületek, u. m. az országos ipar-egylet, az orsz. gazdasági egylet stb. és Budapest főváros közönsége. A főváros ugyanis kezdettől fogva a legnagyobb érdeklődéssel karolta föl az ügyet és nemcsak díjtalanul ajánlotta föl a szükséges területet, hanem a saját kiállításának költségein fölül még ötvenezer forintot is megszavazott a kiállítás céljaira.

Alig hogy megalakult a kiállítás országos bizottsága, kibocsátotta a kiállítás programját és a kiállítókhöz intézett fölhívást, és megalkotta a kiállítás szerveztét. E szerint a kiállítás ügyeinek intézésére az országban 14 kerületi bizottság alakittatott, a melyek a maguk részéről a szükséghez képest szerveztek helyi bizottságokat, a melyeknek föladata közvetlenül érintkezni a kiállítókkal; Budapest főváros részére külön, a kerületi bizottságokkal egyenlő hatáskörű helyi bizottság alakittatott. A kerületi bizottságokon kívül egyes szakcsoportok számára külön szakbizottságok alakittattak, mint bányászati, erdészeti, közoktatási szakbizottság, a melyeknek hatásköre lényegesen megegyezett a kerületi bizottságokéval. A kiállítókhöz intézett felhívás a kiállítandó tárgyak bejelentésének határidejét 1883. évi deczember hó 31-ig tűzte ki, a mely határidő azonban később 1884. márczius 31-ig meghosszabbított.

A kiállítás programja szerint az egész kiállítás harminczkét csoportra oszlik három pótkiállítással és több időleges kiállítással. A kiállítás egyes csoportjai a következők: 1. Mezőgazdaság és mezőgazdasági szakoktatás. 2. Kertészet és szőlészet, időleges virág-, gyümölcs-, szőlő- és zöldség-kiállítással. 3. Élő állatok, állattenyésztés és hizlalás, időleges baromfi-, juh-, hizott állat-, szarvasmarha- és sertés-, valamint ló- és ebkiállítással. 4. Állati termények a tejgazdasági termékek és élőméhék időleges kiállításával. 5. Erdészet és erdészeti szakoktatás. 6. Bányászat és kohászat. 7. Vegyészeti ipar. 8. Élelmiszerek mint iparcikkek. 9. Bor és egyéb szeszesitalok. 10. Agyag- és üvepipar. 11. Vas és fémipar. 12. Faipar. 13. Bőripar. 14. Pa-

pirosipar. 15. Fonó- és szövőipar. 16. Ruházati ipar. 17. Butoripar és dekoráció lakberendezés. 18. Arany- és ezüstműves-czikkék, ékszerek, diszműipar és apróárúk. 19. Sokszorosító műiparágak. 20. Hangszerek. 21. Tudományos eszközök és műszerek. 22. Építési ipar. 23. Járművek. 24. Gépipar. 25. Közlekedésügy. 26. Hajózás és tengerészet. 27. Honvédelmi felszerelések. 28. Egészségügy. 29. Házi ipar, még pedig a nép-ipar minden ága és fegyenczipar. 30. Az iparoktatás. 31. Nevelés és közoktatás. 32. Képzőművészet. A csoportok ezen felsorolásából látható, hogy a kiállítás felöleli az ország termelésének minden ágát. Ezeken kívül külön kiállítást fognak még képezni a műipari régiségek és az iparos tanulók és segéd munkások munkái, valamint a külföldi tárgyak.

Az 1885-ki kiállítás ugyanis jellegénél fogva magyar országos kiállítás, melyen csak a magyar korona területén belől és az ország területén kívül magyarok által termelt és előállított czikkék állíthatók ki. Azonban az ország iparára nézve rendkívül fontos, hogy megismerkedhessék a haladottabb külföld iparának munkagépeivel és eszközeivel, a melyeknek meghonosítása az országra nézve csak jótékony lehet. Ezen szempontból kiindulva, az idevágó külföldi tárgyak is bebocsáttatnak a kiállításra és annak egy külön osztályát, a nemzetközit képezik, a melynek vezetése és rendezése egy külön bizottságra bízott.

A kiállítás országos jellegénél fogva nem szabad abból hiányozni a hazai termelés egyik ágának sem és ez az oka annak, hogy a kiállítás nagy bizottsága oly szorgos figyelemben részesíti a házi- és nép-ipart, a melyet egész teljességében itt fog először megismerni úgy a szakértő mint a nagy közönség. A vidéki szakerők igénybevételével rendezett házi ipari kiállítás bizonyára sok jó eszmének lesz a kiinduló pontja népünk foglalkozása ezen fontos ágának fejlesztésére nézve.

A kiállítókat minden kiállításon első sorban érdekli az, hogy kiállított tárgyaikért minő elismerésre tarthatnak számot. Erre nézve az országos bizottság mindjárt egyik első ülésében azon határozatot hozta, hogy a kiállítóknak csak egyféle érmet, bronzérmet fog kiosztani, az ahoz melléklendő oklevéllel pedig föl fogja említeni azon okokat, a melyek tekintetbe vételével a kiállítás bíráló bizottsága határozatát hozta.

A kiállítás előmunkálatainak befejezése után az országos bizottság hozzáfogott a kiállítás tulajdonképeni rendezéséhez, a kiállítás helyének megválasztásához és az épületekre vonatkozó előmunkálatokhoz. A kiállítás helyéül három tér volt javaslatba hozva: a régi vácsi temető, az osztrák-magyar államvasut pályaháza mellett, a pesti városliget és az Orczy-kert. A kiállítás bizottsága alapos megfontolás után a Budapest főváros által följánlott városligetet fogadta el, mint a mely legkönnyebben közelíthető meg és a legalkalmasabbnak mutatkozott minden tekintetben. Területe elég nagy arra nézve, hogy a szükséges épületek czélszerűen elhelyeztessenek és e mellett a közönségnek is nagy kényelmet nyujt.

A kiállítandó tárgyak részint a kiállítási bizottság által emelt épületekben lesznek elhelyezve, részint a nagyobb kiállítók saját pavillonjaiban, részint pedig a szabadban. A kiállítási bizottság a következő épületeket emelteti: 1. Az iparcsarnokot 12,000 négy-szögméter fölhasználható területtel. 2. A nagy mezőgazdasági csarnokot 4000 méter területtel. 3. A mezőgazdasági termények időleges kiállítására szolgáló csarnokot 700 méter területtel. 4. A mezőgazdasági gépcsarnokot 3000 méter területtel. 5. Képzőművészeti csarnokot 1100 méter területtel. 6. A hazai és külföldi munkagépek csarnokát 2000 méter területtel. 7. A közlekedésügyi csarnokot 500 méter. 8. A nevelés- és közoktatásügyi csarnokot 1200 méter. 9. A házi ipari csarnokot 300 méter területtel. 10. A borkiállítás csarnokát 300 méter területtel. 11. Az állatkiállítások számára szükséges épületeket 6655 méter területtel. Ezekon kívül pedig a szükséges igazgatósági és melléképületeket. Az egyes kiállítók nagy számban építenek kiállítandó tárgyaik számára külön épületeket, u. n. pavillonokat; ilyen pavillon eddig körülbelül 60 van bejelentve. Az építő, butor és diszitó iparosok ezenkívül saját költségükön fogják mint kiállítási tárgyat az u. n. király-pavillont építeni, mely a király elfogadására van szánva és valódi remeke lesz a müiparnak.

A kiállítók részint egyenkint, elkülönítve fogják tárgyaikat kiállítani, részint szakok és termelési helyek vagy érdekek szerint egyesülve, u. n. csoport, kollektív kiállításban. Ilyen csoportkiállítás lesz pl. a butoriparosok kiállítása, a kik többen egyesülve teljes szoba és lakásberendezéseket fognak kiállítani az u. n. interieurökben, a milyen vagy 43 lesz. Ezek kétségtelenül egyik legérdekesebb részét fogják képezni a kiállításnak és előnyösen fogják föltüntetni a hazai butoripart, mely minden tekintetben versenyezhet a külföldivel.

A kiállítás épületei közül már-már készen van az óriási impozans iparcsarnok, a mely hatalmas arányaival az egész városligetet dominálja. Ezen épület, mely kőből, vasból és üvegből épült, a kiállítás után is meg fog maradni; az által a főváros a kiállítások rendezésére alkalmas épületet nyert, a mire már szükségünk is volt, mert ennek hiányában nem lehetett eddig Budapesten nagyobb zárt területet igénylő kiállításokat rendezni. Hasonlóképen állandóan megmarad a kiállítás mücsarnoka, mely a legszebb kivitelü az összes épületek között. A kiállítás igazgatósági és jury épülete már egészen készen van és a kiállítási iroda már ott is működik. A kiállítás többi épületeivel is serényen haladnak és még a tél folyamában minden teljesen elkészül. Az építés gyors haladását nagyon megkönnyíti az osztrák államvasut vonalából a kiállítás területére vezető pálya, a melyen most az anyagokat hordják. A kiállítandó tárgyakat is ezen a vágányon fogják a kiállításra szállítani, a mi által a költséges fuvarozás elkerültetik.

A kiállításra eddig 5000-en felül jelentkeztek a kiállítók, csupán az ipari csoportokra több negyedfélezernél; ezen szám még szaporodni fog, különösen a többi csoportokban, mert a bejelentések még nincsenek végleg lezárva. A jelentkezett kiállítók nagy száma miatt

az óriási iparcsarnok szüknek bizonyult, az összes ipari tárgyak nem lesznek ott elhelyezhetők: a nagy területet igénylő osztályokat más épületekbe kell majd áttenni. A különböző, időleges állatkiállítások oly nagyok lesznek, a milyeneket eddig ritkán láttak. Magyarország szarvasmarha-, juh- és lótenyésztése egész teljességében lesz bemutatva, a mint nem volt még sehol és soha. Ipari termelésünk minden ágából a legkiválóbb cégek lesznek képviselve, úgy hogy a nagy közönség bámulva fogja láthatni, mi mindent és mily jó minőségben produkálunk, a mit eddig nagyrészt a külföldről hoztak be. Az állam iparvállalatai, forgalmi intézetei szintén szerepelnek a kiállításon, közművelődési intézeteink bemutatják működésük képét; a fővárosi hatóság külön pavillonban fogja föltüntetni a fővárosnak mint erkölcsi testületnek működését. Lesz egy nagy panorama, mely természeti nagyságban fogja föltüntetni a hazai jelesebb fürdőket és ez által jobban fog hatni azok megismerésére, mint akárminő leírás.

Az országos kiállítás oly nagyszabásu alkotás lesz, mely bizonyára a legnagyobb vonzerőt fogja gyakorolni a közönségre, mely itt rövid idő alatt oly okulást szerezhet, a mit nem pótolhat semmiféle más mód. Ezért nem is szabad a kiállítás meglátogatását senkinek sem elmulasztani, a ki csak teheti. A kiállítási bizottság kapcsolatban a különböző egyletekkel és forgalmi intézetekkel, meg is fog tenni mindent, a mi e kiállítás látogatottságának emelésére alkalmas. A kiállítás ideje alatt a fővárosban számos országos értekezletet, gazda-gyűlést, iparos-gyűlést, vándor-gyűlést fognak tartani; minden irányban mérsékelt áru külön vonatok fognak közlekedni, a melyeken olcsó áron rándulhatni a fővárosba. A vidéki látogatók elszállásolásáról kellően lesz gondoskodva, a főváros bizottsága ebben a tekintetben karöltve a kormánynyal mindent meg fog tenni, hogy az idegenek ne legyenek kitéve a kizsárolásnak.

A különböző iparegyleteknek és községi és városi képviselőtestületeknek egyet nem ajánlhatunk eléggé melegen figyelmükbe. A kiállításnak az egyik főcélja, hogy az ország iparossága megismerje saját szakmája legfejlettebb telepeinek terményeit, hogy ezáltal az ipari szakértelem és izlés országszerte terjedjen. E cél csak úgy lesz elérhető, ha a kiállítást a legszegényebb sorsu iparosok is meglátogathatják és tanulmányozhatják. Ezek azonban, különösen a vidékiek nem rendelkeznek igen sok esetben az utazásra szükséges költséggel. Ezért az említett testületek és a városok hasznos szolgálatot tennének, ha jóra való, a haladásra kész, de szegény iparosokat, főleg azonban iparossegédeket és munkásokat csekély ösztöndíjjal látnának el, hogy a kiállítást tanulmányozhassák. A külföldön hasonló alkalmakkor a jelzett testületek ezt mindenkor kötelességüknek ismerték, ez olyan áldozat, a mely sokszorosan visszatérül. Nem kételkedünk, hogy a kormány és a kiállítási bizottság szintén fog tenni ezen irányban kezdeményező lépéseket, a mik nem maradhatnak eredmény nélkül.

A kiállítás megnyitása napja, 1885. május 1-je elé nagy várakozással tekinthet az egész ország, mert nem kételkedhetni,

hogy a kiállítás teljesen sikerülni fog és eléri azt a célt, a melynek szolgálnia kell. E cél a hazai termelésnek mint egésznek föltüntetése, hogy a hazai közönség lássa mit produkálunk, hogy megismerje a legelőnyösebb bevásárlási forrásokat, hogy megtanulja a hazai ipart érdeme szerint becsülni, a külföld pedig látni fogja, hogy mit vásárolhat előnyösen nálunk, de meg fogja ismerhetni a munkás Magyarországot, a mi a leghathatósabbban fog hozzájárulni a rólunk elterjedt előítéletek eloszlatásához.

Nem végeznénk teljes munkát, ha e rövid szemlében, a melynek célja volt föltüntetni az országos kiállítás jelentőségét, nem emlékeznénk meg azokról, a kik a kiállítás létesítése körül fáradoztak. A kiállítókat nem emlithetjük föl; ezeké lesz a tényleges siker, de megemlékezhetünk azon férfiakról, a kik egész munkásságukat, java erejüket szentelték majdnem két éven át ezen ügynek. Ezek dr. Matlekovics Sándor államtitkár, a kiállítási bizottság elnöke, gr. Zichy Jenő a bizottság alelnöke, dr. Schnierer Gyula a kiállítási iroda igazgatója, dr. Herich Károly osztálytanácsos, a nemzetközi osztály vezetője, Balogh Vilmos a kiállítási iroda titkára, a kiket a fővárosi és kerületi, valamint a különböző helyi bizottságok vezetői a legodaadóbban támogattak.

H y m n u s.

Írta : **Jakab Ödön.**

Ki vigaszt küldél ránk, ha minden
Szerencsénk napja szállt :
Hozzád kiáltunk, oh nagy isten,
Hogy áldd meg a királyt !
Haláltusán gyakorta voltunk.
Sokat kellett ám küzdenünk ;
Most jobbra fordult véle sorsunk.
— Hallgass meg, istenünk !

Vihartól, véstől soh'se verve
Haladja életét,
Örömdalok vig zöngedelme
Riadjon, merre lép.
Meleg szivének dobbanását
Hú népek hallják mindenütt,
S erős visszhangban visszaváltsák.
— Hallgass meg, istenünk !

Zászlónkat merre kedve híjja,
Kövesse győzelem ;
Adózó vérünk harczy díjja
Szabadság, jog legyen.
Hogy nem magyarnak szülte sorsa :
Sirassa tiprott ellenünk ;
Hirünk a szél világra hordja.
— Hallgass meg, istenünk !

S ha majd lehunyó ezredévek
 Ködrejtő nagy során
 Országok, népek elenyésznek :
 Hadd álljon koronánk !
 A vén idő gyermek-korából
 Utolsó emlék mi legyünk,
 Kiket még élni hí a távol.
 — Hallgass meg, istenünk!

A „rendületlen.”

(Fajta-kép.)

Irta : **Vadnay Károly.**

Mentünk, mert vittek. Szomoru, nagy, tarka csapatban vittek ; Budától Bécs felé, hogy ott idegen ezredékbe sorozzanak. Fogoly honvédtisztek valánk, — «bús tűzokok,» ahogy Lisznyai Kálmán mondta az uton, tragikomikus hangulatában, eszébe jutva, hogy hitvány pásztorfiuk is így hajtják néha a puszta nehezen megejthető szabad madarait, midőn a hirtelen pogányra vált időben összefagy a szárnyuk s nem birnak többé röpülni.

Mily megaláztatás! Tavasszal még diadalmas seregek tisztjei, most ősszel már egy szakasz szuronyos cserepár foglyai. A délczeg hősre, ki Komárom alatt négyszáz huszár élén száguldott pusztító rohamra, most, ha néhány lépéssel kiválik a csoportból, ráförmed a toprongyos cseh közlegény: «Zürück!» A vitéz vörös sapkás századosnak, ki lefejtett zsinóru, csillagtalan atillájában baktat s keserü kedvvel dúdolja a tábori dalt:

«Véres a föld lábam alatt,
 Lelőtték a pajtásomat.» —

hetvenkedve kiáltja a két ballábu sváb örvezető : «Ruhig!»

S el kell nyelni! s a nagy gyalogut annál keserve-
 sebb, annál nyomasztóbb, mert dicsőséges csatahelyeken
 visz át. Komárom mellett, Gönyőnél, a hol még látszanak
 a Klapka ágyuinak pusztításai, Csorna alatt, melynek me-

zejére Kmetty tábornok írta be vitézségének emlékét, Pozsony közelében, ahol nem rég Guyon harczolt.

Fü, fa, falu és város mind a küzdelmes szép napokról beszélnek. S arról beszélnek maguk az állomásról állomásra hajszolt fogoly tiszték is: «itt így volt, ott meg úgy volt!» s aztán egy keserü fordulat: «ma meg így van!»

Leggyerekebb tagja az egész nagy csapatnak, én rendszeren egy őszbe csavarodott, tagba szakadt, kissé potrohos bajtárs mellett haladtam, kit mind csak «Gyuri bácsi»-nak hívtunk. Erélyes szolgabíró volt egy dunamelléki megyében, aztán nemzetőr, majd honvéd-kapitány valamilyik új lovas csapatnál. Kedélyes, adomázó bátya mikor pihentünk s levert, nyugtalan káromkodó ember, mikor nagyokat gyalogoltunk. Kényelemhez, uri módhoz volt szokva s a jó napokból csak két emléktárgya maradt meg: egy nagy tajtékpipa, meg egy szép ezüst tábori pohár. Segitettem neki, a miben lehetett, meg-megtömtem öblös pipáját menetközben s a hol egy kút akadt, szaladtam megmeríteni az ezüst poharát. Mert a kedvetlenségtől egyre füstölt és a fáradságtól egyre szomjazott. Szörnyen terhére esett ez a kénytelen, kelletlen gyalogolás. Szidta is a «sógort» folyvást kegyetlenül, engem meg — minden kis szolgálattételem után — folyvást dicsért: «Bravo fiam, derék gyerek vagy! Tudod az emberséget!» Nagyra voltam vele, hogy megszeretett, mert tekintély volt előttem: egykor szolgabíró, a ki beszélt Kossuth-tal is, aztán lovas kapitány, a ki látta a sarlói diadalt is; na meg ilyen szép tajtékpipa és ezüst pohár tulajdonosa. Két hét alatt úgy hozám szokott, hogy mindig azt vitte: «hej, ha egy századba juthatnál velem, milyen jó kis priváténerkém lennél!» Nem is maradtam el tőle soha egész úton — az állomásokon egy tálból ettünk sótalan ételt, egymás mellett háltunk, szalmán, pokróczon.

Egyszer aztán nagyon megijesztett. Egy kis pozsonymegyei városba nagyon eltörődve, nagyon elfáradva érkezünk. Gyuri bácsi úgy fült már az úton, mint egy lokomotív, melynek akkoriban még csak hire volt e tájon s panaszkodott, hogy nagyon szúr az oldalába, ha ez így tart még két napig, dehogy állja ki! Veszett volna el inkább a csatatéren, semhogy ilyen czudar megaláztatást

kell szenvednie! Vigasztaltam, hogy nincs már messze a város, közel látszik már a tornya, majd megpihenünk! Kedvetlenül felelte: «Könnyü neked öcsém! Hol vagy még te csak a két XX-től is, míg én már rég tuljárom a négyen is; bele kell nekem veszni ebbe a nyomoruságba!» Haragudott, ha vigasztaltam s látszott, hogy csakugyan beteg, mert hol elsápadt, hol elvörösödött s csak úgy szakadt róla a verejték.

Oda futottam a transport-vezető főhadnaghoz, kérve, hogy engedje felülni Gyuri bácsit a szekérre, mert beteg. De hát csak egy szekér volt, azon meg mindenféle málha s két cserepár, kiknek lábát feltörte a «német bakkancs».

«Közel az állomás! — mondá a főhadnagy, — addig kibírhathja.»

Féltem, hogy nem bírja ki.

Azon az este aztán nem ettünk, nem is aludtunk. Gyuri bácsi a szálláson úgy feküdt, mint egy kéve zsup. Emberséges földmives gazdánk átadta neki a maga fekhelyét, engemet pedig vigasztalt: «Majd jobban lesz, ha ki-aludta magát!» Én is csak ebbe bíztam. De elmúlt egy óra s Gyuri bácsit egyre jobban kinozta a láz; nem beszélt, nem aludt.

Gazdánk futott orvosért, de nem találta honn — az egy halálos betegnél volt. Én is futottam a főhadnaghoz, de az meg pár órára átrándult a szomszéd városkába, hol a helyőrség tisztjei közt egy pár jó barátja volt.

Mi tévő legyek? Ezzel a kérdéssel fordultam a szomszéd házban tanyázó bajtársakhoz.

«Menj, fiam!, — mond egy heverésző idős extiszt, — a kétfejű sashoz. Az velünk szemben van, valami hivatal, onnan tán rendelnek orvost.»

Csakugyan egy csinos alház kapuja fölött állt a kétfejű sas czimer s rajta a fölirat: «K. k. Bezirks-Gericht.» Szaladtam oda. Az épület végén két ablakban gyertyavilág fénylett, egyenest arra tartottam s benyiték.

Két ur ült az asztalnál s kártyázott; egyik polgári ruhában volt, a másik csendőrtiszti egyenruhát viselt. Piqué-tek.

«Várjon!» — ez volt az első szó, a mit a polgári ruhás ur rám kiáltott, nem is kérdezve, hogy miért jövök? Fontosabb dolgot kellett elébb bevégeznie: a játszmat.

Volt időm ezalatt szemügyre venni őket. A csendőrtiszt rideg, semmit mondó arczu szőke férfi volt; játszótársa pedig barna fiatal ember, erős karvaly orral, hátrafelé hajló homlokkal, állán a fekete szakáll kiborotválva, szeme izgatottan hunyorgott, a mint a parthie folyt. Nem valami bizalmat keltő arc, mely mogorván fordult felém, miután a játszma eredményét följegyezte.

«Mit alkalmatlankodik ily későn? Most nincs hora regia.»

Bocsánatot kértem s elmondtam, hogy nekünk meg nincs halasztani való időnk, mert baj van, nagy beteg van s orvost nem kapunk.

«Miféle ember az a beteg?»

«Besorozott honvédtiszt!»

«Vagy ugy! — mondá kegyetlen ridegséggel. — Küldje be a kapualjból a hajdút, majd rendelkezem! Mehet.»

Mentem és vártam aztán az orvost egy álló óráig. De biz az nem jött, mialatt a szegény Gyuri bácsit egyre jobban lelte a hideg. Kin volt a nyögését csak hallgatni is.

Akármilyen nehéz volt is elszánni rá magamat, megint csak átfutottam a hivatalba — segítségért. A cs. kir. tollnok ur, (mert a hajdutól annyit már megtudtam, hogy az,) és a csendőrtiszt még akkor is dühösen játszottak, közbe nagyokat iddogálva.

«Nos, mit akar megint?» — förmedt rám a tollnok ur.

«Az orvos nem jön, uram!»

«Hát tehetek én arról, ha a hajdu nem találta meg a városi orvost. Aztán kötelességem nekem, maguknak orvost hajhászni!»

«Tudom, uram! de az emberiesség nevében jöttem, mert nem ismerünk itt senkit és semmit!»

«Mit! emberiesség! Hallja, hadnagy ur, ezt a gyereket! Emberiességről beszél! Rebelláltak és az emberiességről mernek beszélni. Én hivatalnok vagyok, nem a maguk orvoskerítője!»

«Bocsánatot, uram! De hát az a szegény beteg is csak ember s reggelre meghalhat, ha a láza nem csillapul.»

«Nos, hát ha meghal, egygyel kevesebb Kosuth-kutya lesz! A fajtól marad elég!»

A csendőr ki érthetett valamit magyarul, egyet röhentett. A tollnok ur pedig gunyosan mondá: «Mehet.»

Mentem is szó nélkül. Mit tehettem volna egyebet? Ha kimondom, a mit érzek: menten becsukat s a szegény Gyuri bácsi ápoló nélkül marad. A mi keserőséget és felháborodást éreztem, az mind a szemembe gyült s egy megvető tekintetbe röppent a tollnok ur arczába. Attól ugyan nem lett oda, de tán el nem felejté, mert vissza adta nekem kamatostól huszonhárom év múlva.

Gyuri bácsi persze nem gyalogolhatott tovább velünk. Ott maradt betegen a városkában, a hol felgyógyult, hogy aztán elküldjék egy galicziai ezredbe, egy évet kiszolgáltatassanak vele s jól elnyúve haza küldjék. Még néhány évet élt s úgy halt meg, mint szegény falusi jegyző abban a járásban, melynek egykor híres és hatalmas szolgabirája volt. Én többet sohasem találkoztam szegénnyel!

De a tollnok urhoz volt még egyszer szerencsém, — huszonhárom év múlva. Akkor már nem volt cs. kir. tollnok, hanem rendületlen hazafi.

A Deák-párt utolsó képviselőválasztásai voltak s én épp egy tiszai kerületben időztem, rokonok látogatásán.

Kedvet kaptam elmenni egy korteskodásáról híres mezőváros nagy pártgyűlésére, mely a városház udvarán folyt.

Ép egy ősze csavarodott hazafi beszélt nagy hangon s verve mellét, mely kongott, mint az üres hordó. Kegyetlenül szidta Deák Ferenczet, ki eladta a nemzet ősi jogait, még csak nem is egy tál lencséért, mint Ézsau az örökségét, hanem pure et simple gyávaságból.

Jól szemügyre vettem a népszónokot s úgy rémlett, hogy már láttam valahol. Csakugyan! Ugyanaz a karvalyorr, ugyanaz a hátrahajló homlok, ugyanaz a hunyorgó szem, ugyanaz a kiméletlen harsány hang; csak a fekete haj deresedett meg s csak az állon kiborotvált szakáll nőtt oly hosszúra, hogy a mellet veri hatalmasan, midőn abból egyre dörgöbben hangzik a Deák Ferencz ellen szórt anathéma.

Ráismerek, — hisz ez az én egykori pozsonymegyei tollnokom!

Ujra felháborít, s mintegy önfeledten rákiáltok: «Nem oda Buda!»

«Mi az! — förmed rám a népszónok, szörnyen lenéző pillantásban adva vissza nekem a huszonhárom évvel ezelőtti kölcsönt; — nem emberi hangot hallottam! Az átkos közösügyi kormány egy gyászvitéze azt meri mondani: nem oda Buda! Én pedig azt mondom, hogy Buda oda van! Meg van a husos fazekak Budája, a ti Budátok; de nincs meg a dicsőséges Buda, a mit egykor vérünkkel vettünk be, mi, kik a rendületlen hazafiság közsikláján állunk s bölcsönktől koporsónkig egy hitet valunk rendületlenül, a Kossuth apánkét!»

Rengeteg éljenzés. Csak én nevettem egyet keserűn a rendületlen hazalira. Egyebet nem is tettem. Mit ért volna ha felszólalok? Ki hitte volna el e tömegben, hogy ez a rendületlen hazafi huszonhárom évvel ezelőtt mint beszélt a szegény megalázott honvédekről? És még ha el is hitték volna, mit javít ez a dolgon? Egygyel kevesebb szájhős lesz; a fajból marad elég!

M e m e n t o.

Irta: Dömötör Pál.

I.

Hogy meghalok egyszer, nem fáj az énekem;
Oda lenn a sirban nyugszom majd édesen.
De az fáj, hogy akkor többé már teveled.
A kit én szerettem s ki engem szeretett,
Együtt nem örülök, együtt nem szenvedek.

Hogy meghalok egyszer, nem fáj az énekem;
Oda lenn a sirban nyugszom majd édesen.
De fáj a gondolat: ha korán itt hagyom
Ezt a kis angyalom', azt a kis angyalom':
Leánykám', fiaim', virágom', csillagom' . . .

De miért hiszem én, de miért érzem,
Hogy elébb megyek el, mint te, én kedvesem?
Nem tudom, nem tudom! hanem azt jól tudom:
Ha te mennél elébb, úgy fájna, oly nagyon,
Hogy arra nincsen szóm, hogy arra nincs dalom!

De miért hiszem én, de miért érzem,
 Hogy majdan elsirat három szép gyermekem?
 Temettem már egyet! oh az hát nem lehet,
 Hogy elébb vegye el e három gyermeket,
 Ugy sujtson az isten, úgy verjen engemet!

Fájni fog a válás, de elébb haljak meg;
 Ti négyen egymásban még vigaszt lelhetek.
 De ha én, óh, ha én temetlek titeket,
 Veletek szívemet, lelkemet, hitemet,
 Mindent a világon, mindent eltemetek.

II.

Oh, tudok én még álmodozni,
 Sokszor tudok, szépet, sokat.
 Most álmodom csak még a legszebb,
 A leggyönyörűbb álmokat.
 Habár nem egyszer elcsüggedten
 Hajtom le fáradt fejemet:
 Jó hitvesem s kis gyermekim közt
 Álmom csak gyönyörű lehet.

De álmain közben gyakorta
 Meglep a fájó gondolat:
 Vajh' meddig látom mosolyogni
 E kedves angyalarczokat?
 Oh, nem közelg-e már az óra,
 Mikor behunyom szememet,
 S ők rám borulva, ott zokognak
 A legszeretőbb szív felett?

Halál! mely engem elszólítasz
 A lét beálló alkonyán,
 Engedd, hogy mind beteljesüljön,
 A mit felőlük álmodám.
 Jövő idő! oh add, hogy éltük
 Nyugalmas, boldog, szép legyen!
 S nyugodtan hajtom fejemet le,
 És alszom, alszom édesen...

Az igazság mindenek felett!

Életkép.

Írta : Gyarmathy Zsigáné.

A főváros egyik kávéházának „szultán“-fiúkkal bodrozott légkörében három ifju tör előre, — mert az olyan ifjak, kik hivatalosan vannak ez új irodalmi korszak alkotására, azok nem lépnek, vagy mennek, mint más közönséges halandó, hanem „törnek“, „hatolnak.“

Tanulmányaiknak végeztével, pályájoknak kezdetén, kissé erős önbizalommal (mert melyik jóra való ifjában nem több az önbizalom, mint az önismeret?) lépnek az életbe. Pezsgő ifju vérök olyan mint a forrásban levő bor, mely ha megtisztul, nemes itallá is válhat, de előbb biz azzal a sálakját is kapod. Nagyratörő szellemök messzire felragadja őket a föld felett, közbe a divatba jövő realizmus le-lerántja a porba, de csak azért, hogy egy másik áramlat még fölebb ragadhassa, s e folytonos hullámozás miatt szemök nem a való színében látja a tárgyakat, hol kisebb, hol nagyobb minden, mint a közönséges életben, megállapodott, kiforrt egyének előtt.

Egy sarokban kis márványasztalka mellett ül a negyedik ifju, feléje tart a más három. Magas homlokát nem árnyalják holló fürtök, sőt az igazat megvalva semmiféle fürtök nem omlanak gyűrűzve a halántékokra, le van az nyírva a közönségesnél is közönségesebben — egész rövidre — s ezek után ki gondolná, hogy az az ifju költő.

— Nézzétek, a „költő“ már itt van. Falusias virulása mintha éreztetné velünk a vadvirágos rétek illatát, az erdők hűsét

Arthur a népies író mondta ezt, a ki úgy szereti társalgásában és novelláiban a falut és népet felemlíteni, mint Gyuri a salonokat. Gyuri a három ifju egyike s csak abban hasonlít Arthurhoz, hogy ő is arról ír mindig, a mit nem ismer. Arthur a fővárosban született s azt hiszem, hogy legelső szavait, melyeket édes anyjának gagyogott, nem értette volna meg Árpád apánk s talán nem csak azokból, hogy a gyermekbeszéd érthetetlen . . . no, de azután megtanult magyarul, a nyelvtan szerint tökéletesen.

Mint ifju nyaranta pár hetet tölt falun minden nyáron, hűségesen lejegyzí magának a paraszt mondásokat, végig nézi a vasárnapi tánczokat s meg van róla győződve, hogy a népeletet ismeri. Gyuri, egy falusi kisbirtokos fia, annyira ismeri a salonvilágot mint Arthur a népet s ennél fogva az ő alakjai mind a felsőbb régiók légkörében mozognak, s éppen olyan otthoniason érzik ott magukat, mint a sziklák gyopárja a melegházak langyos párázatában, vagy az Arthur Katói a fonóházakban. A harmadik író — mert hát író mind a három — Atilla, szelid tekintetű, bizalmat keltő alak, kiről azt gondoljuk: milyen jó férj lehet belőle. És ez a szelid kinézésű ifju a legkönyörtelenebb emberek egyike, ki halálos ellensége minden nősülni akaró férfinak. A házasokat nem veti ugyan meg, (ámbár ezt érdemelnék), de szánja őket mint szerencsétleneket.

A három ifju körbe ül a kis asztal mellé. Ödön — a költő — kezét nyújt nekik s azután megjegyzi, hogy egy „uj név“ től csinos költemény jelent meg, olvassák csak.

— Te Ödön nem vagy fukar a babérral, mondja Gyuri, átveszi a lapot és álpáthossal olvasni kezdi. Ő sem volt fukar a gúnyos megjegyzésekkel; az ifjak nevettek, de a költőre nem akart a jókedv elragadni.

— Ha ti így kigunyoltok minden új jelenséget, akkor miért lázadtok fel azok ellen, kik hanyatlást jeleznek irodalmunkban? Hosszasan vitáztak még e kérdés felett, azután lapok után nyultak, olvasni kezdtek; meglehetősen magasból bírálták a mit olvastak, az pedig sokféle volt, mert végig semmit sem olvastak, kivéven — természetesen — saját munkáikat.

— Oh, szerencsétlen! — kiáltja Atilla és a lapot ledobja, azután telefujja csészéjét füsttel és a füstöt, no meg azt a pár csöpp „kapuczinust“, mi még ott volt a csésze fenekén, kiissza.

A költő felrebben merengéséből és Atillára néz, azután mosolyogva kérdi:

— Ki a szerencsétlen Atilla, talán bizony valami hymenhirt olvastál?

— Éppen azt, csak képzeld, az a szerencsétlen Tőri László lemondott önállóságáról, férfiaságáról, rabszolga lett, mert urat vitt magának feleség képében . . .

— De ha úgy élnék, mint a faluk romlatlan, dicső népe, hol a férj „ura“ asszonyának, akkor nem lenne a házasság rabszolgaság; — természetesen ezt Arthur, a népies író mondta, — de még így is, távol attól a tiszta légkörtől, a falusi élettől, úgy tartom, hogy egy szép, jó kedélyű nővel szívesen osztanám meg magányomat, csak egyről lennék biztosítva, hogy rendszerető-e az illető, ha ezt egyszer felfedezem, akkor megházasodom és háborítatlanul szentelem magamat a népies fürkészésére, rendszerető nőm felment engem minden gondtól.

Atila felnevetett: — Nem rossz, igazán nem rossz! Arthur szeretne megházasodni, hogy a gondoktól szabaduljon, ez aztán valódi hasonszenvi kura: gondot venni, gondüzöül.

Gyuri úgy találja, hogy csak a fensőbb körökben van meg a családi élet egész költészete:

— Igen, mert a házasság olyan fényűzési cikk, melyet csak a gazdagok engedhetnek meg maguknak . . .

— Nem úgy van az, szól közbe Arthur, csak tőlünk függ, hogy milyen legyen házasságunk: én például nem fogom sem magamat, sem nőmet természetellenes törvényekkel kizárni, meg tudom gondolni, hogy a szívből, ha más érzelmek fogamzanak, azért férfi, vagy nő nem felelős; ellenkezőt követelne a társadalom zsarnoksága a természet fellett. Mit bánom én, ha feleségem édes mosolyát, mint virág az illatát, többfelé árasztja, csak tartson mindig elegendő készletet az én részemre is . . .

— Szóval te Arthur egy kis rendért kérsz egy pár szarvat . . . nem rossz!

— Atila, neked nincsen tiszta fogalmad a szarvakról . . .

— S minthogy nem fogok megnősülni, nem is lesz, ha csak erre törekvő barátaim bővebb tapasztalatok után meg nem ismertetnek velem.

— Atila, hallgass csak rám. Ha nőm tudni fogja, hogy teljes egyéni szabadsága megvan, akkor nyílt lesz hozzám, minden gondolatát feltárja előttem s így szarvakat sem rakhat, mert ezek mindig a „nem tudás“ jelvényei szoktak lenni . . .

Mig a három ifju csevegett, a költő álmodozó lelke felkereste azt, a ki szebb minden álomnál, a kit megszeretett

addig, a míg elveket állított volna fel az ideál keresésében. Gyuri hozzá fordult:

— Ödön, az én felfogásom költői a házasságra nézve; ezek durva kézzel tépik szét az illuzió finom szárait: egyik járomnak tekinti a házasságot, másik rendszereteket követel nejétől. Én ugy képzelem jövőbelimet, mint egy virágszirmokból alkotott isteni lényt, kinek márvány fehérségű habpuhaságu keze munkát sohasem érintett, mily törpévé teszi a munka az ideált! soha, soha sem tudnék szerelemittasan csókolni egy kezet, ha tudnám, hogy velinlapok forgatásánál más, közönségesebb munkát végzett, ha csak sejteném, hogy bár egyszer pirossá tette a lilomkacsót a gazdasszonykodás. Itt egy perczre valami vádféle rezgett át idegeim, eszébe jutott egy kéz, mely bizony gyakran ki volt pirulva, de azért puha és áldást terjesztő volt mindig: édes anyja keze.

Még egy ideig „eszmét cseréltek“ s azután felső ruháikba burkolózva egymást üdvözölték és elszéledtek a frissen esett havon különböző irányokban.

Es így jártak azután is az élet nem éppen puha ösvényén is: néha összetalálkozva meg-megállva, aztán ismét szétválva.

Mindannyiszor észrevették egymáson; de sohasem önmagukon, hogy a röpülő szárnyak lazulnak, a fényes tollazat kopik. S mi a pálya kezdetén oly könnyen elérhetőnek tetszett, egyre távolodik. Az a szél, mely előbb dus reményekkel lengeti a kezdők vitorláit, később zordá válik s ugyan csak mégtépássza a szegény szövetet!

II.

Az évek teltek, az ifjakból férfiak lettek s nevük eléggé ismertté vált az irodalomban, de a közepesen felül csak egyik emelkedett a — költő. Egyedül ő merítette közvetlenül a szivéből, ő élte át azokat az érzelmeket, melyeket szavakba öntött: a többi alakjaihoz kereste az érzelmeket, a költő alakot adott érzelmeinek s így az ő művének, mint igaznak joga van élni.

Ödön odahagyta a fővárost, a más három az irodalmi központon maradt: távol a tüztől nehezebb a fűtőzés! s ha kívülről akar az ember befelé melegedni, akkor a tűzhe-

lyet ne is hagyja oda, de ha benn van elégséges meleg, akkor mehet, szabadon mozoghat, az élet zivatarában nem fog megfázni!

A hogy teltek az évek — a mikor kezd az ember mind gyakrabban visszatérni régi ismerőseihez s mint este felé az árnyék, úgy nő ragaszkodása mindahhoz a mi volt, Ödön is felkereste leveleivel ifjúkori barátait. Azok örömmel válaszoltak soraira: irtak magukról sokat, barátaikról sem feledkeztek meg. S minthogy magunkat sohasem ismerjük úgy mint barátainkat, vagy legalább is a magunk gyöngéit nem tárjuk világgá, de ismerőseink gyöngéiből nem igen csinálunk titkot; hát lássuk, hogy emlékeznek meg az ifjúkori barátok egymásról.

Az Atilla levele Ödönhöz. „Kedves barátom! Jól esetek soraid, köszönöm, hogy ifjúkori barátságunk emlékét ily melegen őrzöd. Nálad az élet valósította álmaidat: neved ismert, a rágalom sem tépheti halántékok babérját. Jól tetted; hogy menekültél az önző tömeg vásári zajától. Itt a hiúság, kenyéririgység utját állja a szellemnek s bár én nem panaszkodhatom, mert jól eső elismeréssel fogadják műveimet, még is érzem, hogy nem értem el azt, a mit ábrándképeim mutattak. Hanem szegény barátaink: Arthur és Gyuri ugyancsak elmondhatják „nem szeretem ezeket!“ De hát megházasodtak s így ne csodáld, hogy szánakozom rajtuk: ez az első szerencsétlenségük, a második, hogy arról irnak mindig, a mit nem ismernek s ezért siker sem koronázhatja működésöket. Arthurnak, a népies írónak rövid regénye a következő: Elindult keresni egy nőt, ki vidám és gondos: megtalálta. Mig jegyben jártak nem mulasztotta el, imádoztja előtt „házassági elveit“ feltárni — tudod az ő régi nótáját, hogy a nő mosolya mint a virágillat, napsugár és stb. mindenkire egyaránt áradhat, mert a világon nincsen nevetségesebb mint egy féltékeny férj. A nő is így találta. Az új férj másként gondolkozott, mint az imádó — a mi gyakori eset — és már nem követelte olyan hangzatosan, hogy a „napsugár“ mást is érjen. A féltékenység szívébe lopózkodott s az „elveket“ ugyan csak legyurta. Pedig ekkor még csak pusztá gyanuja volt: az asszonyka kedvében akart járni, hogy vidámsággal árársza el mindazokat, kik közelébe esnek: szóval a virágillat és napsu-

gár zavaros eszméjével küzködött. Mikor látta, hogy félreértik, ok nélkül gyanusítják, keserűségében könnyei omlottak, ekkor Arthur újból meg akarta vele értetni, hogy nincsen valami borzasztóbb egy könyező, nagybőjti feleségnél, hiszen ő a tiszta eget szereti, a fényt, a napsugárt mint a falvak romlatlan légkörében, ott hol oly boldogok a házasságok. Az asszonyka aztán többet nem könyezett, megtanította a férje, hogy kell tettetőnek lenni: az első lecke után könnyen megy a többi. Most már szánalommal néziük szegény barátunk homlokán a szépen gyarapodó szarvakat s míg ő az öserejü népet tanulmányozza, felesége ugyan csak érti, hogy a napsugár és virágillat miért van teremtvé. Szegény férj! Ugy-e megmondtam, hogy nincsen nagyobb szerencsétlenség a házasságnál? Ha szólok másik barátunkról, szegény Gyuriról is, akkor aztán éppen meggyőzlek róla, hogy a házasság nagy bolondság!

Tudod, Gyurinak is elvei voltak a házasságkötésnél. Tehát elindult nőt keresni, kinek habkeze csak virágot vagy velinapírt érintett! Ki költői legyen, mint egy szép álom, gyöngéd mint a liliom s művelt mint az ő képzelt salonjainak ideális alakjai. Megtalálta. S ha te nem ismernéd őt az életből (a mit fájdalom! nem hiszek, ha több családot ismersz) úgy keresd fel Boz-Dickens Jellybiét, vagy ha itthon akarsz maradni, a Balázs Sándor Semirámináját „Az égben“ s vedd úgy, mintha egy látogatáson lettél volna a szegény Gyuri szellemes Serafinjánál. És jobb is azt így távolból nézni, mert elszorul az ember szive, ha látja, hogy a „nem köznapi asszony“ férje mint törülli lopva, — hogy a látogató észre ne vegye, — valamelyik kis gyermekének piszkos arcát, vagy az asztalnál mily izgatott félelemmel lesi a behozott és be nem hozható étkek különbnél különb malheurjeit. Azt hiszem, hogy midőn ilyenkor fáradt fejét meghajtva, merőn néz maga elé, mindannyiszor ott áll emlékében az a csinos kis falusi lak, melyben hajdan magam is megfordultam. Ott a példás rendet, ragyogó tisztaságot az idézte elő, kinek nem voltak ugyan liliom fehérkezei, de most hálás, szent imádással vonná azokat ajkaihoz a szegény fiu.

Akartam még érinteni barátaink irodalmi működését, nem éppen fényes sikereit, de ezuttal többet nem irhatok,

jövő levelemben midenről részletesen beszámolok . . . végeznem kell; isten veled! Ólel barátod: Atilla.“

Ödön mosolyogva teszi le a levelet, tudom miért, ez az erőszakos, gyors bevégzés: nem akarod házasságomat előhozni . . . aztán mily gondosan kerülgeted a magad sorát is, de hát ha te barátja vagy másnak, neked is csak akad egy barátod, a ki megemlékezzék rólad. És Arthur valóban megemlékezett Atilláról, de ez alatt nem feledkezett meg Gyuriról sem. Előbb ő is, mint barátja, felemlíti, hogy bár nagyon olvassák műveit, de az intrika nagy; boldog, ki ott élhet a szabad természet ölén, a romlatlan nép körében, ott nincsen kitéve az ember annak a láthatatlan sötét ellenségnek, melyet a pályatársak önzése, állít a haladás elé. Azután így folytatja, az ő eredetiség után törekvő népies irányával: „Hadd térjek arra a szerencsétlen flótásra, kinek a pap Atilla nevet adott, de ezuttal nem ő a saját képében az isten ostora, neki a jámbornak ostora egy asszonyi állat. A dolog ekkép történt: Az a fiu egyre állította, tapasztalataival foltozhatta — mint varga a lyukas eszmát — házas ember előtt sem tagadta, hogy a házasságot rabigának tekinti, de azt nem erősítette, egyszóval sem mondta, hogy a gazdasszonyának sem válik rabszolgájává. A nyavalyás! Nem tudta lerázni nyakáról azt a cofkát, a ki előbb mosónéja volt; egy reggel betegen találta, ápolni kezdte, oda sem hagyta, hűségesen dédelgette szóval úgy történt, mint történni szokott. Ha nem kellett neki a finom selyem madzag, most kapott kerékkötő kötelet, ha nem kellett a virágostor, most kell a korbács. Ugy pórázra füzte, úgy tánczoltatja, mint a moldovai oláh a medvét. Már hogy ki tánczoltat és kit? Hát a cofka mosónéból lett gazdasszony a mi istentől elrugaszkodott Atilla barátunkat! Szegény Gyuri barátunknak sincsen jobb sora; más csapáson halad ugyan, de az sem viszen a düllőre: felesége után akart, az isten adta behatolni ismeretlen salon világába: kereste az idealis, szellemes teremtetést és kapott egy tökéletesen rossz házi asszonyt. Teremtette, mily más az én asszonyom! ez menyecske ám a talpán, van a háznál rend, tisztaság, gondom semmire; tanulmányozhatom az öserejü népet nyugodtan, szívem gyönyörűségére. Gyermek nincs, de a mi nincs, az mindég lehet; a

nevök már megvan: Az első lenne Bandi, a második Kató, a harmadik Jancsi s így tovább a mig népies beszélyeim czimeit végig keresztelném. Ebben az egyben lenne némi hasonlat köztünk és szegény Gyuri között: az ő leányai is mind örökölték költői beszélyeinek a czimeit. Első leánya Alfonza, a második Auróra, a harmadik Iris, a negyedik... no az még nincsen megkeresztelve. Szivbeli kívánságom, hogy leányait jobb szerencse érje, mint müveit. Pedig tagadhatatlan, hogy volt a fiuban tehetség, de mint emlitém, az imént rossz csapáson indult, olyan világból ir, a melyik annyira ismeretlen előtte, mint a Csáni kisbiró lánya előtt az ananász! Az ő herczegnői mind egy-egy falusi tensasszony, salonjait úgy képzelem, mint az iparosok vasárnapi szobáját, tudod a „tiszta-“t. Hosszasan ir még Arthur, de ez már nem tartozik ide Talán Gyuri ir valamit, a mi érdekelhet, mert a költő ezt is mosolyogva olvassa, aztán sóhajtvá teszi le. „Kedves Ödön! Régi óhajásomnak engedek, midön hozzád szólok, de fájdalom! most is csak röviden irhatok: Nöm nincsen hon kis családunk körében, őt szellemi foglalkozása, ember baráti szeretete gyakorta kiragadják körünkből s ilyenkor a gyermekek, hogy ragaszkodnak hozzám! mint a felhők a havasok hólepte csucsaihoz. Ez is, mint minden hasonlat sántikál: hiszen nem felhők e gyermekek, ezek az én szivem drágaságai. A legkisebb, még névtelen parányiság, most úgy nyögdecsel szegény, rossz dadája megszökött tőle s én bármint igyekszem, még sem tudom minden kívánságát kielégíteni... Sejtéd, ugy-e, hogy itt félben maradt levelem... Második leánykám rosszul lett, de hála istennek visszaemlékeztem, hogy az én feledhetetlen jó anyám (Óh Ödön, mily áldott jóságos teremtés volt ő! Minden nap erősebb a hálaérzet szivemben iránta!) mikor észrevette, hogy torkomban egy kis vörösség van rögtön seprő-pálinkát alkalmazott kívül-belől; én is így tettem Aurórával s most már elszenderedett és arcza olyan piros, mint a rózsa... de nem untatlak kis családom leírásával, most mig a gyermekek alusznak és nöm hazatérve — szegény a reggel óta még nem volt itt-hon! — irok régi barátaink valamelyikéről. Oh bár lenne ragyogóbb az, a mit irok, de homályt, csak homályos színekkel lehet festeni. Szólok előbb Arthurról. Szegény

Arthur, neked sem nyújtja az élet habzó öröm poharát s úgy gondolom, nem az a legnagyobb szerencsétlenséged, hogy miért nem kereszteltek Bandinak, vagy Gyurinak! — mert emlékszel ugy-e, hogy hajdan mindég ez bántotta? — Vajjon azért a kis rendért, melyet feleséged tart, s melylyel te annyiszor dicsekszel, nem adnád-e cserébe szépen gyarapodó szarvaiddat! Bizony a megcsalás vérző sebére enyhületet hozna a siker babérja, de hát az sem mutatkozik, mert „A sikerhez vezető képesség semmi nem egyéb, mint lelkiismeretes végzése azon munkának, melyet el tudunk végezni anélkül, hogy a hirnek egy árva gondolata bántson.“ Tartok tőle, hogy Arthur mindég a hirre gondolt, midőn úgy hajhászta a népiest, az eredetit. Ó, aki jóformán csak a népszinművekből ismeri a népéletet, a falut pedig panorámából, hogy alkothasson valami tökéletest ezen a téren? Tulipános láda, szűr, tehénke, Zsófi, Kató még nem népélet... Bocsásd meg itt ismét félbeszakadt levelem: a kis Iriske magára rántotta a tintatartót: szegényke olyan mint egy ördögfióka, szerencse, hogy mamája nem fogja meglátni, mert ma éjfélig is eltart a „Gyermek-ápoló“ egyesület gyűlése. Minthogy eszmemenetem megszakadt, midőn Arthurról és a népiesről kezdtem írni, azt nem is folytatom ezuttal. Ha az idő — azaz a gyermekek — megengedik, inkább szólok valamit a szegény másik barátunkról Atilláról. Nála is azért késnek a babérok, mert ismeretlen téren mozog. Ugyan már kérlek, mondd meg, hogy festhessen az vonzó családi képet, a kinek egy közönséges mosónéból lett a parancsolója? Nem is lehet olyan csodaszörnyeket találni még a heraldikában sem, mint az ő boldog férjeit, mert habár óhajtana is, de még sem teheti éppen mindeniket szerencsétlenné!... gyermeksikoltás hangzik a gyermek-szoba felől... nem folytathatom levelem, isten veled! Szerető barátod Gyuri.“ Szegény barátaim! sóhajt Ödön.

III.

Az Ödön többszöri szives, sürgető meghívására a három ifjúkori barát megindult a hegyek közé felkeresni a költő otthonát. Egyik sem hozta magával nejét: a Gyuri eszményi Serafinje éppen a „nők eszmecseréjé“-nek körét szervezte, s minthogy ez üdvös társulat alakulása az ő fen-

költ gondolkozásának szüleménye, nem hagyhatta oda éppen alakulása szent mozzanatában — e három utolsó Serafin saját szava. — Így hát Gyuri felpakolva négy kis leányát — az utolsó még mindig névtelen, mert mamája nem érkezett egy keresztelőt rendezni — utrakelt.

Az Arthur neje már előbb fürdőre indult: mellfájásban szenvedett, járvány lehet ez, mert sok csinos gavallér kelt utra ugyancsak mellfájásért, ugyancsak abba a fürdőbe. Arthurnak még bucsuzni sem volt kitől. de már Atillánál másként volt a dolog, az ő szabadulása nem volt ily könnyű! sok pörpatvar, duzzogás, tárczák megmozgatása s több ily gazdasszonyi gyöngédeskedés után kelhetett csak utra.

Ott, hol a két testvérország siet egymásnak feltárni természeti szépségeit, hol a havasok fenséges vadregényessége átolvad a rónák nyugalmával s a szaggatott szikla bérczek halmokká simulnak, ott van egy virágos rét ölen a költő háza. A mily derült üde kívülről e kép, oly kedves bent is. Ragyogó tisztaság, vidám gyermek kaeaj, gyönyörű fiatal nő szelid mosolya: egy kis paradicsom.

A költő ifju szép neje úgy fogadja férje barátait, mint ha testvérei lennének, azok pedig azt hiszik, mintha mindég ismerték volna e szelid kedves teremést.

A négy kis leány — a fekölt szellemű Serafin leányai — ámulva tekintenek fel, a mint egy puha fehér kezecke ápolva, mindeniken valamit igazítva, siklik végig rajtuk. Hát még másnap s az azt követő napokon lett csak igazán nagy a kicsikék ámulata, mikor édes meglepetéssel tapasztalták, hogy a mama „forma“ tovább is foglalozik velök: reggelenként meg is fürösztli, fel is öltözteti őket, meg azt a másik kettőt! Ödönkét és Margitkát.

A kicsi másfél éves „névtelen“ ki is nevezte őt mamájának, miközben átkarolta nyakát és szép kis arcát oda nyomta az uj mama arcához. Ödön a mint észrevette, hogy a kis „névtelen“ papája mint nézi ezt a jelenetet, gyorsan karonfogta és elvezette a méhesbe: talán édesebb gondolatok keresik fel, ha itt mereng. A viz moraja, a méh zsongása mindig könnyít a nehéz gondolatokon.

A figyelmes jó barát társaságában olyan boldog párhuzamot töltött a nagy város hivalkodásában kifáradt szegény

három férfi, a melyet elfelejteni soha sem fognak. Vajjon látva ezt a boldog családi életet, rájöttek-e arra, hogy jobb szivből házasodni mint elvből. Vajjon kitalálták-e a költő elmélkedésének egyszerű titkát? Ha ki, akkor ők is törekedni fognak igazat irni, s ha ez sikerül, munkájok nem lesz hiábanvaló. Az igazban van a meglegedés, az egyéni nagyság titka. Azért találják oly végtelenül jól magukat a költő házában is ifjúkori barátai, mert kellemes, bájos helyen igaz minden: Igaz a vendégszeretet, a keresetlen szavak melege, az anyai gondosság, a házirend, a hitvesi hűség, de legigazabb a férj nyugodt boldogsága.

Biztatás.

Irla: **Reviczky Gyula.**

«Fiu, ne henczegj, légy szerény,
Költőben ez legfőbb erény!
Ha már nincs rendkívüliség;
Egyenlőség, testvériség
Nil admirari — a kor jelszava;
Nem is költő, ki nem demokrata,
S mellét bolondul, önhitten kivágva:
Odi profanum vulgus — kiabálja —
Csak irótárs vagy, semmi más, fiam.
Egyenlőek vagyunk mindannyian,
S a ki a más fejére nőni áhit:
Üldözzük azt, gunyoljuk azt halálig.»

Parnasszus aljáról a sánták
A repülőknék ezt kiáltják;
S ha velük sántikálni semmi kedved:
Csufolkodón rád nyelvet öltögetnek,
Szidnak titánnak és felhívónak
S élczelve mondnak véleményt terólad.

Azért öcsém, ha szállni vágyol
A porba' vergődők hadától,

Kérj engedelmet rá szerényen.
 Mondd, légi útag, szárnyalásod
 Csakis kísérlet, gyöngé próba léssen.
 Tudod te jól, hogy mennyit érsz s belátod,
 Petőfik már ma nem igen születnek.
 E józan kor csak epigont teremhet.
 Nem vagy te más: visszhangja a nagyoknak,
 Kiket most fendicsérnek, mert — halottak!
 Egyetlen vágyad, képe álmaidnak,
 Hogy a kortársak tetszését kivívjad.
 Köztük érzed legjobban magad;
 Nem kell egyéb, csak ők tapsoljanak.
 Művészetednek nincs oly csinja-binja,
 Mely sasszemüknek rögtön meg ne nyilna.
 Szavuk szentírás, izlésük remek,
 Ők mondjanak döntő ítéletet...
 Szóval: tapsára vágyol a tömegnek;
 A népszerűség koszorúja legszebb.

Ha szemforgatva így beszélsz nekik:
 Tapsolni fognak tintás kezeik,
 S hozzágondolják: «Szállj csak, nemsokára
 Ugyis lepottyansz miközé a sárba.
 S tanácsunk akkor bölcs és kurta léssen:
 Arabusul ki nem tud, ne beszéljen.»
 De óh ha látják, hogy szárnyad nem ernyed
 Hogy biztosan szállsz, bátran, egyre feljebb:
 Előbb ámulnak, oszt' méregbe jőnek,
 S kezdvén belátni, hogy rászédted őket:
 Boszut forralnak rögtön ellened
 S rád olvassák a bölcs ítéletet:
 «Hogy képzelődik a szegény tatár!
 Különb-e nálunk? Nem. Ki hát? számár!»
 És ha ilyenkor le-leszállsz pihenni,
 Közönyt mutatva állnak szóba véled.
 S a kritikák is mind arról beszélnek:
 Nem volt az repülés, nem vagy te semmi.

Azért öcsém, szerény te még se légy.
 Hadd szidjon az írói csőcselék.

Legyen szerény, kinek nincs más erénye,
 A koldus hadd járjon kalap-levéve;
 Te bontsd ki büszkén, bátran szárnyaid!
 A Parnasszus nem szűk veréb-kalit
 Hegy az, hová mankókon, szárnyszegetten
 Felmászni lopva, titkon lehetetlen.
 Hadd öltögesse nyelvét rád a dőre,
 Ne pillants hátra, csak mindig előre
 Ezt suttogják Parnasszus árnyai
 Annak, ki hozzájok birt szállani.

Az iróasztal morzsái.

Irta: Mikszáth Kálmán.

I. Szép szemü Jóska!

Ösmertem egy fiatal embert, aki nagy szorgalommal fekiúdt neki a tudománynak: orvos doktor akart lenni.

Higgadt, józan gondolkozásu volt s egyetlen ambíciója, hogy majdan szegény öreeg anyját nagy kényelemmel tart-hassa.

Szegény fiu lévén, sok akadálylyal kellett küzdenie, nem egyszer érte kellemetlenség is. Az emberek nem sokra nézik a szegényt: ha nem szerény, azt mondják rá, hogy tolakodó, ha pedig szerény, akkor bizonyosan „gyámoltalan“ a neve.

De a mi hősiünket csak megacélozta a küzdelem és a becsmélés: „Azért is megmutatom, hogy nem vagyok a legutolsó.“

Meg is mutatta volna, ha egyszer bolondjába azt nem mondja rá valaki:

— Nini, ennek a Jóskának milyen szép szeme van!

Jóska elpirult — de azontul mindennap a szemekre vitte a társalgást. Az a megjegyzés, hogy ő neki szép szeme van, tökéletesen megölte. Elméje belezavarodott apródonkint. Megkövetelte, hogy a szemét dicsérjék. S a hol nem szemeiről beszéltek, az olyan társaságban elálmosodott . . .

„Szép szemü Jóská“-nak hívták mindenfelé s ő édesdeden mosolygott e nevezetnek.

Most már szivesebben ült az orvosi könyvek helyett a tükör előtt és a saját szemeiben gyönyörködött.

— Ilyen szemek, ilyen gyönyörű ábrándos szemek! Igen! Ezekkel én sokra viszem.

Megérlelődött benne az a gondolat, hogy bele fog szeretni a király leánya — s megosztja vele a fele királyságot. Minek turkálna ő az unalmas, haszontalan könyvekben?

A szép szemü Jóska azonban rosszul számított, sem a fele királyságot nem kapta meg, sem a doktori diplomát.

Mi ott akkor abban a kis városban, ahol Jóska lakott, azt hittük, hogy ez egy sajátságos bolond, — pedig azóta látom, hogy csak közönséges bolond volt, mert ilyen „szép szemü Jóska“ sok van az okos emberek közt is, a büroókban, a parlamentben és mindenfelé.

II. Az a bizonyos szemüveg.

Abban az időben történt, mikor még a törvényszéki birákat ülnököknek nevezték, de ebben a mai időben még jobban megtörténhetett volna.

Együtt ült a törvényszék bóbiskólva és kimerülve. Ez már a hatodik kriminális ügy ma délelőtt.

A forumon ott állt egy kockás nadrágos zsidó és egy ködmönös paraszt ember. Nagy civakodásban voltak egymással, úgy járt a szájuk mint a kelepelő. Ugyancsak fül és figyelem kellett volna ahhoz, hogy a tényálladékot megértse.

No de iszen odavigyáznak az elnök, aki alig győzi közbeszólással („Lassabban, lassabban, mert mindjárt ide állítom a hajdut“) s az öreg Noszlopy István, a legtekintélyesebb ülnök, kinek olyan döntő itt a véleménye, mint a Deáké a diétán. A többi ülnökök szórakozottan könyökölnek a hosszú zöld asztalon.

A nagy fali óra átellenben a deket mutogatja már.

— No elég volt, elég — szakítá meg a tárgyalást a szelid ragyásképü elnök, — tudjuk már az egészet. Húzódjának hátra.

A felek a terem tulsó szögletébe vonultak s az elnök rendes szokása szerint az ülnökökhöz fordult az ítélet iránt s legfőkép a hangadó Noszlopyhoz:

— Mit gondol urambátyám — kérdezi halkán — mennyi büntetést szabjunk rá?

— Azt gondolom --- felelte az öreg, az ő böles nyugalmaival — egy fél esztendő épen elég lesz.

— Egy fél esztendő? Nem bánom ugyan, de nekem egy kicsit soknak látszik egy malac miatt.

— Ejh, — veté oda Noszlopy hanyagul — könnyen állja az ki, szívós a zsidó.

Az ülnökök helyeslőleg bólingáltak a fejeikkel, csak az elnök vetett csodálkozó szemeket Noszlopyra:

— A zsidó? — kérdé habozva, hogy a füleinek higgyen-e inkább vagy az eszének. Hiszen nem a zsidó a vádlott urambátyám!

— Canis mater — fortyant fel az öreg elpirulva és a dolmányát hirtelen helyre rángatva, — ha te jobban tudod, hát akkor minek kérdezed én tőlem?

Még neki állt feljebb, a miért a zsidó elhibázta azzal, hogy nem ő lopott, hanem a paraszt ember lopta meg őt.

III. Szeszélyes leány.

Ugy rémlik nekem, gyermekkoromban hallottam beszélni, hogy egy városban nagy záporosó után pocsolya támadt az utcán.

A föld csakhamar megszikkadt, de a hosszan elnyuló keskeny posvány ott éktelenkedett az ut közepén zöldből barnába átesapó undok vizével.

Egy sugár természetű fiatal leány át akart menni a tulsó oldalra. Megállt a posványnál s aggódva méregette, át lehetne-e ugrani?

Főlemelte kissé szoknyáit, mintha neki készülné iramodni, zavart tekintete, piciny lába, formás bokái lebilincseltek az odatévedt férfi pillantásokat.

Hanem csakhamar lankadtan leereszti ruháit. Átugrani széles egy kicsit, az átgázolásra pedig az evelasztin cipőcskék alkalmatlanok.

Szerencsére épen akkor ért a pocsolyához két férfi. Az egyik legott észrevette a leány zavarát, pillanat műve volt ..

átnyalábolta szép derekát — s hopp itt vagyunk! — letette a tulsó paitra.

— Ez szemtelenség! — Kiáltá a leány és sötét szemében villámok cikáztak... Hogyan merészkedett ön?

Látva a leány bosszankodását a másik férfi, ép oly villámgyorsan ő is átnyalábolta édes derekát s visszahe-lyezte ahol előbb állt.

A kis szeszélyes arca lángba borult.

— Ez már sok — sziszegte ziháló orrlyukakkal. — Hogyan mert ön uram?

— Engedje meg kisasszony — felelte az nyugodtan — de nem akartam eltűrni, hogy önnel igazságtalanság történjék!

. . . Ez a kis utcai jelenet eszembe jut, valahányszor a közvélemény felförmed az ellen is, aki előre vinné, az ellen is, aki hátravinné.

Legokosabb hozzá nem nyulni.

A legények gazdája.

— Elbeszélés a székely népeletről. —

Irta: **Benedek Elek.**

Már mifelénk, abban a görbe Székelyországban a legény csak addig megy «éfi legény» számba, míg a sorozást végig nem járta. Azontul már minden jó embere azal köszönti: Hát hé, mikor táncolunk a lakadalmadon?

Nem is gazdaember fiának való az a hosszas legény élet. Az isten is úgy rendelte azt, hogy a gazdalegény csak keljen szárnyára, mihelyest teheti s dolgozzék a maga kezére. Még a keze is jobban a dologra áll, ha tudja, hogy ez az enyém s nem a másé.

Nem is tudá azt elgondolni senki-lélek Baczonban, hogy ez a Mózes Antal mért nem akar páros életre jutni. Ott vénül az apja házánál, egész életére «legények gazdája» marad, pedig a tulajdon édes anyja sem mondhatja, hogy nagyon beillenék a legény-seregbe. Van bizony azok közt olyan fiatal is, hogy Mózes Antalnak bátran a fia lehetne. Már azok a fickó-legények is ingerkednek vele,

megfelekednek a köteles tiszteletről, melylyel a «becsületes legénysereg» minden tagja tartozik ő neki, a ki már kerek tiz esztendő óta viseli a legények gazdájának fontos és nem csekély nehézségekkel járó tisztjét minden tánc alkalmával.

Mert bizony nem könnyü feladat a legények gazdájának lenni. Van legalább is olyan súlyos, mint a pesti jogászbál elnökének a feladata. A sok közül csak néhányat sorolok fel s meg vagyok győződve, hogy olvasóim tisztelettel emelnek kalapot Mózes Antal személye előtt. Hiszen könnyü volna az a tánc, csak jó kedv kell oda, meg muzsika s ha az nincs, fütty szóra is a ki legény a talpán, de addig még sok mindenben el kell járni. Először is instanciát kell iratni a tekintetes szolgabíró urhoz, még pedig stemplis instanciát, arra aztán várni kell, míg megjő az «írás», hogy: szabad, de verekedés, valami nagy éjjeli csendzavarás ne történjék, ellen esetben stb. stb. Ezt az írást a főbíró ur felolvassa a legények gazdája előtt s még külön is a lelkére köti a falu békességét, ellen esetben stb. stb.

Mózes Antalnak nem kell tovább mondani, tudja ő mi van abban a sok «stb.»-ben, elég ideje volt tiz esztendő alatt megtanulni.

Már most tessék cigányt fogadni! Domokos Jancsi a legjobb egész Erdővidéken, de ez drága a becsületes legényseregnek. Pili nem volna olyan drága, de ez meg olyan öreg, hogy minden táncfordulóra bekoppan a szemé s kiesik kezéből a hegedü. Sem ezt, sem azt, megfogadja Dicsit. Ez nem is olyan méregdrága, aztán eleget kihuzza a nótát. Arra bizony akárki fia táncolhat. Hány legény is állott be a táncoló seregbe? Tiz. Minden legény fizet egy-egy pengő forintot s egy — szekér fát. Ezért huzhatja ünnep első napjától ünnep utolsó, vagyis harmadnapjának reggeléig.

Hát a cigány megvolna, de itt nem ér ám véget a legények gazdájának tisztje. Még csak most kezdődik a nehezebb fele. Rendben tartani azokat a szilaj vérü legényeket, ugy a mint a becsület régulája diktálja.

Ennek a módját csak Mózes Antal tudja igazában.

Glédába állítja a legényeket, ő az élükre áll, a cigányok hátul s ugy vonulnak egyik leányos háztól a má-

sikig. Az udvaron megállítja legényeit, ő bemegy a házba, felköszönti az ünnepet cifra szép szavakban, hogy még a tiszteletes ur is elbujhatnék mellette s aztán megkéri a ház gazdáját és gazdasszonyát illendőképpen, ha beeresztenék a künn várakozó becsületes legénysereget egy-két táncnak az eljárására. A ház gazdája természetesen azt feleli, hogy még több táncot is elbir az ő háza földje, mire Antal kikiált az ajtón: kerüljetek bé legények!

És a legények békerülnek, megkezdődik a táncz, de nem úgy a hogy ők akarják, hanem ahogy a gazda komandérozza. Egyszerre csak négy vagy hat párnak szabad felállani, már a szerint a milyen tágas a tánchelyiség. S a mit egyszer Mózes Antal kimond, az ellen nincs apelláta.

Ugy uralkodik rajtuk, mint egy kis király. A ficzkó-legények már többször össze is esküdtek ellene, le akarták taszítani trónusából. De Antal mindig idejekorán észrevette a pokoli terveket, melyek hatalma ellen szövődnek s még csirájukban sikerült elfojtania. Külön-külön fogta a legényeket s úgy ijjesztett rájuk.

— Nem tudtok ti ahhoz ecsém, — mondogatá fitymálólág. Meg ne próbáljátok, hogy nálam nélkül kezdjetek valamit. Azt hiszitek, hogy a szolgabíró ur még meg is nézi a ti instanciátokat? Azt nézi elsőbben is, hogy ki nek a neve van oda írva. A multkor is csak oda tekint s egyszeribe hajtogatni kezdte a fejét. Áhá, maga az Mózes Antal, emlékszem, — mondá ökeme. Maga az a Mózes Antal, ki a falunak erdőpásztora is.

— Igen is — felelém.

Hiszen ti azt nem is tudjátok, mikor engem a szolgabíró ur felesketett erdőpásztornak! Hárman voltunk ott erdőpásztorokul. Kérdi az egyik társamtól: Van-e magának birtoka? Felelt ez: nincs instálom. Kérdi a másiktól: hát magának? Feleli ez: nekem sincs instálom. — No Mózes Antal, hát magának sincs? — De van bizony nekem, instálom alásan a tekintetes szolgabíró urat — feleltem én, minden határban négy véka-féereje földem, de még bennvalóm is!

Hej! de csak láttátok volna, mit csinált a szolgabíró ur. A másik kettőt csak úgy nagy hirtelenében felesketette, mintha nem is lettek volna, engem pedig külön vett, de

ugy felesketett, de ugy, hogy sirt belé a helység! Van is azóta becsületem a szolgabíró urnál! Aztán tudjátok meg, hogy a katonaságnál is ugy voltam. Ott is nagy volt a becsületem. Mikor kimentünk egzerczirozni, csak azt mondotta hadnagy ur: Anton Mózes, maga áll a bal szárnyára, én meg a jobb szárnyára, aztán . . . Legyintett egyet a karjával, ez pedig azt jelentette, hogy aztán nem fél semmitől, minden a regula szerint fog menni. Ment is az, mint a karikacsapás.

De bezzeg hallgatták Mózes Antal meséit a fickólegények, nagy áhitattal. Tudták ugyan, hogy mindössze hat hétig ette a császár kenyerét s akkor örökös urlábot adtak neki, sőt gonosz nyelvek azt is suttogták, hogy elcsapták a katonaságból, mert az egyik lábába szénát kellett kötni, a másikba meg szalmát s «széna, szalma, széna, szalma» komandó-szóra sem tudta megkülönböztetni a jobb lábát a baltól, de még idáig senki fia sem merészelte szemébe mondani ezt a rut hazugságot, különösen mióta a gyanusítgatások egyszer s mindenkorra való megszüntetése végett az egész becsületes legénysereg színe előtt ledobta csizmáját s megmutatta, hogy ő — medvetalpu s azért bocsátották el. Hej! csak hogy nem sirt a hadnagy ur — mondá Mózes Antal, — mikor rátekintett az ő talpára! Azt mondta: Csak ne lett volna medvetalpu, Anton Mózes, soha mig ez a világ meg nem látta volna szülötte földjét!

Kerek tiz esztendeje, hogy életének e lélekemelő mozzanatait mesélgeti Mózes Antal. A legények már könny nélkül tudják, de azért soha sem fogynak ki a bámulattól. Csak egy dolog nem fér meg a fejükben, hogy egy ilyen ember, a kinek akkora nagy becsülete van mindenfelé, mért nem szánja rá magát a páros életre. Egyszer akadt is egy szabadabb száju fickó legény, ki azt a vakmerő állítást merte kockáztatni, hogy: nincs kurázsija.

No hiszen Mózes Antalnak se kellett több: Neki nincs kurázsija!

Ezeket a vakmerő szavakat ugy «szünóra» közben találta kibökkenteni az a szabadszáju legény, mikor tánc után a legénysereg asztal köré gyülekezett s mézes pálinka mellett hallgatta Mózes Antal «régii dicsőségét».

— Én nekem nincs kurázsím!?! — fortyant fel Antal. — Még te mered azt nekem mondani, te hült száju? Harmincöt esztendő vagyok, (csakugyan annyi volt, sem több, sem kevesebb) de még ma is csak egyet kacsint-sak, tiz leány is szalad utánam! Hej, hiszen csak az anyám ne adta volna interesre az ökröm árát...

S e szavaknál egyszerre elkomorodott Mózes Antal arca. Akkorát sóhajtott mint egy három emeletes ház, fejét két széles tenyere közé temette, aztán ismét hirtelen felállott ökleit fenyegetőleg rázta meg s csak ennyit mondott:

— Hiszen ne kerülfön meg az a pénz tavaszra, egész világ csudájára jár, olyant cselekszem!

* * *

Mikor Mózes Antal bizonyos ökröm árát emlegetett a legényesereg előtt, azt hitte mindenki, hogy ez is csak olyan nagyzás tőle, éppen mint a többi dolga. Már pedig akár igaz, akár nem, a miket a szolgabíró meg a hadnagy ur róla táplált nagy véleményéről mesélt, de arra mi is akár megesküszünk, hogy Mózes Antalnak csakugyan volt ezelőtt négy-öt esztendővel két szép jármás ökre, melyért két álló esztendeig vágta az ölfát Oláhor-szágba; egyszer kétszer végig is ment velük a falun, nagyokat rittyegtetve szijjostorával, de aztán a szomszéd gazda addig beszélt a fülébe, hogy adja el, minek öli beléjük a sok drága takarmányt, jobb ha pénzzé teszi s azt a pénzt kiadja interesbe, hogy ő bizony lehajtotta ökreit a baróti szent-mártonnapi vásárra s el is adta egy tulsó viz melletti embernek 200 pengő forintért.

Hej! sok pénz kétszáz pengő forint egy gazdalegény zsebében, különösen, ha az a pénz az ökrének az ára. Nem is volt Mózes Antalnak nyugodalma, mig az a rengeteg nagy summa a ládájában hevert. Megnézte azt ő minden áldott nap legalább hatszor, újra meg újra szám-lalta, a ropogós tizeseket meg-megforgatta s aztán hébe-korba meg ugy eltünődött, hogy: mit is csináljon ő ezzel a pénzzel. Interesre kéne adni, de kinek? Ha kiadná, teszem fel jövő Szent-Márton napig, addig bizony egy pár tizest még fiadzanának ezek. Vehetne ismét két ökröt,

olyan neki való bika szarvu csiki ökröt 150 frttal s még pénze is maradna vagy hetven pengő. Ezzel éppen vehetne egy jó fejős tehenet. Isten Krisztus ugy segé'n, ez nem volna bolondság. A jövő farsangon meg is házasodhatnék!

Mert bizony már ideje volna. A harmincz esztendő elrugta, a faluban is kezd rossz hire kelni. Négy testvére már megházasodott, s azok közt csak egy idősebb ő nálánál. Most az ötödik testvére következik, még az is megtalálja szégyeníteni. De már azt nem engedi.

Hiszen csak találna egy magához illő leányt. De a mióta Máté Julis csuffá tette, a kedve elment a páros élettől. No már az csakugyan csunya eset volt. Szentül megfogadta volt Máté Julis, mikor őt katonának vitték, hogy rá se néz senki fiára, ha mig e világ s még két nap pártában marad is, mig ő haza nem kerül a katonaságból. S hát, szerelmes Jézusom! — meddig tartott a fogadása! Négy hétre ahhoz, hogy őt katonának vitték, férjhez ment Lakatos Istvánhoz! Talán bizony azért, mert Lakatos Istvánnak már akkor volt két jármás ökre s azt gondolta, hogy neki soha sem lesz. Jól van, isten neki s fakeszrt, gombház, ha leszakad lesz más! Most már neki is van ökre, akarja mondani: két ökör ára. Jövő esztendőre még tehene is lesz. Megmutatja Máté Julisnak, hogy ő nem egyedül van a világon. Meg ő!

Olyan virágos kedve kerekedett erre a gondolatra, hogy összeverte a bokáját s rágyujtott egy vig nótára. Észre sem vette, hogy az ajtó megnyilt, s azon belépett az anyja egy falubeli asszony társaságában. Az öreg Bolygó Jánosné volt ez az asszony. Arról volt híres, hogy mindig sir, a panasz soha ki nem fogy a szájából s egész élete abból állott, hogy megszimatolta, melyik háznál van kiadó pénz. Mert hát istenem, teremtőm, ő nem is tudja mi lesz velök. Az a részeges ura felvevé a banktól azt a rengeteg nagy summa pénzt, fizette is az interest, a summából is a mennyit kellett egy darabig, de aztán egyszer nem fordult a kerék, mert nem volt a mivel kenje s most már — jaj, jaj, jaj! mi lesz velünk! — jó az egzékució, ellicitálják azt a szép cserépfedeles házat, még a künnvalót is!

Mózes Antalnak, a mint belépni látta Bolygó Jánosnét, torkán akadt a nóta, ijedten gyürte össze a ropogós tizeseket, bedobta a ládába s rácsapta a födelét.

Csaphatta már, Bolygó Jánosné éles szemét nem kerülte ki az «összemarék» bángó s keserves, elszontyoldott arczczal szerencsés jó napot kívánva, elkezdé a létániát.

— Magához fordulék édes ecsém uram, az édes anyja mondá, hogy hát, a szent-mártonnapi vásáron lett volna s hálá legyen az egek urának, a vásárja is jól fordula... Hej, az én uram is lehajtott volna két borjacs-kát, de tudja-e ecsém uram, meg sem látják azokat a hitvány borjakat azoktól a szép nagy crimeres ökröktől, még csufolódnak a szegény emberekkel. Ó az az én uram nem is embere semminek ezen a világon! Kérdeztem tőle, hogy: hát mennyit ígérének a borjukért. Azt mondja: 49 forintot. De mintsem ötven alól odaadja, inkább licitálják el a házát! No! hallott-e már ilyen vankujságot, édes ecsém uram? Most egy krajcár nem sok, annyi sincs a házunknál, azt a szép házat ellicitálják, el a künnvalót, sem az nem lesz ahová meghuzódjunk, sem az, a hová kimenjünk dologra.

Mózes Antal nem tudta, hová meneküljön a szörnyű létánia elől, de meg tudta is, hogy ennek az lesz a vége: édes ecsém uram, adja kölcsön az ökör árát!

Nem ó! kérheti itéletnapig!

— Ó, ó, édes ecsém uram, ha jövő Szentmárton napig interesre adná nekünk az ökör árát, még az isten is megáldaná! Az édes anyja is...

Mózes Antal ráült a ládára, mintha félne, hogy kiszalad abból a pénze, s azt mondta:

— Hátha a csillagos egeket lehozná kend, odaadnám-e kenteknek az ökör árát? Pénz kéne? No bezzeg! Hogy azt is eligya a kend részeges ura, mint a mit a bankból felszedett! Bezzeg volt-e akkor jó élet! A szegény emberre rá sem néztek. Azt hitték, hogy az a pénz mindig tart s hogy azt soha sem kell visszafizetni.

— Antal fiam, Antal fiam, — szólt közbe az öreg Mózesné — ne légy olyan indulatos. Hiszen tudod, hogy akármit is beszéljenek, Bolygó János bátyád urad nem

olyan ágról szakadt ember. Ugyan mért ne adnád oda az ökröd árát, ha jó interest adnak rá.

— De még milyent! — vette fel a szót Bolygóné, vérszemet kapva. — Minden száz pengő után 10 pengő forintot s egy jó szekér mezei szénát.

— Hallod Antal fiam, 10 pengő forintot s egy jó szekér mezei szénát! Az éppen 20 pengő forint s két szekér széna kétszáz pengő után.

— De aztán milyen szénát, mind egy szálíg loki széna.

Mózes Antal füle csak úgy zsongott a két asszony beszédjétől. Husz forint s két szekér loki széna. Fele se tréfa. A széna is megér 20 forintot testvérek között is. Az éppen 40 pengő forint.

Ez a 40 pengő forint olyan csábitólag hangzott, hogy elvesztette a szép eszét s azt mondta: isten neki, menjünk hát a jegyző urhoz, irassuk meg a kontraktust.

A kontraktus megíródott, Antal leszámlálta a 200 pengő forintot Bolygó Jánosnének.

Azóta éppen kerek öt esztendő telt el s a 200 forint még maig sem került vissza Mózes Antal ládájába. Az interesttel már több 400 forintnál is. Mert Bolygó Jánosné a széna-interest is «elsirta» minden esztendőben. Egyszer a víz vitte el a loki szénát, másszor a szárazság ölte meg. Mit csináljanak? Csak nem hagyhatják, hogy szemük látára éhen veszsen az a hitvány ló, az a hitvány tehén s a többi apró csellengő jószág.

Mózes Antal pedig öt esztendő óta éppen öt leányt szalasztott el a miatt, hogy legalább két bikaszarvu csiki ökröt nem tudott elállítani. Minden háznál tisztességgel fogadták, a hol szerencsét próbált, adták is volna a lányt, de a szép szemeiért csak nem adhatják. Mit ér a háza, mit ér a földje, ha nincs a mivel megszántsa?

Mikor Mózes Antal a becsületes legénysereg előtt el találta magát szólani, éppen a hatodik leány után vetette volt az eszét. Már a terminust is kitüzte volt — magában — a jövő tavaszra. Akkorra adta Bolygóéknak is az utolsó terminust. Éppen Szent-György napjára. Azontul nincs több irgalom. Megmondta az anyjának is egyszer, hogy csufot cselekszik, ha akkor meg nem lesz a pénz.

Mert ő az oka, hogy ilyen vén legény lett belőle. Ő hozta a nyakára Bolygó Jánosnét, (hogy ne látta volna soha!) s ő nem bánja ha a föld feneke alól is, de neki vissza-kerítse a pénzét.

Haj, de felpattant as öreg Mózesné!

— Én kerítsem vissza a pénzedet!? Hiszen addig élj! Mire való az «írás»?!

— Megfüstölheti azt kend, anyó! Egyszer sem ujjítatók, mert mindig mindig eltartott szóval, sirással az a vén boszorkány. Így ecsém uram, ugy ecsém uram, most ez a bajunk, most az a bajunk, de jövőre minden jól lesz! Azt hiszi kend, anyó, hogy én egész életémre kendteknek akarok dolgozni? Már csak idejé, hogy a magam gazdája legyek!

— Oh te világ bolondja te, — pattogott Mózesné — talán bizony páros életet akarsz kezdeni. Neked való az aszszony! kell neked a pipa s a pálinka! Nekünk dolgozol? Mit dolgozol? Csak egy darab fát nem vetsz elébb, mert letörnék belé a derekad. De bezzeg tudsz a legényeknek muzsikást fogadni, rigmusolni, arra jó vagy. Aztán mit csinálsz egész áldott nap? Itthon hemmedezel, mint a török császár, vagy felveted a puskát a válladra s végig sétálsz a falun nagy kényesen.

— Hát a falu erdejét ki őrzi? — tört ki bösz haraggal Mózes Antal.

— Ki-e te!? Talán bizony te!? Őrzöd!? Kerülöd, hogy még a tájékára sem méssz. Ne félj, már mondotta is a főbíró ur, hogy többet nem adják a kezedre az erdőt. Pusztítják, lopják s te az egész esztendő alatt csak egy csóré cigány purdét tudtál elfogni. No azzal ugyan nagyra lehetsz!

Igy s még ennél «kedélyesebben» is foly napról napra anya és fia közt a társalgás. És ez mind a miatt az ökör ára miatt! . . .

Én bizony a magam részéről nem is csodálom, ha Mózes Antalt el-elhagyta az égi béketűrés, különösen mióta elszalasztván már öt leányt, egynehányszor megfordult Kajla Áron uram házánál s ott olyanformán beszéltek vele, hogy a jövő tavaszon meg is eshetnék az a lakadalom, csak az az ökör ára megkerüljön.

Kajla Trézsi nem tartozott a szebb, de még a fiatalabb lányok közé sem. Közelebb volt a harminchoz, mint a huszhoz, a mi tehát a kort illeti, éppen jól összehalált volna Mózes Antallal. A faluban csakhamar hire ment, hogy Mózes Antal házasodik s veszi feleségül Kajla Trézsit. Minden lélek azt mondta, hogy ezek bizony jól találhatnak egymáshoz, a legény elég vén legénynek, a leány is leánynak, nincs a mit egymás szemére vessenek. Az esküvő napját is kitűzték, piros pünkösdi napjára. Még korábban szerették volna, nem az erős nagy szerelemnek miatta, hanem mert már a kora tavaszi munkát együtt végezhetik vala.

De már mindegy. Ahogy van úgy van. Csak meglegyen az a pénz! Nem bánja már Mózes Antal, ha nem is kap olyan nagy summát, bárcsak felét az interesnek. Az lesz csak a két ökör, melyet ő fog venni. Nem marad az nézetlen, ha végig megy a falun. Tehenet nem is vesz, mert azt Trézsi kap parafernumba. Annak az árával szántót vesz vagy kaszálót. Csak jőne már az a Szent-György napja, csak jőne az a piros pünkösdi napja!

És teltek - multak a napok. — Közelgett Szent-György napja. Hej, de nem találta helyét Mózes Antal. Minden nap beszólt Bolygóékhoz: hát hogy vagyunk a pénzzel? Kerekedik már össze a summácska? Bolygóné pedig minden nap hűségesen felelte: — Hogyne kerekednék, édes ecsém uram, minden krajcárt összekuporitunk, ládába zárunk, csak ecsémuramnak kikeritsük a pénzét. Most is oda az uram Brassóba, sajtot s bárányt vitt, csak szerencsével járna, ó, ó, mert mi mindenben olyan szerencsétlenek vagyunk édes ecsém uram.

S itt természetesen, Bolygóné rágyújtott a sírásra. s olyan keservesen zokogott, hogy Mózes Antalnak megesett a szive rajta.

Hát bizony, hogy kerekítették Bolygóék a summácskát, hogy nem, elég az, hogy Szent-György napjára is felvirradának, de a kik nem fizettek Mózes Antalnak egy árva krajcárt sem, azok Bolygó Jánosék valának.

Mint egy felbőszített bika, úgy bömbölt, ordított, káromkodott Mózes Antal, mikor Szent-György nap reggel

újra csak sirással akarták fizetni. Az egész szomszédság összesereglett a rettentő lármára.

— Kihuzatlok a házatokból, csalók, tolvajok, ordított Mózes Antal. Aztán kiállott az udvarra s szólott a néphez: Hallja meg minden keresztényi lélek, hogy Bolygó Jánosnál nagyobb csaló nincs a föld kerekén! Kicsalták az ökröm árát, megfosztottak minden jó szerencsétől, verje meg őket a mindenható ur isten!

— Elég gyalázat! — zugott az összegyűlt nép.

— Ugy-e emberek, hogy gyalázat! De én nem hagyom a keservesen keresett pénzemet. Ha kell, megyek a királyig, mégsem hagyom. Megálljatok csak ti csaló tolvajok!

Iszonyu káromkodással, ökleivel a levegőbe hadonázva távozott Mózes Antal. A csunya eset híre egy szempillantásra befutotta a falut s természetesen, hogy Kajla Mártonékat sem kerülte ki.

Kajla Mártonnak ijedtében kiesett a pipa a szájából, Trézsi pedig keserves sirásra fakadt, hogy zengett belé az utca. Hát már ő soha míg e világ van, nem mehet férjhez. Pártában kell megöregednie! Most akadt vala egy szerencséje s az is csak azért, hogy még boldogtalanabbá legyen. Az isten istene ne legyen, ha ezt tuléli, nem ő, a kutba ugrik.

De még Mózes Antal se látta valami rózsás színben a világot. Dult-fult otthon, összeveszekedett rettentő mód az anyjával, aztán vállára vetette a puskáját s elment hazulról. Nem az erdőbe, hanem a városba, — prókátorhoz. Annak a kezébe adja az igazságát. Nem akar tovább világ bolondja lenni. Eleget volt. Kifereszti Bolygó Jánosékat mindenükből, de mégsem ereszti ki kezéből a hatodik szerencsét. Ha ezt is elszalasztotta, akkor az isten jót adott az ő házasságának.

Kajla Márton uram pedig akként gondolkozott, hogy bizony ő sem engedi csuffá tétetni becsületes házát. Csak akadna egy másik kérő, nyomban annak adná a leányát. Csak legyen annak valami «ptücski-hajcski», szó nélkül adja.

*

Csudadolgok mindig történtek, mióta a világ fennáll, s én nem is nevezem valami rettentő nagy csodának,

hogy éppen míg Mózes Antal az igazságát kereste, a szomszéd faluból egy özvegy ember, négy élő gyermek apja, rándult át Kajla Mártonékhoz — háztűz nézőbe. Jómódu ember volt, négy ökörrel járt ki a határba, de hát négy gyermeke volt! A kinek pedig négy gyermeke van, nem gondolhat sem fiatal, sem gazdag szerencsére. Ugy szokotálták neki derék jó nénémasszonyok Kajla Trézsi. Szegény a lelkem, de dolgos és becsületes. Nem is erős fiatal, éppen hozzá való.

Kajla Márton uram úgy megörült Bóka Ferencz látogatásának — így hívták az özvegy embert — akár csak egy csikós kancát ajándékoztak volna neki. Ismerte már a régibb időből Bókát s első kérésre oda igézte a Trézsi kezét.

Hát Trézsi? Ó bizony egy kicsit félrefordult, szepegett-szipogott, de végre is kezet adott. Mit várjon ő Mózes Antalra? Nem kapja meg az a pénzt ez árnyék világban. Ugy kell neki, ne halasztotta volna ilyen későre a fizetés idejét. Most már csak azért is férjhez megy ehhez az özvegy emberhez! Még az esküvő napját is piros pünkösdi napjára tüzték ki.

A világ fordult fel vele, -- azt hitte Mózes Antal, mikor a városból haza jövet azzal a hirrel lepték meg, hogy a mátkája egy özvegy embernek igézte a kezét.

Hát ezért indit ő pert, ezért tölti a prókátor zsebét, hogy így csuffá tegyék! Nem tudta, hogy kitátkozzon, a mátkáját-e, Bolygónét-e vagy tulajdon édes anyját. Hara-gudott az egész világra. Bánta is ő, megkapja-e a pénzt vagy sem. Lejárt már az ő fényes napja, kell is neki pénz! Nem is nézett többet sem prókátor, sem a törvényszéke felé. Megkerül az a pénz, s ha nem, egyszer olyan kedvében lehet, hogy kiperzseli a házukból Bolygóékat.

Szeretett volna messze, messze bujdosni falujából, hogy honn se legyen a csalfa Trézsi lakodalmán. Nem tudná elviselni, amint az ő házuk előtt elvágatna a lakodalmas nép pisztolydurrogással, vig muzsikaszóval.

De nem, azért sem megy el hazulról egy tapodtat sem. Sőt inkább kiáll a kapu elé s nagyot nevet a Kajla Trézsi szerencsésén. Hadd lássa az a leány, hogy ő bi-

zony még nem akasztotta fel magát s ezután se lesz eszében.

S mikor felviradt piros pünkösdi napja, Mózes Antal felvevé ünneplő kurta kacagányát, kalapjába tűzött egy akkora bokrétát, mint egy séprü s déltájban kiállott a kapu elé. Még pipára is gyújtott, úgy várta a lakodalmi menetet.

Jött is az nemsokára. Már messziről hallatszott az iju-ju! a pisztolydurrogás, cincogtak a cigányok s a lakadalmas nép kurjongatásától zengett a helység. Mint a sebes szélvész vágattak el az Antalék kapuja előtt, ott is lőttek egyet, (talán az ő tiszteletére vagy boszujára?) még kiabáltak is hozzá valami vigasztalót. Antal pedig ott állott a kapu előtt, rendithetlen nyugalommal, egy gunyos «jó szerencsét» kívánt s aztán mint a ki dolgát jól végezte, be akart fordulni az udvarra.

De e pillanatban megrántja valaki hátulról. A falu táblása volt.

— Hé Antal, itt az irás!

— Miféle irás?

— Hát az az irás, melyiken a te igazságod áll. Megnyerted a peredet, a főbíró ur azt olvasta ki belőle, hogy nyolc nap múlva megkapod a pénzt, ha nem, dobra ütök a Bolygó János házáat.

— U—ugy? — kérde Antal. Ugyan ne mondja kend!

— hát mondja meg kend a főbíró urnak, tegye füstre azt az irást, ha egy órával elébb nem tudta küldeni. Én majd kibékülök Bolygóékkal licitáció nélkül is!

Élhetetlen. Nyomorult.

— Életkép. —

Irta: Réthi Lajos.

A kormányt rábirták, hogy állitson egy nagyszerű üvegyárat valahol a Kárpátok közt, mert hófehérségű tiszta kovakő oly nagy tömegekben jelentkezik ott, mint egy-egy

vár. Távolról az országutról úgy is látszik épen, mint valamely régi lovagvárnak az omladéka.

Fához és hamuzsirhoz is könnyűszerrel juthatni ott, csak nem ingyen. Igen jó üzlet lesz az üvegyár felállítása; szálljon ki egy szakértő bizottság a helyszínére!

A szakértő bizottságot Mesterfy ministeri tanácsos vezette; a helyszínén pedig Kabula községi jegyző fogadta ékes üdvözlettel.

Az üdvözet elhangzása után a ministeri tanácsos egyenesen hozzá lépett a levett kalappal álló jegyzőhöz; megfogta a két vállát s szemébe nézett; azután megölelte, megrázta a kezét s élénk örömmel kiáltott fel:

— De hát valóban te vagy az. Palkó? Igazán te vagy-e?

— En vagyok, méltóságos uram — válaszolt a jegyző, most már kevélykedve a küldöttségi tagok előtt, de azért folyvást alázatosan — én vagyok, méltóságod egykori szerény tanulótársa, Kabula Pál.

— Ne méltóságolj engem — viszonzá a tanácsos; — jól fog esni, ha Ferkónak szólitasz, mint ezelőtt 40—50 esztendővel a szürkevári tanodában. De jól is esik, újból látnom egyet az iskolai pajtások közül. Ma hozzád szállok és felujtjuk emlékeinket a gyer-mek és ifjúkor búbajos idejéből. Palkó, Palkó! De monddesak, hogyan maradhatál te ennyire alant? Hogy nem tudtad többre vinni! Falusi jegyző, itt az isten háta megett!

A tanácsosnak őszinte örömében eljárt a szája: a jegyző szívében pedig fulánk maradt és bosszuállás érzete ébredett.

Alkonyat felé levén az idő, a küldöttség tagjai szállásaikra oszoltak; a jegyzőhöz egyedül a ministeri tanácsos.

— A mig a vacsora elkészül, ha kegyes lennél megtekinteni csekély gazdaságom itthon levő részét! Ilyen helyt, az isten háta megett, csakis effélében találhatja örömét az ember. Ha tíz-husz esztendőben egyszer nagyvárosi ur téved erre felé, annak sem tudunk másféle mutatványnyal kedveskedni. A mi szobraink a boglyák és buzakeresztek, czirkuszunk a kosok és bikák túlközése, operánk a juhnyáj-bégetés.

— Menjünk Palkó, menjünk! A mezei gazdaságot én nagyon tudom élvezni. Magam is örömet vonulnék vissza öregségemben egy csinos kis birtokra, csak volna hová. Annak pedig őszintén örülök, ha te ebben a sorsban is élhető helyzetet tudtál magadnak teremteni.

És megjárták először a kertet, a mely több holdra terjedett s a legnemesebb gyümölcsfákkal volt beültetve.

— Ejh, Palkó, hisz ez szép és nemes szenvedély!

— Egy kis haszon is van belőle — felelt gögös alázattal a jegyző; — jó esztendőben három-négy ezer forintot hoz be a termés Galicziából.

A miniszteri tanácsos kezdette belátni, hogy volt tanulóársának sorsa nem is olyan sajnálatraméltó.

— Ha nem unod, menjünk a szérius kert felé!

Ott egymást érték a szénakazalok. Négy béres szekér volt elfoglalva takarmány és trágyahordással. Tovább istállókban szép lovak, ólakban hizó sertések s egész sora a nagy tölgyü teheneknek.

— A juhnyáj kint van a mezőn — gögösködik tovább a jegyző — a pinczékbe pedig nem fárasztalak, mert van ugyan néhány száz akó borom is, de több a pálinka s annak kellemetlen szaga van. Szegény embernek, tudod, nem lehet finnyáskodni. Én tartom az italmérési jogot vagy tiz faluban s ha nem akarom, hogy veszítsék rajta, magamnak kell kezelnem az italt.

— Palkó pajtás — mondá a miniszteri tanácsos, midőn bevégezve a szemlét, leültek ketten egy költséges vasorához, — hiszen te dús gazdag ember vagy!

— Annak épen nem mondhatom magamat, csupán hogy istennek hála, van mit apritanom a tejbe. Nem is tudnám, mit tegyek, ha ifjabb koromban meg nem fogtam volna az életet, mert a gyerekek nevelése rémitő sokba kerül. Egyik fiam Svájcban van mérnöki tudományokat tanulni; a másikat Bécsbe küldöttem, mert hiresebbnek tartják az ottani orvosi facultást a pestinél; a legnagyobbikat öt esztendeig tartottam jogon Pesten, roppant pénzembe került, még sem tett vizsgát. Kénytelen voltam egy kis gazdaságot rendezni be neki, s lakást építeni a szomszéd faluban. Leányom még mindig a nevelésben van, mert

az anyja meghalt s ezen a vidéken nem is találna magához illő társaságot.

— Barátom, hiszen te boldog ember vagy, hogy ily fényesen tudtál gondoskodni gyermekeidről — kiáltá a miniszteri tanácsos. — Az enyémeik bizony szegény sorsban élnek. Jó, hogy nevelést adhattam nekik. Most már küzdenek ők is, a miként én küzdöttem; éljenek meg saját emberségükből.

— Hogyan! Hát kitagadod őket vagyonodból? — kérdező tettetett bámulással a jegyző.

— Vagyonomból, pajtás? Nincs nekem vagyonom semmi. Jó, hogy háztartásom terhét megbirja a fizetés.

— Akkor hát fényes házat vittél; nagy urakat szoktál vendégelni. Bizony sok elmegy az affélére.

— Távolság legyen még a gondolatja is! Rég emelném már a koldúsbót, ha vendégeskedni szoktam volna. Államhivatalnok fizetéséből affélére nem telik. Jó, ha állásához mért illedelmes háztartást folytathat az ember.

— Hát hiszen nem is a fizetésről van szó; de annyi nagy befolyásu álláson keresztül, a melyeket te viseltél, csak félre tehet az ember néhány pesti palotát.

— Bizony nem tettem én félre egy kunyhót sem, s nem is tudom, hogy becsülettel mikép lehetne. De hiszen kétségtelen, hogy te sem ötszáz forintos fizetésedből gazdagodtál meg, hanem öröklés vagy házasság, vagy épen a lotteria...

A jegyzőnek gögös melle megfeszült. Elérkezett a visszatorlás percze.

— Ne vedd rossz néven, méltóságos barátom — felelé gúnyosan — ha kimondom, hogy élnetetlen voltál teljes életedben s az vagy ma is. A mi engem illet, bizony nem örököltem én; a feleségem is csak olyan koldus volt, mint magam; a lotterián sem nyertem soha; hanem hát észszel élük a világot s akármily helyzetbe jő az ember, fel kell használni annak előnyeit. Hejh, ha én lehettem volna miniszteri tanácsossá!

— Elösmerem — mondá a miniszteri tanácsos, — hogy rám vonatkozólag igazad van; de kíváncsivá teszesz azokra a módokra és eszközökre, a melyekkel helyzetemben ily vagyont lehetett szerezni.

A jegyzőt tovább hajtotta a gőg s megoldotta nyelvét a pompás somlyai bor is: magyarázni kezdett.

— Egy szóval fejteni meg titkát az ilyenek nem lehet — mondá — egy szóval csak annyit mondhatok, hogy fel kell használni minden alkalmat. Néhány példából jobban megérted.

— Bejön, például, az ostoba tót, vagy oláh; rimánkodik, hogy eszközöljem ki katonaköteles fiának a házasági engedélyt. Megirom a kérelmet két forintért is, de ha ő kétszázat akar adni, azt is elfogadom. Önkényt adja; mért ne fogadnám el?

— Egy kérelemért kétszáz forint! Honnan telik ilyen bőkezűség a nyomorú föld népétől?

— Hja, pajtás, maga hasznáért adja az, nem úri tempóból. Mert lásd, a két forintos kérelmezőnek kérését még mindig elutasították, a két százasért mindig teljesítették. Nagy különbség van kérés és kérés s azoknak felszerelése közt. Ti oda fent a miniszteriumnál aktákból dolgoztok; az aktákat pedig mi csináljuk itt az isten háta megett.

Hm! bámula a miniszteri tanácsos és nemes homloka redőkbe vonult. De a jegyző beléjött és mondta tovább.

— Azt nem is kell említenem — folytató — mikép szabadul meg sok szép legény a katonaságtól; az nagyon egyszeri dolog. Személyesen nem ismeri sem az alispán, sem a sorozó orvos, sem az ezredes. Én meg miért áruljam el, ha megérdemli a kiméletet, hogy nem személyesen állott elé, hanem egy nyavalyást, a kibe hálni jár a lélek, küldött be a maga neve alatt. Három esztendő alatt, a míg oda kellett volna lennie, többet kiszerezhet, mint az a pár ökör ára, a mibe neki az elnézés került.

— Ez nagyon érdekes — kiálta fel a miniszteri tanácsos — de hát ilyen mód több is van-e még?

— Minden lépten, nyomon, kedves barátom; csak észre kell venni és felhasználni. Például adót hajtok fel az erdőn lakó pásztoroktól. Nem tud fizetni s el kellene adatnom egyik tehenét. Menyre-földre kér, hogy tegyem ki helyette az 5 forintot. Kiteszem s nem is kívánok egyebet, csupán azt a borjut, a melyik még meg sem született. Ugy-e, hogy jót tettem vele? . . . Igen, de magammal is, mert a

borjut három vagy négy esztendő múlva viszem haza, a mikor 150 forintot ér.

— Hiszen ez csupa elmésség! — jegyezte meg a miniszteri tanácsos.

— Egyszerű dolgok biz ezek — folytató a jegyző. — Mi nagy tudomány kell hozzá, hogy a parasztnak 10 forintot adjon az ember kölcsön télen, mikor nagyon rá van szorulva. Azért ő szívesen teszen tavaszon, nyáron és őszön át heti két-két napszámot. Oszire borjuból vagy disznóból a 10 frt is kikerül. Aztán a sok árverezés! Igazán önként ajánlkezik minden. Nem vagyok én pap, nem is érek én rá, hogy a részegest vagy tunyát jobb utra térítsem. Ha dőbra ütök a házát és földjét, törvényesen veszem meg, nem lopom. Bolond volnék, ha többet adnék érte, mint a mennyin megvehetem. Szabadkézből megérne talán 5 – 600 forintot. Törvényesen megveszem tizenötért, huszért. Észre sem veszi az ember, mikor fel van szaporodva a vagyona. Mondják, hogy másfelé szokás az adót, rovatalokat kétszer-háromszor is felhajtani. A buta nép nem ért az ellenőrzéshez. Ilyenekre nem szorulok. Legfeljebb annyi ha esik, hogy a kirovánál nem sokat bibelődöm a tört számokkal, mért hát el is felejtettem, de nem is érne rá az ember. Elég nekem, a mit törvényesen és igazságosan szerezhettek. Ha tiz legényt vezetek be például a sorozásra s mindenik megfizeti 10 forintnyi költségeimet, hát evvel ők tartoznak, nekem pedig megmarad a magamé. Vagy, ha...

— Elég lesz már — mondá a miniszteri tanácsos; — Igazán tanulságos előadást tartottál. Hanem késő az idő; feküdjünk le. Be vallom magam is, a mit az elébb mondtál: hogy élhetetlen vagyok. Neked pedig azt mondanám, ha nem volnék vendéged s nem bizalmas őszinteséggel tártad volna fel előttem fogásaidat: no tudod, ha más emberről, nem az én régi tanulóársamról és előkelő megvendéglőmről volna szó, azt mondanám, hogy kiméletet nem érdemlő nyomorult, a ki ily módon szerzi vagyionát. Ha ifjabb és hatalmasabb volnék, fogadást tennék arra is, hogy kiirtok minden ilyest az országból, mert az ilyenek töltik el a nép lelkét véghetetlen gyűlölettel s hajtják egykor talán a forradalomba. Most azonban köszönöm szíves-

ségedet s arra kérlek, hogy kísértess vissza a koresmába. Mégis jobb lesz ott aludnom a bizottság többi tagjával!

— A nyomorult! — morgá fogai közt Mesterfy az utcán is, a mint egy lámpásos ember nyomain kerülgette a sárt a kocsmá felé.

Képzőművészetünk.

Irla: P. Szathmáry Károly.

Nemzeti előhaladásunk tényezői között egyetlen egy sincs, mely oly örvendetes és nagy reményekre jogosító lenne, mint azon valódi sikereken épült jelenség, mely képzőművészetünk rohamos előhaladását bizonyítja.

A velünk, magyarokkal nem rokonszenvező német tudományos világ még e század elején úgy beszélt rólunk, mint barbár népről, mely semmi teremtő műveletre nem képes; még most is vannak öpfos tudósok, kik az összes ural-altáji fajoktól még a költői és zeneképességet is el akarnák vitatni oly korban, midőn az ő költészetük magát a költőkirályok, a Göthe-Schiller-féle korszakban kimerítve, csak epigónokat növel, míg mi nekünk Vörösmartynk után Petőfink és Aranyunk, Jókaink születik, kiknek művei a félvilágot számunkra nyerik meg s mikor a magyar zene, cigányaink hurjain a félvilágot hódítva járja be.

Azonban míg nyelvünk és költészetünk haladása fölött rokonszenves szemlélőnek nem lehetett kétsége; annál kevesebb jele mutatkozott annak, hogy nemzetünk a képzőművészet terén productióképes legyen. Csaknem meseszerűnek tünt fel, midőn a múlt századból két jeles magyar festőről Mányokyról és Kucezkyról hallottunk, vagy olvastunk. (1666—1740.)

Végre a harmincas években feltűnt Markó Károly gyönyörű napsugaras tájképeivel, melyeknek idylli csoportjai és végtelen finomsággal kidolgozott növényzete fölött az olasz ég alj verőfénye lebegett. Örültünk neki, még inkább hírének és szaporodó műveinek, melyek kelendőségnek örvendettek; de nem mertük egészen magunkénak vallani — mint például Barabás Miklóst, ki az arcképfestés művészetét nagy tehetséggel és munkaerővel benn a hazában

üzte — mert Markó alig jött haza egyszer-egyszer látogatába; művei pedig nagyrészen külföldre jutottak, hol egyik másik műgyűjteményben ma is örömmel látja őket a magyar ember.

Még gyengébben állottunk a szobrászattal, mert Feren cz y, kihez a nemzet egyelőre fényes reményeket kötött, első műve az „eprész leány“ óta nem emelkedni, hanem hanyatlani látszott; úgy, hogy a Mátyás király szobrához készített darabok még ügyes kőfaragásnak sem igen járják meg. A mit Züllich és Engel első időkben produkáltak, szintén nem költöttek magas reményeket.

De az 1848—49-diki szabadságharc után, mintha a nemzeti génius a harcmezőről és zöld asztal mellől egyszerre az írók szerény dolgozó asztalához és festőink még szerényebb műterméibe menekült volna: az irodalom és művészet terén valódi csillagok kezdtek feltűnni. Feltűnt a magyar festészet éjszaki csillaga Zichy Mihály, ki mintha a világsi vereséget az oroszok otthonában más téren akarná megboszulni, az orosz cár udvaránál mindenkit levert mesteri compositióival: a Krisztussal, Lutherral, az inquisitió rémképeivel, XV. Lajos könnyelmű udvarának erős vonású ecsetelésével, az orosz cár vadászatainak mesteri képeivel és a festői humor netovábbját képező remek rajzaival, melyek művészi hírét egész Európában megállapították.

Zichy Mihálylyal csaknem egy időben vett ide benn a hazában nagyobb lendületet a tájfejtés is Keleti Gusztáv és Ligeti Antal által, kik részben ugyan Markó tanítványaiul tekinthetők, de annak idealismusát a valóhoz közelebb hozták és az első különösen a „számüzött parkjával“, melynek melancholiája a politikai hanyatlás e korszakában oly mélyen hatott; az utóbbi pedig különösen forró-övi és délszigeti tájképeivel, melyek verőfényét oly ritka bravourral festi, bódították meg nemesak a magyar közönséget, hanem az összes műértő világot, mely elismeréssel adózott nekik.

Történeti festészetünk jóval nehezebben tudta magát európai színvonalra felküzdeni. Székely Bertalan, Orlai, Madarász Viktor, Than Mór, Lotz és Wagner Sándor kisebb-nagyobb szerencsével küzdöttek ugyan, de részint a

történelmi tanulmányokban, részint a művészi kivitelre nézve sok kívánni valót hagytak fenn,

Elvégre itt is érvényesíteni kezdette magát a magyar genius és már Benczur Gyulánál komoly történelmi studiumot látott a nemzet ama ragyogó színezéssel, mely a legkitünőbb németalföldi és francia újabb művészekre emlékeztet, s mely első tekintetre a néző szívét, érzékeit a művész részére hódítja. Vele egy időben tünt föl Lützenmayer Sándor a Faust, Glocke stb. kitünő illusztrátora, ki compositiói jelessége és rajza hibátlansága által külföldön is oly nagy elismerést nyert, hogy a németalföldi leghiresebb akadémiák egyikénél igazgató-tanárrá emeltetett.

Lassan de biztosan és folyton nemzeti alapon, ugyszólva a magyar népéletből emelkedett ki, mint a magyar festőművészet Petőfije, Munkácsy Mihály, ki művészi lángszellemét először asztalos műhelyben érvényesíté; majd arczképeket s a magyar népélet egyes alakjait festve, nemzeti genreképei által egyre magasabbra emelkedett a közvélemény rokonszenvében. Első műve a „Siralomház“, már közbámulat és elismerés tárgyává lett és ezután gyorsan kerültek ki ecsetje alól a magyar népélet bámulatos megfigyeléssel ellesett alakjai és csoportjai a „tépés készítők“, „az éjjeli csavargók“, az „ujoncok“, és számtalan mester-műben, melyek egyaránt hatottak a magyar közönség szívére és műérzékére. Most a művész egyszerre eltűnt keletről, hogy mint esthajnal csillag, nyugaton ragyogó fényben emelkedjék fel. „Miltonával“ már az egész világ festészet matadoraival versenyre szállt; s ő, kit barátai attól féltettek és ellenfelei arról vádoltak, hogy művészete a szintelenség ködhomályába fog elenyészni: egyszerre megjelent mint a kor leghatalmasabb drámai compositora, legerősebb színezője és láttani kidomborítója; mint hatalmas lángész, mely a conventionális korlátokat áttöri s a keresztény hagyományok legnagyobb momentumát a tragoedia erejével és hatásával állítja oda vászonra. „Krisztus Pilátus előtt“ Európa legelső világvárosában mindent elhomályosít maga körül: műve hódításra indul egész Európában föl Pétervárig és mindenütt elmondhatja Caesarral: jöttem, láttam, győztem. Munkácsy erejét e nagyszerű mű sem meríti

tette ki és épen most van európai köruton az előbbinek méltó párja: „Krisztus a keresztfán.“

A nagy művészek szárnyai alatt és hatásuk nyomán egész ifju had kel, melynek működése biztos reményt nyújt arra, hogy kivált mintán a nemzet áldozatkészsége nemcsak műcsarnokot és festészeti iskolát, hanem immár Benczur vezetése alatt egy festészeti akademiát is megteremt s a felépült kir. operaházban, az építendő országház és királyi palotában nagy léptekkel emelkedő festészetünknek méltó pályatereket nyitott és nyit; nemcsak hanyatlás nem fog bekövetkezni, hanem egy határozott irányu nemzeti iskola alapjai lesznek lerakva, mely méltó lesz első művészeink lángszelleméhez és a nemzet geniusához.

Egy időben festészetünk haladásával szobrászatunk is előre tör és a népies genrenak hatalmas képviselője akad Izsó Miklósban, ki „Busuló juhászával“, „Csokonai Vitéz Mihályával“ és számtalan más népies alakjával, csoportjaival a magyar genreszobrászatnak veté meg alapját. A korán elhunyt jeles nyomaiba lépnek Huszár és Kiss György, kik a magyar szobrászatnak monumentális jelentőségre emelésével küzdenek elég megfelelő sikerrel.

E rövid és töredékes rajz is meggyőzhet mindenkit arról, hogy a magyar geniusz minden pályán képes teremteni és nemzetünket Európa legműveltebb népeivel egy szivonalra emelni, ha van hozzá tér, idő és alkalom.

A színészet Magyarországon.

Irta: Adorján Sándor.

A magyar szinpad fejlődését nálunk még ma is a hazafiság szempontjából tekintik: működésüket mindig hajlandóbbak a nemzetnek tett szolgálataik fejében akár tul is böcsülni; s a hol támogatásukról van szó, ott maga a színész is első sorban fog hazafiságra apellálni, s a kulturális tényezőt, mely a szinpadnak ugyszólván lelkét képezi, rendesen nem is emlegetik. S ez, bármennyire ellenkezzék is a szinművészet valódi lényegével, természetes nálunk, ahol sok ideig a szinház volt az összetartó kapocs a hazafiak között, kiknek a folytonosan hangoztatott hazaszeretetre igen

nagy szükségük volt; a színház az egyedüli hely, hol magyarul szólhattunk, s hol elmondhattunk sok olyant és lelkesedhattünk olyan eszméken, amelyek a valódi életből az ideig el voltak tiltva. Sőt a színház volt az egyedüli fegyver is, melylyel nemzetiségünk folytonosan ostromolt magyarságát védelmeztük, s ehhez természetesen, az egész lakosságnak a legnagyobb szívóssággal, a legnagyobb szeretettel kelle ragaszkodnia.

Ma már, e tekintetből, a magyar színészetnek más irányban van föladata: megerősíteni a magyarságot ott, ahol a nemzetiségi áramlatok miatt még nem elég szilárd, s megeremteni, terjeszteni a magyarságot mindenütt, ahol az még egyáltalán, vagy fogyatékosan van meg. Ez is hazafiui szolgálat kétségkivül, s minden olyan ponton, ahol erre szükség van, a magyarság részéről a színészet mindenütt a legmelegebb támogatásban részesül.

Csakhogy e pontok száma ma már olyan kevésre apadt, amióta alkotmányunkat ismét kivívtuk, s nem csak az állam nyelve a magyar, de az ország minden polgára a saját érdekében igyekszik és köteles már az iskolában megmagyarosodni, hogy a színészet mindinkább elveszíté hazafias működésének jellegét, hogy úgy mondjuk azt a ránk kényszerített szükségérzetet, mely támogatásukat kötelességgé tette az önfentartás elvénél fogva; hogy ma már a színművészet mondhatni kizárólag kulturális tényezőül tekintetik, olyanul, mely hivatva van a nemesebb, szebb gyönyörökben részesíteni élvezőit, fejleszteni az általános műveltséget, oktatni élvezet útján az erkölcs törvényeire, élvezetet nyújtani a költészet és a művészet produktumaival, — szóval egész létezése, átalakulta mindennapi kenyérhez hasonló szükségességéből a magasabb értelemben vehető luxussá, melyet azonban csak a javult anyagi helyzetü, és fejlettebb műveltségi fokon álló népek engedhetnek meg maguknak, s tudnak elegendőképen megbecsülni.

S épen ez az, amit konstatálni fölöttébb érdekesnek tartunk: hogy amíg a színészet föntartását parancsolta saját létföltételünk, az oly alanti fokon állott, s nagyon kevésbé volt elterjedve. Ez, összehasonlítva a mai állapotokkal, amidőn tisztán élvezeti cikknek tekintetik, a különbség óriásinak mondható. Minő haladás a nemzet életében, s fejlődésében! Csak ha három mozzanatát szem előtt tartjuk a szí-

nészet fejlődésének: azt, amikor e század elején megnyílt az első állandó színház Magyarországon, a kis Oravicza parányi színháza, amely most olybá tünt föl, mint egy gyerek színház, egész a nemzeti színház megnyitáig Budapesten, s innen a dalmüszínház fölavatásáig, amikor a fővárosban már négy állandó színház áll fönn, virul, s fejlődése biztosítva van!

Amióta Magyarországnak alkotmánya van, s szabaddá lett a szó, a gondolat, mindenki akadálytalanul tehet hazafias kötelességeit, s nem volt többé nyüge függetlenségének, -- s nem volt szüksége többé a színészetre mint a hazafiság oltárainak egyedüli szitóira, azóta nem hogy csökkent volna a színészet virágzása, amint az félt volt, de sőt olyan lendületet vön, mint az alig volt elvárható. A szabadság Magyarországra egyuttal a viszonyok rendezését, anyagi állapotainak javulását, fejlődését, kereskedelmének és iparának felvirágzását jelenté. S amit előbb csak szükösen tehetünk meg vala kötelességérzetből, megteszszük most kulturális törekvésből, sőt megteszszük fényüzésből is, mert a lakosság nagy tömegének van hozzá módja. Az ötvenes években még az egyetlen nemzeti színházat is be akarták csukni, mert nem volt elég látogatója, s azóta két új, nagyszerű palotája emelkedett a színművészetnek, s négy helyen áll Thalia oltára ragyogó csarnokokban.

Maguk a színészek is érezték, hogy a nemzet haladásával lépést kell tartaniok nekik is. S az ő törekvéseik folytán nem csak a színpad művészete vergődött európai színvonalra, de meglepő lendületet vön a színműirodalom is. Ok komolyan fogtak hozzá föladatukhoz, s gondoskodtak jó iskola utján arról, hogy a színészet művészi pálya legyen, tanult művészeké és művésznőké, akik nem szorulnak kegyadományra a hazafiság nevében, de megadóztatják a közönséget érdemökhöz képest, mert meg is tudják azt szolgálni.

A színészeti iskola vívmányai e téren tagadhatlanul nagybecsűek. Mert igaz ugyan, hogy a naturalisták között ép ugy akadhat genic, mint a hogy kifejlődhetik ebben az iskolában, de amig annak a genialitásnak nagymértékben lehet megrontója a tanulatlanság, kifejlődését, megizmosodását untalan hosszúra nyújtja a mindenféle kapkodás rendszertelensége, addig itt a tehetség taposott ösvényeken gyors-

san haladhat előre, pallérozottságot nyer a tehetség, s önbizalmat, öntudatot visz magával ki az életbe; másrészt pedig jelentékenyen megakadályozza a művelet'eneknek és tudatlanoknak e pályára özönlését.

Rövid főnállása óta is igen nagy szolgálatokat tőn a színészeti iskola a szinpadnak, aminek fejtegetésébe csak azért fölösleges bocsátkoznunk, mert hiszem bizonyíthatunk is, egyszerűen fölsorolván néhányakat azok közül, akik ez iskolában nyerték kiképzésüket. S e rövid névsorban számosakat talál az olvasó azok közül, akiknek alkotásait az egész nemzet tapsaival kíséri. Ilyenek: Csillag Teréz, Helvey Laura, Nagy Imre, Rákosi Szidónia, Márkus Emilia, Lánczy Ilka, Fái Szeréna, Gyenes László, Alszeghy Irma, Benedek Lajos, Dömjén Rózsa, Eibenschütz Mari, Egressi Ákos, Gabányi Árpád, Kéler Ilona, Nagy Ibolyka, Ramazetter Jolán, Somló Sándor, Szigeti Jolán. Szacsvay Imre, Tóth Imre, Dévai Janka, Margó Célia, Heim Róza, Humann Alexa és Olga, Kordin Mari, Örley Flóra, Rotter Gizela, Sziklay Emilia, Vidmár Katalin és Erzsi, stb. stb. Ez a névsor legjobban bizonyítja, hogy színészeti iskolánk, melynek élén olyan férfiak állanak, mint Paulay Ede, Szigeti József, Ujházi Ede, stbiek, kitünő szolgálatokat tett eddigelé s fog tenni ezután is.

Szellemi fejlődése a színészetnek ezzel az iskolával, — melyet különben a néhány év óta támadt zeneakademia, mint az operai növendékek felső iskolája egészít ki, — biztosítva van. Anyagilag a színészek szintén azóta gondoskodtak magukról, mióta az ország másféle igényeket táplál velük szemben, mint annak előtte, s másféle áldozatokat is hoz fentartásukra. Megtisztítani a színészetet mindazon gyomtól, mely a hazafiság ruganyos ürügye alatt a szinpad körül fölbujánzott: volt az első, nagy, s fölötte nehéz föladat. Ennek tőn eleget a „színész-egyesület“, amelynek tagjává köteles lenni mindenki, aki csak a szinpadon működni óhajt. A színész egyesület erős kézzel kormányozza az egész, rendetlenkedni olyan nagyon szerető művészhadat. Engedélye nélkül egy városban sem játszhatnak, s tilalmának maga a belügyministerium szerez tekintélyt.

Lehetlenné teszi az ügyek ezen rendezettsége a visz-

szaeléseket, a versengés idétlen kinövéseit, azt a sok csuf-ságot, amivel a színészetet kényeztetése idején annyian compromittálhatták minden utókövetkezmények nélkül. Ennek az egyesületnek jelenleg van 1400 tagja, s hogy összesen csak száz színésszel van több az országban, 1500, legjobban bizonyítja, hogy minden színész siet az egyesület hatalmas pártfogása alá helyezkedni, s viszont minden színész és igazgató köteles magát az egyesület ellenőrző hatalmának és felügyeletének alávetni.

Az egyesület létesítése már maga is olyan vivmány, mely a mint mutatja nálunk a színészet haladását, egyuttal bizonyítja azt is, hogy a színészet már fen tudja magát tartani a saját erejéből is, s az ország bőven költ arra, hogy színészete minél magasabb fokon virulhasson. A színészegyesülettel kapcsolatosan működik a színészek nyugdíjintézete, mely lehetővé teszi annak a siralmas állapotnak a megszüntetését, hogy egész életükön át önzetlenül működött művészek ugyszólván a sövény alatt haljanak meg, úgy hogy kegyelemkenyéren legyenek kénytelenek tölteni életük utolsó éveit; másrészt pedig nem könnyelmű s önérzetes emberek is, hahogy tehetséggel vannak megáldva, az eddig rendes könnyelműség nélkül is egész bizodalommal léphetnek a szinpadra. Iskolájában megtanulhatják művészetét rendszeresen, egyesületében védve vannak a jogtalanság és a kapzsiság ellen, s nyugdíjintézetében bizva, elvégezhetik kötelességeiket, s éltük alkonyának napjaiért, vagy hátramaradható családjuk megélhetéseért aggódniok nem kell. A nyugdíjintézetnek minden színész köteles tagjává lenni s bár fizetésének kiki csak egy csekély száztólíjával járul is hozzá, már ma is több mint 80,000 forintja van s egykét év mulva egész csendesen megkezdheti minden arra igényt tápláló tagjainak teljes nyugdíjazását. Minő haladás ez, az annyi áldozatot méghozni tudó nemzettől onnan, a mikor még a belépti díjat tojásban, tyukban fizették le s a nemzeti színházat úgy akarták pártolás hiány miatt föl-oszlatni, hogy egy főur ajánlkozott primadonnáit magához fogadni — szobalányokul!

Bizonyságául annak, hogy az utolsó két évtized óta mennyit haladhatott hazánkban a közművelődéssel együtt a vagyonosodás, érdekesnek tartjuk felsorolni az ez idő alatt

épült állandó színházakat: A debreceni színházat megnyitották 1864-ben, a székesfehérvárit 1874-ben, az aradit 1882-ben, mely ugyan csakhamar leégett, de helyében a város közönsége azonnal építtetett másik állandó színházat s azt 1885-re már megnyithatni remélik; a szombathelyit 1880-ban, a pápait 1881-ben, az eperjesit 1880-ban, a zomborit 1882-ben, a sátor-alja-ujhelyit 1882-ben, a szegedit 1883-ban, a nyitrait 1883-ban, a nagy-beckerekit 1884-ben, a temesvárit 1873-ban, mely 1880-ban leégett, de újra fölépült és megnyitott 1882-ben; ehez járul még a magyar királyi dalmüszínház Budapesten (három és fél millió költséggel a király magánpénztárából), és a budapesti várszínház, mely Feleki igazgatása alatt függetlenítettvén, külön állandó színháznak tekintendő. Tervben van állandó színház építése: Deésen, Marosvásárhelyen, Szatmárott, Veszprémben, Nagyváradon, Selmecen és Munkácson. Ezeken kívül rendes színházak vannak Kassán, Miskolcon, Lőcsén, Kolozsvárott, N.-Szebenben, Lugoson, Versecen, Oravicán, Ujvidéken, Szabadkán, Győrött, Sopronban, Besztercebányán, Kecskeméten és Csabán. Rendes szinkör van Nagyváradon, Kolozsvárott, Kézdi-Vásárhelyen, Gyula-Fehérvárott, B. Gyulán, Szentesen, Csongrádon, Makón, Szolnokon, Nagy-Abonyban, Nyiregyházán, Orosházán, Mármaros Szigeten, Ungvárott, Balaton-Füreden, Esztergomban, Komáromban, N.-Kikindán, Zombolyán, Nagy-Szalontán, Egerben, Balassa-Gyarmaton, Salgó-Tarjánban és Léván. Azon városok egész hosszú sorozatát sorolhatnók még föl, melyek fogadóik nagytermében saját színpadtal bírnak, a hol tehát minden évben van egy előadási cyklus és így a színészetnek jóltermő talaja. Mindezekhez hozzátéve azt, hogy 1884-ben Magyarországon 33 jól szervezett és minden megkövetelt kellékkal ellátott szintársulat működött s hogy az összes színészek száma 1500, remélhetőleg elég tiszta fogalmat nyújtottunk arról, hogy hazánkban, mint minden közművelődési ág, erőteljes lendületet vőn, a színészet is virágzik úgy, a mint az csak egy életerős, független, törekvő ifju nemzet kebelében fejlődhetik.

A vajdahunyadi vasmű

és azzal összeköttetésben álló első magyar sodronypálya.

Írta: **Téglás Gábor.**

Korunk óriás ipari haladásának leghatalmasabb emeltyüje a kőszén mellett bizonyára a vas, s a mely ország e két természeti kincsből bővebben részesült: az anyagi jólétre, sőt szellemi haladásra is több és gyorsabb kilátással bír. Azért nagyon üdvös dolgot mivel a kormány, midőn a felsőmagyarországi vasművek fejlesztése mellett gondjai közé sorolja a déli Kárpátok egyik előnyuló ágában: a Ruska-Pojana hegységben Vajda-Hunyad közelében fekvő kiterjedt és évezredek óta aknázott vastelepeket, mint a melyek okszerű kihasználása egy mezőgazdaságilag nehezen boldoguló nagy vidék sok ezernyi lakosságának legtermészetesebb és legállandóbb jövedelemforrását vannak hivatva képezni.

Vajda-Hunyad közelében még a Hunyadiak megvetették a vasbányászat alapját (mert a rómaiak működését teljes visszahagyatlás követé) s nem csak a Csernába szakadó Runk patak mentén, de a mellékvölgyekben is felhangzott a bányász kalapácsának csattogása s a gyors hegyi patakok vize sűrű egymásutánban elhelyezkedett hámorok éltető elemét képezé. De a vasipar terén létrejött technikai haladás a nagyobb tőkére támaszkodó vállalatoknak kedvezvén, a csekély materialis és szellemi erővel dolgozott pörölyök és apró kohók egymásután voltak kénytelenek elnémulni, pusztuló épületeikkel lehargoló ellentétet szolgáltatva a vadregényes vidékhez. Csupán egy magántársulat (brassói kohó- és bányatársulat) kitartó fáradozásainak és áldozatkészségének sikerült az újabb kohászat és erőművi találmányok alkalmazása árán megállandosulni a kincstári terület keleti szárnyán Telek falunál, honnan költséges szállító-pálya juttatja a piski-petrozsényi vasut kaláni állomására a nyers vasat. Az innen nyugatra Gyulárnak, sőt azon túl a Ruszka-Pojana hegységbe terjedő gazdag vasércnek kihasználásával tulfelől a kincstár még mindig a régi primitív szállítási berendezés mellett bajoskodott, minek következtében nagyobb és jövedelmezőbb mivélés nem is jöhetett létre.

Alkotmányos ujjaébredésünk ideje óta több ízben foglalkoztak e természeti kincsek belterjesebb és okszerűbb értékesítésének módjaival s az 1873-ki krach által összedöntött tervezések romjain kül-

földi tőkepénzesek reményvárai kezdtek már felépülni; de mindannyiszor meghátráltatá a vállalkozókat a nyers érc és tüzelő anyagszállításának nehéz és csak nagy áldozatok árán megoldhatónak talált kérdése.

Nehezen járható szirtes vidék ölére rejté a természet a vastelepet, honnan 16 kilométer kanyargós ut vezet a tágasabb vidéken fekvő Vajda-Hunyadig is. A nagyobb szállításhoz egyedül alkalmazható ipari vasut völgymentén és légvonalban a hegységen át egyaránt oly tetemes költséget igényelt, melylyel a legintensívebb és kiterjedtebb termelés se állhatott volna kellő arányban.

A mellett a Kaszabánya felé kitüzött hegyi pálya egy drága alagut mellett csupán két szakaszban s egy összekötő sikló által egyenlíthette volna a Vajda-Hunyadra szánt kohók és a gyalári hegy tetején megnyíló vasbányák 245 meternyi szintáji különbségét.

Eme töprengések huzavonája alatt tehát csupán a Gyalár alatt a nadrabi patak torkolatánál máig működő egyetlen kohóra volt az a vastömeg utalva, mely szakértői számítás szerint 1 millió mázsányi évi termelés mellett 500 kerek esztendeig se merülne ki. A szó szoros értelmében «vashegynek» nevezhető tömeghez tehát potsóság vala a kohó évi 210 ezer mázsa vaskő szükséglete.

Kerpely Antal min. tanácsos és központi vasműigazgatót illeti a dicsőség, hogy a legnehezebb akadály elhárítása által végre a magyar állam és Hunyadmegyére egyaránt szép hasznot ígérő bányamű felvirágzását lehetővé tevő. Ő ugyanis az Ems vidékén a Taunus hegység sűrű vastelepeit egybeszővő és a spanyolországi Bilbao vasbányáitól a tengerig futó sodronypályák meghonosítását a pénzügyministeriumnál nemcsak a gyalári bányáig, de onnan fel a 25 évi széntermelésre kibérelt gróf Lónyay Menyhértféle erdőségeig kieszközölte.

A Vajda-Hunyadtól Gyaláron át Vádu-Dobri nevű erdei végállomásig terjedő «acél-sodronykötél függő pályát» 32 kilométer hosszúságban Obach bécsi vállalkozó — e vállalatnak szabadalmazottja — aránylag rövid idő alatt építé ki. Pókhálószerű módjára tűnnek elő a 3·5—25·7 meter váltakozó magassággal s 30—450 meter távolságban kiépített állványok kettős keresztalaku járomszerkezetén. «Amott a szirtfokon, Hunyad magas fala» mellett indulnak ki a budapesti jármás táviró oszlopokhoz hasonló állványok.

Mindjárt elejük tárul a zalasdi mély völgy, melynek 430 meter nyilatán minden támasz nélkül fektették át a sodronyhálózatot. Ennél is mélyebb és szélesebb (450 meter) a pleszkai völgy, mely a gyalári hegyvonalra segíti a sodronyvezetékét. Alulról tekintve megannyi phantastikus szárnyasként látjuk a percnyi időközökben elindított kosarak tovasurranását. E kosarak felső részén elhelyezett 2—2 kerek a felső járom sodronypárjának egyikén függve, az állványok alsó keresztjére alkalmazott hengerek húzókötelétől nyeri indító erejét. A felső vezető sodrony vastagsága a ránehezedeő teher nagyságához s a támasztó oszlopok távolságához van mérve. Kerpely Antal minist. tanácsos példájával élve: ha a 120 kgr. súlyu

Kosár 200 kgr. terhet visz, vagyis 320 kgr. együttes súlylyal bír s az oszlopokköz 180 meter: a vezető acélkötél 28^{mm} átmérővel bír s ez 37 darab egyenkint 4^{mm} vastagságu sodronyból készül. Ugyanitt a huzókötél 15^{mm} vastag s kiválóan szilárd és finom drótból áll.

Ez aczélkötelek 500—1000 meter hosszú darabokból itt a helyszinén fonatnak a szükség szerinti vastagságig össze. A pályakötélpár (vagyis felső) egyike a terhelt, másik a kiürített kocsik részére szolgál s rendeltetéséhez mért vastagságban készült. Egyik végállomásán egy horoghoz szilárdan odakapcsolják, másik végét pedig az ellenkező, nagy hosszúság esetén közbelső állomáson megfelelő súlyokkal ellátva egy aknában függve hagyják. A 2 méterrel alább eső alsó keresztre fektetett végtelen huzókötél egy-egy 5—10 lóerejű gőzgép segélyével eszközli az indítást olyképen, hogy egyik végével e gőzgép korongjára fonódik, mialatt tulsó vége az ellenkező állomás tárcsáját futja körül. Ilyen gépállomásra minden 8—10 kilometer távolságban szükség van s Vajda-Hunyadtól Vadu-Dobriig 4 gépállomást építettek, melyek táviró és telephon-összeköttetésben állnak egymással.

A pálya szélső végállomásán Vadu-Dobrin faszenet adnak fel, Gyaláron vaskővel (39 drb.) terhelik a kosarakat s mindennek lerakó állomása Vajda-Hunyad, hol a tavasszal megnyílt forgalom máris észrevehető forgalmat teremtett s hol a tervbe vett 6 olvasztó kohóból 2 már készen áll, sőt egy teljes erővel fogyasztja az említett nyers anyagokat. A második kohót majd a jövő évben hozzák működésbe, ha a közbejövő télen át a kötélpálya tevékenységéről, munkaképességéről elégséges adatot nyernek.

A végállomás pályakötéléhez vassínek csatlakoznak, oly módon, hogy egy munkás az érkező kosarakat kikapcsolva, hirtelen rátolja a sínekre s felbuktatás által kiürítve, ivalakban visszahajtja a párhuzamos vékonyabb sodronyra, hogy azon ismét kiinduló állomásukhoz guruljanak vissza.

A 30 kilometer hosszú — mert ennél hosszabb egyebütt sincs — sodronypálya 4 gépállomásával együtt 560 ezer frtba került s a tőketörlesztésből 25 éven át a faszenet hektoliterenként 5 kr., a vaskövet pedig métermázsánként 10 kr. fog terhelni. Az évi forgalmat szénben 500 ezer hektoliterre, vasban 400 ezer métermázsára számítva, minden hektoliter szén, illetőleg métermázsá vasércz után 5 kr szállítási és kezelési költség mutatkozik.

Önkényt érthetőleg az üzleti lendület nem egyszerre, hanem lassu egymásutánban alakul ki; de azért a haladás e rövid idő alatt is szembetűnő, miután mindjárt a kiépített 2 kohó 140 ezer m.-mázsá nyers vasra fogja emelni a korábbi év 60 ezer évi productumát s 700 ezer hektoliter faszenet emészt meg.

A termelt nyers vasat ez idő szerint a szintén hunyadmegyei kudzsiri és a felsőmagyarországi brezovai, valamint diósgyőri m. kir. vasfinomító művek vásárolják meg, sőt az osztrák-magyar államvaspálya resicabányai óriás kohótelepét is a vevők közt találjuk. Kudzsir mint legközelebbi vasfinomító a belföldi szükséglet ellá-

tásán felül Romániába küldi vasárut, s minthogy a hunyadi vas- az ipari használhatóság két nagy akadályát: a phosphor- és kén- tartalmat merőben nélkülözi, a kelendőség messze földön biztosítva lesz, mihelyt a termelési arányok az elállítás költségei apasztása által az árakat is jutányosabbá s az olcsó tengeri úton velünk szembeszálló angol vas ellenében versenyképesebbé teszik.

A közvetlen hasznon kívül jelentékeny nemzetgazdasági szerepet is teljesít az új vajdahunyadi vasmű, mert mindjárt itt Vajda-Hunyadon 300, a limperti völgyben (Govasdia) 100, és Gyáláron 250 munkáskezet foglalkoztat s kiterjedt építkezésével, anyagforgalmával a szép multu város összes lakosságának jóllétét emeli.

E nyáron a Marosvölgyből megnyílt a piski-vajdahunyadi szárnyvonal is, s a Hunyadiak gyönyörű lovagvára mellett ezt a tanulságos, a nemzeti vagyonosodásnak fokozására szolgáló ipari telepet egész kényelemmel megszemlélhetik az utazók. Vajha minél többen sietnének is megragadni a kínálkozó alkalmat, hogy lelkesedve nemzeti dicsőségünk eme reliquiáján, mely Trefort Ágoston cultusminister ur gondosságából lassankint vissza kezdi nyerni tisztes művészi alakját, másfelől kézzelfoghatólag megbizonyosodjanak a felől, mit és mennyit tesz kormányunk az ország egyes vidékeinek javáért.

Az erdélyrészi fürdők- és ásványvizekről.

Irta : **Dr. Hankó Vilmos.**

A természet tele marokkal szórta hazánk földjére gazdagságát, kincseit.

Arany kalászt termel rónája aranyat érő arany szemekkel. Bort szűrnek hegyein, minőt csak fejedelmek élveznek ünnepélyeiken. Fával, kőszénnel, vassal, az ipar és a nemzeti vagyonosodás e főtenyezőivel annyira el van látva, hogy más országoknak is juttathatna azokból. Aránya, ezüstje több van, mint Európa bármely államának. Lépten-nyomon oly összetétellel bíró források fakadnak földjéből, hogy azok kedvező körülmények között, a magyar birodalom anyagi jólétének egyik lényeges tényezőjévé válhatnak.

Midőn a jótékony természetnek — az erdélyi részeket ugyszólván elhalmozott ezen utóbbi ajándékáról, s azoknak az erdélyi részekben mikénti felhasználásáról szólunk: igen fontos nemzetgazdasági kérdést vélünk szelöztetni.

Ásványvizeink száma körülbelöl 2200-ra megy. E 2200-ból, a sóforrásokat is beleértve, mintegy 1100 esik a kis Erdély területére. Bármennyi is legyen azonban számuk, holt tőkét fognak azok addig képezni, míg összetételük elemzés által felderítve nincs. Az összetétel ismeretét gyógyhatásuk megállapíthatása más ismert és hasonló alkotásu ásványvizekkel való összehasonlíthatása teszi szükségessé.

Bennünket e tekintetben is rendkívüli mulasztás terhel.

Ismert ásványvizeink közül csak igen kevés (35) van elemezve az újabb elemzési módszerek nyomán. Akárhány van (39) még ugynevezett látogatott fürdőink között is olyan, melynek vizéről régi, mostanában számot nem tevő elemzésekkel birunk (Pataky, Bélteky-féle analysisek).

A chemia és elemzési módszere ugyanis oly rohamosan fejlődnek, hogy a mai tudomány 25—30 éves elemzéseket már elavultaknak tart, ha még oly jeles chemikustól származtak is. Ennek tudatában elemeztetik a nevesebb fürdők tulajdonosai (Carlsbad, Teplitz stb.) rövid időközökben vizeiket.

Vizeink legnagyobb része egyáltalában nem vizsgáltatott meg.

Azon körülményt, hogy e 39 fürdő vizéről csak régi elemzési adatokkal birunk, nemcsak azért tartom sajnósnak, mert ez adatok a tényleges összetételről egyáltalában nem tájékoztatnak, de azért is, mivel ily régi elemzési adatok birtokában a legtöbb tulajdonos felmentve érzi magát az újból elemzés kötelezettsége alól. Így a kovásznai, előpataki, gyógyi, vácai, torjai, báznai stb. fürdők tulajdonosai.

E fürdőkre ennél fogva nem is a vizek vegyi összetételének teljes ismeretéből származó belátás vezérli a közönséget, hanem inkább azon jó hírnév, melyet a vizek egyik-másik bajban rendkívüli hatásuk folytán kivívtak maguknak.

A tulajdonosok egy második cathegóriáját azok képezik, kik számitásból nem vétetik tulajdonaikat tudományos vizsgálat alá. Nem, mert a réges-régen megejtett analysis tévedés, vagy más körülmény folytán olyan vegyi alkotást állapított meg egyik-másik víz számára, a milyennel kevés olyan természetű ásványvíz dicsekszik. A zajzoni (Brassó megye) «Ferdinánd forrás» egy 1842-ben megejtett elemzés szerint jódtartalmára páratlanul áll Európában. A «Lajos forrás» vize egy 1856-iki analysis tanúsága szerint vastartalomra felülmúlja a buziásit, borszékit, bártfait, spaait, pyrmonit. Külföldi munkák ez adatokat regisztrálják ugyan, de egyszersmind kijelentik, hogy e felette kedvező összetétel legalább is gyanút keltő.

Valóban nagyon kívánatos volna valamikép módját ejteni annak, mint volnának legalább a kovásznai, előpataki, gyógyi, vácai, torjai, báznai, türi, cégi, ölvesi s a zajzoni ásványvizek tulajdonosai vizeik elemeztetésére szoríthatók.

Málnás legtöbb forrása, a fényes jövővel bíró bélbori víz, a tordai, kolozsi, szent-jakabi, sepsi-szent-györgyi, herepei stb. vizek ismeretlen alkotásuak. Nagyon is sokat lehetne az effajta fürdők közül felsorolni, illusztrációja gyanánt tulajdonosaik indolentiájának.

E vizek összetételének ismerete nemcsak hygienikus szempontból bir fontossággal. A chemiai alkotás ismeretének van köz- és nemzetgazdasági momentuma is.

A kis-cégi, türi, eddig figyelemre is alig méltatott gazdag keserü-források megbízható elemzés kíséretében bemutatva, az ipar-

kiállításán, nagy glaubersó tartalmuknál fogva közfeltűnés tárgyai volnának. E vizek kiváló összetételüknél fogva hivatva vannak a marienbadi és karlsbadi vizet kiszorítani hazánkból: bepárlási terményeiket pedig alkalmasaknak tartom a külföldről importált forrás termények (karlsbadi só) helyének elfoglalására.

Szent-Jakab községben (Torda-Aranyosmegye) egy dus keserű-forrás fakad fel. Vizének legnagyobb része használatlanul folyik el. Egy gyorsan megejtett vizsgálatom a nagy glaubersó tartalom mellett 1000 gramm vízben 16·16 gr. keserű só-t mutatott ki benne. Egy életrevaló tulajdonosnak nem kerülne nagy fáradságába az erdélyi részekben és Oláhországban piacot teremteni e víz számára, mely a budai vizekhez közel áll összetételre, a pülnaít, saidschützt meg messzi fölülmulja.

Vegyí összetételre, vagy a jótékony természet egyéb adományaira nézve a külföldiekkel versenyző, sőt bizonyos tekintetben azokat felülmuló vizeink, fürdőink, gyógyhelyeink: Tusnád, a legbalzsamosabb légkörű klimatikus gyógyhely: páratlan fényésétálóival, kirándulási helyeivel; paradicsom; melyet az őstermészet várásolt azzá, melynek értékét az emberi művészet is érvényre juttatni törekedett. Borszék, a természet által is gyógyhelynek alkotott fürdőhely. kies fekvésével, pompás fényösoraival, tiszta légkörével, felülmulhatlan vizeivel, a világfürdővé létel minden feltételével; Előpatak, kiváló gyógyerejű forrásaival; Homoród, szép fekvésével, kitűnő vasas vizeivel. Torja, a «Büdös-Barlang»-nevű, gázfürdőnek használt solfatárával. E barlang, mint természeti ritkaság a világhírű nápolyi «kutya-barlangot» jóval felülmulja, s hire alig terjed a szomszédmegyék határáig. Szejke, a kis székely-Gastein: Korond, Erdély Gleichenbergje; a marienbadival analog összetételű kolozsi, Tolnay-gyógyforrás; Kászón-Jakabfalva kitűnő vízzel, s klimatikus gyógyhelynek beillő pompás fekvéssel. Kovászna hatalmas gyógyeszközeivel; Rodna-Dombház, Sztojka, Szováta, Büdöspatak, Kiruj stb.

Annvi kincs, mint a mennyi csak világrészeknek jutott osztályrészül!

Hogy e kincs, legnagyobb része majd a parlagban vész el, míg a külföldi fürdők a mi jó voltunkból is ugyancsak virágoznak; az fürdőtulajdonosaink mellett mindjárt másodsorban orvosainknak róható fel, kik betegekkel való konsultálásnál mindenekelőtt a külföldi fürdőkre reflektálnak.

Sokkal jobb véleménynyel vagyok orvosaink hazafisága felől, semhogy a külföldi fürdőkhöz való ragaszkodásukat másnak tulajdonítsam, mint az emberi természetben gyökerező konservatizmusnak; mely görcsösen ragaszkodik a megszokotthoz, mint elfogultságnak, mely jobbnak tartja a mi idegen, leginkább pedig vizeink nem ismerésének.

Orvosaink legnagyobb része, — bár ott van Bernáthnak rövid, de igen becses műve, — fürdőinket Braunnak magyarra is lefordított Balneoterapiája után ismeri; e nagy munka 10 magyar für-

dőt említ csupán, 87 sornyi terjedelemben. Egy az összes hazai fürdőknek jelen állapotát, vizeink összetételét, gyógyhatásait feltáró munka sokat lendíthetne fürdő-ügyünkön.

Természetes, hogy ily munka létrejötte esetében is még mindig fennmaradna a fürdőtulajdonosok részére a kötelesség, fürdőiket ismertető s azok szépségeit képekben szemléltető füzetek megíratásáról, s ezeknek minél szélesebb körben való elterjesztéséről gondoskodni. Egy egész kollektiója fekszik előttem a külföldi fürdőket ismertető ilyen füzeteknek. A csábitóan szép és élénk leírásoknak, a fürdők csodahatásának olvasása, s a gyönyörű képeknek szemlélése közben, szintugy ellenállhatlanul megkapja az embert a vágy, megismerni e fürdőhelyeket, s önmagán tapasztalni azok csodahatását.

Hogy fürdőink ügyét széltiben elterjedt gonosz hírek sem viszi valami nagyon előre — természetes.

Fürdőink ellen ugyanis a következő panaszok hallhatók minduntalan:

1. Az erdélyi fürdőkön az élelemre, a kényelmi igényekre figyelem egyáltalában nem fordítatik. Comfortról ez időszereint csakis Borszéken, Előpatakon és Tusnádon lehetne beszélni. Bár nem tagadhatni, hogy e helyeken is még sok a kívánni való. Borszéken a fedett sétáló, Előpatakon egy jóra való sétahely, Tusnádon és mindenütt tisztességes melegfürdő a vendégeknek már rég jámbor óhajtása.

2. Fürdőink drágábbak, mint sok világfürdő.

3. Fürdőink mulatóhelyek, a hol a szegény betegek épülésére ugyancsak foly a bor, a kártya, a roulette, zene. A tények sajnosan igazolták a legtöbb fürdőn e panaszokat. Különösen a drágaság ellen emelt panaszokat találtam nagyon is jogosultaknak. Sok magyar család kisebb osztrák fürdőket keres fel, hogy igazán üdjön, és amellet spóroljon is; mi nekünk pedig, kik magyar fürdőre készülünk, ugyancsak kell az év folytán spórolnunk, hogy eleget tehesünk az egyszerre meggazdagodni akaró tulajdonosok túlszigázott követeléseinek.

4. A fürdőorvosok évenkénti változása. Hogy képzelhető ugyanis, hogy az orvos buzogjon a fürdő érdekeiért, hosszas megfigyeléseket tegyen a fürdő gyógyhatásait illetőleg, a gyógyhatásokat széltiben hirdesse, szóval apostola legyen fürdője ügyének: ha a saison lejártával lejár mandatumája is. Borszék is nagyon érzi e bajt, orvoslása elodázhatatlan.

5. Az orvos-rendőri és gyógykezelési utasításoknak hiánya, vagy azoknak a mennyiben megvolnának, keresztül nem vitele.

6. A gyógytényezőknek fürdőinken szegényes képviselése. Vannak ugyanis gyógytényezők, melyek nincsenek helyhez kötve, melyek mindenütt létesíthetők; az ilyenek rendkívüli módon emelhetik valamely fürdő látogatottságát. Ilyenek: a) A moorfürdők. A legkitünőbb minőségű moorföld nagy mennyiségben kínálkozik e célra Vásártelkén. Vizsgálataim szerint a mi azon alkotórészek mennyi-

ségét illeti, melyek a fürdők készítésére szolgáló moorföldeknel számbajönnek, a vásártelki a franzensbadit felülmulja. *b)* A gáz- és fenyőfürdők. *c)* Inhalatoriumok, *d)* A pneumaticus kamrák. A franzensbadi moorfürdőknek, a kreuznachi, emsi inhalatoriumoknak, a reichenhalli pneumaticus kamráknak egész Európára szóló vonzó ereje ismeretes.

7. Nehézkes közlekedés.

8. Lanyha felügyelet az ásványvizek szétküldésére s mindenekfelett a hiányos vízkezelés, a célszerűtlen töltés, dugaszolás, a gyöngye és egyáltalában nem tetszetős külsejű palackok alkalmazása.

Ez utóbbi bajok képezik különösen azokat a sebeket, melyektől hazai ásványvizügyünk vérezik.

Köztudomás szerint hazánk ásványvizekben nem csak rendkívül gazdag, de gyógyvizei oly változatos összetételűek, hogy mi a külföldnek egyetlenegy ásványvizére sem vagyunk utalva. Vizeink e változatos összetételét azok kellő kezelése és piacképesse tétele esetében kiválóan föl lehetne használni egyfelől arra, hogy a félmillio forint értékben importált külföldi ásványvizek kiszorittassanak az azokat sok tekintetben felülmuló magyar vizek által, másfelől meg arra, hogy ezek értékükhez képest nagyobb súlylyal lépjenek fel, mint eddig a külföldi piacon.

A víz kezelése a forrásban, a töltésnél és dugaszolásnál a tetszetős és célszerű palackok alkalmazása azok a tényezők, a melyek legtevékenyebben befolytak a külföld ásványviziparának felvirágzására; azok a föltételek, melyek nálunk figyelembe absolute nem vétetnek. Örvendetes kivételt e tekintetben csaknem kizárólag a mohai víz képez, a melynek palackolása, dugaszolása, kiállítása lehet mondani a tudomány niveauján áll. Így lehet csak megmagyarázni, hogy az alig négy éve forgalomba bocsátott mohai vízzel tulajdonosa ez évben már eddig több, mint egy millió palack forgalmat csinált.

Sok százra menő ásványvizünk között, eltekintve a borszéki víztől, melynek a mohainál háromszor nagyobb a forgalma, — többnek lehetne olyan nevet, keresettségét biztosítani, mint a minővel a mohai bir, hasonló kezelés- és utánajárással.

A borszéki vizek — emlitenem sem kell — absolut szén-savtartalomra nézve páratlanok; a források vize szénsavval a szó szoros értelmében tul van telítve; a „Kossuth-kut“ vize emellett vas tartalmára a földes-vasas savanyú vizek között a pyrmonti mellett foglal igen előkelő helyet el.

Az előpataki vizek között különösen az „Ujkt“ vizének vastartalma — az elemzés tanusága szerint — az ismert vasas vizek között majdnem páratlanul áll.

A homoródi égvényes-vasas savanyú vizek, a csikzsögödi vasas savanyu viz vas-, illetőleg szénsavtartalmukra kiválóok.

A szent-györgyi és dombhádi égvényes sós vizek a gleichenbergi, emsi, seltersi vizekkel állanak rokonságban.

A borhegyi, egyszerű savanyu viz közönséges hőmérséklet-

nél szénsavhydrát alakjában állandóan oldva maradt szénsav-, majd lithium-tartalmánál fogva rendkívüli értéket képvisel.

A sztojkai kitűnő jod- és brom tartalmu égvényes-sós forrás.

A kászon-jakabfalvi forrás vize kiváló szénsav- és szén-savsnatrium tartalommal bír. Szénsavsnatrium és konyhasó tartalmát illetőleg legközelebb áll a sileziai „Obersalzbrunnen“ vizéhez.

Bükszád, Kézdi-Polyán, Bodok a legtisztább égvényes savanyu vizet adják.

A málnási „főkut“ vize példátlan bortartalommal bíró égvényes-földes-vasas savanyu viz. A „Mária-kut“ vize tiszta égvényes sósviz, nagy szénsavtartalommal.

A korondi kiváló összetételű földes-vasas savanyu forrás.

A fennebb már említett szent-jakabi és ölvesi keserűs — a kis-cégi, türi, kolozsi: glaubersó források, stb.

Ha e források bármelyike, de meg akárhány más — melyre az összetétel nem ismerése miatt ez alkalommal nem reflectálunk — esetleg Ausztriában, Német- vagy Franciaországban fakad: annak a vize már réges-régen polgárjogot nyert volna a világpiacon.

Nálunk a sok közül csak alig kelt 1—2 szélesebb körben figyelmet, mert a tulajdonosok indolentiája — ha ugyan értékesítésükre gondol — elrontja azokat, ha nem a forrásban, az üvegben bizonyosan el.

A forrásban elromlik a víz a légkörieknek, vagy az édesviznek a forrásba jutása és az eliszapodás által. Az üvegben a hiányos töltés- és dugaszolás következtében, mely nem zárja el a víztől a levegőt, s módot nyújt a hamisításra. Elromlik még a víz a tisztátalan kezelés által is. Ez utóbbi esetekben a víz alkotórészei a vízre éppenséggel nem előnyös chemiai átalakulásokon mennek keresztül; ez átalakulásoknak terméke az a sokféle színű és különböző vastagságú üledék, mely palackba vont vizeink legtöbbször állandóan diszteleníteni szokta.

Vizeink kezelésének e szempontok szerint való elbírálásánál főképp csak azokra terjesztettem ki figyelmemet, melyek kereskedelmi cikket képeznek. Ilyenek: a borszéki, előpataki, homorodi, borhegyi, sztojkai, málnási és korondi. A többiek, névszerint: a csik-zsögödi, szent-györgyi, dombháti, kászoni, szent-jakabi, ölvesi, türi, kis-cégi, kolozsi, cs.-szent-mártoni, bodoki, felső-rákosi, száldbosi, tusnádi, boholti, veczeli stb. szintén szállíttatnak, de csak megrendelésre és edényeknek beküldése mellett.

Szomorú, hogy ásványvizeink között egy sincsen, mely a modern balneotechnika által előirt módok valamelyikének, — pl. az egyszerű Hecht-félének — alkalmazásával emeltetnék ki a forrásból. A palackok megtöltése nálunk more-patrio vagy csurogtatás, vagy a palackoknak a forrásba meritése, vagy végre a már kimerített víznek betölcsérezése által történik ma is.

Borszéken az ivóforrások száma: 7; ezek közül, — bár mindenik érdemes volna reá, — a „főkut“ vize képezi tárgyát an-

nak a virágzó üzletnek, mely azt három- és fél millió palackban távol keletre, egész Konstantinápolyig bevezette. Borszék jövőjében vetett reményem nem helyezi nagyon távolra az időt, midőn a borszéki viz uralma kiterjed még messzibbre, keleten és nyugaton; midőn az üzlet intensivitása folytán a vízszükségtetet az «Arany János»-, «József főherceg»- és «Kossuthkut»-ból fogják fedezni; midőn a «savanyu vizek királya» elől végleg meghátrálnak az idegen földről dob- és trombitaszó mellett importált kétes értékű ásványvizek. Ez idő valóban be is fog következni; de hogy bekövetkezzék, elengedhetetlenek tartom a kezelésnél azon eljárásoknak, a víz kiállításánál azon javításoknak életbeléptetését, melyeket a modern balneotechnika előir.

A «fökut» 4 bádóg csövön önti ki meglehetősen vékony sugarakban tartalmát. A vizet üvegekben fogják fel, s ha azok megteltek, minden gép alkalmazása nélkül kézzel azonnal bedugaszolják. A palackok nyílása hol szűkebb, hol tágabb levén, a dugó nem mindig zárja el a vizet léghatlannal. A megtöltött és bedugaszolt üvegek saroglyákon a pecsételő helyiségbe vitetnek, hol azok nyílását megolvasztott szurokban megforgatják és kupakkal ellátják. Az ekképen elkészített üvegek a raktárba szállítatnak.

A palackok töltése éjjel-nappal szakadatlanul folyik. A lassu töltési processus (2—3 üveg telik meg percenként egy cső alatt) bő alkalmat szolgáltat a szénsav jó részének az eltávozásra s a levegőnek is a vízzel való érintkezésre. A levegő oxigénjének hatására a szénsav által oldva tartott szilárd alkotórészek oldhatlanná válva, vékony üledék-réteg alakjában összegyűlnek az üveg alján. Az ásványi anyagoknak kiválása által, a vizek sokszor leghatékonyabb részeit veszítik el. Ennek kikerülése céljából, Ausztriában és Németországban a legtöbb helyen a vizet szivattyu által vizztartóba emelik, honnan erős és rövid sugarakban, a szénsavval megtöltött üvegekbe vezetik (Hecht-féle töltésmód). A megtöltött palackok dugaszoló gép által erősen lezártnak. Így kezelik pl. a frazensbadi vizet.

A borszéki viznek ilyenét kezelését nem engedik meg a célszerűtlen palackok, melyeknek gyenge falazata a visszatartott szénsavnak és a dugaszoló gépnek nagy nyomását elviselni nem képes. A legelső reform tehát a kezelésben a palackok kicserélése volna. Ámde itt a bökkenő! A palackok az üzlet borszéki gyárában készülnek. A gyár lehető legprimitívabb és kizárólag palackok gyártásával foglalkozik; közelebb folytonosan működő kemencével fog ellátni; ez ujtás azonban inkább a munkaidő kiszélesítését, mint a gyártásnál alkalmazott eljárásoknak pl. a palackok ellenálló képességét annyira befolyásoló, s itt figyelemre oly kevésbé méltatott hűtési eljárásnak megjavítását célozza.

Az indító ok, mi az üzletet a gyártási eljárások gyökeres átalakításától visszatartja, az tisztán anyagi. Ily kezelés mellett képezheti ugyanis csupán az üvegyár az üzlet egyik legjelentékenyebb jövedelemforrását; így lehet csak egyetlen üvegen majd 5 kr. a tiszta jövedelem. (Egy palack kerül 3¹/₂ kr.-ba, eladatik 8 kr.-on.)

Nézetem szerint az erkölcsi haszon is olyan tekintet, mely itten figyelmet érdemelhetne; annál is inkább, mert az erkölcsire nyomban az anyagi következnek. Célszerű készítése a gyár új berendezését, a személyzet megváltozását követelné — igaz.

Az üzlet, mely Ditró és Szárhegy tulajdonos községeknek az idén 70 ezer frt tiszta jövedelmet hajtott, alig mutathatna fel egyelőre tiszta jövedelmet, az is természetes. De tekintettel arra, hogy a palackok megváltozása kétségtelenül maga után vonná a töltésnek, dugaszolásnak, egyáltalában a kezelésnek megváltozását, a mi nek a forgalom emelkedése lenne világos következése: a kiadások szaporodását a jövedelem fokozatos emelkedése biztosan ellensúlyozná. Az ásványviz-palack-gyártásra berendezett borszéki üveggyár kész vevőkre találna a piacra alkalmas magyar ásványvizek tulajdonosaiban.

Egy palack előállítási költsége az új berendezés mellett többeké kerülne 3 és fél krajcárnál, és ezt a jó székely fuvarosok éreznék meg leginkább az esetben, ha a tulajdonosok ragaszkodnának az 5 kr. nyereséghez. Baj volna e szegény emberekre az is, hogy a palackok megnövekedett súlyánál fogva, nem rakhatnának annyi palackot mint eddig, szekerükre; a tulajdonosoknak csak egy kis jó akaratára van szükség, hogy a megváltozott viszonyok terhe, ne azokra a hangyaszorgalmu, szegény emberekre nehezőljön, kiknek oly nagy érdemeik voltak a multban és vannak jelenben a borszéki vízzel való vásár közvetítésében. Egy üvegre bőven elég lesz a 2 kr. nyereség is.

Célszerű és tetszetős külsejű palackok használása, helyes töltés, dugaszolás ásványviz ügyünknek azok a sűrűn szellőztetett napi kérdések, melyek megoldása elodázható, de a melyek elől végleg kitérni még nálunk sem lehet, mivel azok egyszersmind nemzetgazdasági kérdések is.

Az előpatak viz kezelése már nagyobb gonddal történik, mint a borszékié. A töltés azonban itt is sok kívánni válót hagy hátra. A kutvize cseberbe merittetik, a honnan csappal ellátott gummi csövek vezetik a palackokba. A megtöltött palackok dugatlanul vitetnek a raktár helyiségekbe, a hol elég modern dugaszológépek alkalmazásával kitűnő minőségű dugókkal, majd kupakkal elzártnak; a kupakok rásodrasa szintén géppel történik.

Azon 10—15 perc alatt, mi az üvegek töltése és dugaszolása közt eltelik, a szénsav egy része eltávozik, a víz meg a levegővel lép sokszoros érintkezésbe. Ez érintkezés eredménye az a vastag üledék, mi a gondos dugaszolás dacára az edény alján látható. Tekintetbe véve azt, hogy az előpataki viz majdnem kizárólag mint gyógyviz használtatik: az ásványi alkotórésznek és speciáliter a vas egy részének kiválása a vízre igen hátrányos körülménynek mondható; hátrányosabbnak a borszékinél, melynél mint élvezeti italnál az ásványi részek számításba alig jönnek. A kereskedésből hozatott borszéki és előpataki ásványvizekben csak egy kis részét találtam azon ható anyagoknak, melyeket bennük az elemzés kimutatott.

A töltésre kezdetben a bikszádi hutában készült palackokat használt a források bérlője. A palackok elég tetszetős külsővel bírtak, de kevés ellenálló képességgel. Később Siemens csehországi gyárában készített palackokkal próbált szerencsét. Ezt a célnak tökéletesen megfelelőnek találta. A töltési eljárás javítása esetében az előpataki vízre szép jövő vár; munkás, életrevaló, hazafias szellemű bérlője azt virágzásra fogja jutatni. 1884. április havától, augusztusig a víz forgalma 100,000 palack volt.

A h o m o r o d i viz Bikszádon készült palackokban tölcsezés által töltetik. A megtöltött palackok géppel ledugaszoltatnak, majd kupakkal láttatnak el.

A kereskedésbe bocsátott többi víznek kezelése a képzelhető legprimitívebb. A legtöbb idegen üvegekbe (borszéki) töltetik tölcsezés által s bedugaszoltatik minden gép alkalmazása nélkül.

Nehéz eldönteni, hogy a kezelés melyik ágában terheli a tulajdonost legnagyobb mulasztás; mulasztás a forrás gondozásánál, a töltésnél, mulasztás a dugaszolásnál, mulasztás és pedig nem kevésbé nagy a meleg fürdőknek, nálunk praktizálni szokott oly módon való elkészítésénél, mely ügyet nem vet a melegítésnél az anynyira ható gázoknak a Pfriem- vagy Schwarz-féle módok szerint megtartására. Csupán Borszék és Szejke azok a helyek, hol legalább megvan a törekvés, a melegítésnél amott a szénsav, emitt a szénélegkénegnek akképen való visszatartására, hogy a zárt viztartóban levő ásványvizet nagy hőfoku vízgőzzel melegítik fel, s úgy vezetik a kádakba.

Hova-tovább szilárdabb alapot nyervén a tapasztalat, hogy a betegségeknek legkellemesebb, legtermészetesebb orvoslási módját az ásványvizek használata képezi, tudván azt hogy pl. Németország Wiesbadene az azt felkereső 63,000 vendéggel, Baden-Badene 37,000 vendéggel, Csehország Karlsbadja 25,000, Marienbadja 14,000 vendéggel a gazdagságnak hatalmasabb forrását nyitották meg Németországra, illetőleg Csehországra, mint a minőt hazánkra nézve a magyar föld aranya, Tokaj bora nyitottak: még remélhetjük, hogy ásványvizeink észszerű beruházás, kellő kezelés után kiváló fontosságú faktorok lesznek nemzetgazdasági és anyagi fejlődésünkben.

Fürdő ügyünk a magyar kormány, orvosi körök, egyesek tevékenységének, gondosságának, figyelmének kiváló tárgya s e tevékenység, gond, figyelem, egyelőre bőven meg lesz jutalmazva, ha elérni sikerül, hogy az a 3–4 millió forint, mit évenként idegen fürdőkön hagyunk, mit idegen ásványvizekért kiadunk: idebenn maradjon a hazában s a mi fürdőink- és vizeink javára legyen gyümölcsöző.

Abonyi Emil.

Abonyi Emil született 1848. november 19-én Nagy-Szöllösön Ugocsa megyében. Gymn. tanulmányait Szathmáron, Nagy-Szombatban és Budán, jogi tanulmányait pedig a budapesti egyetemen végezte kiváló sikerrel.

Mint a magyarságnak jobb része, az t. i. mely előbb tanul s csak azután lép a közpályára, Abonyi is tanulmányai befejeztével a megyei

élet terén talált magának szerepkört. 1870.

évben Bereghmegyének tiszteletbeli, 1872.

évben valószínűségi első aljegyzőjévé választott.

Nemsokára 1877-ben

t. főjegyzővé lett és sógora, Morvay Pál elhunyt után

ugyancsak Bereghmegye felvidéki választó

kerületének képviselőjévé választott s ezen

kerületet ezuttal már harmadizben képviseli az országgyűlésen.

A mi képviselői működését illeti, nem tartozik ugyan a gyakran szereplő egyéniségek közé, de aztán azt a szerepkört, mely neki egyik-másik bizottságban képviselőtársai bizalmából osztály-

ABONYI EMIL.

részül jutott, pontosan, buzgalommal és kifogástalanul tölti be. Az 1878/81-ki országgyűlés folyamán tagja volt a naplóbíró bizottságnak, melynek aztán az 1881/4-ki országgyűlés folyama alatt elnökövé lett. Tagja és előadója volt továbbá az igazoló állandó bizottságnak s két ízben a közösügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságnak is.

A mult országgyűlésen a nagy fontosságú ipartörvény javaslat feletti általános vitában Abonyi is részt vett egy igen sikerült beszéddel, mely ügyes fordulatai és választékos, gördülékeny nyelvezte által vonta magára figyelmét a háznak úgy, mint a sajtónak.

Ezelőtti években hírlapokba cikkeket is irt; a jelen országgyűlésen tagja és jegyzője az oly fontos zárszámadási bizottságnak.

Abonyi még fiatal, törekvő ember s így sok hasznos szolgálatot tehet még a közügynek. Ügyes, mozgékony s a mellett correct pártember; megnyerő, szívélyes jó modoráért közkedveltségnek örvend a pártban.

Dr. Antal Gyula.

Pécs szab. kir. város országgyűlési képviselője, a budapesti tudomány-egyetemen az austriai polgári magánjog nyilvános rendkívüli és az egyházjog jogositott tanára. Született Pécsen 1842. évi marcius hó 23-án, polgári szülőktől. Elemi iskoláit és 6 gimnázialis osztályt szülővárosában végezte. 1859. szept. 8-án a pannonhalmi Bencések növendékei közé lépven, ott végezte a gymnáziumot és Győrött tette le az érettségi vizsgát; a jogi tudományokat pedig 1866-ban a budapesti egyetemen végezte.

Egy év alatt nyervén el az egyetemes jogtudori oklevelet, már 1867-ben — tehát 25 éves korában — boldogult Girk György pécsi püspök a saját kegyurasága alatt álló joglyceumhoz jogtanárrá nevezte ki.

1868. évi aug. hó 3-án nőül vette Fodor Józsefnek — a budapesti egyetemen a közegészségtan hirneves tanárának — erényekben gazdag nővérét Gizellát, mely boldog házasságból négy katonát és egy leányt ad a hazának.

1869-ben a «köteles rész»-ről irt dolgozatával egyetemi magántanárrá képesített és még ugyanazon év folyamán kitünő sikerrel letette mind a köz- mind a váltóügyvédi vizsgát s ez időtől kezdve a jogtanárság mellett az ügyvédséget is gyakorlta, mi képviselőségének alapját veté meg; mert Baranyamegye siklói járásának polgárai annyira megkedvelték páratlan szorgalma, jeles tehetsége és szigoru lelkiismeretessége miatt, hogy már 1872-ben képviselőjelöltül felléptették, ekkor azonban kisebbségben maradt; de annál nagyobb volt a győzelem 1875-ben, midőn közel 400, és 1878-ban, midőn közel 600 többséggel választatott meg.

Első ízben megválasztásakor 1875-ben rendes lakhelyét Buda-

pestre tette át s mint magántanár félbeszakítás nélkül folytató jogi előadásait szorgalommal és kiváló előadási képességgel a tudomány egyetemen; mint országgyűlési képviselő pedig kitűnt előzékeny modora, lelkiismeretes pontossága és a jogi szakmákban való szakszerű, rokonszenves felszólalásai által s így az 1878-iki országgyűlés mindhárom ciklusa alatt, ott látjuk a képviselőház jegyzői karában mint elsőt — mindháromszor legtöbb szavazattal választott meg — és a bizalomnak mind képessége, mind ritka szorgalma által teljesen megfelelt, úgy hogy az akkori házelnökök: Ghyczy Kálmán, Szlávay József és Péchy Tamás kedvenczévé lett.

ANTAL GYULA.

Az 1881-iki általános választásoknál a baranyamegyei habarékpart és szélsők szövetsége — pénz és kevesebb adó ígéret etc. eszközeivel — megbuktatták.

Egypár hét múlva, a budapesti egyetemhez rendkívüli tanárrá neveztetvén ki, még azon év július havában tanulmányi utat tett az osztrák és német egyetemeken. Visszatérve tanulmányi utjáról a három legközelebbi múlt évben főleg tanári hivatásának élt; de ezen időközben is megtalálták benne Pécs városa polgárai ugy Baranyamegye lakói igaz ügyük mindenkori fáradhatlan pártfogóját. E nemes tulajdonok, rendithetlen párthüség, és a közügyek terén — 17 évi tanári működés, Baranyamegye választott bizottsági tagsága alatti tevékenység, a budapesti ügyvéd vizsgáló bizottsági ténykedés és előadói tiszt — szerzett érdemei szerezték meg neki Pécs szab. kir. város hazafias polgárainak bizalmát, f. évi június hó 13-án 228 szavazat-többséggel választván őt meg az 1884—1887-iki országgyűlésre képviselőjükké.

Beksics Gusztáv.

Sepsi-Szt.-György képviselője mandátumát nem köszönheti egyébnek, mint tollának. Őt nem kiváló állás, nagy vagyon, széles összeköttetések vagy előkelő származás juttatták a polgári jutalmak legszébbikéhez; hogy ma az ország választottjai közt foglalhat helyet, azt egyedül a neve vivta ki számára.

Ezt a nevet pedig nagy erőfeszítések, rendkívüli szorgalom és az elvekhez való szilárd ragaszkodás által érdemelte meg. Ifju korában az ismeretek szerzésének szomja, az ambitio nemes vágya pótolta nála az anyagi eszközöket, a melyek segítségével mások oly könnyű szerrel bővíthetik tapasztalataik körét s foglalhatnak positiót. Minden lépést, a melyet előbbre tett, a maga emberségéből tett meg; olyan volt, mint az alagut munkása, a ki éveket tölt életerőt megemésztő munkában, míg áttöri a hegy falát és eljut a célhoz, a hol azután egy rég óhajtott új látkör világossága derül föl előtte. Tán pályájának e sorsa, hogy korán a maga erejére volt utalva, hogy érezni volt kénytelen, mikép azok, a kiket szerencsés külső körülmények nem támogatnak az élet útján, csakis egyéni tulajdonaik értéke folytán juthatnak előre, végzetének ama rendeltetése, hogy a munkában lássa az érdem elismerésének egyedül jogosult normatívumát: mindezen körülmények döntőleg befolyásolták az ő irói egyéniségét s gyökerezteték meg mélyen lelkében a liberalis, demokratikus, a jogegyenlőségre alapított elvek kultuszát, a mely elveknek ő később oly fáradhatatlanul lelkes hirdetője lön.

Beksics korán kezdett az irodalommal foglalkozni, a mely gyönyört és existenciát adott neki. Kezdetben a szépirodalom hódította meg fogékony lelkét, de ez csak átmeneti stádium volt; komolyabb tanulmányok után sóvárgott. Mindazáltal a szépirodalommal való foglalkozás fölötte előnyös hatással volt reá. Fejlesztette formaérzékét és stylje lendületességét s így elsajátította véle a valódi publicista ama becses adományát, hogy a gondolat tartalmasságát illő alakkal tudja párosítani s hogy ily módon eszméi, a melyeket kifejez, ne pusztán a szakértségek vagy politikusok szűkebb körére, hanem a nagy közönségre is megtegyék hatásukat.

Az ő eszménye báró Kemény Zsigmond volt, a kivel joghallgató korában, ezelőtt tizenöt esztendővel ismerkedett meg s a kinek emlékezetét egy tavaly megjelent nagyérdemű műben elevenítette föl. A Pesti Napló akkori szerkesztőjében mély költői lélek lakott; a publicista a regényíróval, a historia munkása az emberi érzések buvárával forrt össze személyében. Ez a kiváló szellem imponáló benyomást gyakorolt az ifju Beksicsre, a ki munkatársi minőségben mellette dolgozott. Kemény Zsigmond komoly lény adott irányt az ő törekvéseinek, s Beksics, ki csak kevéssel ezelőtt még verselt, szímműveket irt és fordított, most a tudományok terén kezdé edzeni tehetségét. A verseléből politikai cikkíró lett. Mintegy átmenet gyanánt a szépirodalmitól a tudományos és

politikai pályára írta meg két regényét. Az egyik «Barna Arthur» physikai regény Jules Verne modorában, a másik «Szabadság országá», mely az angol társadalmi viszonyokat fejtegeti elbeszélés alakjában. De inntul csaknem kizárón jogi és történeti tanulmányokkal foglalkozott, s ezen a téren bámulatos munkakedvet és produktivitást tanusított. A büntető jog terén közvetítette az olasz jogtudományt. részint a szaklapokban irt essayk, részint Carrara nagy művének az akadémia által kiadott fordítása által. «Az egyéni

szabadság Európában és Magyarországon» című munkája, mely a büntetőjoggal és a közjoggal áll kapcsolatban, egy vészkiáltás az emberiség alapjogainak elnyomása ellen, míg «A Demokratia Magyarországon» című műve nagy historiai apparatussal támogatott plaidoyer a demokratikus elvek mellett. S azokon a számos a legkülönbözőbb

BEKSICS GUSZTÁV.

tárgyu tanulmányokon, a melyek Beksics pihenést nem ismerő tollából folytak, mindannyian alaphang gyanánt végig rezdül az igaz lelkesedés a szabadság intézményei iránt, a szilárd bizodalom a fölvilágosodás eszmeinek győzelmében.

Ez teszi Beksicset rokonszenvessé mindazok előtt, a kik tudják és érzik, mily szükség van ma még az emberiség fokozatos fejlődésével karöltve járó elvek megvédelmezésére. Megengedjük, hogy az állami és társadalmi élet tüneményeinek megvitatása oly állásponttól, a minő a megalkuvásra nem hajlandó liberálizmus álláspontja — végső következtetéseiben a doctrinaireismus jellegét ölti föl, de ki tagadhatná, hogy nem a doctrinairek, — a kiknek épen Beksics egyik munkájában «A magyar doctrinairek» oly szép emléket emelt — a

Pesti Hirlap ama nagy nevü jelesei, nem ők voltak-e azok, a kik eszméikkel megtermékenyíték a talajt, a melyből lassanként hazánk modern szellemében való fejlődésének feltételei és tényezői nyerték lételüket.

Igaz, hogy napjainkban a retrográd áramlat nagyobb vonzerővel látszik bírni a szabadelvűség eszményeinél; mert hisz mind növekedőbb bátorsággal kezdik hirdetni, hogy a liberalis elvek és alkotások ideje lejárt s bizonyos kicsinyléssel, hogy ne mondjuk rosszakarattal kísérik azok szerepléseit, a kiknek még van erkölcsi bátorságuk nyíltan sikra szállani egy régi, a társadalmi osztályokat kaszt-szerű rétegekbe osztó, a szabad szellemet lenyügöző korszak új életre ébredt «vitézei» ellen. S csakugyan a publicistikának, a melynek hivatása, hogy az állam a társadalom körében jelentkező tüneteményekből levonja a következtetéseket, s ezek alapján irányt szabjon a közvéleménynek, alig volt nehezebb föladata, mint most, a midőn ellentétbe kell helyezkednie az eszmeáramlattal, a mely részben az ország átalakulási processusának természetszerű, bár ideiglenes bajai, részben a kedvezőtlen gazdasági viszonyok, részben pedig bizonyos veszélyes agitatók folytán domináló lőn szerteszét s a mely oly egészségtelen, sajnos tünetekben nyer kifejezést.

Azon magyar publicisták közt, a kik e válságos időszakban a népszerűséget nem hajhászva, egyedül benső meggyőződésük sugallatát követve, lépnek sorompóba a szabadelvűség érdekében, első helyen áll Beksics Gusztáv.

A jogudományok, a nemzetgazdaság, politikai és társadalmi kérdések tárgyalásában, mindenütt ennek az irányzatnak és szellemnek hive ő.

Beksics tagadhatatlanul doctrinair nem egy kérdésben, de az ő doctrinairismusa egészséges s ha megadatik neki, hogy sokoldalú ismereteit ne pusztán a könyvekben való buvárkodás, hanem a gyakorlati élet mezején szerzendő tapasztalatok által szélesbitse, az ő munkaereje kitünően értékesíthető lesz a közügyeknek szolgálatában. S azért lesz hajlamainak és képességeinek érvényesítésére nézve megfelelő tér a törvényhozás terme.

Az aránylag még fiatal, alig harminchét éves férfiú most egy új pálya küszöbén áll. Évek óta szerepel ugyan a nyilvánosság terén s ha életrajzát akartuk volna vázolni, egyedül munkássága termékeinek felsorolása ugyancsak megkétszerezné ez igénytelen sorok számát. De azt hisszük, életrajzot csak befejezett pálya igényelhet jogosan s kevésbé van helye ott, a hol a multnak még erős vetélytársa a jövő. E helyen csak némely jellemző vonásnak kiemelésére szoritkoztunk, melyek az egyén belső világába engednek bepillantást s egyuttal rámutattunk azon elvek természetére, a melyeknek a közélet férfia tevékenységét szenteli. Azon elveknek, a melyek győzelméért Beksics küzd, Magyarországon letéteményese az országos szabadelvűpárt s azért, ha van jelese e pártnak, a ki joggal támaszthat igényt arra, hogy helyet találjon ez évkönyvben, úgy bizonyára Beksics Gusztáv az.

Dr. Halász Sándor.

B o é r A n t a l.

Nagy-Berivói Boér Antal, a magyar képviselőháznak 1875 óta korelnöke, született 1802. január 4, Maros-Vásárhelyen, hol atyja Boér Ferenc, az erdélyi királyi táblánál azon időben számfeletti ülnök volt; anyja szentháromsági Szeredai Anna, unokahuga szentháromsági Szeredai Antal cs. k. mérnökkari táborszernagynak, a ki a josefstadti erőd építését vezette, hol Boér Antal 1852-től 1857. máj. 12-ig vason fogoly volt.

Szülői a mult század nevelési rendszere szerint szigorral nevelték, nélkülözés, önmegtagadás s önuralkodáshoz szoktatták a vérmes természetű elsőszülött fiut. Iskoláit, a humaniorákat a székely-

udvarhelyi
kath. gymna-
ziumban vé-
gezve, 1816.
októberben a
kolozsvári
kath. lyceum-
ba ment. Ot-
tan végezve a
bölcselemi és
jogi tanfolya-
mokat, 1821.
május havá-
ban a maros-
vásárhelyi
kir. táblán
censurázva,
ügyvédi dip-
lomával zse-
bében, szülői
birtokára Kü-
köllőmegyé-
be, Mikefal-
vára telepe-
dett s az ak-
kori főispán
gróf Haller
László által

BOÉR ANTAL.

felkaroltatva, a megyei közigazgatás minden állomásain a rectificator (adókvető) állástól kezdve, fel, a dirigens főbiróságot is beleértve, helyettesítés útján keresztülmenve, a közigazgatás tudományát tapasztalati uton sajátította el.

1822. június első napjaiban Kolozsvárra, a guberniumhoz, hol 1820-ban mint tiszteletbeli irnok felesküdt volt, visszament, s ottan 1823. január 1-ső napján napi díjasnak neveztetett ki, mint ilyen szolgált 1830-ig.

Akkor Nagy-Szebenbe tétetett át a commissariatushoz mint cancellista 300 forint fizetéssel; ottan szolgált 1834. májusig, ekkor szolgálatából kilépve, az akkori nevezetes országgyűlésre a fogarasi választó kerület által országgyűlési követnek választatott.

Az akkori erdélyi országgyűlésre kinevezett királyi biztos Estei Ferdinánd főherceg az országgyűlést katonai karhatalommal szétugrasztotta s a szabadelvű képviselők befogatását elrendelte. Ez Boér Antalnak tudomására jutván, még azon éjjel sógorához Ciko Ferenchez Dobokamegyébe. Bádokba ment s onnan Magyarországra menekült.

Félévi bujdosás után visszament gogán-váraljai birtokába s a nyilvánosságtól visszahúzódva élt 1836. évig, mikor mint a fogarasi választókerület követe a Nagy-Szebenben tartott országgyűlésen részt vett s egyik tényező volt, főherceg Estei Ferdinánd erdélyi gubernatori választása megbuktatásának, minek következtében a főherceg Erdélyből végképen kivonult s Erdély kormányzását a statusok és rendek által választott kormányzó gr. Kornis János a kormányzékhez választott tanácsosokkal vezette.

Az ügyek a törvényes utban lévén, Boér Antal a megyei közgyűléseken, a hol birtoka volt, megjelent, s a követeknek az urbéri séget illetőleg adandó egyöntetű utasítások létrehozásában fáradozott, mit azonban az 1848-ki felszabadítás tulszárnyalt. 1848. a kolozsvári s egy pár hónap mulva a pesti nemzetgyűlésen mint a fogarasi választókerület képviselője vett részt; herceg Windischgrätz Pestet elfoglalván, a képviselőházat Debrecenbe szoritotta; Boér Antal első érkezett Debrecenbe, hol az elnökséget a fiatal lelkű, öreg Palóczy László korelnök viselte.

Bem tábornoknak az Erdélyben szerzett érdemei elismeréseül szánt nagykeresztet Boér Antal elnöklete alatt kinevezett országos bizottság Szász-Sebesen tűzte mellére. Ezen cselekményt megörökítő kép a kolozsvári polgári kör társalgó termében ma is látható.

A forradalom lezajlása után a világosi fegyverletétel arra kényszerítette, hogy valahol biztos menhelyet keressen s azt Békésmegyében fel is találta, de onnan is menekülni kellett, Pestre vonult s ottan lappangott mindaddig, mig Haynau falragaszon tudatta, hogy minden önként jelentkező képviselőt és kormánybiztost szabad lábon fog hagyni. Ekkor jelentkezett Haynaunál, ki szavát megtartotta, de a jelentkezők haditörvényszék elé állítottak s 1850. július 5-én több jelentkező társával együtt kötél általi halálra ítéltetett az Ujéületben. De Haynau megneszelvén elcsapatásának hírét, ebbeli boszujából, négyet, u. m. Kubinyit, Madarász Józsefet, Párcsetics Rákóczit és Buda Sándort kivéve, kiket részint vár.- részint sáncfogságra ítélték, a többi 28 elítélteknek megkegyelmezve, azokat szabadon bocsátotta.

1851. február 2-án elfogták. 18 évre vason töltendő várfogságra ítélték, Josefstadtba vitték, honnan 1857. május 12-én százat meghaladó fogolytársaival együtt szabadon bocsátatott, de még 1862. is rendőri felügyelet alatt állott.

1872-ben mint a gyergyó-szt.-miklósi választókerület képviselője

Ője s az akkori balközép tagja vett részt a parlamentben. 1875-ben és azon innen, mint a szabadelvűpárt rendületlen hive, minden cyclusban a fogarasi választókerület bizalmából tagja s egyszersmind korelnöke lett négy ízben a magyar képviselőháznak.

Derék veterán, ki előhaladott korához, 84 évéhez képest még igen ruganyosan érzi magát. Midőn legutóbb korelnöki tisztét befejezván, az elnöki emelvényről felállt, mintha egy második Menenius Agrippa szólalt volna meg, békéltető szellemével figyelmeztetvén a ház tagjait arra, hogy a vitákban tartsák szem előtt: «Acri ter in re, suaviter in modo.»

Dr. Chorin Ferenc.

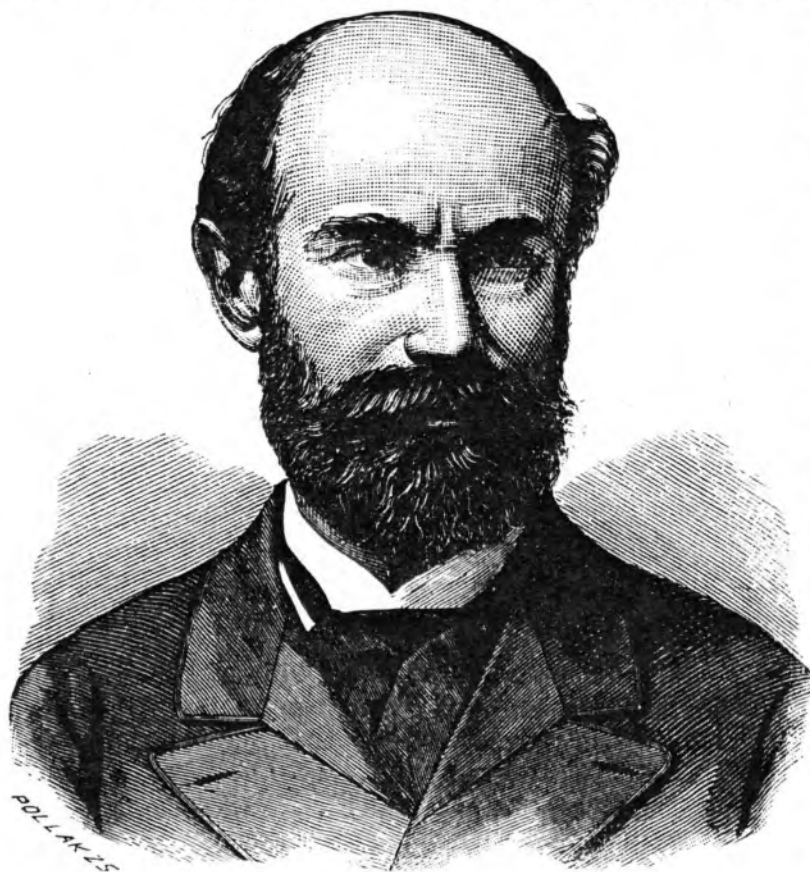
Chorin Ferenc született Aradon, 1842-ben. Jogi tanulmányait részint külföldön, részint a budapesti egyetemen folytatta, melynek jogtudora 1866-ban lett. Az ügyvédi vizsga letétele után szülővárosában telepedett le, hol őt a lakosság közbizalma környezte. Ügyvédi teendői mellett tevékeny részt vett az akkor igen élénk politikai életben; az aradi ellenzék megbízásából lapvezére lett az «Alföld» című politikai napilapnak; az aradi ügyvédi egyesület megbízásából ő szerkesztette a hazai törvénykezési reformra vonatkozó emlékiratot, melyben a gyökeres reform mellett tört lándzsát. Ugyanily értelemben működött a Szokolay István által szerkesztett «Törvénykezési csarnok» című jogi szaklapban, melynek 1870—72. évi folyamait számos irodalmi fejtegetéssel gazdagította.

Chorin a fennállott balközépnek volt hive; mint ilyen tevékeny részt vett azon választási küzdelemben, mely Aradon 1869-ben báró Simonyi Lajos és Atzél Péter között lefolyt, és mely a Deákpárt győzelmével végződött. Atzélnek főispánná történt kineveztetése folytán az aradi balközép Chorint állította fel képviselőjelöltül, ki jelentékeny szótöbbséggel képviselővé meg is választatott. A fennállott balközép tárt karokkal fogadta a fiatal képviselőt, ki oly jelentékeny várost hódított el a Deákpárttól. Beválasztotta őt az ipartörvény és a bünvádi eljárás ideiglenes szabályozása tárgyában kiküldött bizottságokba; Chorin tevékeny részt vett a képviselőház tárgyalásaiban, felszólt az igazságügyi kérdésekben, részt vett a választási törvényjavaslat feletti nagy vitákban és már akkor mint a gyökeres reform embere tűnt fel, mely meggyőzésének hive maradt a mai napig.

Az 1872-ik évben lefolyt választásoknál gr. Lónyay miniszterelnök elkeseredett küzdelmet folytatott a balközép ellen. Aradon gróf Ráday lett a Deákpárt képviselőjelöltjéül felállítva, ki a közbiztonság terén szerzett érdemeiért akkor páratlan népszerűségnek örvendett. A pártok között a végkimerülésig folytatott választási küzdelmeknek az lett eredménye, hogy gróf Ráday csekély szavazattöbbséggel győ-

zött Chorin Ferenc ellenében. A választási küzdelem kimenetele által a politikai pályáról leszorult fiatal ügyvéd, ismét a városi ügyeknek szentelte erejét. Vezérszerepet vitt a városi bizottságban, megalapította az aradi tornaegyletet, az aradmegyei takarékpénztárt, melynek alelnökévé választatott: 1874-ben az aradi ügyvédi kamara helyettes elnöke lön, szóval a polgári bizalom minden jelével fel lett diszítve.

Tisza, a volt balközép vezérének kormányra lépése után Chorin Ferenc 1875-ben ismét Arad képviselőjéül választatott meg, s

CHORIN FERENC.

az Ausztriával kötött közgazdasági egyezség előterjesztéséig a kormánypártnak volt tagja. Mint a jogügyi bizottság állandó tagja a váltótörvényjavaslat előadó-jává választatott meg, melyet a kormány megbízásából egészen átdolgozott s úgy a bizottságban mint a képviselőházban sikerrel képviselt.

1876. májusban tárgyalattak a szabadelvű pártkörben a köz-

gazdasági kiegyezésre vonatkozó törvényjavaslatok. A párt egy része a közgazdasági kiegyezést, különösen a fogyasztási adók és a bankkérdés miatt elfogadhatónak nem találta, s miután ezek pártkérdéssé tétettek, a javaslat ellen szavazottak — köztük Chorin Ferenc is — a kormánypárthól kiléptek és a «független szabadelvű pártot» szervezték. A független szabadelvű párt első ülésében felolvastattott a szabadelvűpárt akkori elnöke, Gorove István által a kilépett képviselőkhöz intézett levél, melyben azon reményt fejezte ki, hogy a közgazdasági kiegyezés kérdésein kívül a kilépett képviselőket, a szabadelvűpárttól mi sem választja el, s hogy a hasongondolkozók idővel ismét találkozni fognak. A független szabadelvű párt megbízásából Chorin Ferenc és Lukács Béla által fogalmazott pártnyilatkozat

csakugyan kizárólag a közgazdasági kiegyezés kérdéseiben jelezte a kilépett képviselők eltérő álláspontját, a kik egyéb, a közigazgatási és jogi reformra vonatkozó kérdésekben, a kormánnyal szemben ellenzéket nem képeztek. A független szabadelvűpárt Chorin Ferencet a jogügyi és a bankbizottságba választotta be, és a párt képviselőjét több fontos kérdésben reá bízta. Különvéleménye a jegybankkérdésben, melyben az önálló nemzeti bank álláspontjára helyezkedett, a 80 milliós bankadósság, a fogyasztási adók a gyülekezeti jog tárgyában tartott beszédei, valamint az igazságügyi javaslatok érdekében kifejtett tevékenysége őt pártjának kiváló tagjai sorába emelte.

Chorin 1878-ban Aradon egyhangulag választatott meg képviselőnek. Az 1878—1881-iki országgyűlési cyclus alatt mint a jogügyi bizottság tagja tevékeny részt vett az igazságügyi törvényjavaslatok tárgyalásában, többször felszólalt az igazságügyi budgetek tárgyalása és a fogyasztási adók behozatala alkalmával a házban folytatott vitákban, mindannyiszor a ház osztatlan figyelme által kísérve.

Az 1881-iki országgyűlési választások alkalmával Aradon 13 szavazattal kisebbségben maradt a közjogi ellenzék jelöltjével, Náray Imrével szemben, és csak néhány hó múlva juthatott be a képviselőházba, a baksai kerület részéről nagy többséggel megválasztatván, a szélső baloldal jelöltje ellenében.

Az 1881—1884-iki országgyűlési ülészek alatt Chorin a politikai vitákban részt nem vett, és csak a tapolcai kérvény tárgyalása alkalmával tartott kitünő beszédet.

Chorin magatartása a mérsékelt ellenzéki pártban időközben kifejlődött szellemben leli magyarázatát. Ismeretes, hogy a mérsékelt ellenzék, a «független szabadelvűpárt», a kormánypártból a 80 milliós bankadósság elfogadása miatt később kilépett képviselők, végre a gróf Apponyi vezérlete alatt állott jobboldali ellenzék szövetkezéséből keletkezett. Ezen elvi alapot nélkülözött szövetkezésnek szükségképeni eredménye lett, hogy a szabadelvű elemek tért vesztek, míg a conservatívek tért hódítottak. Ezen bár lassu, de folytonos átalakulás felbontotta az egyesülés időpontjában a különböző politikai áramlatok között fenállott hatalmi egyensult, és idővel a pártban új helyzetet teremtett. Báró Simonyi, a párt eddigi vezére, kilépett a pártból és letette képviselői mandátumát. Bánhidy, a kör volt elnöke, szintén kilépett a körből és párton kívüli állást foglalt el, a volt független szabadelvűpárt tagjainak nagy része a választásoknál kibukott, helyüket pedig oly képviselők foglalták el, a kiket politikai nézetek és aspiratiók gróf Apponyi vezérlete alá tereltek. Apponyi befolyása mindinkább mérvadóvá vált a pártban és az általa inaugurált agrar-socialistikus mozgalom, a mely ha győzelmet aratna, szükségkép retrográd irányba terelné társadalmi és politikai életünket, méltó aggodalommal töltötte el azokat, a kik az Ausztriában történtek mintájára, aristokratikus és ultramontán kormány uralomra jutásától tartottak. Ezen, bizonyos körökben már régóta táplált tervek nyíltan előtérbe léptek, a polgári házasságról

szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával. A javaslatot a mérsékelt ellenzék tulnyomó nagy többsége támogatta a házban, a főrendiházban ellenben az ultramontán és feudális elemek szövetsége azt két ízben megbuktatta. A győzelmes főpapok és főurak nem elégedve meg a kivivott félsikerrel, elérkezettnek vélték az időpontot, a szabadelvű kormány megbuktatásával, a conservatív-clericalis elveket a kormányon és képviselőházban többségre emelni. Ezen cél elérése megkíséreltetett előbb az udvarnál, s miután ott hajótörést szenvedett, a főrendiházi ellenzék szövetségtársat keresett és lelt a mérsékelt ellenzék pártjában, mely klubülésében nyíltan proklamálta azt, hogy a főrendiházi ellenzékkel karöltve indul a választási küzdelemnek. Ezen szövetkezés, ha sikert aratott volna a választásoknál, szükségkép a főrendiházi ellenzék és az általa képviselt elveknek felülkerekedését eredményezte volna. Chorin Ferenc nem is késett ezen meggyőződésének a mérsékelt ellenzéki párt elnökéhez intézett levélben nyílt kifejezést adni. A választások küszöbén ezen levél országszerte nagy feltűnést keltett, a szabadelvűpárt és annak közlönyei a bátor és nyílt lépést a legőszintébb elismeréssel fogadták, míg a mérsékelt ellenzék főközlönye, a «Pesti Napló» elkéseredett támadást intézett a levél írója ellen és ki lett adva a jelszó, hogy őt a küszöbön álló választásoknál minden áron meg kell buktatni. Ezen törekvés azonban nem sikerült; Chorin Ferenc Szatmármegye Aranyos-Medgyes kerülete által, Kovács Eduárd kir. tanácsos, az Apponyi párt jelöltje ellenében nagy többséggel képviselővé választatott, és ma ismét tagja a szabadelvű pártnak, a hol hason elvű és nézetű férfakkal együtt az ország javára működhetik.

Chorin a képviselőház legjelentékenyebb szónokainak egyike s a szabadelvűpárt jeles erőt nyert újra vissza benne.

Dárdai Sándor.

Dárdai Sándor szül. 1842. márc. 18-án Baranyamegyében, hol atyja még Dr. Wunsch Fer. néven igen keresett orvos volt. Családi nevét 1868-ban magyarosította. Iskolai tanulmányait Mohácson, Pécsen, Kalocsán (hol akkor még nem voltak jezsuiták, hanem piaristák) és Eszéken, a jogi tanfolyamot pedig a bécsi egyetemen végezte. Még 1864-ben mint joggyakornok került a kir. táblához és 1865-ben jogi szaklapot indított, melynek iránya végett az akkori kir. személynök Kellemesi M e l c z e r István által felelősségre vonatván, joggyakornoki állását el kellett hagynia. Az akkori mozgalmas időkben jogi szaklapja gyakori összeütközésbe jött W o r a f k a rendőrfőnökkel és K o s s a l k ó János akkori causarum direktorral vagyis koronaügyésszel, kinek bölcsőbb belátása többnyire elhárította a lefoglalást. A kiegyezés bekövetkezése után megnyílt a sajtószabadság és Dárdai volt az első, ki még 1867. ápril 6-án mint

alig 25 éves fiatal ember ministeri titkárnak lett kinevezve az igazságügyi ministeriumhoz. Jogi szaklapja természetesen élénk részt vett törvénykezésünk átalakítása korszakában és egyik főtényezője volt az ügyvédi egyletek és magyar jogászgyűlés létesítésének, melynek igazgató-választmányában s tudományos működésében személyesen is élénk részt vett. A kir. Curia szervezése után 1869-ben Horváth Boldizsár igazságügyminister és Mailáth György országbíró támogatásával alapította lapja mellékletekép a Curiai «Döntvénytárt», melynek azóta közel 60 kötete jelent meg s egyik főmunkatársa volt Dr. Gállu József semmitőszéki segédbíró, ki jelenleg országgyűlési képviselő, s pártunknak és az igazságügyi bizottságnak egyik kiváló tagja. —

Hivatalban azonban nem sokáig volt. — Lapja ismét ellenzéki irányt vett és Horváth Boldizsár lemondásával Dárdai is resignált 1871-ben, Bittó István ügyködése alatt heves küzdelmet folytatván a szerinte elhibázott bírósági szervezet ellen. Azóta sok megváltozott.

csak ő nem változott és mai napig teljesen független irányban vezeti szaklapja szerkesztését, a nélkül, hogy meggyőződése a szabadelvűpárt politikai irányával ellentétbe jönne. Soká kizárólag a szakirodalomnak élt és 1875-ben a Budapesten egybegyűlt nemzetközi statistikai congressus jegyzői karához tartozván, a kormány megbízásából ama congressus számára az igazságügyi statisztika művét írta meg. Kézikönyvet írt továbbá a bírósági végrehajtók számára és Zlinszky Imre jeles jogírókkal együttesen kézikönyvet adott ki a kir. közjegyzők számára s legujabban azon elhunyt kiváló munkatársa és benső barátjának «Magyar magánjog» című jeles munkáját a törvényhozás újabb alkotásaival kiegészítve rendezte sajtó alá.

DÁRDAI SÁNDOR.

Nagy fáradságot fordított egy jogi és államtudományi műszótár létesítésére szakirodalmunk s nyelvészeink kitünőségeinek, mint Fogarassi, Budenz, Szarvas Gábor, Apáthy, Hoffmann Pál, Matlekovich, Schnierer Gy., Hatala Péter, Emmer Kornél, Sághy Gy. s mások közreműködésével: azonban több évi működés után az egyes szakelőadók buzgalma ellankadván, a mű befejezést nem nyert ugyan; de azért mégis a szakirodalmat igen sok oly műszóval gyarapították, melyek azóta részben codificatio útján is a közéletbe átmentek. A közigazgatás szakirodalmának is akart organumot teremteni, mely célra 1877-ben «Köz i g a z g a t á s i L a p o k» címén a curiai döntvénytárhoz hasonló közigazgatási döntvénytári melléklettel ellátott folyóiratot indított meg, mely azonban anyagi áldozattal járó, két évi fentartás után megszűnt létezni, a mi azt bizonyítja, hogy közigazgatási szakközönségünk nincsen, mert a míg 4—5 jogi szaklap s ugyanannyi orvosi szaklap fenállhat, e hézagpótló szaklap, mely épen e téren fontos feladatot lett volna hivatva teljesíteni, nem existálhatott pártolás, azaz közönség hiánya miatt, a mi épen nem valami kedvező világitásba helyezi viszonyainkat.

Parlamentbe először 1878-ban lett választva Mohácsról, azután kétszer N.-Enyedről. A parlamenti működésén kívül részt vett a Tiszta Kálmán által egybehívott igen fontos közigazgatási enquêteben, továbbá a telekkönyvi statistika, a vízjog alkotása s számos más törvényelőkészítési munkálatban.

A mohácsi v. kerületet elhódítva a szélső baloldaltól, az ellenzék biztosnak vélte, hogy soraiba fog lépni; mert B. S e n n y e y pártvezérsége alatt az ellenzéki «Kelet Népe» című politikai napilapban gyakran irt vezércikkeket; de ő belátva, hogy Sennyey visszavonulása után az ugynevezett mérsékelt ellenzék elveszté létjogosultságát, a szabadelvű párthoz csatlakozott. Első felszólalása a keleti politika kérdésében történt, melynek mindenkor védelmére kelt, midőn egyes pházisaiban a ház elé került. Nagy figyelmet keltett a költségvetési vita alkalmával 1878-ban a közigazgatás reformját sürgető beszéde és sensatiót keltett, midőn 1879-ben mint az igazságügyi bizottság tagja a büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről szóló törvény tárgyalásakor a sajtótörvény revisióját sürgette. A sajtóban akkor élénk eszmecsere tárgyát képezte, kivált azon indítványára, hogy a magánbecsületsértési ügyek az esküdtszéki tárgyalás alól elvonassanak. Dárdai akkor heves támadásoknak volt kitéve az ellenzéki, sőt részben a kormánypárti sajtó részéről is és ime mai napon már a közvélemény követelését képezi azon eszme, melyet ő legelőször pendített meg. Ugyanazon évben a képviselőház jogász tagjai értekezletet tartva az ügyvédi rendtartás módosításának szükségése felett, őt bizták meg egy határozati javaslat beadásával, melyet az igazságügyi költségvetés tárgyalása alkalmával nagy hatású beszéddel előterjesztvén, a képviselőház azt egyhangulag elfogadá. A rendőri kihágások és a csódtörvény tárgyalásakor kiváló részt vett mint a jogügyi bizottság tagja. Ezekután a pénzügyi bizottság tagjává választatván, az igazságügyi tárca előadója lett, úgy szintén a

bélyeg- és illetékügyi törvényjavaslatoknak. Dacára ezen nagy elősmerésben részesült parlamenti tevékenységének, sőt talán ép azért bukott meg a következő választáskor, noha a mohácsi vál. kerület érdekében mint ottani dunaszabályozási kormánybiztos is bokros érdemeket szerzett. De bukása csak rövid ideig vonta el őt közügyi működésétől, mert B. Kemény Gábor minster lemondván a n -enyedi kerület képviseléről, azon kerület egyhangulag Dárdait választotta, sőt a 3 év lefolyta után ismét egyhangulag tisztelte meg bizalmával, mert az utóbbi ülészakban is mint a pénzügyi bizottság tagja és nevezetesen mint a qualificationális törvényjavaslatnak előadója, kiváló helyet vivott ki magának közéletünkben.

Dárdai a szabadelvűpárt legképzetesebb tagjainak s legjobb szónokainak egyike. Beszédei mindig tartalmasak, erős érvelésűek s mindannyiszor lekötik a ház figyelmét, akár a képviselői padok közül, akár az előadói kathedrából beszél.

Dr. Degen Gusztáv.

Felsőhegyi dr. Degen Gusztáv született 1834. május 24-én Budapesten, hol atyja Degen János királyi tanácsos és budapesti egyetemi jogtanár volt. Gymnáziumi tanulmányait a pesti piaristák gymnáziumában a bölcsészetet és a jogtanulmányait pedig a budapesti egyetemen végezte. 1854. évben a bécsi cs. kir. egyetemre ment mint jogtanárjelölt és két évi tanári gyakorlata után segéd- és helyettes tanárnak neveztetett ki a m. kir. kassai jogakademiára, a mely intézetben öt évi működése alatt jeles tanári minősítésével és megkezdett irodalmi tevékenységével annyira kitüntette magát, hogy 1861. évben — a midőn a honi jogtanintézeteken hazai nyelven nyíltak meg az előadások — és az itt alkalmazott német jogtanárok külföld felé utnak indítottak — segédtanári állásából azonnal a rendkívüli tanári fok átugrásával — Pozsonyba neveztetett ki nyilvános rendes jogtanárnak a pozsonyi jogakademiához és pedig a váltó és kereskedelmi jog, a nemzetgazdaság és pénzügytan és a politikai tudományokra. Azon időben siri csend uralkodott a jogirodalom terén, ő azonban felfogta a jogtanári hivatást kellőleg és egymásután sajtó alá bocsátotta nagyobb munkáit, a melyek a jogirodalmi kritika részéről meleg ajánlatra érdemesítették. A magyar váltójog 1865.; a magyar váltóeljárás 1866.; a váltótörténelem a legrégebb időktől a jelenkorig 1870.; a közjegyzőség stb. a mely munkák első kiadásaikban gyorsan elfogytak, és számos egyéb jogtudományi hosszabb értekezésekkel alapította meg nevét a jogirodalom terén. A jogakadémiai tanrendszernek változtatásával és a tanszékek tárgyai újabb csoportosítása következtében 1876-tól ő majd statisztikát, az államszámtant, a pénzügyi politikát adta elő, nemzetgazdasági főtaniszaka mellett és így megfosztatott a váltójogtól, a mely tan-

tárgyról ő jeles munkákat irt és bocsátott közre. Az ország gazdasági fejlődését sem hagyta figyelmen kívül Pozsonyban, e munkás férfi, ki a pozsonyi II-ik kerületi takarékpénztárnak egyik főalapítója és ez intézet igazgatóságának elnöke; a pozsonyi mintaszerű általános fogyasztási egyesületnek teremtője és fentartója, ugyanannak elnöke is; az osztrák-magyar tisztviselő egyeslet pozsonyi osztályának el-

DR. DÉGEN GUSZTÁV.

sége nyerte díjmentesen.

De mint tanfőnök híre kiterjedt az ország határán túl is. Őt ugyanis 1880. elején, a mikor a bécsi Therezianumnak híres igazgatója, most már boldogult Dr. Pawlovsky Sándor súlyos betegsége végett ez állásáról visszalépett, hízegő felszólítást nyert e nevezetes intézet gondnokától, Schmerling Antaltól, hogy nyujtsa be neki eddigi curriculum vitae-jét, mert őt a felségnek a therezianumi igazgató állomás betöltésénél, javaslatba kívánja hozni. Hogy miért nem győzött jelöltjével Schmerling az osztrák oktatási miniszternek kedves jelöltje ellenében, ez hivatalos titok, a melyről magán uton transpirált ugyan ki valami a külvilágba, mi azonban nem a nyilvánosság elébe tartozik.

Ő felsége 1881. évben császári és királyi asztalnoki méltóság-

nöke; a pozsonyi kereskedelmi bank elnöke; a pozsonymegyei történelmi és régészeti egyesletnek tiszteletbeli alelnöke és számos humanisztikus intézetnek előmozdítója Pozsonyban, a miért is a királyi kegyőt 1879. évben ki is tüntette, mert ő a tan- és a közügy terén szerzett érdemeinek elismerésül a magyar nemes-

gal tüntette ki őt, a mely kitüntetéssel — kir. jogtanár tudtunkkal az országban — még soha se lett diszítve.

És méltán érte őt annyi oldalról a kitüntetés, mert dr. Degen Gusztáv bőkezűségének és áldozatkészségének jelét adja mindenütt és mindenkor. Ő a pozsonyi jogászsegélyző egyletnek egyik alapítója és bőkezű adakozója és mikor f. é. május 13-án a pozsonyi jogakadémia létezésének 10 éves jubileumát ünnepelte, ő az akadémiai könyvtárnak e nap örök emlékére egy több ezer kötetből álló könyvtárt, a hozzá illő könyvtári szekrényekkel ajándékozott, a mely ajándék szakértők szerint 8000 frtnyi értéket képvisel és diszül szolgál az akadémiai könyvtárnak.

28 évi jogtanári működése után, megválasztatott a legutóbbi parlamenti általános választás alkalmával a nagymartoni kerületben szabadelpvüparti képviselőnek. Hogy egész tehetségével és erejével az ország közügyének élhessen, lemondott diszes jogtanári állásáról, a melyen elismeréssel és kitüntetésekkel halmozva, oly sikeresen működött mint tanár és író, és áttette állandó lakhelyét Budapestre. Teheti is azt, mert fényes anyagi viszonyai megengedik, hogy állásához és méltóságához mértén, a budapesti társadalomban elfoglalhassa a neki jutó szereplést is.

Budapest képviselő testületében ki van már neki ugyyszólván jelölve a jövőben működése. Bátran feltételezhető ugyanis az, hogy oly férfi, a ki Pozsonyban az anyagi, szellemi és a társadalmi jóllét fejlesztésére minden irányban oly sikeres eredményeket képes felmutatni mint ő; ki a budapesti adófizetők közt a legjelentékenyebb megadóztatottak névjegyzékében szerepelni fog, mint itt immár letelepedett lakos; ki azonfelül budapesti születésű is, hogy polgártársai a városi közügyek előmozdítására is kiszemelni fogják.

Választókerülete szerencsés választást tett akkor, a midőn őt küldte be az országgyűlésbe. Ő, ki tiszta kezekkel, menten minden külön érdektől, a legrendezettebb vagyoni viszonyok közt elvállalta a kerület képviseltetését, a haza és kerülete érdekét is védeni fogja tudni.

Tudományos műveltsége, a közügyek iránti nemes ambícióteljes élénk érzéke, ugyszintén a különböző téreken eddig is kifejtett ritka tevékenysége bizton föltenni engedik, hogy a parlamentben is helyét és szerepkörét megbízóinak méltó büszkeségére fogja betölteni.

Dr. Falk Miksa.

Hirlapíró.

Semmi egyéb.

Jobban mondva, semmi sem annyira mint hirlapíró.

És mert hirlapíró, nem is írom életrajzát.

Hirlapírótól ne kérjen senki soha se külön biographiát, se külön programot. Megírja programját napról-napra és ezeknek a programoknak összesége képezi életének történetét. A nyilvánosság

egyetlen emberével szemben sem lehet oly szigorú és hathatós a közönség ellenőrzése, mint a hírlapírónál. Életének nincs eltitkolható része. Innen van, hogy ez a mesterség, mely annyira próbára teszi a test erejét és a szellem rugékonyságát, egyszersmind a legerősebb megtámadásoknak teszi ki a jellem állhatatosságát is. Dicsőség azoknak, kik egy egész hírlapírói életen át a közönség előtt állottak és mindig megfeleltek az idő és a helyzet kötelességeinek!

Falk Miksa ily hírlapíró és életrajzát legkevésbé ezen a helyen tartom szükségesnek külön megírni. Tekintse meg az olvasó e könyvnek első cikkét, mely az ő tollából ered. Meg van ott

DR. FALK MIKSA.

a szerzőnek ön-életrajza is. Leírja küzdelmeit a sajtószabadság és a magyar alkotmányosság szolgálatában. Oly küzdelmeket, melyeket nem mint független politikus vivott, hanem a szegény, de szerető családapának sanyaru gondjai közepette. Eötös József (kiről melleleg megjegyzem, hogy Falk Miksának egyik legbensőbb barátja volt) mondja egy helyütt: «Annak

a fáradságnak század részével, melyet tehetséges emberek arra fordítanak, hogy tisztán kenyerüket keressék, a legmesteribb alkotásokat lehetne véghez vinni a politika, a művészet és a tudomány minden terén.» És nem is tudok nagyobb erélyt annál, mely képesíti az egyént a kenyérkereset sivár munkája közepette, az élet ideális céljaiért is lankadatlanul küzdeni. Vagy megfordítva, nem ismerek jellemzetesebb dolgot, mint melyet véghez visz az oly ember, ki a legmagasabb eszmék hű és kitartó szolgálatában, nem feledkezik meg a mindennapi életnek egyetlen kötelességéről sem.

Hiszen napról-napra látjuk, hogy a kenyérkeresetre szorult osztályokból annyi tehetség merül el, mielőtt bármit alkotott volna,

a mi megfelelne az Isten által reá árasztott talentumoknak. Innen van az másrészt, hogy épen a kiválóbb tehetségek körében annyi az ugynevezett elzüllött élet, mely sohasem tud magának számot adni a mindennapiság igényeiről, feltételeiről és kötelességeiről. A legritkább adományai közé tartozik a természetnek, midőn ugyanazt az embert megáldja a szellemnek és a jellemnek egyensúlyával.

A kik ezzel bírnak, olyanok, mintha a természet homlokukra irta volna, hogy kiváló dolgokra szánvák általa.

Falk Miksa személyiségének alapvonása ez a harmonia.

Ebből folyik minden tehetsége, minden ereje, minden érdeme, minden rugékonysága.

Ujra visszatérek a cikkekre, mely e könyv élén olvasható. Nem tudok jobb jellemrajzot annál, melyet ő a legteljesebb igénytelenséggel ott leirt. Olyan az, mint ha valakit tudtán kívül lephotografiroznának. Nincsen benne semmi különös «Stellung.» Hát az az egyszerűség, melylyel elmondja, hogy mint egy nyolc gyermekkel megáldott családapa miként tette kockára naponként kenyérkeresetét, egy csaknem reménytelennek látszó ügyért, mely hazájának ügye volt; az a természetesség, a hogyan leírja azokat a tényeket, melyek bizonyítják tántorithatlan ragaszkodását a szabadságnak minden eszméje iránt és a plastikus rövidség, melylyel csak néhány szóval bár, de a legmélyebb megvetéssel rámutat azokra, kik ma a sajtószabadságot gyűlöletessé teszik és azt kompromittálják — megkapó képet adják az ő önálló meggyőződésének és erős liberalis érzésének. Fiatal ember volt 1848-ban és a bécsi egyetem hallgatója, midőn a szabadság hajnalpirját látta; résztvett, puskával a vállán, abban az egész háboruban, melyet a bécsi tanulók legiója, a bécsi néppel egyetértve, és a magyarországi események által fellelkesülve, Windischgrätz és csapatai ellen viselt. De maga szokta baráti körben elbeszélni, mint ébredt fel benne — a husz éves fiatal forradalmárban — a konservatív, midőn néhány ilyen forradalmi katona a dicsőség mámorában némely kihágásokra ragadtatta magát, melyek szégyent hoztak az ügyre.

Az ifju, ki részt vett a vakmerő rohamban a bécsi «Zeughaus» ellen, hűséges szolgálója volt a szabadságnak aztán a tespedés hosszú évein át. Mikor hallgatott a magyar nép és hallgatott a nép képvisellete; mikor irodalom alig volt és a hirlapirodalom tengődött napról-napra a censura atyai gondoskodása mellett, a börtönre való kilátással és a betiltástól való folytonos rettegés között: egykedvűen irta cikkeit, intette a nemzetet, hogy ne engedjen az elnyomásnak, ne adja át lelkét a csüggedésnek, hanem várja meg munka és remény közepette a szabadságnak új napját. Az alkotmány helyreállítása után a Deákpárt soraiban egyik kiváló helyet foglalt el és állása a szabadelvűpárt uralkodása óta folytonosan emelkedett. Ha a szabadelvűpárt egyebet nem mutatna föl, minthogy csaknem mindazok, kik — mint Falk Miksa — ugyszólva első lépésüktől fogva folyton a szabadság szolgálatában állottak, az ő soraiban találhatók, ez az egy tény is elég volna arra, hogy az igazi n é p p á r t n a k

nevét kiérdemelje. És midőn oly férfiak, mint Falk Miksa fennen kijelentik hozzájárulásukat a szabadelvűpárt és annak vezére által szükségesnek tekintett intézkedésekhez, melyek a kihágásoknak megfékezését célozzák, akkor bizonyára senkisésem fogja mondhatni, hogy ezek az intézkedések a reakció szellemét akarják meghonosítani.

Nem fogja elhinni senki, hogy egynémely ellenzéki Titán jobban szeretné a sajtószabadságot, mint Falk Miksa.

De tudni fogja mindenki, hogy a szabadságot is meg kell védelmezni ugyanazokkal az eszközökkel, melyekkel minden oly kormányformát szokás megvédelmezni, mely nem akar báb lenni és az emberek gunyjának tárgyul szolgálni.

Még egyszer és utoljára térek vissza arra a cikkre, melyet e könyv élén talál az olvasó. Stílusát ez jellemzi legjobban. A minden keresettség nélküli csin és előkelőség, a világosság, mely sohasem válik banálissá és egy bizonyos kedélyesség, mely vonzóvá teszi még azt a tárgyat is, mely mások tolla alatt száraz és ridegnek tünnek fel: ez világlik ki említett cikkéből, és ilyen egész irmodora.

Keveset változtat rajta akár hírlapcikket írjon, akár a legfontosabb politikai okiratot szerkesztsze. Több mint egy évtizede immár, hogy a magyar országgyűlés nevében kikerült csaknem valamennyi fontosabb okiratoknak ő a szerzője. Történjék bár alkudozás Ausztriával vagy szeretetreméltó horvát testvéreinkkel; a delegáció külügyi bizottságában, a mikor megszerkesztendőek azok a jelentések, melyek rendesen az egész európai közvéleményt szokták foglalkoztatni; vagy pedig az országgyűlés elején, a mikor a nemzet képviselte feliratban fordul a nemzet koronás fejéhez: mindig Falk Miksa kezében van az ország pennája. Ezek az okiratok egyik legelső helyet biztosítottak neki a magyar publicistika terén. Megalkotója volt ő bizonyos pontig egy új irodalmi műfajnak, és a kik utána jönnek, a legtehetségesebbek is, az ő példáján fognak tanulni.

A folyó országgyűlésnek feliratát a királyhoz is ő szerkesztette és arról az okiratról még ellenzéki lapok is dicsérőleg felemlítették, hogy a nemzet kívánatainak és jelenlegi helyzetének ez adja legtisztább képét. Mellesleg megjegyzem, hogy a királyhoz intézett ezen terjedelmes feliratot egyetlen délutánon, néhány óra alatt írta meg.

De mondtam, nem mint államférfiut, hanem mint hírlapíró akárom bemutatni és mint ilyenek nem mellőzhetem az ő legsajátosabb művét a «Pester Lloyd»-ot.

Fog-e fennállni mindig, megtartja-e rangját, hírnevét e lap? nem tudom. De úgy a mint előttünk áll, a «Pester Lloyd» egy hatalmat képvisel — talán a legnagyobb hírlapírói hatalmat széles Magyarországon!

Sokan vannak, kik vitatják érdemét; de alig van, ki hatalmát kétségbe vonná.

En magam európai barangolásom idején találkoztam e lappal Párisban a boulevardokon, az olvasótermek asztalain és mikor Mid-

hat pasa sajtóbureaujában megfordultam, láttam egy emberséges muzulmánt, ki kinos verejtékes arccal betűzte a «Pester Lloyd» vezércikkének garmond betűit. Ez idő szerint nincs Európában külügyi hivatal, és alig van nagyobb szerkesztőség, mely a «P. L.»-ot nem jártná. Nem mese az, hanem valóság, hogy a «P. L.» missziót teljesít a magyarság érdekében és minél tekintélyesebb és minél hatalmasabb az, ki e missziót teljesíti, annál több súlyt fektetnek szavára.

Még a köztársaság is szivesebben bizza képviselőjét a külföldön egy előkelő gazdag arisztokratára, mint egy apró nyárspolgárra.

És nemcsak azt kell tekintetbe venni, hogy e lap mit cselekszik; hanem azt is, mi hatást tehetne, ha más szellemben volna írva, a mostanival ellenkező szellemben! És tekintetbe kell venni, hogy a kisebb német hírlapok hazánkban, fővárosban és vidéken egyaránt, mind a «Lloyd» példája után indulnak.

Hogy az egész német sajtót egy irányba terelte, ez Falk érdeme és az ő érdeme továbbá az is, hogy egy egész iskolát nevelt oly német hírlapírókból, kiktől nem telnék egyetlen szó sem, mely nem találná helyét bármely magyar lapban is.

Végre aztán nagy skeptikus!

Mikor miniszterséggel kínálják — pedig gyakran kínálták vele — az feleli:

— Jobban szeretek vadász lenni, mint vad.

Mikor, Pipitz visszalépése után, a bécsi nemzeti banknál megkínálták a bank egyik legfényesebb állomásával, megköszönte és megmaradt szerkesztőségi szobájában. Weninger helyét is felajánlották neki, de ő nem felejtette el, hogy egyeseknek mint országoknak dicsősége csak azon az úton tartható fenn, a melyen az megszerzett — nem tette le a zszurnalista tollát.

A görög bölcs mondá, hogy vannak a köztársaságban emberek, kik nem bánják, ha szétmarcangolják is őket, csak egyetlen napig bírhatnák a legfőbb hatalmat. Törekvő államban és hanyatló társadalomban, rendezett viszonyok között ép úgy, mint felforgatás és átalakulás idején, mindig találkoznak egoisták és idealisták, kik a hatalomért versenyeznek. E küzdelem csodálatosan átváltoztatja az embereket. A kik csalhatatlanoknak bizonyultak számításaikban, naiv reményeknek engedik át magukat a sors állandósága iránt, a kik idealisták voltak teljes életükben, önzők lesznek és számítók a nagyravágyás küzdelmeiben. Nincs az a tündérmese, melyben csodálatosabb változásokon mennének át a hősök, mint e küzdelem brutális valóságában.

Ha találkozik, kit megmentett bölcsessége vagy skepticismusa a hatalom utáni vágytól: emeljünk kalapot előtte, mint az emberi okosságának egy csodálatos tüneménye előtt

Ilyen férfiak többen vannak a szabadelvű párt leghivebb követői között. De Falk Miksánál pártunk soraiban senki sem hivebb, sem szabadelvűbb, sem érdekesebb, sem tiszteletreméltóbb.

Fackh Károly.

Fackh született 1834. október 23-án Budán; édes atyja József, a hadseregben hátorságáról és vitézségéről általán ismert huszárezredes volt; édes anyja Amália, az Aradon mártyr halállal kimúlt dicső honvédtábornok Pöltenbergnek volt nővére. Iskoláit Budán kezdé és a bécsujhelyi katonai akademiában végzé, honnét 1853-ban hadnagyi ranggal a hadseregbe lépett. Később magasabb tanulmányozás végett a bécsi geographiai intézetbe vétett fel, s azután, mint főhadnagy, a hadsegédi karnál működött.

FACKH KÁROLY.

évbén a magyar ministerium megalakult, az ő szakképzettsége méltánylásául a vasuti és hajózási főfelügyelőséghez lett kinevezve; 1869-ben pedig a magyar nyugoti vasúthoz vezénylő főtitkárnak; majd később a vállalat vezérigazgatójának neveztetett ki. Ugy a hadseregben töltött szolgálata alatt tanusított szakképzettsége s vitéz bátorsága, valamint a kormányi hivatalban és jelenlegi vasuti vezérigazgatói minőségében teljesített sikerdús szolgálatai jutalmául különféle kitüntetésekben s okiratos elismerésekben részesített. (Rendjelei a következők: III. oszt. vaskoronarend; katonai érdemkereszt a hadi diszitménnyel; a francia becsületrend; a porosz koronarend s a szerb Takova-rend II. oszt.) Miveltségénél és

Az 1859-iki hadjáratban kapitányi rangra emeltetett. 1860-ban búcsút mondott a katonai pályának, s Franciaországban boldog házasságra lépett.

Házassága után egy ideig Zalamegyében, szegvári birtokán visszavonultan a mezőgazdaságnak élt; majd eladván birtokát, a déli vaspályánál alkalmaztatott, hol a vasutüzlet minden ágában működött. Midőn 1867-ik

jótekonyságra kész hajlamánál fogva, áldozatkész pártfogója minden nemesnek, jónak és szépnek. Számos jótekonny és közhasznú intézet anyagi támogatója, az országos magyar és a zalamegyei gazdasági egyesületnek, ugyszintén a magyar mérnök és építész egyesületnek is alapító tagja.

Derék nemes szüleitől öröklött rendithetetlen hazafias érzületénél fogva, a szabadelvű kormánypártnak buzgó és tevékeny hive. Fényes tanujelét adta ennek már az 1881-ik évi képviselő-választások alkalmával, midőn a szabadelvűpárti központ felhívása folytán, a vas megyei kiscelli kerületet, — mely azelőtt a függetlenségi eszméknek hódolt, — tapintatos eljárásával annyira a szabadelvű kormánypárt javára hangolta, hogy a függetlenségi párt, a legnagyobb erőfeszítések mellett is, csak néhány szavazat-többséggel vihatta ki ellenében a győzelmet; a legújabbán lefolyt választások alatt pedig, szintén a központ felhívása folytán a vas megyei szentgotthárdi kerületben lépven fel jelöltül, ezen kerületet, — melyet azelőtt Helffy Ignác, a függetlenségi párt egyik vezérférfia képviselt, ennek, úgy a mérsékelt ellenzékipárt jelöltjének ellenében, — minthogy az első választásnál egyik párt sem vergődhetett abszolút többségre, — a második választás alkalmával Helffy Ignác ellenében 11 szavazat-többséggel történt megválasztatása által a szabadelvűpártnak visszaszerezte.

Erős, heves tusa után kivivott győzelmét nagy örömmel fogadták a szabadelvűpárti körökben és pedig nemcsak politikai tekintetből, hanem azért is, mert közgazdasági s főleg közlekedési kérdésekben a párt igen kitűnő gyakorlati szakerőt nyert Farkh Károlyban, ki a közlekedési bizottságba be is választatott.

Hegedüs Sándor.

Nem közönséges lelkek tulajdona, hogy felismerik koruk uralgó irányát s a felismert helyes uton haladva, vivják ki sikereiket. Hegedüs Sándor, a jelen országgyűlésen Kolozsvár városa egyik kerületének képviselője és a szabadelvű párt egyik legrokonszenvesebb és legtekintélyesebb tagja e kevesek közé tartozik. Már kora ifjúságában még az osztrák-magyar kiegyezés megkötése előtt tudta, hogy a magyar haza és a magyar nemzetiség haladása e közgazdasági fejlődéstől függ és hogy jó gazdasági és pénzügyi politika nélkül a fiatal ország el nem lehet. Teljes erejéből a politikai gazdaságtan tanulásának adta magát és még mielőtt az egyetemre jött és mielőtt Kaucz Gyulának, azóta a mestert elért tanítványa lett volna, már is ismerte az egész terjedelmes közgazdasági és socialisticus irodalmat. Természetes, hogy az ily alappal rendelkező ifju, ki Kolozsvártt Sári László vezetése mellett ennek egész történelmi és philosophiai könyvtárát ifjui hévvel olvasta végig, csakhamar az egyetemen nemcsak játszott szerepet, a hol megnyerő, cordialis modora, szeretetreméltósága és, a mi talán legméltánylandóbb tulajdonsága, szerénysége tette baráti körében kedvelté, hanem feltűnt a hirlápirodalomban és Jókai Mór, ki a fiatal tehetségeket

mindig kiváló előszeretettel vonja körébe, szerződtette lapjához, a «Hon»-hoz.

Azóta Hegedüs Sándor neve mindig a magyar közélet előterében állott. Miután egyetemi tanulmányait bevégezte, és vizsgálatait letette, politikai cikkeivel keltett feltűnést és ez időtől fogva folytonosan az irodalomnak és a politikának él. Hegedüs azon kevesek

HEGEDÜS SÁNDOR.

egyike az országban, kik szakadatlan, megfeszített tevékenységgel vívták ki tehetségük elismerését és ha ma — még mindig nem érve el azt, a mire tehetsége képessé teszi — visszatekint az általa befutott életpályára, szeme mindenütt meglepően pihenhet meg, mert minden szakában életének csak a megérdemlett s annál bol-

dogitóbb tudatot nyújtó sikerrel találkozik.

Hegedüs Sándor jóllehet már régi parlamenti ember, aránylag még fiatalnak mondható. 1847-ben ápril 22-én született Kolozsvárt. Édes atyja Hegedüs Sándor tekintélyes kolozsvári ügyvéd volt, ki 1848/49-ben mint honvéd és honvédhadbíró vett részt a hadjáratban és azután visszavonulván az ügyvédi pályától, gazdasággal foglalkozott; édes anyja kővárad Várady Anna, egy híres kolozsvári ügyvéd leánya volt. Hegedüs Sándor a kolozsvári ref. collegiumban és a budapesti egyetemen végezte tanulmányait és a «Hon» szerkesztőségébe lépén, annak főmunkatársa és első vezércikkirója lett. 1875-ben Abrudbánya városa képviselőjévé lett. A fiatal képviselő, ki mint politikai író nevet vívott ki magának, mint szónok és debatter is csakhamar az elsők közé küzdötte fel magát a házban s most a legfigyelmesebben hallgatott szónokok egyike. Választói a legnagyobb szeretettel csüggyöttek képviselőjükön és igen zokon vet-

ték, hogy miután háromszor képviselte őket, negyedik megválasztása után a kolozsvári mandátumot fogadta el és az abrudbányairól lemondott.

Hegedüs a képviselőház több bizottságának tagja. Tevékeny működést fejt ki mint a pénzügyi bizottság előadója. A házban ő terjeszti elő a költségvetést és a financialis törvényjavaslatokat és kimerítő előadói jelentései, melyek igen terjedelmesek, alapos készülségről tesznek tanuságot és egy-egy nagyobb szabásu tanulmányt képeznek. Eddigelé másfél száznál több törvénynek volt előadója s e törvényekhez épen előadói jelentései szolgálnak a legjobb commentárul. Azonkívül a delegatiókban is mint a zárszámadások előadója szerepel.

Idejét bámulatos oeconomiával osztja fel. Megfelel kötelességének mint író, mint törvényhozó, mint tiszteletbeli állásainak betöltője, és mint a különféle nagy vállalatok igazgatótanácsosa. Mert mi sem bizonyítja jobban, hogy Hegedüs munkájával, szorgalmával és tehetségével és nem a nálunk szokásos protectióval vivta ki sikereit, mint az, hogy idegen vállalatok, mint a trieszti Assicuracioni Generali, a bécsi baleset ellen biztosító társaság, az osztrák-magyar államvasut-társaság, a budapesti jelzáloghitelbank és a pénzváltó- és leszámítoló-bank vezetésébe a társulatok meghívása folytán jelentékeny befolyást gyakorol, és hogy számos tiszteletbeli, igen diszes állást tölt be. Mert Hegedüs elnöke a budapest-józsefvárosi jótékonyságtársaságnak, a nemzeti tornaegyesületnek, a gyarmatáru kereskedők országos szövetségének, presbytere a pesti reformált egyházközségnek, tagja a nemzetközi szabadalmi gyűlés állandó bizottságának, kormányképviselő volt az 1881-iki párisi valuta-congressuson stb.

Az újabb gazdasági fejlődésnek majdnem minden mozzanatában találkozunk a Hegedüs névvel. Az ipartörvény megalkotásánál kifejtett tevékenysége, a pozsonyi marhavásár életbeléptetése, mely — ő vezetvén a hizlalók megbízásából a tanácskozást — csaknem egyedül neki köszönhető s számos más közgazdasági kérdés fűződik az ő működéséhez. Sokoldalú tevékenysége közben még a könyvírásra is talált időt. Nagy műve «Az önkormányzat és pénzügye» 1878-ban a tudományos világban igen nagy feltűnést keltett, épugy mint az 1881-iki valuta-congressusról közzétett terjedelmes jelentése és tanulmányai a bankkérdésről, a cukor- és szeszadókérdésről stb. E mellett folyton tanul s tovább képzésére még nyári szünidejét is felhasználja, a külföldön tevén tanulmányutakat.

Hieronymyi Károly.

Közmunka- és közlekedésügyeink fejlődése az 1867. évvel beállott alkotmányos korszak óta oly mérveket öltött, a minőket hasonló viszonyok között egyetlen állam sem képes felmutatni. Az évek hosszú sorának tespedését a rohamos haladás, a lázas előre-

törekvés váltotta fel. A multak mulasztásait siettetni kellett rövid időn helyre pótolni, hogy Magyarország elfoglalhassa a közgazdaság, politika és közművelődés terén azt a polcot, mely őt méltán megilleté.

Legnagyobb volt a hátramaradás a közlekedési ügyek terén; pedig éppen ezek képezik az ország közgazdasági életének fő ereit.

HIERONYMI KÁROLY.

utóbbi 16 év alatt létesült nagymérvű és egészséges fejlődése főleg közmunka- és közlekedésügyeinknek szakavatott, erélyes és céltudatos vezetésének köszönhető.

1867 óta e téren egy férfiu nevével és szereplésével találkozunk, a ki úgy a magyar mérnöki kar összetartására és a technikai szakképzettségnek előmozdítására, valamint közmunka és közlekedési ügyeink helyes iránya s úgy a közgazdaság mint technika tekintetében szakavatott fejlesztésére döntő befolyást gyakorolt.

E férfiu Hieronymi Károly, a közmunka- és közlekedési miniszterium volt államtitkára, az osztrák-magyar államvasutak magyarországi vonalainak vezérigazgatója, a Magyar Mérnök és Építész Egylet alelnöke és tiszteleti tagja.

Galton az ő Hereditary Genius című művében számos meglepő példát sorol fel az angol közéletből ama föltevése megbizonyítására, hogy egyes családokban a szellemi tehetség, sőt még annak

A kereskedelem, ipar és mezőgazdaság a közlekedési és közmunkaügyek helyes szervezése és vezetése mellett indulhatnak csak lendületnek, fokozott fejlődésnek s az e téren megindult egészséges fejlődést természetesen követi a népgazdasági jólétének, a közműveltség és nemzeti vagyonosodás előhaladása.

Közmunka- és közlekedésügyeink a leg-

iránya is átöröklődik firől fira, nemzedékről nemzedékre. Érdekes például szolgál erre a Hieronymiak működése is Magyarországon. Az öregatya e század elején kedvelt rajztanító és a győri gymnasiumon, Révai Miklósnak, a később oly híressé vált magyar nyelvésznek, a rajztanárságban utóda; az atya a Duna-mappációnak, eme rendkívüli becsü, de fájdalom, maiglan is kiadatlan nagy műnek szervezője és vezére, a magyarországi első sin-pályának (Pozsonytól Nagyszombatig és Szeredig) építője; a fiu pedig a közmunka- és közlekedésügyi miniszteriumnak 10 évig államtitkára és jelenleg a leghatalmasabb vasuttársaságok egyikének főigazgatója.

Hieronymi Károly született Budán, 1836. október 1-én. Gymnáziumi tanulmányait Pozsonyban kezdte és N.-Szombatban, utóbb atyja korán elhalta után Budán, és mikor itt 1851/52-ben tannyelvül a németet behozták, több budai magyar fiu társaságában inkább naponként átjárva, Pesten, a kegyesrendieknél, hol még akkor magyarul tanítottak, folytatta és végezte be. 16 éves korában fölvételt a kir. József-ipartanodába, a jelenlegi műegyetem anyaintézetébe, és pedig az akkori előkészítő-osztály és első év átugrásával, kitünős sikerrel letett fölvételi vizsgálat alapján egyenest a II-ik évre, vagy, a mint akkorában nevezték, a «sublimior»-ra. Ide járt 4 évig s technikai tanulmányait kivétel nélkül minden tantárgyból kitünős előmenetellel végezte 1856-ban, s e közben, mint az árván maradt, számos tagból álló család legidősebb férfi-tagja, nevelősködéssel és órák adásával enyhítette a szegény anya súlyos gondjait. Ekkor fejlődött ki benne az a törhetetlen munkakedv és bámulatos munkabírási, mely az ő államférfiui, szakemberi és tudományos írói működését jellemzi. Arcum intensio frangit, animum remissio.

A műegyetem végeztével, 1856 őszén építészeti növendék lett Buda városánál; ez állásától azonban, minthogy az ő függetlenségre és önállóságra törekvő szellemének az akkori cseh főmérnök lelketlen bürokráciája meg nem felelt, csakhamar megvált s hírét vevén annak, hogy Máramarosmegyében a tagosításhoz kezdenek, elment oda vállalkozó mérnöknek, pénztőke és összeköttetés nélkül. Itt dolgozott mint tagosító mérnök egész 1861-ig. Hogy a «bevándorlott» fiatal mérnök mennyire kivívhatta magának e néhány év alatt az egész megye bizodalját és elismerését, bizonyítja az, hogy az alkotmányos aera beköszöntével egyhangulag megválasztották Máramarosmegye főmérnökének s ez állásában meg is maradt 1867-ig, bő tapasztalatokat szerezve az akkori megyei mérnöki hivatalok mizériái felől és megérlelve magában az ujjászervezés szükségének eszméjét. Ez évben, már a m. miniszterium megalakulása előtt, február havában feljött Pestre, gróf Mikó Imre leendő közmunka- és közlekedésügyi miniszter mellé, Reitter Ferenc tanácsára, elnöki titkáriul lévén kiszemelve. Így tehát már kineveztetése előtt is részt vett a megalakulandó miniszterium ügyosztályainak, ezek munkakörének és létszámának megállapításában. Ugyanez évben vette nőül Várady Gabriellát, a Várady Gábor országgyűlési képviselő leányát, kiből egy nagy műveltségű kitünős jó nőt nyert élettársul. Miniszterei föl-

ismervén Hieronymiben az igazi szakembert, a jó előadót és író, rendkívül gyorsan ment emelkedése. 1868-ban osztálytanácsos, 1872-ben már miniszteri tanácsos és ugyanez évben megbízzák az államtitkári teendővel és 1882 végeig helyettes államtitkár, miközben a zombolyai kerület 1875-ben először és azóta már negyedszerben országgyűlési képviselőjévé választja.

Ha egy futó pillantást vetünk is csak Hieronymi államtitkári működésére, mily óriási művek és a régi slendriánt gyökeresen fölforgató új szervezkedések ötlenek azonnal szemünkbe. A közlekedési adminisztráció teljes újjá szervezése; a pest-budai Duna-rész szabályozása; a Margithid; az összekötő vasut; a dunaparti pályaudvar; a vasut-hálózat átalakítása, az 1868-ban rendszer nélkül engedélyezett apró vasutak csoportosítása; a tiszavidéki vasut megvétele; a déli vasut megtörése, elannyira, hogy most itt is a magyar állam szabja meg a tariffákat, és végre, a mi az egész országban kitörő lelkesedéssel fogadtatott, az osztrák államvasutársaságnak, eme hatalmasan virágzó, a mi viszonyaink között páratlan hitelű és kitűnő szervezetű társaságnak a magyar érdekek szolgálatába való szegődtetése. Most már van, a mi eddig nem volt, egy a magyar kosmány által függetlenül intézett forgalmi politikánk.

Hieronymi az országgyűlésnek ritkán beszélő tagjai közé tartozik, de ha a szakjához tartozó kérdésekben olykor felszólal, mindenki tudja, hogy az ő higgadt, logikus előadása a legelvontabb szakkérdést is teljesen áttekinthető részletezésbe és hű világításba fogja helyezni. Csak kívánnunk lehet, hogy mostani független állásában mentől gyakrabban hallassa szavát a képviselőház elé kerülő közgazdasági és technikai szakkérdésekben, mely utóbbiakban kétségtelenül ő az első tekintély az egész képviselőházban.

És Hieronymi, az eddigi roppant elfoglaltatás mellett, még mint szaktudományi író is birt aránylag igen sokat és mindig kitűnőt produkálni. Első műve: «A kőutak fentartása» Budapest 1868, még a Máramarosban tett elméleti tanulmányok és gyakorlati tapasztalatok terméke, maiglan is egyedül áll e nembeli irodalmunkban. — Nagyobb szabású mű, mely akármely irodalomnak diszére szolgálna, «A közmunka ügyek állami igazgatása Franciaországban» Budapest 1874, mely a Franciaországban és Belgiumban tett nagyobb tanulmányi útjának eredménye. — Harmadik önálló műve 1881-ben jelent meg: «A Duna-szakasz szabályozása Budapest között;» ebben roppant adathalmazból levont tanulmányok alapján, szigorú tárgyias-sággal, minden személyeskedés nélkül, a szó szoros értelmében tönkre silányítja az annyi hű-hóval behitt külföldi expertek nevetességé vált, felületes, teljesen tájékozatlan véleményét. — Ezen önálló műveken kívül még számos kisebb értekezése jelent meg a m. mérnök- és építész egyesület közlönyében, mely egyesületnek ő eleinte igazgatója, azután titkára és most már 9 év óta alelnöke vagy jobban mondva, az elnök távol lakván Budapestől, tényleges elnöke.

Nagy munka az, a mit az alig 47 éves férfi, kinek arcképét

olvasóinknak ezennel bemutatjuk, már eddig végezett; de nagy munka vár még ezután is reá! Az osztrák-magyar államvasuttársaságot, mely őt a magyarországi vonalaknak főigazgatójává választotta, meg kell győznie arról, hogy a leghatalmasabb társaság is tartósan csak úgy prosperálhat, ha az ő érdekei szoros összhangban állanak azon állam érdekeivel, melyen működni és tevékenységét kifejteni akarja. Ha e meggyőződés megszilárdult és a legkisebb részletekig érvényre jutott eme hatalmas társaság intéző köreiben, magától meg fog indulni az a nagy reformmű, melynek keresztül vitelét Magyarország méltán megvárhatja és melynek keresztül vite- lére és minden ízében érvényesítésére rátermettebb szakférfiu jelen- leg nincs, mint Hieronymi Károly.

Horváth Gyula.

Szül. 1845-ben, Háromszéken. Atyja Horváth Károly Három- szék igazgató királybírója és regalista volt. Anyja Béli Jozefa, fivére az 1854-ben kivégzett székely vértanuk egyike volt. Iskoláit Székely-Udvarhelyen, Marosvásárhelyen és a brassói szász gymna- siumban végezte. 1860-ban kiment a magyar legióba, honnan 1861-ben a heidelbergi egyetemre, s több német egyetemet bejárva, Német-, Olasz-, Török-, Görög- és Franciaországokat beutazva, 1863-ban haza tért. 1866-ban Küküllőmegyébe telepedett le s itt a megyei életben élénk részt vett. 1872-ben képviselővé választották, s Horváth Gyula a balközéphez csatlakozott, melyből Ghyczyvel kilépve, manda- datumát letette, de újra megválasztatott s 1875-ben a szabadelvű párthoz csatlakozott; 1876-ban a ház jegyzőjévé választatott, mely állásról azonban 1881-ben lemondott. 1879-ben a szegedi árvizhez több képviselő társával lement, hol is a vész tartama alatt oly kiváló és hasznos tevékenységet fejtett ki, hogy ezért királyi elismerésben részesült. Nemsokára a szegedi biztosi tanács tagjává neveztetett ki és itt 1879- és 1880-ban a kárfelvételi és kisajátítási bizottságokban mint elnök működött. A könyöradamá- nyok és építési anyagok kiosztását, mint bizottsági elnök végezte. 1880 végén ezen állástól királyi elismeréssel visszavonult, de csak- hamar új működési tért nyert. Ugyanis 1881-ben az alföldet fenye- gető árvizhez mint ministeri biztos küldetett le. Horváth Gy. itt is derekasan bevált. A védett vidéknek megmentéseért, a Lipótrend lovagkeresztjével lón kitüntetve. Az 1881. LII. t. c. megalkottatván. ennek végrehajtására Horváth Gy. küldetett ki és ő a 32 mértföld hosszú vonalat 8 hónap alatt mintegy 130 mérnök segítségével 8 millió köbméter földdel helyre állította, a hullámverések ellen Csong- rád, Hódmezővásárhely, Szentés és a többi városok alatt mintegy 5 mértföld hosszú szád- és téglafalat épített. A 45 □ mértföld kiterjedésű ártérfejlesztés külső munkáját már befejezte, az állam

által adott előleget egy az érdekeltek által felvett kölcsönnel fedezte, a financialis rendezést az alája rendelt 5 társulatnak befejezte, úgy, hogy a jövő évben a társulatok önkormányzata vissza lesz adva. Az 1881-ki árvizkor Szentés városa Horváthot diszpolgárává választotta, Mindszent városa hálafelirattal tisztelte meg és arcképét tanácsterme részére levétette, Csongrádmegye elösmerését és köszönetét átíratilag fejezte ki.

A kitüntetések, melyek Horváth Gyulát a király s az érdekelt vidék részéről érték, valóban megérdemelték voltak, mert az alföld

HORVÁTH GYULA.

vidékeinek magyarságát fenyegették, Horváth Gyula a szó legkomolyabb értelmében «ember volt a gáton» s vízvédelmi munkálataival oly emléket hagyott hátra, hogy a késő nemzedékek is áldani fogják nevét. Nincs is az alföldön népszerűbb név, mint Tisza Lajos mellett a Horváth Gyuláé. S e sorok írójának, mint erdélyi embernek, felette jól esik a tudat, hogy szintén erdélyi ember az, ki oly nagy és maradandó szolgálatokat tett a magyar alföldnek. De viszont ő is megszerette azt az áldott alföldet s annak sok jeles tulajdonnal ékeskedő értelmes magyar népét. Irt is a kettőről a «Hazánk s a külföld»-be egy pár rajzot, még pedig oly megkapó bensőséggel, oly ragyogó-szépen, hogy a világ bármely elsőrangu írójának is becsületére vált volna.

magyarsága, az egy Tisza Lajos gróf kivételével, senkinek a világon nagyobb hála-val nem tartozik, mint Horváth Gyulának, ki nem uraskodni ment az alföldre, hanem nagy és nehéz munkát végezni, melyet aztán becsülettel és kiváló sikerrel végzett is.

Ama nagy veszedelmekkel szemben, melyekkel az árvizek az alföld érintett

Különben Horváth Gy. a politikai irodalomban is többször kiváló sikerrel forgatta a tollat. Régebben vezércikkeket irt az «Ellenőr»-be, majd utóbb a «Nemzet»-be is. A parlamenti vitákban nem feltűnő gyakran vesz részt, de mikor felszólal, mindig le tudja kötni a ház figyelmét, úgy beszédének tartalmassága, mint nyugodt és méltóságteljes előadása által.

Jánossy János.

Már másodizben képviseli a vág-vecsei kerületet az országgyűlésen. Nyitra megye legnépszerűbb papjainak egyike. Mióta a megye lakosa, állandóan tagja a megye törvényhatósági bizottságának, még pedig egyik legtevékenyebb tagja. Lelkészi hivatása mellett a politikai és társadalmi közéletnek szenteli összes erélyét és tevékenységét. Innét a bizalom személye, az elismerés ügybuzgalma iránt, innét népszerűsége.

De ő nemcsak tenni tud, hanem áldozni is. Nyitra-Ujlak, hol Jánossy plébános, ma is hálával emlékezik lelkészének egy jellemző tényére. Szigorú tél volt, az adóvégrehajtó a községre drákói szigorral jött, hogy behajtsa a hátralékot. A nép nem fizethetett; az exekutor elszedte mindenét, amije volt. Sirás, jajgatás hangzott a községben. Ekkor a községházán megjelent Jánossy, a plébános és saját erszényéből kifizette megexekvált hivei összes adótartozását.

De ez nem minden. Mikor Ujlakra jött, ezt a hajdan tiszta magyar községet végkép eltótosodva találta. «Vissza magyarosítani azt» — ez lett papi működésének egyik célja. Az iskolán kezdte el. Csak egy osztályu népiskolát talált; kezét fogva az áldozatkész kegyurasággal, mindjárt az első évben életbe léptetett egy 2-ik osztályt, melynek tanítóját sajátjából tartja el 13 év óta. Emellett a kisdédóvodát, mely nagyrészt az ő utánjárásának köszöni létét, ingyen fával látja el.

Ezen áldozatkészségben azonban korán sincs kimerítve e derék papnak tevékenysége. Az ujlaki plébánialak a szegények, a szerencsétlenek, az ügyes-bajos emberek gyűlhelye, mindenki oda siet, hozzá megy tanácsért, vigaszért, közbenjárásért, segítségért. És a nemesszívü lelkész egész odaadással karolja fel a szegény emberek baját. Nem csoda, ha nemcsak saját hivei a szeretet és ragaszkodás őszinte érzetével csüngnek rajta, hanem a messze vidék bizalma és közbecsülése is környezi őt. Az utolsó képviselőválasztásnál két ellenjelöltje rútol megbukott, ő maga pedig majd ezer szótöbbséggel nyerte el a mandátumot.

Jánossy most 42 éves. Született Szereden, Pozsonymegyében. Pappá 1867-ben szenteltetett Székes-Fehérvárott Jekkelfalusy püspök által, ki a szép tehetségü fiatal papot gr. Brunswick Géza fia mellé rendelte nevelőül Martonvásárra; majd Érden káplánykodott

rövid ideig, hol a szerb nyelvet néhány hó alatt annyira elsajátítá, hogy négy nyelven prédikálhatott a négy nyelvű híveknek. Komolyabb tudományos törekvései itt kezdődtek, hol principálisa, Kereskényi Gyula ritka szónoki tehetsége, és esperese, Károly János,

JÁNOSY JÁNOS.

tényi plébános történeti buvárlatai és tudományos szelleme nagyban felkölték Jánosy ambícióját. Ezen irányban történt későbbi tanulmányainak eredménye volt a «Pázmány Péter» című történelmi munka, mely a kath. egyháztörténelmi irodalomban oly méltó feltűnést keltett. 1871-ben gr. Eszterházy

István, Pozsonymegye jelenlegi főispánja a nyitra-ujlaki plébániára hívta meg őt. Tizenhárom év óta működik ő itt a nép anyagi és erkölcsi fejlődésének nagy hasznára.

Mint orsz. képviselő őszinte, buzgó tagja a szabadelvű pártnak, melyet nemcsak a parlamentben, hanem a napisajtó terén is szolgál. Mikor a túlzó kath. sajtó legelső heves támadását intézte egy röpiratban a Tizsakormány ellen, Jánosy, mint kath. pap, felvette az eldobott keztyűt, és egész erélylyel fegyverezte le a fanatikus támadót. A sajtó terén heves ostromot folytatott a katholicismus álcája alatt aknáztató klerikális-szocializmus ellen; Jánosy diadallal védelmezte a szabadelvűség zászlaját ezen ostrom ellen, s hivatkozva a magyar kath. papság nemzeti tradícióira, megmutatta, hogy azok a felforgatási aspirációk, azon a törvényes tekintély s állami hatalom ellen folytatott harc nem lehet sem missiója a papság tevékenységének, sem útja a kath. egyház jövő fejlődésének hazánkban. A sztrik nem ezt a politikát képviselte abban a korban, amikor

a magyar kath. egyház alapköveit rakta le a legelső magyar király, sz. István.

Jánossy felvilágosult, művelt, képzett fiatal pap-képviselő, kit azon kívül szelid, nyájas modor is előnyösen jellemez. A jelen országgyűlésen a naplóbíráló- és a szabadelvűpártkör gazd. bizottságának tagja.

Kazy János.

Garanveszelei Kazy János Barsmegye egyik legrégebb nemes családjának tagja. Atyja Kazy István barsmegyei nagybirtokos. Kazy Barsmegyében Nemes-Orosziban született 1853-ban, gymnazialis tanulmányait Léván a kegyesrendieknel kezdte, s Budapesten ugyan-

csak a kegyesrendűek gymnaziumában folytatta s fejezte be; ez után a jogi tanulmányok végett a győri jogakadémiára ment, hol 1874. évben a birói államvizsgálatot jó sikerrel letévén, a joggyakorlatra lépett, melyet Budapesten tekintélyes ügyvédi és közjegyzői irodákban, valamint a pestvidéki kir. törvényszéknél folytatván, 1877. év márczius havában köz- és váltó ügyvédi oklevelet nyert el, s a gyakorló ügyvédi pályára lépett.

KAZY JÁNOS.

1878-ban Barsmegye ujbányai kerülete egyhangulag orsz. képviselővé választotta. Képviselői működését, mint korjegyző, s mint a gazdasági bizottság előadója kezdte meg.

1881-ben az ujbányai kerület ismét egyhangulag képviselővé választotta Kazyt, ki az 1881—4. évi országgyűlésen az igazságügyi bi-

zottság tagja, s több ízben előadója volt és részt vett az 1882-ben folyt budget-vitában, valamint az 1875. XXXVI. t. c. módosításáról és a kir. járásbiróságok szaporításáról szóló törvényjavaslat tárgyalásában is.

1884-ben az ujbányai kerület újból nagy szótöbbséggel képviselővé választá Thull Lipót ujbányai polgármester ellenében, s így Kazy most már harmadizben képviseli ugyanazon kerületet.

Mint a szabadelvű párt tagja, a pártkör életében is tevékeny részt vett, és a kör jegyzői között foglalt helyet.

A jelen országgyűlés elején tagja az igazságügyi és a III. bírói bizottságnak.

Kazy a ház tehetségesebb és munkaképesebb tagjai közé tartozik. Ha részt vesz a ház tárgyalásaiban, beszédeit tárgyismeret, tartalmasság és rokonszenves előadási modor jellemzik.

Kőrösi Sándor.

Kőrösi Sándor szül. 1824. december 19-én Kecskeméten. Tanulói pályáját, az elemi iskolákon kezdve, egész a jogi és theologiai szakok bevégzéséig a kecskeméti ref. főtanodában futotta meg.

1848. június hóban az ügyvédi vizsgát Budapesten letéven: rövid működés után a 35-ik (Zrínyi) zászlóaljban közhonvéddé lett. 1849. január hóban Mészáros Lázár magyar honvédelmi miniszter által — mint a haditörvényekből vizsgát tett egyén — Debrecenben a Répássy tábornok által vezényelt honvéd dandárhoz főhadnagyi ranggal hadbíróvá neveztetett ki. Később a Görgey Arthur tábornok vezérlete alatt állott hadtest főtábornokához osztatott be, a ki által Budavár bevétele után százados hadbíróvá léptettetett elő, s mint ilyen már előbb a főhadseregnél felállított véstörvényszéknél katonai ülnök minőségben szolgált. Jelen volt a világosi fegyverletételnél, a melynek megtörténte után Budapesten az «uj épületben» az osztrák császári haditörvényszék által felségsértésért kötél általi halálra, kegyelem útján hat évi várfogságra ítéltetett, mely időből öt évet Csehországban a josephstadti várban szenvedett ki.

1861-ben az újra megnyilt alkotmányos korszakban sz. kir. Komárom városban főjegyzővé választatott, de a Schmerling-féle absolutismus kezdetével e hivataltól önként megvált, s mint ügyvéd működött 1864-ig, a midőn a dunántuli helvét hitvallásu egyházkerület által a pápai ref. főtanodába jogtanárrá választatott.

Irodalmi működését a szépirodalom terén kezdette meg, amennyiben a «Napkelet»-ben több humorisztikus beszélyt irt. Majd a «Hon» és «Ellenőr» hasábjain folytatta működését publicistikai dolgozatokkal.

Mint pápai jogtanár «Büntető jogtan» cím alatt két kötetes nagyobb művet irt. A «Jogtudományi Közlöny»-ben számos jog-

tudományi értekezéseket irt, a jogászgyűlésben pedig szakvéleményeivel és vitatkozásával tűnt ki.

1875-ben a tiszántuli helvét hitvallásu egyházkerület által a debreceni ref. főtanodába jogtanáruul hivatott meg, s ezen idő óta ott működött.

Ez idő alatt irt egy nagyobb terjemű művet «A büntetőjog kézikönyve» cím alatt.

Ugyanitt irta az «Amerikai párbaj» című művét; nem különben «A vallásfelekezetek és lelkeszerekre vonatkozó büntetőtörvények magyarázata» című művét itt szerkesztette.

A múlt évben irta meg «Az uzsoráról és káros hitelügyletekről» szóló törvényeink magyarázatát, melyet még mint törvényjavaslatot a képviselőházban ő adott elő.

Az 1881|4-iki országgyűlésre sz. kir. Debrecen város III. választókerülete részéről mint szabadelvűpárti országgyűlési képviselővé választatott, s itteni működésével választói megelégedvén, az 1884|7-iki országgyűlési időszakra ismételve megválasztották, s így az új képviselőháznak is tagja. Mint ilyen, a jelen országgyűlés elején tagja az igazságügyi és a II. bíráló bizottságnak.

Akárhány ember van, ki künn az életben és társadalomban egyik-

másik pályán jelentékeny szerepet visz egy bizonyos vidéken, de mihelyt bekerül a képviselőházba, eltölpül ugyszólva s alig-alig képes életjelt adni magáról. Nem így Kőrösi. A tudós jogtanár, író és publicista, ki a házon kívül is számot tevő ember volt a magyar tudományosság és jogélet terén, mint törvényhozó is kitűnően bevált. A múlt országgyűlésen majd minden fontosabb kérdés tárgya-

KŐRÖSI SÁNDOR.

lásában részt vett. Beszédeit tudományos készültség és erős érvelés jellemzik. Hangja meg — hatvan éves kora dacára — olyan van, olyan férfias, erőteljes csengésű, hogy nemcsak a házban, de tán az országban sincs párja. Előadása merterkéletlen, természetes és ép azért vonzó. Jó izü, kitünö humorával nem egyszer élénk derült-ségre hangolta a házat.

Dr. Láng Lajos.

Az 1878-ki országgyűlés rossz auspiciumok közt kezdődött a szabadelvűpártra. A választások és az országgyűlés összeülte közt (pedig már a választások sem voltak szerencsések) a pénzügyminister lemondott, a boszniai háboru sok vér-, még több pénzaldozatokba került, az ujonan megteremtett magyar értékpapir, a 6°/_o-os rente (még akkor az 5 és 4°/_o-osról nem is álmodtunk) fokról-fokra sülyedt, a szabadelvűpárt kebelében egyik desertálás a másikat követte, s még azok is, a kik megmaradtak, ingadoztak abban: helyeseljék-e, kárhoztassák-e, a mi történt. Az 1878-ki felirati javaslat, ugy is, a mint elfogadtatott, de még inkább ugy, a mint tervezett, documentuma ennek a deprimált hangulatnak.

— Az ellenzéké a jövő, mert azé a fiatalság, — mondogatták magában a szabadelvűpártban is.

S az ily nyomott hangulatban megindult budget-vitában emelkedett föl a kormánypárt padjairól egy fiatal ember, kit rokoni összeköttetésénél fogva egy volt miniszterrel, ki nem rég szakadt el a párttól, arra láttak designálva sokan, hogy a legközelebbi fiatal szökevények, a Bölönyi Sándorok, Ugron Ákosok, Lyka Dömék díszes és elegáns sorában legyen a vezetők egyike.

Ez a fiatal ember azonban nem ugy beszélt, mint a ki el akarja hagyni a zászlót, mely alatt küzdve a parlamentbe jutott. Ellenkezőleg. Azon bágyadtság helyett, mely akkor egyre jobban terjedt a kormánypárton, meleg meggyőződés nyilvánult szavaiban. Nem kapaszkodott a politikai fentartások akkor oly divatos közbevetett mondataiba. A mit akart, kimondta egészen, s a mit szavazatával támogatott, helyeselte egészen. S éles elméjü fejtegetéseiben nem állapotodott meg az általa elfogadott politika védelménél. Áttért ellenfelei politikájának támadására is. Merész volt és kiméletlen. Modora csiszolt volt, de ép azért támadásának határozottsága jobban bántott, mint a válogatottság nélkül való szenvedélyeskedés. Az ellenzék zugott, közbekiabált, maradhatlankodott; a jobboldal éljenzett, s e beszéd után egy hét mulva megválasztotta Láng Lajost, a parlamentnek egész ujonc tagját, a pénzügyi bizottságba.

— Nekünk is van fiatalságunk, nekünk is van succrescentiánk! — így magyarázta e sorok írójának e szokatlan kitüntetés a ház egy veterán tagja.

Pedig nekünk, még fiatalabb nemzedéknek, Láng Lajos már rég nem volt «fiatalság.»

Nem mintha évei száma tette volna öreggé; Láng 1849. okt. 13-án született s így a parlamentbe jutásakor még nem volt tul 29-ik évén, hanem azért, mert már egy évtizednél régebben láttuk «szerepelni.»

Még iskoláit alig végezhette el, a midőn 1867. végén a régi budai népszínházban (Molnár György igazgatása alatt) vigjátékot alkottak elő tőle. Nagy esemény volt az akkor a budai népszínház diákjegyeivel «művészetpártoló» tanulósnak, s tisztelt collegánkat, a szerzőt, hatalmas tapsriadallal idéztük a függöny elé. S ettől fogva

hosszu éveken át Láng Lajost ambíciója csakugyan a szépirodalom felé terelé. Bár tanulmányai teljesebbé tételére külföldi főiskolákat látogatott,

(1867. őszén Párist, 1868—89-ben s 1873—4-ben Berlint), hajlamai állandóan a szépirodalom felé vonták, s e téren való productumai, egy a nemzeti színházban előadott

vigjátéka,

Szász Károlylyal Moliére felett folytatott polemiája, nyomtatásban megjelent, Ilda című tragoediája, mind komoly igyekvést s nem közönséges tehetséget tanusított.

Míg azonban a szépirodalomnak áldozott, tanulmányaiban nem maradt egyoldalú. Egy filozofiai író erősen materialisztikus gondolatirányát ő honosította meg a magyar irodalomban, s ama írói társaságnak, mely Buckle oly magas színvonalon álló államfilozofiai, statistikai és nemzetgazdasági művének magyarítását, minden más támogatás nélkül, saját erejéből megkezdte, szintén Láng Lajos volt egyik éltető lelke.

S e munka bizonyára igen nagy benyomást tehetett reá, mert

LÁNG LAJOS.

ettől fogva egész tevékenysége szinte kizárólagosan a nemzetgazdasági és a statisztika térre irányzódik.

Nem pusztán egyetemi tanulmányai végzésében nyilvánult ez, a midőn a jogi szigorlatok után a nemzetgazdaságból habilitáltatta magát mint magántanár, hanem abban is, hogy midőn a sajtóban munkatért keresett, az «Ellenőr»-höz a közgazdasági rovat munkatársának állt be.

Képviselővé választása nem állította meg e részbeli törekvéseiben; a politikai pálya nála nem szüntette meg a tudományos és irodalmi téren való törekvést.

1879-ben jelent meg tőle Leroy-Beaulieu nagy pénzügytani munkájának kitünő fordítása, s 1880-ban egy nagy tanulmány az osztrák és magyar budgetről, melyet az akadémia nemzetgazdasági bizottságában olvasott fel; e munka, mely először utalt igen nagy alapossággal a magyar és osztrák államháztartás és államhitelezettség közt a magyar rovására mutatkozó igaztalan aránytalanságra, nagy fel-tűnést keltett s németül és franciául is megjelent.

1881-ben másodszor is képviselővé választott, és pedig ez-uttal Pápa városa tisztelte meg bizalmával. Ekkor már szerkesztője volt az «Ellenőr»-nek, s a szabadelvűpárt mind jobban becsülte meggyőződésbeli bátorságát, higgadt ítéletét, szónoki tehetségét, s tudományos készségét.

Tudományos iránya mindig a szabad eszmék cultusa volt. Mikor a közéletben kezdett elhatalmosodni az a gondolatirány, mely a szabadság vívmányait okolta bizonyos osztályok anyagi bajaiért, Láng nagy hévvel s nagy apparatussal kelt ki az ellen. E részben irt munkái (A társadalmi deficit, Minimum, Homestead, az utóbbiak az akadémia kiadásában) a legbecsesebb magyar essay-k közé tartoznak; adatok gazdagságában s a styl világos szépségében a leg-szebb ilyenmü angol tanulmányokat megközelítik.

A tudományos alaposságon kívül az irány e kiváló gondossága főérdeme nagy Közgazdaságtanának is, melyből 1882-ben jelent meg az első rész, s melyet egyhangu elismeréssel fogadott az egész sajtó. Valóban úgy látszik, hogy a tudományos pályának is nagy előnyére van az, a mit szépirodalmi műveltségnek neveznek. Ebben az iskolában nyerte Láng azt, hogy jobban, élvezetesebben, érthetőbben ír mint tudósaink legtöbbje; a mi tudományosságának csak előnyére szolgál.

1882. végén a kettős pályán, melyet Láng mint publicista és mint tanár folytatott, nagy változások következtek be. A szabadelvűpárt két nagy lapja, a «Hon» és «Ellenőr» egyesült, s a két lapból létesített új organum, a «Nemzet» szerkesztésével Láng Lajost bízták meg.

És ebben az időben üresedett meg — Konek halála folytán — a tudomány egyetemen a statisztikai tanszék. Az egyetem jogi kara e tanszékre nagy többséggel első helyen Láng Lajost candidálta, s a közoktatásügyi minister e candidatió alapján ki is nevezte. Láng ennek folytán megvált a «Nemzet» szerkesztésétől, de a lapnak

Buzgó külmunkatársa maradt tovább is, s említett agrarius polémiái annak hasábjain jelentek meg.

Tudományos pályáján azóta is több kitüntetés érte. 1883-ban az akadémia tagjai sorába választotta, s 1884-ben az egyetem jogi kara a dékánssággal tisztelte meg. Sajtó alatt van egy nagy, alapvető műve, a Statisztika, melynek első kötete az anyag gazdagságára s a feldolgozás világosságára nézve páratlan a magyar irodalomban, s működése mint tanár a legszebb sikereket érte el.

Pápán tanárrá kineveztetése után 1882-ben, s az 1884-ki általános választásoknál nagy többséggel választották meg képviselővé, s a szabadelvűpárt kebelében oly közbecsülésben, szeretetben és tiszteletben részesül, a minőt nagy tehetségei s kifogástalan egyénisége megérdemelnek. A szabadelvűpárt kebelében ma már Láng nem azok közé tartozik, a kiket legfiatalabbaknak mondanak; hisz a jelen választások is a tehetséges fiatal emberek egész zászlóalját küldték e lobogó alá; Láng Lajos egyénisége és tehetségei azonban még mindig fokozódó mértékben tesznek nagy szolgálatokat a pártnak, melynek kevés hivebb, buzgóbb, tehetségesebb és rendithetlenebb tagja van nálánál.

Literáty Ödön.

Literáty Ödön született Beregmegyében 1847. évi febr. 5-én Nagy-Bégányban. Jogi tanulmányait 1867. évben befejezván — Beregmegyénél, mint tisztt. esküdt kezdette meg nyilvános pályáját. 1868. évben a m. k. pénzügyministeriumnál mint segédfogalmazó nyert alkalmazást. 1871. évben ügyédi oklevelet nyert, s a budapesti m. k. pénzügyi igazgatóság mellett a kincstár jogügyeinek intézésével bízott meg, mignem 1874. évben az állami szolgálatból kilépén, mint önálló gyakorló ügyvéd Budapesten irodát nyitott. — 1875. évben nőül vette Aradról néhai Kádas József volt főhercegi uradalmi jogügyi igazgatónak női erényekben gazdag leányát, Etelkát.

Mint gyakorló ügyvéd mind szélesebb tért foglalván el, földieinek figyelme élénkebben fordult feléje, s az 1881. évi képviselő választás alkalmával Beregmegye mező-kászonyi választó kerülete képviselőjét bizta rá; a három évi működés eredményeül pedig Munkács intelligens választó közönsége a legutóbbi képviselőválasztáskor őt tisztelte meg bizalmával s jelenleg ezen választó kerületet képviseli. A budapesti ügyvédi kamara a f. évi választások alkalmával — ügyvédi kamarai választmányi tagsággal tüntette ki.

Literáty a jelen országgyűlés elején tagja az igazságügyi és a II. bíráló bizottságnak. Munkács intelligens választó közönsége méltán fordult bizalmával Literáty felé, kire, mint képviselőjére, büszke lehet. A mult országgyűlésen bár még csak kezdő volt, igen tiszt-

tességes szerepet töltött be; nem egyszer mint előadó fungált s emberül megállta helyét; fontosabb kérdések, jobbára igazságügyi

LITERÁTY ÖDÖN.

választóinak az iránt, hogy a szó komoly parlamenti értelmében képviselve lesznek Literáty által, ki hivatva van, mind több s mind nyomatékosabb tevékenységet kifejteni.

javaslatok tárgyalásában többször vett részt a bizottságban úgy mint a képviselőházban s beszédeivel, melyeket csengő, erőteljes hangon, szónoki pathosszal szokott előadni, mindannyiszor azt a benyomást és meggyőződést keltette, hogy ő a ház és a szabadelvűpárt tehetségesebb tagjainak egyike. Eddigi működése teljes biztosítékot nyújthat

Lukács László.

Született Zalathnán, 1850. okt. 24-én. Atyja bányabirtokos volt. Első oktatását a szülői háznál nyerte; a gymnas. felsőbb osztályait és a jogot Kolozsvárott végezte. Tanuló korában, valamint azután is nagyobb utazásokat tett Ausztriában, északi és déli Németországban, Belgiumban és Franciaországban.

Hajlamai a tanári pályához vonzották és 1874-ben ki is nevezetett rendkív. tanárnak a győri kir. jogakademiához. Miután azonban egészsége a folytonos előadásokat nem bírta meg, 2 évi tanárkodás után 1876-ban felmentetését kérte. Hazajövetelét különben egy más körülmény is szükségessé tette. Atyja, kinek ő egyetlen

gyermeke volt, elbetegedett és óhajtotta, hogy bányabirtokainak kezelését a fia vegye át. Készülnie kellett tehát új pályájára; miért is közgazdasági és politikai tanulmányai mellett, főleg bányászati ismeretek szerzése képezte célját. Atyjának 1877-ben bekövetkezett halála után átvette saját bányabirtokai igazgatását, később pedig más bányaműnek vezetését is.

Otthon tartózkodása idején gyakoribb érintkezésbe jutott Alsó-Fehérmegye politikai köreivel és részt vett a megyei élet mozgalmában mint törvényhatósági és a közigazgatási bizottságnak tagja.

Az 1878-ki ált. választás alkalmával egyhangulag választott meg a magyar-igeni kerület képviselőjévé. Ezen országgyűlésen Lukács tagja volt az erdőtörvény megalkotására kiküldött külön bizottságnak, továbbá tagja a zárszámad. bizottságnak és mint ilyen részt vett az állami számvévőszék szervezéséről szóló törvény megalkotásában.

Ugyanazon kerületet képviselte az 1881/4-ki országgyűlésen

is. Ez alkalommal beválasztott a felirati bizottságba és előadójává lett a zárszám. bizottságnak. Mint ilyennek, az évi állami zárszámadásokon kívül, más fontos ügyek előadása is feladatához tartozott. Ilyenek voltak péld. a Horvátországgal évenként megújuló leszámolás, az annyira hirhedetté vált sorsolási kölcsön ügye stb. Ez idő alatt többször szükségessé vált egyes pénzügyi és zárszámadási kérdéseknek hirlapi megbeszélése, a mint azt a «Nemzet»-ben, «Pester Lloyd»-ban és a «Nemzetgazdasági Szemlé»-ben megjelent alapos cikkei igazolják. Előadói működéseért a lefolyt ország-

LUKÁCS LÁSZLÓ.

gyűlés végén Prileszky, a zárszám. bizottság elnöke, egy arany tollal tüntette ki őt.

Mint az erdélyi kath. status gyűlésének tagja, ugyanazon időben meghivatott azon bizalmas jellegű értekezletre, a mely a középiskolai törvényjavaslat tárgyalása alkalmával fölmerült nehézségeket eloszlatni volt hivatva.

Képviselői működése mellett nem tévesztette szem elől a bányászat ügyét sem, a melynek érdekeit és szükségleteit ugy egy régebben (1879.) megjelent önálló művében, mint hirlapi cikkekben és egy, a kormányhoz benyújtott emlékiratban alapos szakismerettel fejtette ki.

A mult országgyűlés végén tagja és több albizottságban előadója volt azon enquète-nak, a melyet a keresked. miniszter az új bányatörvényjavaslat alapelveinek megállapítása végett hívott össze.

Az 1884-ki választások alkalmával újból egyhangulag lett a magyar-igeni választókerület képviselőjévé megválasztva. A jelen országgyűlés elején tagja a felirati és pénzügyi bizottságnak. Mint a közlöttekéből is látszik, Lukács László igen szép szakképzettséget és tudományos készséget hozott be magával a parlamentbe, a hol olyan figyelemreméltó munkásságot fejtett ki, hogy a m.-igeni választókerület büszke lehet jeles képviselőjére.

Dr. Matlekovics Sándor.

Dr. Matlekovics Sándor a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium helyettes államtitkárának már fiatal ember korában, pályája kezdetén fényes jövőt jósoltak mindazok, a kik figyelemmel kísérték a közgazdasági irodalmat. Még nem végezte el a jogot sem, a midőn elkezdett irodalmilag működni, nemcsak komoly munkásságáról és szorgalmáról, hanem jeles tehetségéről is tanuságot téve. E munkássága, a közélet terén való szereplése immár husz éve tart és ezen idő alatt kivívta nemcsak a haza legjobbjainak elismerését, hanem maradandó érdemeket is szerzett magának közgazdaságunk minden terén. Egy érdemekkel telt pályára tekinthet vissza, teljes büszkeséggel, mert mindent magának köszönhet, de érdemekkel telt pályája följosítja az országot, hogy még többet várjon tőle. És ha valaki, akkor dr. Matlekovics Sándor be fogja váltani ezen várakozásokat, mert benne nemcsak tehetség, nagy szakértelem, hanem törhetetlen erély és lankadatlan munkakedv összpontosul. Így bírja a siker minden biztosítékát és minden sikeréből csak közgazdaságunkra háramolhatik előny.

Matlekovics Sándor 1842. október 12-én született Budapesten, és így a férfikor teljében van, atyja akkor ügyvéd volt, most királyi törvényszéki bíró Budapesten; szerencsés atya, ki nyomról-nyomra láthatta fia sikereit és megérhette azt az időt, a midőn fia nevét

egy egész ország tisztelettel és nagyrabecsüléssel említi. Tanulmányait Matlekovics Sándor Budapesten végezte, a gymnasiumi osztályokat a kegyesrendiek budapesti iskolájában, a jogot az 1860—64. években az egyetemen. Mint joghallgató különösen megkedvelte Kautz Gyula nemzetgazdaságtani előadásait és általa buzdítva e szakban fáradhatlan buzgalommal képezte magát. Mint harmadéves joghallgató irta egyetemi pályadíj nyert első munkáját „A magyar örökösödési jog“-ot, a melyet g yorsan követtek: „A földbirtok a nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint rendezve, különös tekintettel Magyarország törvényhozására“ és „Magyarország törvényei s országgyűléseinek működése nemzetgazdasági tekintetben, különösen 18-ik század óta“ című művei, a melyek közül az első szintén egyetemi pályadíjat nyert.

DR. MATLEKOVICS SÁNDOR.

Huszonkét éves korában Matlekovics Sándor már jogtudor volt és nemsokára reá hites ügyvéd, de az ügyvédi pályához nem kötötte semmi vonzalom. A közigazgatási pályára lépve, Pest város tanácsa tollnokká nevezte ki, és mint ilyen először a főkapitányságnál, majd a tanácsnál működött. Kedvelt tanulmányával, a közgazdasági tudománnyal ezen idő alatt folyton foglalkozott, a tanári pálya lebegett czél gyanánt szeméi előtt. Már 1864-ben a nemzetgazdaságtan magántanára lett a budapesti egyetemen, később a pénzügytanból is habilitált és mindkét tárgyból több évig előadásokat is tartott, majd a budapesti kereskedelmi akadémia tanára lett. Ideálját, az egyetemi tanárságot nem érhetette el, mert midőn a hetvenes évek elején a műegyetemnél rendszeresített kereskedelmi történet és statisztikai tanszékre pályázott, Keleti Károlylyal és Kőrösi Józseffel együtt mellőztetett.

Az alkotmány visszaállításával, 1867. május elsején a földművelés-, ipar- és kereskedelmi ministeriumba lépett mint fogalmazó. Ebben az állásban nem tüntethette ki magát, nem érvényesíthette nagy tehetségét és széles körű tanulmányait. Gorove István akkori minister figyelme csak egy sajtósági eset következtében fordult ministeriuma fiatal fogalmazójára. A kormány ugyanis 1869-ben közölte az egész ország által sürgetett ipartörvény javaslatát. Ezen javaslatot a „Századunk“ című lapban egy névtelen cikkíró megtámadta, nagy szakértelemmel mutatva ki annak hibáit. A föltűnést keltett cikkek hatása alatt Gorove minister írta a szerkesztőnek, hogy szeretne megismerkedni a jeles cikkek szerzőjével. A cikkek írója azonban ismeretlen akart maradni a minister előtt, a ki erre megkérte a lap szerkesztőjét, hogy fejezze ki köszönetét s elismerését a titkolódzó írónak. Klapka György a lap vezére ekkor megmondta a ministernek, hogy elismerését közvetlenül is kifejezheti a szerzőnek, mert az ministeriuma fogalmazója Matlekovics Sándor. A minister alkalmat keresett Matlekovics kitüntetésére, kiküldte őt Németországba, Franciaországba, Belgiumba és Angliába a tőzsde-, biztosító intézetek tanulmányozására és haza jövet titkárrá nevezte ki.

Ezen idő alatt Matlekovics Sándor folyton működött az irodalom terén. Előadásai vezérfonalául írta első rendszeres művét a „Nemzetgazdaságtan“t, mely 1874-ben második kiadást ért. Ezt követte a „Pénzügytan“, majd a „kereskedelem története“, egy kisebb terjedelmű kötet a tüzbiztosítás állami szervezéséről és egy nagyobb a differentialis díjtételek jelentőségeiről. Rendszeres műveit világos előadás jellemzik, úgy hogy azok a tanuló ifjúság által ma is nagy kedveléssel használatnak tankönyvekül, a midőn szerzőjük már régen lemondott a tanári pályáról. Hogy ezek a művek is a közgazdasági tudomány színvonalán állottak, azt fölösleges említenünk; másik két említett művében a közgazdasági politika két nagy jelentőségű kérdését nagy tudományos apparatussal és a gyakorlati élet alapos ismeretére valló ítélőképességgel oldotta meg. A magyar tudományos Academia a közgazdasági irodalom terén szerzett érdemei elismerésül már 1873-ban levelező tagjává választotta.

Külföldi tanulmányútja alatt szerzett tapasztalatait nagy eredménnyel érvényesítette a kereskedelmi törvényjavaslat előkészítésénél. Az Apáthy István által kidolgozott javaslatnak a biztosító társulatokról szóló részeit a szakértekezletekben mint előadó referálta és ezek az ő átdolgozásában jutottak az országgyűlés elé. 1875-ben mint osztálytanácsos a vámügyek vezetésével bízott meg és azzal elemébe jutott, alkalma nyílt fényes tehetségei kifejtésére. Ettől fogva az összes vámügyi tárgyalásokban részt vett, mert a magyar kormány kiküldöttje, az Ausztriával való közgazdasági egyezés előkészítésében is nevezetes szerep jutott neki. E tárgyalásoknak minegy előkészítésére írta németül is megjelent munkáját „Az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája 1850-től kezdve napjainkig“, mely a külföldi tudósvilágban is elismerést szerzett nevé-

nek. Hivatali elfoglaltsága ettől kezdve mindinkább elvonta az irodalmi pályától, de sokszoros teendői dacára tudott magának időt szakítani egy-egy kisebb értekezés írására, a melyek a Nemzetgazdasági Szemlében jelentek meg.

Az Ausztriával való közgazdasági kiegyezés alatt ministeri tanácsossá és 1880-ban államtitkárrá neveztetett ki. Az ekkor alakult „Országos Bank“ ugyanis fényes ajánlattal meghívta vezérigazgatójának, de a kormány nem akarta elveszteni nélkülözhetlenné vált ministeri tanácsosát és az államtitkári állással kínálta meg. Az anyagilag dúsan javadalmazott vezérigazgatói állást visszautasította, mert egész erejével csüggött a közügyek szolgálatán, dacára annak, hogy ezen visszautasítással nagy anyagi előnyökről kellett lemondania.

De ő ezen áldozatot szívesen hozta meg, mert irányadó állásában alkalma nyílt közgazdaságunk fejlődését kezdeményezőleg és tevékenyen előmozdítani. A legnagyobb bizalmát birván úgy b. Kemény Gábor mint gr. Széchenyi Pál ministereknek, érvényesíthette eszméit, a melyekről gazdasági haladásunkra megannyi áldás származott. Oly közgazdasági politikát követett, mely megfelel hazánk érdekeinek, mert annak jelszava a szunnyadó vagy nem kellően működő erők felköltése, illetőleg irányítása. E politikát dicsérik az eredmények, a melyekkel az ő neve válhatlanul össze van fűzve. A mi a közgazdasági politikában öt év óta történt, abban neki nagy része van; és ezen érdemeit ma már osztatlanul elismeri az ország egész közvéleménye. A gazdasági és ipari szakoktatás rendszeresítése, a háziipar új életre keltése, a gyáraknak nyújtott állami kedvezmények pezsgőbb életet ébresztettek az ipar terén, a kulturmérnökség, a borászati és selymészeti kormánybiztosság, a különböző szakmabeli vándortanítók a mezőgazdaság fejlesztésén működnek, tőle nyerve felvilágosítást s ösztönzést.

A nagyobb törvényhozási alkotások között, a melyekben már irányadó szerepet vitt, az 1882-ki vámtarifa és az 1884-ki ipartörvény említendők. A vámtarifát előkészítő tárgyalásokat ő vezette és az ő tollából folyt annak terjedelmes indokolása, mely az e szakmabeli legkitünőbb művek között joggal igényelhet helyet. Az ipartörvény javaslatát is ő dolgozta ki, a legnagyobb elismerést aratva az által minden körben. Az ipartörvény végrehajtására vonatkozó nagy terjedelmű rendeletek is az ő mindenre kiterjedő gondosságát és nagy gyakorlati érzékét dicsérik.

Az országos kiállítás tervét is ő hozta a megvalósítás stádiumába. Mint az országos bizottság elnöke vezetése alatt annak rengeteg gondot és munkát adó előkészítését, kiterjesztve figyelmét a legaprólékosabb részletekre is. A kiállítás sikere első sorban neki lesz köszönhető.

Államtitkárrá való kineveztetése után az apatini kerület sietett képviselőjévé választani. E kerületet képviselte az 1881—84. országgyűlés alatt is, a most lezajlott választások alatt pedig szülővárosa Budapest VII. kerülete választotta képviselőjévé óriási többséggel. A polgárság benne a polgári erénynek megtestesítését látja

és a midőn megválasztotta, csak ezen érdemeknek hódolt. Matlekovics Sándor hivatalos állásában támogatója minden helyes ideának, akár kitől származik is az, s nemcsak tisztelt, de szeretett főnöke is ministeriuma tisztviselőinek, a magánerintkezésben pedig egyike a legszeretetre méltóbb férfiakkal. A munkát, a teendőket soha sem sokalja és ezáltal bámulatot kelt mindazokban, a kik közelről szemlélhetik pihenést nem ismerő buzgalmát. A ministerium rendes ügyvezetése mellett talál magának időt arra, hogy a számtalan szakértekezletet vezesse, előkészítse a szerves törvényjavaslatokat, a melyek közül ismét néhány nagy jelentőségű vár az országgyűlési tárgyalásra. Munkaereje teljében van és az ország joggal remélhet tőle még további nagy szolgálatokat.

Dr. Neményi Ambrus.

A politika s az irodalom terén a fiatalabb nemzedéknek egyik legkitünőbb tagját mutatjuk be az olvasónak Neményiben, kit örömmel vallunk pártunk hívének és harcosának. Kiváló tevékenységben gazdag életéről e fiatal képviselőnek, kinek nevével közel egy évtized óta igen gyakran találkozhatott a sajtóban a magyar olvasó, a következőket jegyezzük föl.

Dr. Neményi Ambrus született 1852-ben Péczelen, Pestmegyében, igen szegény sorsu szülőktől. Elemi és gymnasiális tanulmányait sok nélkülözéssel küzdve, végezte, de épen e körülmény javára szolgált, mert a szép tehetségű és komoly törekvésű ifjút önére jének teljes kifejtésére utalta, úgy hogy mire az érettségi vizsgálatot letette, már kezdett a hirlapokba írni, magvas és szellemes dolgozataival figyelmet kelteni és tért foglalni. Mint hirlapíró csakhamar igen jó anyagi positiót teremtett magának. Más ember ezzel megelégedett és itt megállapodott volna, de ő mikor ez megvolt, 1873-ban látkörének szélesbitésére, ismereteinek s tanulmányainak gyarapítása, szóval önkiképeztetésének folytatása céljából külföldre ment ki, hol három évet töltött részint Francia- és Németországban, részint Angliában. Felsőbb tanulmányainak legnagyobb részét a bécsi egyetemen és a párisi Collége de France-on végezte.

Visszajött aztán ismét, megrakottan mint a méh, gazdag ismeretekkel, hogy azokat itthon hasznosítsa. Első lépése az volt, hogy a budapesti tudomány-egyetemen fényes sikerrel szerezte meg a tudori oklevelet. Csak miután így elérte a legmagasabb tudományi fokozatot, kezdett el dolgozni igazában. Nyolc éve, hogy a nagytekintélyű «Pester Lloyd»-nak vezércikkíró főmunkatársa. Már az is kötetekre megy, a mit e lapba ezen idő alatt dolgozott. Nem fordult elő a közkormányzat valamennyi ágában kérdés, a miről publicistikai hivatottsággal ne irt volna, még pedig tartalmasan, magvasan és szépen, mely tulajdonok csak kiváló írói tehetségek vonásai szoktak lenni. Miért is cikkei a legolvasottabbak közé tartoztak s

tartoznak a hazai sajtóban. — Nem egyszer leszállt a «vonala alá» s érdekes, szellemes tárcákat írt társadalmi kérdésekről, még pedig oly irói bravourral, hogy a legkitünőbb belletristának is becsületére váltak volna, — annyival nagyobb hírnevet szereztek e tárcák Neményinek, ki első sorban a politikai irodalom munkása.

Időközben újabb meg újabb utazásokat tett, közvetlen szemlélet és megfigyelés alapján megismerni az európai államok politikai-társadalmi

és kulturális viszonyait. Beutazta Török-, Görög- és Olaszországot, majd Szerbiát, Romániát, Belgiumot, Hollandiát és ismét Németországot, szóval Európának majd minden részét. Miután Neményit nem hivalkodás vagy a szórakozáshajhászata, hanem az ismeretszomj

vitte külföldre, utazásai sem kényeztetések, hanem mind megannyi tanulmányutak voltak. Tehát dolgozni, tanulni ment s visszajött újra, hogy tovább tanuljon és dolgozzék.

Jóllehet a lap, melynek ő jelenleg is főmunkatársa, naponként kétszeri megjelenésével tömérdek munkát ad, Neményi munkaereje és productivitása sokkal nagyobb, hogy sem munkásságával csak e hirlapra szorítkozott volna; — tevékenysége messze túláradt annak hasábjain.

A Gyulai Pál által szerkesztett «Budapesti Szemle» tudományos folyóiratban több, igen becses tanulmány jelent meg tőle. Továbbá írt egy önálló kötetben megjelent irodalomtörténeti tanulmányt («Rabelais és kora»), mely a sajtóban osztatlan dicsérettel találkozott; egy politikai tanulmányt («Parlamenti fegyelem és tekintély»), melynek számos részlete éppen most igen érdekes; írt két

DR. NEMÉNYI AMBRUS.

kötet kisebb tanulmányt («Kortörténelmi rajzok») és egy rendkívül nagy becsű könyvet («Das moderne Ungarn»), melynek célja volt, a nagy Németország közönségének, melyet a szászok lelketlen izgatásai és hazafiatlan bujtogatásai irányunkban ellenséges érzületűvé tettek, bemutatni a modern Magyarországot, irodalmát, művészetét; politikai, társadalmi viszonyait, természeti kincseit, műveltségét, szokásait s haladását az újabb időben. E munka, melyet Neményi szerkesztett s a melybe különböző témákról több magyar író írt, megjelenése Németországban sokban befolyt az irányunkban ellenséges és részben rosszakaratu német közvélemény lefegyverzésére s ez által Neményi maradandó érdemeket szerzett a magyar nemzet irányában.

Mikor a «Schulverein» megkezdte a hadjáratot ellenünk s Magyarország védelmére nem tudott senki szóhoz jutni Németországban, a hol elzárták a sajtó hasábjait a magyar nemzet védelmére írt közlemények elől, Neményi előtt megnyiták a legtekintélyesebb szemlék, így a berlini «Gegenwart», melyben meggyőző, erős érvekkel szállt sikra a magyar nemzet védelmére az ellenséges indulatu és elfogult nagy-német közönség előtt. Idehaza mi hiába védekeztünk, a saját táborában kellett fölkeresni az ellenséget s annak szemébe mondani rólunk az igazat. Neményi ezt tette. És még ezzel sem elégedett meg, hanem írt ugyancsak a «Schulverein» törekvései ellen egy polemikus röpiratot («Hungaricae res»), melynek két kiadását gyorsan elkapkodta az olvasóközönség. Mindezek oly szolgálatok a nemzetnek, melyek nem fognak feledésbe menni s melyek a legnagyobb elismerést érdemlik.

De még mindezekkel nem meritettük ki Neményi munkálkodását. Több éven át pesti és bécsi levelezője volt a Gambetta által alapított francia vezérlapnak, a «République Française»-nak s a «Nouvelle Revue» tudományos folyóiratnak, melybe a magyar parlamentről hosszabb tanulmányt írt. Ujabban megjelent ugyancsak Neményi tollából Budapesten és Berlinben magyar és német nyelven «A francia forradalom hírlapírói és hírlapirodalma» című kitűnő munka, mely míg egyfelől arról tesz fényes tanuságot, hogy szerző alaposan tanulmányozta a francia forradalom korszakát, másfelől nagyban emelte írója hírnevét.

Ilyen kiváló irodalmi tevékenység után eljött ideje annak, hogy Neményi a közügyek szolgálatának gyakorlati terére, az íróasztaltól a zöld asztalhoz lépjen. Legelőbb is Budapesten, az ország fővárosában fordult feléje a közfigyelem. 1882-ben Neményi megválasztatott fővárosi törvényhatósági képviselőnek, ki itt is csakhamar arravalóságának adta csattanós bizonyítékát. Felvette ugyanis az évek óta sikertelenül vitatott lakásügyi kérdést s mint bizottsági előadó, nagyszabásu jelentést írt róla, mely az egész kérdést felöleli, konkrét javaslatokat tett, melyek a fővárosi képviselőlet által hosszú vita után csaknem változatlanul fogadtattak el. A lakásügy a főfontosságú kérdések közé tartozott a magyar fővárosban s ennek

szerencsés megoldása nem csak szorosán összefügg Neményi nevével, de egyenesen neki köszönhető.

Következett aztán megválasztatása orsz. képviselőnek a szilágy-csehi kerületben, a legutóbbi parlamenti általános választások alkalmával, — Papp György tuzó oláh nemzetiségi ellen. A kerület összes magyarsága mint egy ember, pártkülönbség nélkül sorakozott a kitünő fiatal jelölt mellett. Számos odavaló 48-as párti vezérférfiu csakhogy a magyar jelöltet győzelemre segítse, egész odaadással segítette elő Neményinek, a kormánypárti jelöltnek megválasztatását s győzelmében igen nagy részök van. Nemes és szép cselekedet volt ez tőlük. De kaptak is olyan képviselőt, kire a szilágy-csehi kerület büszke lehet; olyant, kihez hasonlóval csak igen kevés kerület dicsekedhetik.

Neiszidler Károly.

Ime egy önalkotta ember, kinek élete ma, a munka századában, sokaknak lelkesítő példa gyanánt szolgálhat, ki kétszer kezdett pályát, s kezdte legalól, hogy aztán 30 esztendei becsületes munka és kitartó igyekezet által kivívja a legmagasabbat, a mit az ember közpályán elérhet, polgártársai nagyrabecsülését, bizalmát és ennek folytán a képviselői mandatummal a törvényhozó méltóságát.

Neiszidler Károly született Esztergomban 1832-ben s gymnázialis tanulmányainak végeztével papi pályára akart lépni, de közbejött a 1848/49-ki forradalom, mely annyi más pályát és élettervet felforgatott, vagy megakasztott és más irányba terelt. Ki gondolt akkor önmagára és életcéljaira!? Kivált a lelkes ifjuság odadobott pályát, jövőt, mindent; nem gondolt egyébre, mint a haza s a nemzet alkotmánya- és szabadságának védelmére s önfeledten segregett a magyar zászlók alá. Neiszidler is azt tette, a mit a legjobbak tettek. A hazaszeretet ellenállhatlan hevétől buzditva, beállott honvédnek s mint ilyen tényleges részt vett a magyar szabadságharc küzdelmeiben, melyeknek reá nézve az lett a vége, hogy Komáromban kapitulált mint honvéd-hadnagy.

A katonai pályán tehát sem mint egyénnek sem mint hazafinak boldogulnia nem lehetett. Egyébrehoz fogni annál nehezebb volt, mert szülői szegénysorsuak lévén, nem segélyezhették, nem támogathatták. Az egészen maga erejére hagyatott ifjúnak új pályát kellett törni. Vissza akart térni ahhoz, melyre a szabadságharc előtt lépni óhajtott, de már papnak, mint katonaviselt embert, ki hadjáratban vett részt, nem vették be. Nagyön sokat a pályák között akkor tájban váltogatni nem igen lehetett. Szülővárosában, Esztergomban lett tehát kereskedőgyakornok és miután az inasi éveket kiszolgálta, Pozsonyba került mint kereskedő segéd és 30 év óta szakadatlanul Pozsonyban él és működik. 1859-ben ugyanott önálló kereskedést nyitott, mely egyike a legtekintélyesebbek és legrenomirtabbaknak. Magyar cége (lévén

az ő üzlete az első magyar cég Pozsonyban) és magyar hazafias szelleme miatt azon időben nem egyszer voltak kellemetlenségei is.

Mint már önálló üzletember mind több és több tért kezdett elfoglalni úgy az üzleti körökben, mint magában a városi törvényhatóság kebelében. Mutatják ezt a következő adatok: Neiszidler igaz-

NEISZIDLER KÁROLY.

gatósági tagja a pozsonyi első takarékpénztárnak, az osztrák-magyar bankfióknál cenzor, a városi képviselő testületnek tagja s újabban nemkülönben tagjává lett a pozsonyvárosi közigazgatási bizottságnak is. Mondani sem kell, hogy két utóbbi minőségében igen tevékeny részt vett a város közügyeinek in-

tézésében.

Végül mintegy betetőzve e szép bizalmi állásokat, polgártársai azzal tüntették őt ki, hogy szabadelvűparti program alapján nagy szótöbbséggel megválasztották Pozsonyváros II. kerületének országos képviselőjéül — a szintén szabadelvűparti Molec Dániel ellenében. Nincs kétség benne, hogy Neiszidler mint képviselő is kiváló szolgálatokat van hivatva tenni Pozsonynak, a hol ő méltán örvend oly nagy népszerűségnek.

Dr. Országgh Sándor.

Született Budán 1836. május 8-án, róm. kath. — Tanulmányait a budai kir. főgymnasiumban, s utóbb a pesti kir. egyetemen végezte. Jogtudori és ügyvédi oklevelet nyert. Több előkelő pesti ügyvédnél folytatott joggyakorlat után a tannyelvnek németről ma-

gyarra történt átváltoztatása alkalmával a budai kir. főgymnasiumban mint a történelem és bölcsészet tanára működött. Rövid idő múlva azonban Buda főváros szolgálatába állott, hol mint tollnok, utóbb főjegyző s végre mint tanácsnok lépett a közélet terére. Előharcosa volt a magyarosításnak s leginkább az ő befolyásának tulajdonítható a városi elemi és népiskolákban a magyar tannyelv behozatala. Kiváló érdemet szerzett magának, midőn nem csekély küzdelem után a várbeli színházat, melyben évtizedeken által német társaságok működtek, a magyar színügy számára nyerte meg. A magyar színház eleinte nagyon ingadozó alapon állott s már-már bukófélben volt. Ekkor Országh rövid időn által csaknem mint színigazgató működött és sikerült neki a magyar ügyet, a kormánytól kieszközölt subventió és önmaga által hozott anyagi áldozatok útján

megmenteni és fenntartani mindaddig, míg a színházat a nemzeti színház igazgatósága vette át. Az erre vonatkozó szerződés egyrészt Tisza Lajos gróf és Országh Sándor, másrészt a nemzeti színház akkori intendása b. Orczy Felix és Szerdahelyi Kálmán közt 1870-ben jött létre, s utóbb a kormány által, valamint Országh

ORSZÁGH SÁNDOR.

lelkes küzdelmei után Buda főváros közgyűlése által is helyben hagyatott.

Városi szolgálatának idejében résztvett a Rajner belügyminiszter által a megyék és községek rendezése iránt egybehívott enquête tárgyalásaiban, melyeknél ő vitte a jegyzői tollat. Ugy ezen ügyről, valamint a főváros rendezése iránt szintén enquête útján készített törvényjavaslatról számos cikk jelent meg tőle a napilapokban.

Mint a budai építkezési ügyek vezetője részt vett még 1869-

ben a lakáshiány orvoslása iránt egybehívott enquêtenben s ő dolgozta ki Buda általános szabályozási tervezetét, mely a városi közgyűlés által elfogadtván, pártolólágot lett a kormányhoz felterjesztve. Ugyanekkor jelent meg tőle egy füzet «Budaváros jelentése 1867—1869» cím alatt, melyben nemcsak a város állapotát ecseteli, de egyszersmind kiterjeszkedik azon főkérdésekre is, melyek annak felvirágoztatására befolyással bírnak.

Gróf Andrassy Gyula felhívására, mint osztálytanácsos az ugyan akkor alakított fővárosi közmunkák tanácsánál az előadó hivatalát vette át s ekkor kezdett működése egész Budapestre kiterjedni. Ő készítette 1870-ben az ideiglenes «építési utasítást,» — a sugárutról és nagy körutról szóló törvényjavaslatokat s azok indokolárait, — ő dolgozta ki Reitter Ferenc elhunyt miniszteri tanácsossal az építési rendszabályt, — készítette a javaslatot az 1869. évi kisajátítási törvény megváltoztatására, — s ezek mellett ő volt magának a tanácsnak és határozatainak előadója, tolla és végrehajtója. Ezen működéséről fényes és részletes képet nyújtanak a fővárosi közmunkák tanácsának 11 évről szóló általa szerkesztett jelentései, melyek Budapest egész építkezési ügyének tüzetes és részletes történetét képezik. Ő volt elnöke a m. kir. honvédmiszteri palota építési bizottságának s előadója a m. kir. várkerti építkezések és a m. kir. dalszínház építési bizottságainak.

1880-ban Pauer János fehérvári püspök mint elnöke és Ország Sándor mint alelnöke az e célra alakult bizottságnak, rendezték a «Virág Benedek» félszázados ünnepélyét. Ország indította meg a pénzgyűjteményeket, melyekből az új sarkó, Virág lakházának táblával való megjelölése s egy 800 frtos alapítvány eszközöltettek. Magán az ünnepelyen, a Viráglakház előtt, a budai szarvas téren ő mondotta a nagyhatású emlékbeszédet, több ezer főre menő közönség előtt.

Egy évvel később, mint a budai dalárda elnöke, ő vezette ezen együletet Fiuméba, mely kirándulás annak idejében nagy figyelmet keltett s maga után vont a fiumeiek látogatását Budapesten, kik körülbelül 600-an viszonzták a budai dalárda kirándulását. Ő állott élén a fővárosi rendező-bizottságnak s e körül szerzett érdemeiért a fiumeiek egy gyönyörűen esztergályozott kis hadihajóval ajándékozták meg emlékül, mely annak idejében a nőiparkállításon közszemlére ki is volt téve.

1881-ben a főváros II-ik kerülete, utóbb III-ik kerülete állította fel képviselő-jelöltnek s ez utóbbi meg is választotta.

Ennek következtében mint miniszteri tanácsos hivataláról lemondott s egészen a közügyek terére lépett.

Mint országos képviselő, előbb a közigazgatási, az utóbbi években a pénzügyi bizottságnak volt tagja s 1884-ben ő referálta a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetését. Magában a házban, a zsidókérdés ügyében, — az 1870. X. t. c. alapján felvett sorsolási kölcsön jövedelmi forrásainak biztosítása ügyében, — és a jövedelmi pótladok kérdésében szólalt fel, míg a legutolsó idő-

szakban, mint a fővárosi és fiumei adómentességi törvényjavaslatok, valamint az «országház építéséről» szóló törvényjavaslat előadója vonta magára a közfigyelmet.

Ugyanezen időben jelent meg tőle egy végtelenül érdekes, adatokban gazdag s az összes sajtó által örömmel üdvözölt munka «Budapest középítkezései 1867—1883» cím alatt, mely azonban csak kisebb körben lett teljesen ismerve, mert azt a szerző csak 1000 példányban nyomtatván, csakis barátai és ismerőseinek küldte meg, s így könyvtáraknál nem volt kapható.

Mint a fővárosi közmunkák tanácsának és a fővárosi képviselő-testületnek tagja, folytonosan élénken vesz részt ezen testületek tanácskozásaiiban s különösen építkezési ügyekben mindenütt találkozunk szakavatott és döntő működésével.

Mint városi képviselőnek, az ő indítványára lett megszüntetve a budai kültelki birtokosokra igazságtalanul nehezedett külön adó, a «hegyvám» illeték, mely mint a múltnak érthetetlen maradványa sújtotta az illetőket. Polgártársai ebbeli érdemei elismerésül fényes banquetet rendeztek s emlékül egy gyönyörű, stilszerűen dolgozott ezüst bilikkommal ajándékozták meg, mely arany diszítésekben és betűkben tünteti fel nevét és az alkalmat, melylyel átadatott.

Ugyanekkor a várkerti építkezések teljes befejezése alkalmával s a közügyek körül szerzett kitűnő érdemei elismerésül Ő felsége által a Lipótrend lovagkeresztjének adományozásával lett kitüntetve.

1884-ben a főváros III-ik kerületében újra és pedig egyhangulag lett országgyűlési képviselőnek megválasztva.

A közügyek terén kifejtett rendkívüli működése mellett még az egyleti és társadalmi életben is találkozunk vele. Mint a budavári vörös-kereszt fiók-egyletének elnöke, a budai nőegylet titkára, a budai szegény gyermek-kert egylet egyik igazgatója, a budai gőzsikló-társulat elnöke, a budapesti takarékpénztár és a Ganz-féle gépgyár igazgatója, a budai dalárda elnöke s csaknem valamennyi jobbpárti (budai) egyletnek és társulatnak választmányi tagja e téren is rendkívüli munkásságot fejt ki.

Országgh jelenleg 48 éves s így férfikorának derekén áll. Erőteljes testalkattal, szónoki tehetséggel, átható élénk észszel és széles olvasottsággal bír és a legjobb akarattal lévén telve, tőle mindnyájan, de különösen a budaiak, — kiknek érdekeit talán senki sem ismeri jobban és senki sem képviseli melegebben — még sokat várhatunk. Tagja most is a képviselőház pénzügyi bizottságának.

Dr. Pauler Tivadar.

A Tisza-kabinetnek nagytudományu tagja, ki most már másodízben igazságügyminister, Pauler Tivadar született Budán, 1816. ápril 9-én. Gymnásiális tanulmányait ugyanott 1824—30-ban, a bölcsészeti és jogtudományokat pedig a pesti m. k. egyetemen végezte kitűnő sikerrel 1830—1835-ben.

Ugyancsak a pesti egyetemen nyerte 1832-ben a bölcsészettudori, 1836-ban pedig a jogtudori oklevelet. Innen kezdve folytonos egymásutánban látjuk őt emelkedni tekintélyben, hírnévben; a tanári kathédra, a kitüntetések, a tudomány és irodalom s a

PAULER TIVADAR.

közügyek szolgálatának fokozatain, fel egész addig, a mikor törvényhozóvá s a korona tanácsának tagjává lesz. Lássuk e nagy tevékenységben töltött, a nemzetnek több téren tett kiváló szolgálatokban s ezek által szerzett érdemekben gazdag élet fontosabb momentumait.

Pályázati vizsgálat alapján Pauler 1838-ban az ész- és magyar közjog rendes tanárává lett a

zágrábi kir. akademián. A mellett Zágrábmegye közönsége a megyei törvényszék rendes birójává választá őt 1845-ben, mely állásában 1846. és 1847. évekre megerősített.

Már ez időtájban vonta magára a tudományos körök figyelmét s in specie a m. tud. akademia 1845-ben levelező tagjának választotta őt, ki aztán ugyanezen tud. testület törvénytudományi osztályának 1858-ban rendes tagjává lett.

Zágrábból nemsokára 1847-ben saját kérelmére a győri kir. akademiához helyeztetett át, mint a fenérintett tárgyak rendes tanára. Itt azonban nem sokáig működött, mert hivatása magasabb állásra vitte: 1848. jul. 11-én neveztetvén ki a m. kir. tudományegyetemhez, ugyancsak az említett tantárgyak rendes tanárává.

A szabadságharc szomorú végeztével 1849. októberben Pauler egyetemi tanári állásában további intézkedésig ideiglen meghagyott s aztán 1852-ben Ő Felsege által az ész- és büntető-jog rendes tanárává neveztetett ki. Mint tanár csakhamar páratlan nimbust vívott ki tanítványai előtt, kik őt az imadásig szerették ugy

tudományos becsü leckéi és gyönyörű előadása, mint szeretetteljes, humanus bánásmódja által, Nem is volt oly népszerű tanár a budapesti egyetemen, mint Pauler, mindaddig, a míg ez állásáról magasabb hivatalos functiók kedvéért megvált. Óráira kényszer nélkül is csak úgy özönlött az ifjuság s boldognak érezte magát, ki őt hallgathatta.

De nemcsak tanítványai, hanem kartársai előtt is nagy tisztelet- és tekintélyben állott. Az egyetem tisztválasztási jogának visszaszerezése után a jog- és államtudományi kar dékánja lett 1860., 1860/1. és utóbb 1865/6-ban. Az egyetem rectorként látjuk őt működni, 1861/2-ben. Ezek voltak tisztségei, melyeket az egyetem kebelében s annak élén viselt.

De olyan kitűnő erőt, mint Pauler, hasznosítani, foglalkoztatni kellett az egyetem s tanszék körén kívül is. Szükség volt rá s hégzagot pótolni más téren is.

Igy lett ő 1861-ben a kir. helytartótanács kebelbeli tanulmányi bizottságának külső tagja; 1863—66-ban a cs. kir. közoktatásügyi tanács külső tagja; továbbá 1863-ban az országbiró által a hét-személyes táblához neveztetett ki büntetőügyekben pótszavazónak s ezen állásában meg is maradt a hétszemélyes tábla megszűntéig (1869); 1867-ben a ministeri törvénykezési értekezletnek tagja s nevezetesen a büntetőügyi albizottságban a legjelentékenyebb tevékenységet fejtett ki; 1869-ben a curia legfőbb ítélő osztályához rendes birónak neveztetett ki, de ezen magas birói állás a tanársággal incompatibilissé lévén, arról még azon évben lemondott s tanszékén megmaradt.

Mindezek, bár magukban véve, elég fontos megbízások és teendők, csak melléklöközások voltak Paulernek, főgondját tanszékére fordítván, melynek büszkesége volt, de azért azokat is nagyobb hivatottsággal töltötte be, illetőleg végezte el, mint mások, kik tán kizárólag csak azoknak éltek.

Igy haladva, Pauler a magyar jogászvilág első tekintélyévé lön s 1870-ben mint az első magyar jogászgyűlés elnöke szerepel, hogy aztán egy évre rá a korona tanácsosai sorában foglalja el méltó helyét. Ugyanis 1871. február 10-én lett vallás- és közoktatásügyi ministerré, mely állást azonban nemsokára, 1872. szept. 4-en fölcserélt az igazságügyi tárcával, melyet 1875. márczius 2-ikáig tartott meg, mikor is a Bittó-kabinet többi tagjaival együtt lemondott s visszatért újra tanszékéhez, mely neki annyi hirnevet és dicsőséget szerzett. De nem sokáig szentelhette magát tanári hivatásának, mert szükség volt rá az ország kormányzatában. 1878. június 30-án ismét átvette az igazságügyi tárcát, ezuttal már a Tisza-kabinetben s azóta folyton e magas hivatásának él.

Méltán érték őt, ki annyira kitüntette magát a közügyek terén, a kitüntetések a király részéről is. 1862. dec. 25-én a királyi tanácsosi címet kapta. 1867-ben a koronázás alkalmával a Lipótrend lovagkeresztésévé lett; midőn a Bittó-kabinettel együtt beadta lemondását, a Lipótrend nagy keresztjével kitüntetve mentetett föl ál-

lásától s végül 1881. május 5-én valóságos belső titkos tanácsossá lett. Királyi kegy kitüntetései alig értek valaha érdemesebb embert.

A választók bizalma is ép oly szívósan ragaszkodott hozzá. 1871-ben a főváros I. kerülete választá meg őt orsz. képviselőnek s megválasztá azután is folytonosan ugyanazon kerület 1872., 1875., 1878., 1881. és 1884-ben, a három utolsó választáskor egyhangulag.

Az akademiában is fokozatosan emelkedett tovább mind nagyobb tekintélyre és magasabb tisztségre. 1874. május 28-án az akadémia igazg. tanácsának tagjává, 1880 nov. 22-én pedig az akadémia másodelnökévé választatik s 1883-ban ismét megválasztatik másodelnökké.

Tudományos irodalmi munkálkodásáról, mely hazai tudományos irodalmunkban előkelő és kiváló helyet foglal el, meg épen könyvet lehetne írni, de terünk nem engedvén annak tüzetes méltatását, csak rövid jelzésére szoritkozhatunk.

Értekezése in, emlékbeszédje in, könyvismertetésein kívül, melyek az Akadémiai Évkönyvekben, Akadémiai Értesítőkb en, Tudománytárban, Uj magyar muzeumban, Budapesti Szemlében, Magy. Egyet. Encyclopaediában stb. megjelentek, önálló munkái következők:

Jog- és államtudományok Encyclopaediája. Budapest, 1850. 4. kiadás 1871.

Észjogi Előtan (Bevezetés és Alaptan). Ugyanott 1853—54. 3. kiad, 1873.

Büntetőjogtan. Ugyanott. 1864—65. II. köt. 3. kiad. 1872—73.

Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez Budapest, 1878.

A budapesti magyar kir. tudomány egyetem-története. Budapest, I. füz. 1880. II. füz. 1882. III. füz. 1884.

Mindezen életrajzi adatok elég ékesen szólnak. Feleslegessé tesz a kommentárokat. Ez évkönyv első évfolyamában az igazságügyi tárca körében történt törvényhozási momentumok bár vázlatosan ismertetve lévén, erre most nem terjeszkedünk ki, csak pár vonást jegyzünk még fel Paulerről. Jóllehet öreges ember már, anynyira bírja a szó hatalmát, hogy pl. a mult országgyűlésen egy interpellációra válaszolva, oly viharos tetszést, oly enthusiasmust tudott az egész házban kelteni, a minőnek csak igen ritkán voltak tanui a Sándor utcai palota falai. Hangja is szép csengő és rokonszenves. Emlékező tehetsége bámulatosan élénk. Réges-régen történt dolgokról, miket más halandó százszor is elfeledett volna, olyan jól emlékszik, mintha csak tegnap történtek volna. Bármily igénytelen embernek a neve ha csak egyszer is megfordult előtte, azt ő többé el nem feledi. Aztán pontos, mint a legpontosabb óra. Kivált mióta miniszter, nem volt olyan ülés a képviselőházban, melyről Pauler hiányzott volna, ha csak nem volt a főrendeknél elfoglalva; s ha a ház ülése nem nyulik d. u. 2 óráig, a fen maradt időt arra használja, hogy hivatalába megy és ott dolgozik. Épen ugy nem szokott hiányozni a szabadelpárt egy értekezletéről sem, akár tárgyalnak ott olyan ügyet, mely az ő ressortjához tartozik, akár nem. Mindez nagy kötelességérzetére s lelkiismeretességére vall. Elvez, hogy «unum faciendum, sed alterum non omittendum.»

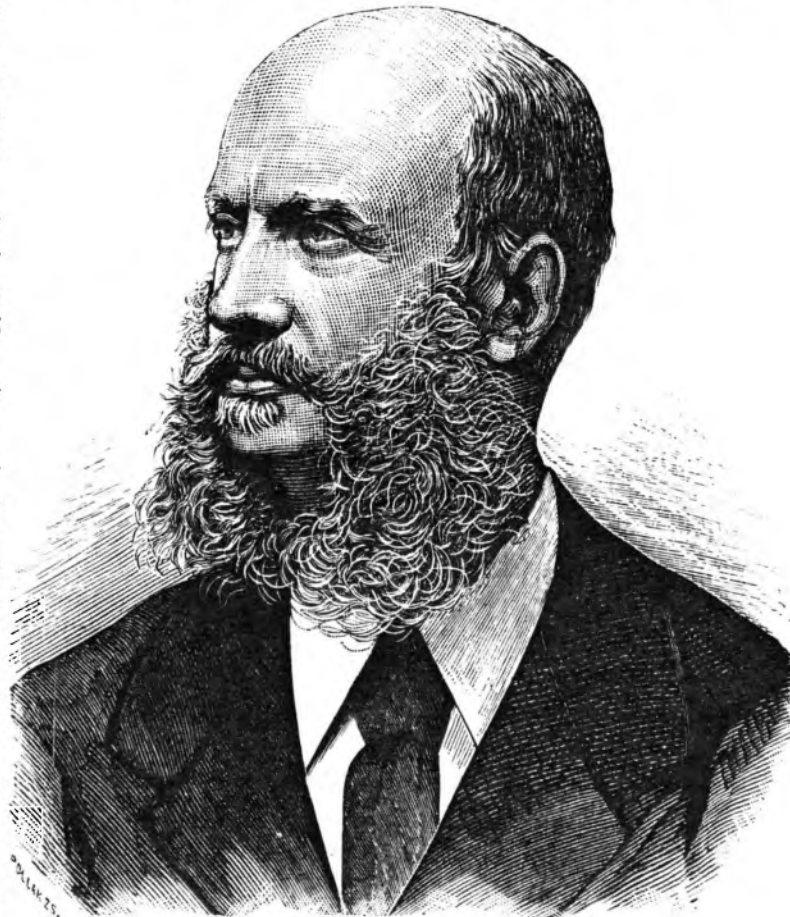
Podmaniczky Frigyes báró.

Podmaniczky Fr. báró szül. 1824-ben s atyjának Podmaniczky Károly br.-nak 1833-ban történt haláláig otthon neveltetett. Anyja, ki a németországi Nosticz-Jänkendorf családból való volt, 1834-ben őt, Frigyeset és testvéröcscsét, Ármint, a nevelőjökkel, Hunfalvi Pállal Miskolcra küldötte, hogy a magyar nyelvvel és szellemmel teljesen megismerkedjenek. 1838-tól 1842-ig a gymnásiumi tanulmányokat az evangélikusok budapesti középiskolájában folytatta és végezte be. 1842-től 1843-ig a jogot Késmárkon hallgatta, hová nevelője jogtanárnak választatott volt meg. 1843-ban Ráday Gedeon gróf, Pestmegye követe mellé rendeltetett irnokul s mint ilyen Pozsonyban időzött az 1843/4-ki diéta alatt. 1845-ben Berlinbe ment az egyetemre,

tanulmányainak betetőzése végett s onnan a keleti orosz tartományokat, Oroszországot, Hollandiát, Svájcot, Dániát, egész Svédországot bejárva, egy évi távollét után 1846. tavaszán hazatért s innen kezdve egész 1847. őszeig Pestmegyében mint aljegyzőt látjuk őt működni. Tehát csak tanulmányainak befejezése és ismereteinek utazások által is gyarapítása

után lépett a közpályára és haladt azon tovább.

1847. őszén már mint korengedélyt nyert mágnás Pozsonyba indult s mint a felsőház tagja részt vett az 1847/8-ki pozsonyi országgyűlésen, hol is 1847. november havában az administratori kérdésben tartott első nyilvános beszéde által tünt fel. Részt vett 1848. nyarán mint a felsőház tagja és korjegyzője a Pestre összehívott országgyűlésen is. De csakhamar elhagyta a törvényhozás

PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ.

termét és 1848. szeptember havában a schwechati táborba indult s mint honvéd szolgálta a hazát a világosi fegyverletételig, működ-
vén 1849. augusztus 13-ig a gr. Károlyi nevet viselő 16. huszár
ezredben mint százados osztály-parancsnok.

Véget érven a honvédhadjárat, bekövetkezett reá is, mint sok
annyi másra az, hogy még 1849. augusztus havában beosztatott a
gyalogsághoz, a 7-ik, utóbb a 8-ik gyalog-ezredhez mint közlegény s
itt szolgált 1850. július haváig, a mikor szabadsággal hazabocsátta-
tott, — végelbocsátását a katonaságtól csak 1850. decemberben
nyervén ki.

A gyorsan befutott katonai pálya élményei és viszontagságai
után falura vonult vissza s ott 1869-ig kevés kivétellel csakis az
irodalomnak, társaséletnek és a vadászatnak szentelte életét. Ekkori
visszavonulása nevezetes fordulópontot képez Podmaniczky életében,
mert ezen idő alatt fejtett ki bámulatos productivitást az irodalom
terén s lett ezáltal azon kornak, főleg a magasabb társadalmi kö-
rökben legolvasottabb s legkedveltebb írója. Ime irodalmi munkás-
ságának gyümölcsei azon időből: 1. «Utleírás» (Olaszország, Svéd-
ország, Dániában). Megjelent 1853-ban. 2. «Fekete domino» regény
2 kötetben, 1854. 3. «Az alföldi vadászok tanyája», regény 3 kö-
tetben 1854. 4. «Tessék ibolyát vénni!» regény 4 kötetben 1855.
5. «A kékszemüveges nő» regény 2 kötetben 1856. 6. «Régen tört-
tént mindez» regény 3 kötetben 1859. 7. «Egyetlen könyecsepp»
regény 2 kötetben 1864. 8. «Margit angyal» (a 4 sz. alatt említett
regény folytatása) regény 2 kötetben 1866. 9. «A kedvencz» regény
2 kötetben 1868. 10. «Álom és valóság» beszélyek 2 kötetben 1868.
11. «Apály és dagály» beszélyek 2 kötetben; megjelentek a 60-as
években.

Tehát egy tisztességes kis könyvtár az, a mit Podmaniczky
báró ama nehéz napokban visszavonultságában összeirt. Regényei-
nek és beszélyeinek célja volt, hogy főleg a magasabb osztálybeli
magyar női közönséget magyar munkák olvasásához szoktassa, a
mire még most is nagy szükség volna. Ezen kiváló irodalmi mun-
kálkodást azzal tüntette ki a tudományos akadémia, hogy 1860-ban
megválasztotta Podmaniczkyt levelező tagjának.

Mihelyt derengett ismét az alkotmányosság napja, Podmanicz-
kyt újból a közpályán találjuk, megosztva tevékenységét az íróasz-
tal és a zöldsasztal között. 1861-ben Szarvas városa választotta őt
meg képviselővé s ugyanekkor lett a képviselőház másodalelnökévé
is. A szarvasi vál. kerület hü is maradt Podmaniczkyhoz egész
1874-ig mindannyikor megválasztván őt képviselőjének.

A hirlapírodalomban is nyomokat hagyott maga után Podma-
niczky. 1869/70-ben a «Hazánk» című politikai napilap szerkesztője
volt s ebben a főváros szabályozásáról egy hosszú cikksorozatra osz-
tott kitűnő és alapos tanulmányt irt, mely ugy Andrássy Gyula gróf-
nak, mint Tisza Kálmánnak igen megtetszett. És a mit ő akkor irány-
adó körökben is figyelmet keltőleg, a főváros szabályozása és szépítésé-
ről mintegy program mot megirt, az a nagy elégtétele és büszkesége

van, hogy azt ma már nagy részt megvalósítva lássa, nem csak, de mint 1873. mártiusában kinevezett közmunkatanácsai alelnöknek módjában volt, gyakorlatilag is erre befolyjni. Az utolsó 10—11 év óta, ugyyszólva Podmaniczky ideje alatt öltött Budapest valóban világvárosi szint és pompás alakot s erre ő annál büszkébb lehet, mert itt töltvén el gyermekéveit, átélvén az 1835-ki cholérát s a nagy vizáradást, látta és ismerte Pestet elhagyatott, szegényes, kicsinyes állapotában is.

Szomorú fordulópontot képez Podmaniczky életében az 1869. év, mint melynek őszén vagyonát vesztette el. Ezentul már a maga keresményéből lévén kénytelen megélni, ugyanezen év őszén kineveztetett az akkor alakuló észak-keleti vasúthoz személyügyi főnöknek. 1870-ben belépett mint százados a honvédseregbe és ott 1874-ig szolgált mint szabadságolt állományu tiszt. 1875-ben lemondván szabadságolt állományu állásáról, a szolgálaton kívüli állományba helyeztetett át, mikor is Ő Felsége az őrnagyi rangot adományozza neki, — háboru esetén szolgálatot tenni kötelezvé magát Podmaniczky.

Már említők, hogy 1873-ban a fővárosi közmunkák tanácsának alelnökévé lett; 1875. mártiusban a nemzeti színház intendánsává neveztetett ki. Mindkét állást mai napig megtartotta s ritka buzgalommal, kötelességérzettel töltötte be; ugy azokban, mint ujabban a kir. dalmüszínház élén kiváló szolgálatokat téve a nemzetnek.

És a férfit, kinek élete egy szakadatlan munkásság láncolata, a ki a honvédelem és irodalom terén, a fővárosi színművészet élén és Budapest modern világvárosi bámulatos átalakulásának vezetésében maradandó érdemeket és országszerte ismert, becsült és tisztelt nevet vivott ki magának, valóban meg is érdemelte, hogy az egész újabb alkotmányos korszakon át a nemzet törvényhozóinak sorában foglaljon helyet. Már említők, hogy 1861-től 1874-ig Szarvas várost képviselte; onnan kezdve 1875-ben a nagy-laki (Csanád megye), 1878-ban Budapest VI-ik kerülete, 1881-ben és 1884-ben is az ó-kanizsai kerület választotta őt meg orsz. képviselőjévé.

Mióta élete a politikától eltérő, gyakorlati irányt vett s mióta egy egész ember teljes munkaképességet igénybe vevő fontos foglalkozási köröket tölt be, még pedig 60 éves életkora daczára ifju testi és lelki rugékonysággal és nagy sikerekkel, irodalommal és politikával nem foglalkozik, de ezért hivatalos functióban teljesített nagy szolgálataival kárpótolja a nemzetet.

Prileszky Tádé.

A Prileszkyek ősrégi nemes családja nevét és eredetét veszi Prilesz trencsénmegyei, a trencsén-töplici fürdőhely közelében fekvő kis tótajku helységtől, mely a család ősi birtokát képezé. Hirneves család e vidéken ember emlékezete óta. A feudális időkben a Pri-

leszkék mint jobbágyaikról emberségesen gondoskodó, igazságszerető, önkényt és zsarnokságot soha sem gyakorló földesurak mindig birták a nép szeretetét; mint tevékeny, gondos és rendezett viszonyban gazdák, kivívták mindig a vidék tiszteletét; majd Trencsén, Nyitra és Pozsonymegyékben buzgóan előremozdítva a haza ügyeit, mindig hazafias honpolgárok disznevét méltán viselték.

Prileszi Prileszky Tádé 1826-ban született nyitramegyei Emőke helységben. Előleges tanulmányait a piaristák gymnasiumában Magyar-

PRILESZKY TÁDÉ.

Óvárott és Vácon sikerrel végezvén, átlépett a pesti egyetembe, hol már 1844-ben az A. A. Lib. és Philosophiae tudori méltóságot megnyeré. Miután az akkori rendszer szerint egy ideig mint patvarista gyakorlatilag beletörte volna magát a nyilvános élet és szolgálat teendőibe, bekövetkeztek az 1848—49. év viharos esemé-

nyei. Prileszky Tádé mint nemzetőr tevékeny részt vett a szabadságharcban, nevezetesen annak a felvidéken megesett mozzanataiban, a Hurbán szabadcsapatok elleni akciókban stb. Lecsillapodván a harcias idők viharára, Prileszky Tádé 1850-ben külföldre ment s beutazván Európa minden nevezetes vidékeit és városait, tetemesen gyarapította ember- és világösmereteit és bővítette szellemi látókörét.

1854-ben visszatérve a hazába, visszavonultan mint magánzó élt és kiválólag gazdasági és nemzetgazdasági tanulmányoknak szentelte idejét és munkáját. 1867-ben végre ismét kilépett a praktikus tevékenység terére és gazdasági és pénzügyi tanulmányai által hivatva és kitűnően minősítve, elvállalta több rendbeli nagy hazai uradalom igazgatását, rendezését és vezetését. Majd később számos hazai nemzetgazdá-

szati, hitel- és pénzügyi intézet létesítése vagy vezetése körül fáradozott mint alapító, mint kormányzó, s mint részvényes tag. Ugy a trencsényi takarékpénztár, a pozsonyi ipar- és kereskedelmi bank, a pesti magyar jelzálog hitelbank létrehozásában nagy része volt, valamint számos felvidéki ipar-egylet részint az ő műve, részint hathatós közreműködése mint főtényező mellett jöttek létre. És mind ezen vállalatainak és alapítványainak jellemző saját-sága az, hogy egészséges, solid, józanul és helyesen combinált alapra fektetve áldásos működést fejtettek ki és prosperáltak a mennyire egy intézet az idők változó viszontagságai mellett csak prosperálhat. Számos uri család megrongált vagyona és jólléte Prileszky működésének köszöni megmentését és megszilárdítását; a hitelintézetek pedig, melyeket vagy maga alapított, avagy melyek közreműködése mellett jöttek létre vagy befolyása alatt működtek, egytől egyig győzedelmesen kiállottak a közelmúlt idők roppant pangását és krisiseit és maiglan sértetlenül fennállván, folytatják sikeres és üzleti körükre nézve áldásos működésüket.

Az 1869-ki évvel Prileszky Tádé működésének egy egészen új korszaka kezdődik. Ugyanis az említett évben Nagyszombat sz. k. városa megválasztá őt országgyűlési képviselőjévé. Prileszky ez óta folytonos tagja a magyar törvényhozó testületnek. Hat évig Nagyszombat városát, az óta pedig a stomfai választókerületet képviselvé. A közéleti pályán folytatott eme működése az ország színe előtt folyván le, ez már ösmeretesebb mint elébbi tevékenysége.

Prileszky Tádé első megválasztatása óta folytonosan tagja a közös ügyek rendezésére kiküldött országos bizottságnak (delegatió-nak.) De legkiválóbb tevékenysége az országgyűlésen is folytonosan az ország pénzügyi viszonyainak és kérdéseinek tisztázására való irányozva. A képviselőház felismerve ezen szakmához való kitünő hivatását, tág hatáskört nyitott neki ez irányban. Ugy képviselőnek való megválasztatása óta állandóan a közös zárszámadásoknak előadója, a közös államadóságok felügyelő-bizottságának alelnöke és a magyar képviselőház zárszámadási bizottságának elnöke volt maiglan, mindannyi fontos feladat, melynek Prileszky kitünő szakismerettel, valódi hivatás szülte buzgalommal és ernyedetlen szorgalommal eleget tesz, úgy, hogy a nevezett szakmában feltétlen auctoritásnak méltán tiszteltetik. Az egyensúly helyreállítását az államháztartásban Prileszky folyvást minden állami akciónk legfőbb és végcéljának hirdeti. Az osztrák nemzeti bank imént teljesített dualistikus modorban való átalakításának buzgó és meggyőző szószólója volt már évek óta, még mielőtt ez eszme bármily más oldalról megpendítettett volna. Legujabban a tarifák és refaktiák főfontosságú kérdését, mely mindamellett nálunk csak igen gyéren szokott tanulmányozás és megvitatás tárgyává tétetni, beható tanulmányainak főtárgyául tüzte ki.

Csonka maradna Prileszky Tádé működésének e rövid vázlata, ha elmulasztanók legujabb munkálatát méltányolni, melyet «Államháztartásunk tiz évi eredményei» cím alatt a képviselőház meghagyásából, mint a zárszámadási bizottság elnöke jelentésképpen a

ház elé terjesztett. Ezen munka az állami létünk helyreállítása óta az államgazdaság roppant terén történeteknek áttekinthető képét nyújtja; ösmerteti az adók, hitelműveletek, beruházások és vagyongazdálkodás körül kifejtett összes aktiót és praecirozza az állami vagyonszerzése, megóvása és gyarapítása tárgyában elért eredményeket, fejtegeti ezen vagyonszerzéseinek okait és kimutatja az állami vagyonszerzés ma tényleg fennálló összes cselekvő és szenvedő állását. Az államháztartásunk összes terén államunk újabb fennállása óta történt mozzanatok és elért eredményeknek ily áttekinthető keretbe való összefoglalása tette csak lehetővé államgazdasági tényleges állásunknak felismerését, a közelmúltban rejlő tapasztalatok felhasználását és a helyzetből folyó követelmények szemmel tartását a jövőbeli teendőink meghatározásánál. Így Prileszkynek ezen műve, melynek összeállításánál mint minden munkájánál, józan és rideg objektivitással járt el, a bel- és külföldön mint a jövőbeli államgazdasági akcióink anteaktája és alapokmánya megelégedéssel és köszönettel fogadtatott.

E téren oly tekintélynek és általános tiszteletnek örvend, hogy legutóbb is a zárszámadási bizottság egyhangúlag választá meg őt elnöknek, rászavazván a bizottságnak még ellenzéki tagjai is, a mi mindenestre a képzelhető legritkább esetek közé tartozik.

Prileszky Nagyszombat, Erzsébetváros sz. k. városa, ugy szintén Stomfa mezőváros diszpolgára.

Az alapok- és alapítványokat ellenőrző bizottságnak tagja. A kerületében levő népiskolákban a magyar nyelv oktatását évi ösztöndíjakkal sikeresen előmozdítja.

Prileszky fiatal kedélyű, jovialis, humorgazdag ember, miért is közkedveltségnek örvend. Olyan meg senki sincs a parlamentben, ki annyi jóakarathban és támogatásban részesitené a kezdő fiatal képviselőket, mint Prileszky, a kit ezért a fiatalok protectorának is neveznek. Az meg épen szerencsés ember, a ki «az ő keze alá» jut előadónak a zárszámadási bizottságba. Ha «az ő előadója» a kathédraán helyesen és okosan beszél, Prileszky ugy örül s annyira dicséri mindenfelé, mintha a saját fiát látná szerepelni. Van ebben különben valami a tanító öröméből is; mert mielőtt a zárszámadási bizottság előadója oda áll a kathédraára, hogy referáljon fontos pénzügyekben a háznak, azt Prileszky előbb ritka szakavatottsággal kellőképen beinstruálja a szakmába s csak azután bocsátja azt saját szárnyaira, — lévén Prileszky a bizottságnak nem csak elnöke, de valósággal instructora is. Ha «előadója» minden tekintetben megüti a mértéket, pontos és szorgalmas, Prileszky meg szokta jutalmazni. Így egyik előadót arany órával, egy másikat szépkivitelű ezüst tintatartóval s egy harmadikat aranytollal tüntetett ki. Így buzdít ő a munkára. Ezt sem igen teszi más elnök.

Rostaházy Kálmán.

Született 1836. ápril 1-én Tatán, hol atyja a gróf Eszterházy uradalmak ügyvédje volt.

Gymnasiunai tanulmányait, melyeket szülőföldjén a kegyesrendiek intézetében kezdett meg, és az 1848/9-iki forradalom félben szakított, Nagyszombatban fejezte be.

Az egyházi pályára lépven, theologiai tanulmányait a budapesti egyetemen végezte 1859-ben.

A lelkipásztorkodásra küldetvén, egy évig a komárommegyei Szomor helységben működött, majd a fővárosba helyeztetett át. Itt tevékenységének szélesebb tér

nyílt meg, a lelkészi teendők mellett rendszerint tanári minőségben is működött, sőt több éven át a műegyetemnek hitszónoka is volt, és az időszaki sajtóban is több cikket bo-
csátott közre.

1869-ben Buda-Krisztinaváros plébánosává megválasztatván, mint

ilyen, élénken foglalatoskodott úgy a tanügygyel, mint a főváros közügyeivel, amiért polgártársai a főváros törvényhatósági bizottságába választották be.

Folytonosan buzgó részt vett a Szt.-István és Szt.-László társulatok választmányában és bizottságaiban, valamint a fővárosi szeretetház ügyeinek vezetésében.

Egyház-politikai téren nyílt ellenzője volt a tulzó irányoknak, úgy annak, mely a modern állammal küzdelmet provocálni igyekezett, mint annak is, mely az egyház tekintélye alól emancipálta magát.

ROSTAHÁZY KÁLMÁN.

Szórványosan megjelent értekezéseit, irodalmi felszólalásait mindig a mérséklet szelleme lengi át.

Az 1881/4. országgyűlésre a tatai kerület nagy szótöbbséggel képviselőjéül választotta meg Győry Elek függetlenségi párti ellenében.

Mint képviselő minden alkalommal határozott ragaszkodást nyilvánított a kormány iránt, mert meggyőződése szerint Magyarországnak mire sincs inkább szüksége, mint állandó rendre, melyet csak állandó erős kormány képes létrehozni s mert misem ártott az országnak annyit, mint a folytonos kormányválságok és az azokkal járó örökös experimentatio.

Az elmúlt országgyűlési szak alatt kétszer szólalt fel, először a buda-szönyi vasut érdekében; másodizben a görögnyelvnek a gymnasiumokbani megtartása mellett, mely alkalommal megrótta és visszautasította Éles Henriknek a biblia tanítási módszerére, és Gury erkölcstani könyvére tett nyilatkozatait. A ház mindkét alkalommal figyelmesen hallgatta végig a komoly, higgadt szónokot.

A «Katholikus kérvények» tárgyalása alkalmával távol tartotta magát a nyilvános vitáktól, mert az azokból kifejlődni készülő erősebb elvi surlódásokat sokkal veszedelmesebbnek látta, mint azok, kik e vitákat minden áron provokálni kívánták. Ez ügy körüli eljárására vonatkozólag választó kerülete papságához egy magán jellegű, nem nyilvánosságra szánt, de indiscretio folytán nyilvánosságra hozott levelében bővebben kifejezte nézeteit és fejtegette a helyzetet, mely nyilatkozat sok félremagyarázás és megtámadásban részesült.

A jelen országgyűlésre választó kerülete újból bizalmával tisztelte meg. Rostaházy tagja a ház könyvtári bizottságának és tagja az orsz. közoktatási tanácsnak is.

'Sigmund Dezső.

'Sigmund Dezső született Maros-Bogáton, Maros-Tordamegyében 1844. augusztus 1-én. Atyja alsószentmihályfai 'Sigmund Elek, az erdélyrészi gyáripár egyik leghathatósb előmozdítója, anyja Lósádi Zudor Emilia gondos nevelésben részesítették, s tekintettel arra, hogy atyja jelentékeny iparvállalatoknak vetette meg alapját, fiát Kolozsvártt végzett öt gymnazialis osztály után, hogy jövő pályájának megfelelő kiképeztetést nyerjen, Bécsbe reáltanodábn küldte, hol egyszersmind a műegyetemen folytatta további tanulmányait.

Már 20 éves korában atyja mellett foglalt el helyet a gyakorlati pályán. 1873-ban fivérével «'Sigmund Testvérek» cég alatt atyjától a már akkor is terjedelmes iparvállalat vezetését átvette, és azt szakszerű vezetése által oda emelte, hogy e tekintetben az az erdélyi részekben első helyet foglal el.

Szesz, mûmalom, sörgyártás és állattenyésztés és hizlalással összekötött mezőgazdaság képezik főbb ágait a vállalatoknak, melyek-

ben evenként 165,000 métermázsza kerül feldolgozás alá. Az évente termelt szesz 45,000 hectoliter, melynek egy része finomított alakban külföldre kerül eladásra.

E vállalat Kolozsvár kereskedelmi forgalmának egyik legtekintélyesebb részét képezi, 200 embernél többnek nyújt életmódot, kik közel 60,000 forint évi fizetést huznak.

De a mennyire magán vállalatainak emelésén törekedett, ép oly tevékeny részt vett, mindolyan közügyekben, melyek a mező-

gazdaság, ipar és kereskedelem fejlesztésére hivatvák.

Elnöke a kolozsvári ipar és kereskedelmi kamarának, a kereskedelmi körnek, a kolozsvári ipariskolák és ipartanműhelyek felügyelő bizottságának, alelnöke az erdélyi gazdasági egyesületi állatkiállítási szakosztályának, a felsőbb keres-

SIGMOND DEZSŐ.

kedelmi iskola felügyelő bizottságának, az erdélyrészi kézi ipar fejlesztő egyesületnek.

Az ő kezdeményezése folytán jöttek létre a kolozsvári áruraktarak, az ő és br. Bánffy Ádám közreműködése által létesült a kolozsvári évenként megtartandó tenyészállat-kiállítás, mely az erdélyi gazdák hazafias részvéte által támogatva, különösen hivatva van arra, hogy az erdélyi részek anyagi jóllétét a marhatenyésztés emelése által fejlessze.

Sigmond Dezső, magán életében, legtalálósabban e szavakkal jellemezhető: a munka és szorgalom példányképe. E tekintetben keresve sem találhatott volna jobb tanítót atyjánál, ki Ko-

lozsvártt, ez arisztokratikus hagyományokkal telt városban, első gyökerezettette meg az ipari és üzleti tevékenység szellemét.

És az atya se találhatott volna buzgóbb tanítványt fiánál, ki megmutatta, miként lehet a társadalmi előkelőséget a mindennapi munkássággal összeegyeztetni. «Főuraink, — mondja egy kolozsvári írotársunk — nagyobb birtokosaink csak a 'Sigmond-ház példájára kezdték őseik arisztokratikus hagyományait annyira levetkőzni, hogy most nem tartják szégyennek az üzleti dolgokkal való foglalkozást. A 'Sigmond-ház vitte be nálunk a demokratikus munkát az arisztokratikus tétlenségbe.»

Nagy része volt ebben 'Sigmond Dezsőnek, ki kora ifjúságában vette át atyja örökét, mi aztán szemmel láthatólag gyarapodott ügyes kezei között. Éjet-napot összetett s ma se lehet egy percig se dolog nélkül. Kiterjedt nagyipari üzletének teendői megoszlának ugyan közte és öccsére: 'Sigmond Ákos között: innen a «'Sigmond testvérek;» cég; de ezekből a nehezebb részt: a külső teendők vezetését, Dezső magának tartotta fenn. Ákos az irodát és pénztárt vezeti.

'Sigmond Dezső ennél fogva folyvást jár-kél: most a szeszgyárnál, majd valamelyik malmánál, a másik percben már a sertés- és hizómarha-telepnél, végre a gabonaraktárnál látható. Napjai az utolsó percig be vannak osztva s ő pontosabban teljesíti föladatát egy óránál.

Üzletében az egész vidék munkásai összereglenek és kenyeret találnak. Gyára valóságos áldás a vidék napszámosaira nézve, kik, főleg télen, kétszeresen éreznék e nélkül az évszak viszontagságait. És 'Sigmond Dezsőnél jobb főnököt keresve sem találnának. Állandó munkásai között betegsegélyző egyletet szervezett; ezen kívül szorgalma és igyekezete szerint évenként mindenki külön jutalomban is részesül. A munkásokkal való érintkezésében egyszerű, bizalomkeltő: mindegyik úgy járul hozzá, mint egy atyához. És senki sem panaszoja el baját a nélkül, hogy támogatást ne találja nála.

De munkásain kívül vannak üzletében hivatalnokok is. Ezeknek nem principálisa, hanem barátja, kik előtt előzékenysége, szívessege és áldozatkészsége mindig nyitva áll.

Csakis e körülmények fejtik meg nála azt, mit általában üzleti szerencsének szoktunk nevezni. Mert nem elég erre magának a tulajdonosnak fáradságot nem ismerő szorgalma. Közégeinek, alkalmazottjainak odaadó buzgalma is megkivántatik. Csak a kedvvel teljesített munkán van áldás. És 'Sigmond Dezső oly szellemet ápol alkalmazottjaiban, hogy ezek az alárendeltség viszonyai helyett úgy érzik magukat, mintha közkereseti társaságban volnának.

Ilyen Kolozsvár II-ik kerületének képviselője, mint üzletember.

Ezzel azonban még nem vivta volna ki annyira a közbizalmat, hogy már ifjan a honatyák diszes sorába emeljék. Ezt 'Sigmond Dezső, mint a közélet embere, fejt meg.

Kolozsvártt az utóbbi évtizedek alatt az ipari és üzleti tevé-

kenység egészséges szelleme kezdett megerősödni. A régi fejedelmi város, a multakon való merengést praktikusabb világnézlettel kezdte fölvaltani. E szellem ébresztése és megerősítésében nevezetes része van a 'Sigmond Dezső tevékenységének. Már ifjan, rohamosan hódította Kolozsvár társadalmi életében a tért. A praktikus tudományokban való alapos képzettsége; gazdag tapasztalatai; világos és eleven észjárása s a közdolgozók iránt tanusított meleg érdeklődése és buzgalma nemsokára a közélet vezérkarába emelék, s jelenleg nincs valamire való egyesület és kör, melynek vezetésében vezérszerepe nem volna.

Mint szónokot, világos, folyékony és rokonszenves előadás jellemzik. Hangja erősebb és ércesebb, mint testalkata után gondolnók. Különös előnye, hogy a dolgokat mindig a leggyakorlatibb oldalukról fogja fel. A ház és hazánk közgazdasági ügyei e tekintetben mindenesetre jelentékeny erőt nyertek benne. Különösen e ciklusban, hol fontos közgazdasági kérdések kerülnek elintézés alá.

'Sigmond Dezsőt, mint a közélet emberét, leginkább jellemzi az, hogy soha sehol se toltta magát előtérbe; de a hová tehetségeinek és tulajdonainak elősmerése emelte, mindenütt emberül megállta helyét.

Képviselővé jun. 17-én választatott Kolozsvár II-ik kerületében; ellenfele Ugron Gábor volt, ki az ő 484 szavazatával szemben csak 319 szavazatot nyert.

Sváb Károly.

Sváb Károly született Csongrádon 1829-ben, apja jó módu, köztisztelet- és közbecsülésben álló kereskedő volt, s ő volt a zsidók közt talán a legelső, a ki nagyobb birtokon mint haszonbérlő gazdálkodott, minthogy már 1834-ben gróf Károlyi Istvántól egy nagyobb birtokrészt haszonbérelt és ez volt az indító ok is, hogy fiait mind gazdálkodóknak nevelte és így őtet is csak reáliskolába járatta, melyben Pesten végezte tanulmányait és már 1846-ban le is ment a haszonbéres birtokra, gyakorlatilag a gazdálkodást megtanulni.

1848 ott érte őt a pusztán, de ő sem maradhatott hátra a többi fiataloktól, a kik a hazának kívántak szolgálni s előbb mint nemzetőr, később mint önkénytes tett szolgálatokat, s hadnagyi ranggal Bene Lajos őrnagy, később ezredes mellett volt mint szárnysegéd alkalmazva és mint ilyen, több kisebb csatában vett részt a bán-ságban. A szabadságharc végeztével ismét visszavonult a gazdaságba és 1850-ben midőn a magyar-óvári gazdasági academia ujjá szervezve megnyílt, ott végezte a cursust, a honnan haza térve, egészen a gazdálkodásra adta magát, mely pályán oly jó anyagi sikert aratott, hogy a haszonbérlőből később földbirtokos lett.

1860-ig több haszonbéres birtokon gazdálkodott, a midőn Bé-

kés megyébe ment át, már örök földön gazdálkodni és 1870-ben Torontálmegyében vevén birtokot, oda ment lakni és ott gazdálkodott mostanáig.

Már Békés megyében, mint virilista részt vett a megyei életben és a Békés megyei gazdasági egyesület megalakításánál is mint alapító vett részt; később tevékeny tagja volt az egyesületnek. 1870-ben Torontálmegyébe áttévén lakását, ott is élénken részt vett a me-

SVÁB KÁROLY.

gyei életben, a hol bizottsági tag és a felső-torontáli ármentesítő társulatban, melynek választmányi tagja, és mint kiküldöttje e társulatnak, a tiszavölgyi központi bizottság alakuló gyűlésében, megválasztatott annak tagjává, és később annak kebeléből az 1840. LII. t. cz. értelmében kölcsön-kiosztó 7-es bizottságba, melyeknek ma is tagja. Ugy-

szinte igazgatósági tagja a magyar-francia részvény-társaságnak. Már Békés megyében felszólított, hogy mint képviselőjelölt lépjen fel, de ő a gazdaságnak élvén, azt el nem fogadta. Torontál megyében már 1872-ben mint választási alelnök működött a képviselői választásnál és 1875-ben, a midőn a török-kanizsai — akkor még bessenyői — választókerületben, egy kincstári alügyész, támaszkodva arra, hogy sok kincstári telepítvényes község van a kerületben — egy rokonát dr. Sághy Gyulát léptette fel képviselőjelöltül, — anélkül, hogy a megyei vagy kerületi szabadelvű pártnak a támogatását megnyerte volna, ellene fordult a kerület intelligentiájának többsége és Sváb Károlyt kérte fel a fellépésre, ki csak többszöri kérésüknek engedve, lépett fel először szabadelvűpárti jelöltnek, és nagy többséggel meg is választatott, akkor úgy mint később 1878.

és 1881-ben és most utoljára 1884-re mindig nagyobb és nagyobb többséggel, és így 1875 óta mindig szabadelvűparti képviselő és mindig hű támogatója a Tisza-kormánynak.

Sváb Károly 1879-ben Szeged veszedelme idején, több képviselő társával utazott Szegedre és a meddig ott a mentőkre szükség volt, tevékenyen részt vett a mentés munkájában, miért is ő felségétől elismerést nyert, mint a többi ott működött képviselők.

Még Békés megyében Sándor bátyjával együtt építettek egy pusztai iskolát és fizetik a tanítót, a miért a közoktatási miniszter nekik köszönetet mondott.

Torontál megyében is építettett két iskolát, két telepítvényes községben és segélyt ad a tanító fizetéséhez, és alapított egy kerületi kórházat, melyet a megyének ajánlott fel, — s melyhez egy arra való házat Csókán 6—8000 frt értékben és 1000 frt készpénzt egy ágy felállítására; adományozott, a melyért a belügyminiszter mondott neki megérdemelt köszönetet.

A közoktatási miniszter kinevezte ideiglenes iskolalátogatónak, mely tisztséget ma is viszi. Szóval Sváb hasznos, tevékeny, derék tagja a társadalomnak, kitől sokan vehetnének követésreméltó példát. Képviselőtársai között úgy mint minden körben, a hol ismerik őt, köztisztelet- és becsülésben áll. Mint képviselő tagja a ház közlekedési bizottságának.

Szalay Ödön.

Kiskámoni Szalay Ödön született 1840. május 9-én Budapesten, felvétetett a bécs-ujhelyi cs. kir. katonai akademiába 1852. hol kitüntetéssel végezvén tanfolyamait, hadnagygyá neveztetett ki az akkori 39. számú Dom-Miguel gyalogezredhez és ezzel részt vett az 1859-iki olasz hadjárat csatáiban, melyek folytán «jeles magaviselete az ellenség előtt, sokoldalu hasznavehetősége és szigorú kötelesség teljesítése» minden előjáróinak különös elismerését érdemelte ki.

A hadjárat után házasságkötés végett kilépett a hadseregből és rangjáról leköszönt. Hasznos tevékenységet óhajtva, Pozsony város törvényhatóságának ajánlkozott, mely őt 1861. megválasztá előbb tiszteletbeli és nemsokára rendszeresített jegyzővé; mely állástól azonban a provisorium bekövetkeztével elvált. Erre 1862. januárban kineveztetett pénztárnokká s árvaügyi ellenőrre Sopron megyében és öt évig tartott működése alatt hű és eredménydus tevékenysége az egész megye elismerésével találkozott.

1867-ben Szalay Ödön ismét Pozsonyban városkapitány helyettesnek egyhangulag megválasztatott és mint ilyen jelentékeny érdemeket szerzett a városi s egyuttal az állami rendészeti adminisztráció körül. Pozsonyban az első magyar önkénytes tüzoltó egyletet alapítá, anyagi gyámolítás mellett szervezése és begyakor-

lása körül személyesen fáradozott, rövid idő alatt jeles szolgálatképességre emelte és az egyesület élén személyes bátorsága és czélszerű intézkedései kitünő eredményekre vezettek. — 1868. Pozsonyban a m. kir. pénzügyigazgatóságnál fogalmazóvá és az előirt vizsgák sikeres letétele után pénzügyi titkárrá neveztetett ki, s ezzel polgári államszolgálatba lépett, melyben mint a Pozsony város és megyére terjedő adóbizottságok elnöke különösen az új adóreformok keresztülvitelében jeles érdemeket szerzett.

Közszolgálati ideje alatt, mely hadsereg-, városi s megyei hatóság- és az államnál egyetemleg 13 évre terjedt, Szalay Ödön a

SZALAY ÖDÖN.

jogi kar tanulmányait végzé; kitünő sikerrel letette a birói államvizsgát, utóbb hasonlóan az ügyvédi vizsgát és 1871. hitves köz- és váltó ügyvéddé avatott.

Sopronban föfelőmozdítója volt a katonatiszti leánynevelde ügyeinek, Pozsonyban minden jótékony vagy közhasznú intézet vagy egyesület buzgó, hathatós és

áldozatkész tagja.

1872. Szalay leköszönt pénzügyi titkári állásáról, elhagyta az államszolgálatot s önálló ügyvédséget kezdett; — szerzett érdemei és népszerűsége következtében azonban városképviselővé s pénzügyosztályi előadóvá több ízben választatott meg.

Ügyvédi minőségében Szalay Ödön a magyar földhitelintézet képviselőjével ruházta telt fel, továbbá az 1872-ben engedélyezett vágvölgyi vasut földbeváltásának keresztülvitelével bizatott meg; — mely, eredetileg csupán e külön ügyre szoritkozott érintkezésből nemsokára a legfontosabb jelentőségű tevékenység fejlődött a vágvölgyi vasut érdekében.

Az 1873. májusi pénzválság a vasut főkezelő bécsi pénzüintézetét csődbe sodorta és minthogy csupán a pozsony-nagyszombati szakasz juthatott forgalomba, ellenben az összes építkezést megszüntetni, s másfelől az elvállalt kötelezettségekről gondoskodni kellett, a vasut egyuttal csőd küszöbén ingadozott. Minthogy már eddigelé is megtisztelő bizalmat vivott ki magának úgy az igazgatótanács, mint a herceg Windisch-Graetz és gróf Breuner-féle engedélyes consortium részéről, melyek felszólítására 1873. év végén elfogadta megválasztását ügyvezető igazg. tanácsossá és később igazgatóvá. Ez időtől megkettőztetett buzgósággal karolta fel ezen Magyarországra nézve úgy nemzetgazdasági mint hadászati tekintetben nagy fontosságú vállalat fentartását és lehető kifejlesztését. Szalay ernyedetlen fáradozásainak müve és éber körültekintése, erélye, valamint ügyes avatottságának érdeme, hogy a bécsi bukás után sikerült az érintetlen maradt külföldi másik pénzüintézetet (Boroszlóban) újabb egyezményre birni és ez által nemcsak a vasutat a bukástól megmenteni, — hanem az áldozatkész engedélyesek terheit lényegesen leszállítani. A vágvölgyi vasut Szalay vezetése alatt nemcsak az osztrák-magyar vasut Prácsánál összeköttetett, hanem Nagyszombattól Szeredre és Nagyszombattól Trencsénbe ki is építettett. Szalaynak a vasuti téren szerzett érdemeiért a király legmagasabb elismerése is nyilvánított. A vágvölgyi vasutnak az állam által történt átvétele után Szalay ügyvédi tevékenységét ismét felvette.

Politikai tekintetben Szalay a Deák-pártnak tagja volt, a fusió óta pedig a szabadelvűpártnak hű és buzgó tagja. Mint olyan megválasztott Szalay a pozsonymegyei bazini választókerületben nagy többséggel Mudrony Mihály ellen képviselőnek az 1881—1884. országgyűlésre, mely alatt Szalay a zárszámadási valamint a közözügyek tárgyalására kiküldött bizottságban működött.

A bazini választókerület, melyben Szalay nagy népszerűségnek örvend, elismervén azon áldozatkész buzgóságot és tevékenységet, melyet képviselője választókerülete érdekében mindenkor tanusított, az ez évben megejtett választások alkalmával Szalayt Tartoll Márton mérsékelt ellenzéki antisemita jelölt ellenében ismét megválasztotta országgyűlési képviselőnek 1884—87-re. Szalay most is tagja a zárszámadási bizottságnak s a delegatióknak.

Szapáry Gyula gróf.

Mikor a boszniai hadjárat kezdetén, a mozgósítás céljaira, a szerencsétlen maglaji napok után, a hadügyminiszter egy nagy öszszeget kért a monarchia két felének pénzügyminisztereitől, Széll Kálmán azt megtagadta; mint olyant, a mely államháztartásunknak, általa nagy erélylyel és nagy ügyességgel megkezdett rendezését

megzavarná, sőt — felfogása szerint — lehetetlenné tenné. És mikor a hadügyminiszter nem tágitott, Széll azt mondta, hogy inkább lemond állásáról. Mikor Széll lemondása ténynyé lön, a követelt összeg csakugyan tetemesen leszállított. Így volt kénytelen Tisza ideiglenesen a pénzügyminiszterséget is nyakába venni.

A magyar pénzügyminiszteri állás akkor nem volt irigylésre méltó. Mert Széll Kálmán negyedfélelvi bámulatos erélye és ügyessége megteremtette ugyan a magyar aranyjáradékot, felkelté a pénzpiacban a bizalmat az ország pénzügyei iránt, mintegy 18 millióval apasztá az állambháztartás hiányát és rendet hozott az adó- és

SZAPÁRY GYULA GR.

pénztári kezelésbe; de kétségtelen az is, hogy a keleti válság (nem csak és nem első sorban Bosznia, mint sokan állíták) nagyon megzavarta a pénzpiacot, teremtett új terheket nekünk és a láthatárt nagyon elsötétíté; úgy hogy a bonyodalmaknak végét, következményét senki sem láthatá. Ekkor vette át a pénzügyi tárczát 1878. december 1.

gr. Szapáry Gyula, kinek ez az egy tette is érdem, magában véve is. Nem készületlenül és nem tájékoztatlanul fogott nagy feladatához, mert mint közlekedési miniszteri államtitkár és belügyminiszter kormányzási képességét bebizonyítá, tapasztalatokat szerzett; az ország pénzügyeiről pedig épen akkor adott ki egy nagyobb tanulmányt a Nemzetgazdasági Szemlében; tehát ösmerte helyzetünket.

Eleinte a mindennapi feladatok teljesen igénybe vették. Gondoskodni kellett a póthitelek és a boszniai rendkívüli kiadások fedezéséről. Pedig a pénzpiac helyzete olyan volt, hogy az e különböző célokra megszavazott 100 milliós kölcsönt nem mertük tisztán

járadékra fektetni; felhatalmazás adatott az erre vonatkozó törvényjavaslatban a pénzügyminiszternek arra, hogy abból 72 millió erejéig esetleg jelzálogos kölcsönt vehessen fel. De a szerencse kedvezett, erre szükség nem volt; a szükséglet a járadékkal fedezhető volt.

Azonban a pénzügyi politikának súlyos terhein kívül nagy feladatai is lebegtek gr. Szapáry szeme előtt. A 153 milliós kölcsön konverzióját befejezni, a beteg állapotban levő vasutakat orvosolni (mint Széll megkezdé 1876-ben), a magyar vasut hálózatát kiterjeszteni, Fiumét kiépíteni, a vízszabályozást, a bekövetkezett nagy árvizek nyomása alatt, nagyobb mértékben keresztülvinni kellett. Ezenkívül: a gazdasági hitel, az ipar támogatása és a gazdaság különböző ágainak emelése is folytonosan újabb követelményekkel állott elő. Mert a közvélemény, részben természetes szükségénél, részben izgatásnál fogva, mind e célok nevében napról-napra követelőbb lett.

És gr. Szapáry Gyula e nehéz viszonyok közt derekasan megállta helyét: a nélkül, hogy adóemelések tekintetében igen nagy áldozatot követelt volna a nemzettől, a nélkül, hogy erélye és kitartó munkássága legkevésbé csökkent volna és a mi fő, elmondhatjuk, hogy még csak népszerűségéből sem vesztett; úgy hogy ellenzéki kerületek és maga a kényes főváros legkényesebb kerülete is készségesen ajálták fel neki bizalmukat; de ő megmaradt régi kerülete mellett.

Elmondom ez alkalommal azt, hogy mennyi áldozatot kívánt gr. Szapáry a nemzettől. A nyereségadó, hadmentességi díjt, cukor- és kávéfogyasztási adót (utóbbi később módosítva), a kőolajadót, a biztosító és pénzügyintézetek és általános jövedelmi adó emelését kérte a nemzettől; de bizonyos osztályokra nézve könnyíté a hadmentességi díjt, a kereseti adót, a szőlődézsma váltságot, a földadót, a bélyeget és illetéket. A napszámosok adóját elengedé. Ugy, hogy ha ezeket kölcsönösen konpenzáljuk: az az újabb eszköz, melyet — a 4 millióra tehető vámemeléssel kivül — gr. Szapárynak csaknem hat évi pénzügyminisztersége, a nemzet rendelkezésére bocsátott 10—11 millió frtnál többre nem tehető. Pedig ezek az adók sem voltak csak pénzügyi szempontból behozva, illetőleg emelve: mert az intézetek adójánál és az általános jövedelmi pótdadó 3 milliónyi emelésénél ép úgy, mint a jelzálogkölcsönök konverziójának kezdeményezésénél, a szőlődézsma váltság hátraléki összegének leírásánál; a tiszavidéki társulatok kataszteri kedvezményénél, mindenütt látszik gr. Szapárynak azon közzgazdasági törekvése is, hogy a tervekben bizonyos parificatio éressék el, a földbirtok javára és ez újabb terhektől lehetőleg kiméltessék.

Különösen a Tisza-vidék adhat hálát Istennek, hogy épen akkor volt tiszavidéki pénzügyminisztere az országnak, mikor ennek leglényegesebb érdekei forogtak kockán. Mert az a nagy kedvezmény, hogy a vízszabályozási társulatok a kataszteri teherből, illetőleg földadóból visszanyerik az összes töltésfentartási költségek kamatát — biztosított ezeknek, újabb megterhelhetés nélkül, biztos alapot hitelműveletekre; minek — nagy összeg erejéig — több érdekeltség

vette és fogja hasznát venni. Tehát nagy tőkéket szerezhetnek — újabb megterheltetés nélkül. Az, hogy Szeged és a Tiszavidék külön 40 millió kölcsönben részesültek, hogy a vízszabályozás szükségeire és szegedi építkezésekre mindig volt pénz: szintén gr. Szapáry érdeme.

De a vasutaktól sem vonta meg a szükségeseket. A budapest-zimonyi vasut kiépítése, zákány-zágrábi vasut megszerzése, az osztrák-magyar vasutal kötött szerződés, a tiszavidéki vasut megszerzése, az első erdélyi vasut megvétele, a buda-szőnyi vasut kiépítése, a helyi vasutak közül a legnagyobb résznek létesülése (tiz helyi vasut csak közvetve vagy közvetlen nyújtott pénzáldozattal jött létre) csak úgy volt lehetséges, hogy gr. Szapárynak nem csak a fiskális, de a közgazdasági érdekek is folytonosan szemé előtt lebegtek és azoknak — az ország pénzügyi erejéhez mérten — hódolt is. Ugy, hogy a ki az új terhek compensatióját keresi, könnyen feltalálja azt: közgazdaságilag ezekben a beruházásokban, a vasutakban és pénzügyileg azok jövedelmében.

Nem kis érdeme gr. Szapárynak a földadókataster keresztülvitele is. Mert az eleinte megindult becslések oly magasak voltak és a munka oly lassan haladt, hogy az egész országban rémület keletkezett. Gr. Szapáry két törvényjavaslatban és még több utasításban úgy módosította az eljárást, hogy — egyes vidékek részben jogos, részben tulhajtott panaszától eltekintve — a nagy műsimán, a közgazdasági és pénzügyi érdekek kiméltése és a teherviselés arányosabbá tétele mellett, lön keresztül vive. És teljesen eloszlott — a kontigentálás által, az az aggodalom, hogy a földadó emelkedett. Ha az ő higgadt, rationabilis gondolkozása és tapintata nincs, ez a költséges mű csak bajt és elégtelenséget szült volna.

Épen így nyilvánult és érvényesült rationabilitása a közadók kezelésének reformjánál és a pénzügyi közigazgatási bíróság megteremtésénél. Ezekben a törvényekben a közönségnek teljes biztosíték nyújtatik a pénzügyi közegek minden tulkapása, vagy visszaélése ellen és ezeknek felelőssége lehetőleg érvényesült.

Köztudomásu dolog az is, hogy az építkezési adókedvezményeknek száma, gr. Szapáry pénzügyminisztersége alatt tetemesen szaporodott, mely a kisbirtokosok országos hitelintézete közreműködésével és az államkincstár megterheltetésével jött létre, hogy az új iparágaknak és gyáraknak nyújtott adókedvezményt, illetőleg ezeknek a kereseti és vállalati (nyilvános számadásra kötelezett társulatoknál) adót készségesen engedte el és mindezzel bebizonyította azt, hogy az államháztartás súlyos gondjai sem fojtják el érzékét a közgazdasági és kulturalis magas érdekek iránt.

Ha még ezekhez vesszük a fiemei kikötő nagy építkezését, a közoktatási építkezéseket, a pénzügyi miniszterium beruházásait (gazdaságoknál, dohánynál, bányánál), láthatjuk, hogy a jelen terhei a jövőt készítik elé és ha mind e mellett: az államháztartás rendezése annyira haladt, hogy a rendes mérlegben már nincs deficit, az állam hitele annyira emelkedett, hogy a 6%-os járadék 400 milliónyi

nagy összege, a pénzpiacz legrosszabb helyzetében is beváltatott, láthatjuk, hogy jó uton vagyunk, és hogy gr. Szapáry jó uton vezet.

Ő ugyan az államjóságok és regalék értékesítését nagyobb mértékben eszközli, mint elődei; de soha az ingatlan értéktelenítését tömeges eladással nem engedte és mindig: községek alapításának, a földmives osztály ingatlan szerzésének adott ezen műveleteknél elsőbbséget. Ez jobb terv; mint bármely előre kikürtölt nagyszabásu programm.

Gr. Szapáry egyénisége komoly, előzékeny, nyílt és rationabilis, modora jó és így nem csak jó pénzügyminiszter, de jó képviselő és jó ember is, ereje teljében van és így még sokat használhat hazájának, mely iránt már is kiváló érdemei vannak. *H. S.*

Szilágyi Virgil.

Szilágyi Virgil, ősi székely nemes családból (székelyföldvári előnévvel), szül. 1824. nov. 27. Iskoláit Hold-Mező-Vásárhelyen és Pesten végezte. Az 1844. pozsonyi országgyűlés alatt kir. táblai jegyzővé esküdött. Ügyvédi vizsgát 1846. januárban tett. Utána mindjárt Csongrád megye t. aljegyzőjévé, aztán rendes aljegyzőjévé neveztetett ki. Mint ilyen tagja volt a forradalom alatt a szegedi vészbizottságnak. A bánsági hadjáratban mint egy mozgósított nemzetőr-század századosa vett részt. 1850. végén Pestre költözött s az irodalmi téren működött jog és történettudományi tárgyakkal s szépirodalommal foglalkozva. Ez időben alapította a «Budapesti Viszhangot». 1854. az ügyvédség gyakorlására, melytől a forradalombani részvéte folytán eltiltva volt, engedélyt nyervén, a bűnvádi eljárás terén védbeszédeivel vonta magára a közfigyelmet. Egy ideig a «Törvénykezési Csarnokot» is szerkesztette. 1859. a Tancsics Mihály politikai perében mondott védbeszéde folytán nagy népszerűséghez jutott, s a politikai élet ébredésével tevékeny részt vett a fővárosi ügyek kezelésében, 1860. és 1861-ben azon álláspontot védte, hogy az alkotmány in integrum restituáltasék; a magyar törvények joghatálya helyeállittassék s a jogrend ezen alapon fejlődjék tovább. Ellene volt az osztrák iparrend elfogadásának, mint a mely veszéllyel fenyegeti a magyar ipart. A törvényhozási rend visszaállításáért küzdve 1861. januárban a fővárosi közgyűlésen Deák Ferenczel állott szemben, a mi egyrésztől sok gyűlöletes kellemetlenséget vont reá, másrészt arra vezetett, hogy a józsefvárosi kerületben Jókai Mórral szemközt képviselővé megválasztatott. Az országgyűlésen mondott első beszédének legnevezetesebb része volt az, melyben tiltakozott az ellen hogy üres lappal kínálják Horvátországot. Az országgyűlés elosztatása után azon gyanu alapján, hogy az emigrációval benső szövetségben áll, a katonai bíróság által elfogatott, 14 évi várfogságra ítéltetett, s Péterváradra szállított. Azonban az uralkodó családot ért egy örvendetes esemény alkalmából csakhamar

kegyelmet nyert. A porosz háború alatt egy hamis vád alapján ismét elfogatott, de a nikolburgi békekötés folytán ez eljárás megszüntetve lett. Ezen ismételt üldözések elől családjával együtt külföldre vonult, s onnét csak a kiegyezés után 1868. nyarán tért vissza az országba. 1869. H.-M.-Vásárhelyen a szélső ellenzék képviselővé választotta, s az országgyűlésen oda törekedett, hogy a szélsőbal olvadjon bele a balközépbe, s a közjogi

SZILÁGYI VIRGIL.

küzdelem mint, a mely az újabb conjuncturák folytán többé nem érvényesülhet, megszűnván, a pártok egészséges belpolitikai alapon szervezkedjenek. Ezen törekvésében a balközépen Nyári Pál részéről támogatást nyert,

de sikertelen. Ezen törekvés népszerűségének elvesztését vonta maga után, a mi nem gátolta, hogy a katolikus kongresszusra képviselőül megválasztatott, s abban a legtevékenyebb részt vette. A katolikus autonomia szervezetének tervét ő fogalmazta 1871. Az országgyűlési ciklus véget érve, egészen visszavonult a magánéletbe s e közben jelent meg tőle 1873. egy nagy feltűnést keltett röpirat a «házaság felbonthatlanságáról», a jogászgyűlésen előterbe lépett irányzatokkal szemben. 1881. a kormánypárt részéről képviselői mandátummal megkináltatván, Székelyudvarhelyen megválasztatott, de kijelentette, hogy mint párttag és mint képviselő kötelességeit teljesíteni fogja ugyan, de a politikai küzdelemben tevékeny részt venni nem kíván. Kerületének bizalma a legutóbbi választás alkalmával ismét felkereste s az 1884/7. országgyűlésre kormánypárti képviselőnek egyhangulag választatott meg. Tagja a képv. ház mentelmi bizottságának. Egyike a legjobb erőknek.

Tischler Vincze.

Született Alsó-Meczenzéken (Abaujtona vármegye), hol atyja polgár ember volt és egyuttal e kis bányavárosnak polgármestere évtizedeken át. Elemi iskoláit Meczenzéken, a középiskolát pedig 1860—68. években Kassán, Lőcsén és Rozsnyón végezte. A jogi tanfolyamot 1869—73. években végezte és pedig: az első évet a kassai jogakademián, a többi három évet a budapesti egyetemen. A joggyakorlatot részint a kassai közalapítványi ügyészségnél, részint pedig ügyvédi irodákban Budapesten töltötte be. 1876. év elején

letette az ügyvédi vizsgát és mint gyakorló ügyvéd telepedett meg Kassán. Két év múlva, vagyis 1878. augusztus havában képviselővé választatott Abaujmegyének Szepsi választó kerületében, hová szülővárosa is tartozik. Azóta folyton a Szepsi kerületet képviseli, tehát harmadiz-

TISCHLER VINCE.

ben. Az 1878—81-ki országgyűlésen még a mérsékelt ellenzékhez tartozott, de 1881. óta pártunk legjobb s leghüségesebb tagjai közé számítjuk őt.

Képviselői működésére nézve a következőket jegyezzük föl:

Első beszéde volt 1880-ban a 800,000 főnyi hadi létszám 10 évre szóló meghosszabbítása tárgyában, mely alkalommal egyuttal sürgette a védtörvény revisióját, kiemelvén annak hiányait. Továbbá beszélt volt a közigazgatás tárgyában szinten 1880-ban, az akkor lefolyt nagy közigazgatási vita alkalmával; a Ludovica akadémia reformja tárgyában és a honvéd budget tárgyalásakor.

Az 1881. cyclusban a mérsékelt ellenzék által a véderő bizottságba választott, melynek Ernusztal tagja volt.

Az 1881—84-iki országgyűlésen belépett a szabadelvű pártba, s az által szintén a véderő bizottságba választott. Miután gr. Ráday ministerré lett, Tischler lett a bizottság előadója s az volt az 1883. és 1884. évi cyclusban is.

Mint előadó referálta: 1. A törvényt, melylyel több magyar zászlóalj ideglenesen osztrák ezredekbe osztattak be. 2. A csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről szóló törvényt. 3. A volt egyéves önkénteseknek és tartaléktiszteknek a közös hadseregtől idő előtt a honvédséghez való áthelyezéséről szóló törvényt; továbbá minden évben az ujonctörvényeket.

Ezenkívül nagyobb beszédet tartott a középtanodai törvény tárgyalása alkalmával, melynek a nemzetiségi kérdésre vonatkozó része zajos helyesléssel fogadtatott a ház minden pártja által.

Továbbá az ipartörvény revisiója tárgyában tartott beszéde.

Mint a közlöttekéből is látszik, Tischler igen figyelemreméltó parlamenti tevékenységet fejtett ki s méltó büszkeségévé lett kerületének és szülővárosának, a hol őt igen szeretik és „Unser Vinzenz“-nek hívják.

Tisza Lajos gróf.

Tisza Lajos gr. Geszten 1833-ban született. Atyja a híres biharmegyei administrator, nagy gonddal neveltette gyermekeit, még nevelőjüket Szőnyi Pált is kiképezte, elküldvén Berlinbe, Párisba, hol az akkori kor első tudósait hallgatta és kitűnő ismereteket szerzett a nevelés terén. E jeles szakférfi 10 évig volt nevelője a három Tisza fiunak: eredetileg ugyan csak a két idősb fiu neveltetésére volt szerződve, a még kisdéd Lajos azonban lopva tanult fivéréitől, őt is fölvetették tehát bátyjai társaságába. 14 éves korában kitűnő sikerrel letette a vizsgálatot a filozóphiából a debreceni kollegiumban. 1848-ig végezte el a felsőbb tanulmányokat. A geometria, számtan és rajz iránt nagy vonzalmat tanusított, a jogi tanulmányokat később végezte Szücs Lajos ügyvéd vezérlete mellett. 1848. Szőnyi a közoktatási miniszteriumban előbb titkárrá, majd tanácsossá neveztetett ki, s a furcsa véletlen úgy hozta, hogy Tisza Kálmán ott Szőnyi osztályában fogalmazó lett. A forradalom után a három Tisza s velük Teleki Sámuel gr. fiai Sándor és Gyula körutat tett Európában, Berlinben egyetemen tanultak hosszabb ideig. Hazatérvén a két idősb testvér megnősült, Lajos keleten utazott, bejárván Egyiptomot. Az alkotmány szünetelése alatt a helvét egyházi és iskolai ügyek körül éber tevékenységet fejtett ki, segéd gondnokká választott. 1861. képviselő s két fivérével a határozati párt hive, 1865. újra képviselő, Deák-párti, 1867. Biharmegye főispánja lett. Mint szónok ritkán szerepelt, de ha beszélt, tartalmasság és elegáns modor jellemzők. Biharmegyét mint főispán kitűnő tapintattal vezette. Nem sokára

kilépett a megyei életből s alelnöke lett a fővárosi közmunkanácsnak, mire finom izlése és szakképzettsége qualifikálta. Majd közlekedési miniszter lett 1871. három év mulva visszalépett s ekkor Kerkápoliyival beutazta Olaszországot, később Ázsia és Afrikában utazott. Nevét megörökíté mint kir. biztos Szeged ujjaalkotása által. Ez állásában bámulatos munkaerőt, szívósságot és tapintatot tanusított. Első teendője volt a város belterületét víztől megszabadítani, a hajléktalan lakosságot föld alá helyezni, élelmezni, rendkívüli intézkedéseket tett a közönség érdekében s csak azután kezdte meg nagyszabásu intézkedéseit az újraépítés érdekében. Árvizkárak felvétele után

a város szabályozására szükséges lejtmezés és talajfurások következtek. Az 1879/80. téli időszak az ujjaépítés programjának megalkotása volt. Elkészült az új rendezési térkép, mely Szegedet nagy várossá tette. Eközben a könyöradományok szétosztásának óriási feladatát is megoldotta; maradandó érdeme Szeged háztartásá-

TISZA LAJOS GRÓF.

nak rendezése. Végre 1880. március 4-én kelt leiratában előadta a rekonstrukció nagy terveit, a köz- és magánépitkezések minutiosus fontossággal előkészítették. Nagy munkálatok: mint a tiszai vashíd, a rakpart, az új szegedi partbelebbezési munkálatok, városi színház, számos állami épület, új városháza, csatornázás stb. keletkeztek az ő keze alatt.

Ha soha életében semmi mást nem tett volna, mint hogy Szegedet új életre emelte ki a hullámsírból és teremtett egy igazi magyar culturcentrumot, az alföldön, még pedig nagy misszióval: ez is teljesen elegendő volna, hogy nevének dicsfényt és örök emléket biztosítson a nemzet történetében. Hogy «szegedi»-praedicatumma

grófi rangot nyert és Szeged megválasztá őt orsz. képviselőnek, felülről és alulról jött s a világon a legmegérdemeltebb elismerések, de jóval nagyobbak a szolgálatok, melyekért nyujtottak. Ha még fölveszszük, hogy mint orsz. erdészeti egyesületi elnök, mint buzgó reformatus ezen egyház kebelében s az új országház építése előmunkálataiban és sok más téren kiváló tevékenységet fejtett ki, mindenki egyet fog érteni velünk, ha azt mondjuk, hogy Tisza Lajos gróf minden tekintetben méltó testvére Tisza Kálmánnak.

Urányi Imre.

Urányi Imre született 1833. november 4-én Máramarosmegye Nagybocksó községében, mely a Tisza partján fekszik és legszebb községe Máramarosnak. Gimnásiumi tanulmányait M.-Szigeten és Szatmáron végezte. 1848-ki szabadságharc kitörvén, mint 15 éves

URÁNYI IMRE.

ifjanc előbb a szigeti nemzetőrök közé állott be, később a 105-ik honvédszázlójába és végig szolgálta az egész szabadságharcot, augusztus végén 1849-ben a fegyvert Zsibónál letévé. Nagy nehezen megmenekülvén a besoroztatástól, elvégezte a jogi tanulmányokat a m.-szigeti és kassai jogakademiákon és a bécsi és budapesti egyetemeken.

1861-ben megválasztatott megyei aljegyzővé, ez év végén az alkotmány felfüggesztetvén, a lemondott megyei tisztkarral lemondott és nem vállalt hivatalt a provisorium alatt, hanem gazdálkodással foglalkozott. 1866-tól szolgálta a megyét mint al-, később főszám-

vevő és szolgabíró, legnagyobb szenvedélye levén az utazás, beutazta különböző évszakokban egész Magyar- és Erdélyországot, Lengyelországot, Bukovinát, az ausztriai örökös tartományokat, a Dunafejedelemségeket, Törökországot, Olasz-, Német- és Franciaországot, a Svájcot. Otthon a közélet minden ágában tevékeny részt vett. M.-Szigeten a megalakult nőegyletnek titkára volt, tevékeny részt vett a m.-szigeti takarékpénztár és kereskedelmi hitelintézet létrehozatalában, előbbinek több ideig igazgatója, utóbbinak igazgatótanácsosa. A m.-szigeti Casinónak sok éven át választmányi elnöke volt. Különös gondot fordít az iskoláknál a magyar nyelv tanítására és e végből az iskolákat könyvekkel, és a jó előmenetelt tanusítókat díjakkal látja el és jutalmazza. Kerületében legjobbak a ruthen iskolák, melyek iránt az ottani hazafias, derék ruthen papok és tanítók is nagy érdeklődést tanusítanak, kitűnően el vannak látva — az ő bőkezűségéből — minden szükségessel. A szigeti jogakademiánál az államvizsga bizottságnak tagja.

1878-ban lett egyhangulag képviselőnek választva, oly programmal, hogy választói reá bízták azon párthoz csatlakozni, melyhez akar; ugyanilyen programmal lett megválasztva 1881-ben egyhangulag, a választás után meggyőződve arról, hogy a szabadelvű párt az, mely leginkább hivatva van az országügyét intézni és annak érdekét előmozdítani, a szabadelvűpárti tagjává lett. Az 1884-iki választásnál mint szabadelvűpárti jelölt fényes győzelmet aratott, a mérsékelt ellenzék jelöltje felett. Beszélt az 1878-ki felirati vitánál, — később a budget tárgyalásnál, — az adófelemelések tárgyalásánál, szóval a legfontosabb ügyeknél. A ház mindannyiszor figyelemmel hallgatta Urányi tartalmát, szép beszédeit. Nemcsak beszédei voltak szépen előadva, de maga a szónok is egyike a ház legkellemesebb megjelenésű alakjainak. Nem hiába mondják Urányit «Mármaros legszebb férfiának» és nemcsak szép férfi, de eszes ember is.

Vadnay Károly.

Ama jeleseink között, kik szépirodalmunk újabbkori fejlődésére legnagyobb, mondhatjuk döntő befolyást gyakoroltak, a legelső sorában áll Vadnay Károly. A legelső egyike nemcsak izmos, termékeny tehetsége, hanem munkásságának sokoldalúsága tekintetében, mely által neve elválaszthatatlanul összefügg irodalmunk minden jelentékenyebb mozzanatával, sőt társadalmi, művelődésügyi életünk számos fontos eseményével is. Mint szépirodalmi, mint aethetikus és műbíró, mint lapszerkesztő egyaránt mély nyomokat vágó tevékenységet fejt ki s a siker és elismerés, mely pályáján kísérik, a gazdag érdemek méltó jutalma.

Vadnay Károly ama irói nemzedék tagja, mely az ötvenes években lépett a sorompók közé. Ama korról, mint a magyar irodalom aranykoráról, az akkor működni kezdett férfiakról mint ritka választottak csoportjáról szokás most megemlékezni és nem ok nél-

kül. A magyar közönség, leszorítva a politikai élet mezejéről, keseregve a közelmúlt szomorú csapásain s csak félve reménykedvén a kétes jövőben, egész figyelmét az irodalomnak szentelé, mely utolsó menedéke volt a nemzeti érületnek. Költőink, íróink ápolták a nemzet veszendő reményeit, fentartották az üldözött nyelvet, küzdöttek a szellem fegvereivel, melyek ellen a hatalom nyers eszközei tehetetlennek bizonyultak. Nagy oka volt tehát a nemzetnek, hogy lelkesen támogassa az irodalmat. De másrészt kétségtelen, hogy a

VADNAY KÁROLY.

jelesek egész sora ragadta meg akkor a tollat, még pedig nemcsak hivatott tehetséggel, hanem — a mit ma, sajnos, sokszor nem mondhatunk — alapos képzettséggel. európai színvonalra törekvő széleskörű ismeretekkel. S ezért van az, hogy a kiket mai nap mint irodalmunk kimagasló alakjait tisztelünk, azoknak neveit már azötvenes években pályájuk kezdetén, jelentékeny sikerekkel talál-

juk egybefűzve. Ezek egyike Vadnay Károly, kiről most, midőn férfikorának és munkaerejének legjavában áll, szinte nehezen hihetjük el, hogy már harmincegy évi írói pályát futott meg.

Irodalmunk e nagyérdemű munkása, a Borsodmegyében és a Dunántul is elágazott nagytekintélyű Vadnay-család ivadéka, Miskolcon született, 1834-ben, hol atyja, Vadnay Lajos, a kitűnő nyelvész jogtudós és politikus, Miskolcz városának több ízben képviselője, később a legfőbb ítélőszék jeles bírása, ki most fővárosunkban nyugalomban él, akkor a legnépszerűbb férfiak egyike volt. Ott kezdte meg Vadnay Károly gimnaziumi tanulmányait is, de csakhamar bekövetkeztek a szabadságharc válságos napjai s ő tizennégy éves létére szintén fegyvert ragadott a nemzeti ügy védelmére. Tü-

zér lett, később a 22-ik honvéd zászlóalj hadnagya, a zsidói fegyverletételkor főhadnagya. Mint honvédtiszt küzdötte végig a szabadságharcot s aztán, mint annyi ezernek, az lett büntetése, hogy a császári seregbe sorozva, Olaszországban mint közkatona szolgálja a fekete-sárga lobogót a nemzeti zászló helyett. Innen azonban végre megszabadult s hazasiétvén, rövid idő múlva már az irodalom terén találkozunk nevével, illetőleg «Sugár Kálmán» álnevével. Első munkái versek voltak. A versírást azonban elhagyta s áttért a szép-próza mezejére, melyen aztán mint beszélyíró és mint aesthetikus, műbíráló nagy sikereket aratni volt hivatva. A fővárosba költözvén, belmunkatársa lett a «Hölgyfutár»-nak s működésével aztán gyorsan magára vonta a figyelmet.

Beszélyei, melyek azóta több kötetben összegyűjtve is megjelentek, a magyar szép-próza maradandó becsü termékei. Gondos lélektani tanulmány, érdekes mese, szabatos kompozició párosulnak bennök művészi stílussal, tiszta, magyaros, választékos nyelvezettel. Az ötvenes években s a hatvanas évek elején írt legtöbbet, míg később másnemű munkássága miatt kevesebb időt szentelhetett a beszélyírásnak, a nélkül azonban, hogy ezt is egészen elhanyagolta volna. A «Hölgyfutár»-ban, «Déliab»-ban, és könyvekben s különböző szépirodalmi folyóiratokban kiadott elbeszéléseinek száma is igen jelentékeny; 1852-től fogva már saját neve alatt írt s első beszélyei között voltak «A szerelem halottai», «Adél», «A utolsó médkirály», «Lenke», «Fekete kastély», «Két nővér». Később következtek «Két vőlegény, egy menyasszony», «Országh Ilona» történeti elbeszélés, «Ilyenek a nők», «Az elérhetetlen csillag», «Az ismeretlen nő», «Csalódott szívek», «Egy új Venus», «A szomorú ház» stb. 1862-ben jelent meg «A kis tündér» című két kötetes regénye, mely nagy sikert aratott. Aztán «Eszter a szép kardalnoknő» s az «Eladó leányok» című regényei. Ujabb időben pedig «A rossz szomszéd» című regénye a «Budapesti Szemlé»-ben látott napvilágot s méltán nagy tetszéssel találkozott. Számosak kitűnő jellemrajzai is, melyeket Heineről, Rachelről, Lendvayról, Ira Aldridgeről, Hegedüsneről stb. írt. Éveken át a Jókai «Hon»-jának volt tárcaírója és számos politikai lap dolgozótársa.

Egyidejűleg nem kisebb tevékenységet fejtett ki mint műbíráló s huszonöt év óta irodalmunknak kevés nevezetesebb műve jelent meg, melyről ítéletet mondania ne kellett volna. S e téren nem csekély befolyást gyakorolt. Önálló, éles elméje, az európai irodalomban való rendkívüli jártasság, a világos, egészséges gondolkodás és szigorú logikai érvelés kiválóan hivatottá tették e téren való működésre s midőn az akadémia és Kisfaludy-társaság megválasztották tagjukká, mint pályabíró számos pályázatnál ép oly buzgó mint lelkiismeretes munkásságot fejtett ki, jelenleg pedig, mint a nemzeti színház állandó drámabíráloinak egyike, ez első nemzeti műintézetünknel végez ép oly fontos, mint farsztó tisztet, üdvös befolyást gyakorolva hazánk első színházának drámai szakjára minden irányban. Az akademiában 1872. november havában «Az első

magyar társadalmi regény» című nagy terjedelmű s maradandó becsű széptani értekezéssel foglalta el székét s több mint tíz év óta az akademiának, de különösen a Kisfaludy-társaságnak legtevékenyebb, legbuzgóbb munkása.

Ily nagy munkásság mellett maradt még ereje és ideje, hogy mint lapszerkesztő is ritka sikerrel működjék s ritka tapintattal, odaadó fáradozással megteremtsen egy oly szépirodalmi lapot, melynek nemcsak hazánkban, hanem a sokkal hatalmasabb nyugati irodalmakban sincs párja mai napig sem: a «Fővárosi Lapok»-at. A lap megalapítója, Tóth Kálmán alig pár hónappal a lap megindítása után Vadnay Károlyra bízta a szerkesztést s a kezdetben kétkedve fogadott vállalat ma, husz esztendő múltával, szépirodalmunk egyik büszkesége. S ez egészen a Vadnay Károly műve. Bizvást mondhatni, hogy a meddig a magyar műveltség ér, ott találni mindenütt a «Fővárosi Lapok»-at s főképp a magyar hölgyvilágnak ez valóságos hivatalos közlönye, a magyar szépirodalomnak pedig döntő befolyású vezérlapja. Hatása minden irányban a legüdvösebb és évről-évre növekedő. Legkiválóbb költőink, regény-, beszély- és tárcaíróink központja e lap s hivatott tollak, első sorban magáé a szerkesztőé, vitatnak meg, tisztáznak benne minden fölmerülő irodalmi és művészeti kérdést. És míg egyrészt ekkép méltán képviseli az irodalmat, másrészt ép oly méltó képviselője a társadalmi életnek, melynek minden mozzanatát figyelemmel kíséri, a felvilágosítás, művelődés, humanizmus szellemében hatván nagy közönségére, terjesztvén minden szép és nemes eszmét. S ha a husz évi munka, melyet Vadnay Károly e lapnak szentelt, elvonta is talán nagyobb szépirodalmi művek alkotásától, sajnálnia ezt nincs oka és nincs a nemzeti művelődés barátainak sem. Mert a «Fővárosi Lapok» valóban a legjelentékenyebb tényezők egyikévé lett a magyar szépirodalom felvirágoztatásában s a nemzeti művelődés, a társasélet fejlesztése előmozdításában. A lapszerkesztés fárasztó gondjai mellett pedig még Vadnay Károly mindig talál erőt oly kitünő essay-k írására, minők voltak legujabban elhunyt barátjának s jeles költőnknek: Tóth Kálmánnak élet- és jellemrajza és a Hollósy-Kornélia szalonjának leírása. Mindkettő igazi «Kabinetstück»!

És mindezek mellett még egy fontos, nagy tapintatot és lelkiismeretet kívánó tisztet visel: ő a magyar írók segélyegyletének titkára s intézi a jótékony intézet ügyeit oly buzgón, mint azt csak nemesszívű férfiú intézheti. Erről tud azonban közönség és irodalom legkevesebbet. Az egylet a jótékonyzáság alapelvét: a titoktartást szigorúan megtartja. Beteg, agg írók, özvegyeik, árváik, kik oly gyöngéd alakban kapják a segílyt, annál inkább áldják.

Csak futólagos vázlat, a mit elmondtunk, de ennyi is sejtetheti, mily nevezetes helyet tölt be irodalmunkban a férfiú, kinek arcképét ezennel bemutatjuk. Hogy e mellett lelkesen előmozdít hatáskörében minden nemzeti ügyet, hogy a felmerülő igazi tehetségeknek áldozatkész pártfogója, hogy társaságban kedélyes, szalon-

ban finom műveltségü férfiú, azt szinte magától érthető vonások gyanánt jegyezzük fel.

Férfikorának, munkaerejének delén áll most s irodalmunk még nagy szolgálatokat várhat tőle. A mult kezessége a jövőnek.

1865 elején nősült meg, nőül véve a jász-kunsági származásu Kenéz Idát, s van egy leánya és fia. Képviselőnek szülőföldjén, Miskolcon, 1884. június 18-án választák meg 142 szótöbbséggel a függetlenségipárti Mezei Ernő ellenében. Tagja a képviselőház napló-bíráló bizottságának.

Az országgyűlési szabadelvűpárt képviselő-tagjai az 1884—87-ki országgyűlés I. ülészakának kezdetén.

— Az 1884-ki választás eredménye. —

1. *Amon* Ede (Körmöczbánya v.)
2. *Andaházy* László (Szepesmegye, késmárki ker.)
3. *Andaházy* Pál (Trencsénmegye, baani ker.)
4. *Andrássy* Manó gr. (Gömörmegye, rozsnyói ker.)
5. *Andrássy* Tivadar gr. (Zemplénmegye, terebesi ker.)
6. *Antal* Gyula (Pécs v.)
7. *Apáthy* István (Zalamegye, letenyei ker.)
8. *Abonyi* Emil (Beregmegye, felvidéki ker.)
9. *Baics* Miklós b. (Temesmegye, moravicai ker.)
10. *Balázs* Máté (Aradmegye, boros-jenői ker.)
11. *Bálint* József b. (Maros-Tordamegye, nyárad-szeredai ker.)
12. *Bay* Barnabás (Borsodmegye, csáthi ker.)
13. *Baranyi* Ödön (Biharmegye, margittai ker.)
14. *Baross* Gábor (2. ker. Győr v. Trencsénmegye, illavai ker.)
15. *Batthyány* László gr. (Gyöngyös v.)
16. *Bárczay* Gyula (Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye, szolnoki ker.)
17. *Bárczay* Ödön (Abaujmegye, nagyidai ker.)
18. *Bánffy* Béla gr. (Kolozsmegye bánfi-hunyadi ker.)
19. *Bánffy* Dániel b. (Szolnok-Dobokamegye, nagy-iklói ker.)
20. *Bausznern* Guidó (Nagy-Küküllőmegye, szent-ágothai ker.)
21. *Beksics* Gusztáv (Szepsi-Szt.-György v.)
22. *Béles* János (Aradmegye), radnai ker.)
23. *Bende* Imre (Ujvidék v.)
24. *Beöthy* Algernon (Biharmegye, ugrai ker.)
25. *Berzeviczy* Albert (Sárosmegye, eperjesi ker.)
26. *Bethlen* Ödön gr. (Szolnok-Dobokamegye, bethleni ker.)
27. *Biasini* Domokos (Oláhfalv v.)
28. *Boér* Antal (Fogarasmegye, fogarasi ker.)
29. *Bohus* László (Aradmegye, világosi ker.)
30. *Bornemisza* Ádám (Sárosmegye, bártfai ker.)
31. *Boross* Bálint (Szatmár-Németi v.)
32. *Bossányi* László (Pestmegye, gödöllői ker.)
33. *Bubics* Zsigmond (Sopronmegye, n.-baromi ker.)
34. *Busbach* Péter (Budapest, VI. ker.)
35. *Bissingen* Ernő br. (Krassó-Szörénym., lugosi ker.)
36. *Chorin* Ferencz (Szatmármegye, aranyos-medgyesi ker.)
37. *Csáky* László gr. (Trencsénmegye, kisutca-ujhelyi ker.)
38. *Csáróssy* Béla (Torontálmegye, párdányi ker.)
39. *Cselkó* Ignätz (Trencsénmegye, zsolnai ker.)
40. *Csernátony* Lajos (Fiume v.)

41. *Cziple* Zsigmond (Máramarosmegye, sugatagi ker.)
42. *Dacsó* Pál (Hontmegye, németi-i ker.)
43. *Dániel* Ernő (Torontálmegye, pancsovai ker.)
44. *Dániel* Pál (Torontálmegye, zichyfalvai ker.)
45. *Dániel* Gábor (Udvarhelymegye, oklándi ker.)
46. *Dániel* Márton (Erzsébetváros v.)
47. *Darányi* Ignác (Budapest, II. ker.)
48. *Dárday* Sándor (Alsó-Fehérmegye, nagy-enyedi ker.)
49. *Dégen* Gusztáv, (Sopronmegye, nagy-mártoni ker.)
50. *Demkó* Pál (Nagy-Becskerek v.)
51. *Dimitrierics* Milos (Bácsmegye, kulpini ker.)
52. *Döry* Dénes (Tolnamegye, bonyhádi ker.)
53. *Domahidy* István (Szatmármegye, csengeri ker.)
54. *Éber* Nándor (Szebenmegye, szász-szebesi ker.)
55. *Emich* Gusztáv (Hunyadmegye, szászvárosi ker.)
56. *Engelmayer* József (Szepesmegye, löcsei ker.)
57. *Elekes* György (Kolozsmegye, tekei ker.)
58. *Fackh* Károly (Vasmegeye, szt.-gotthárdi ker.)
59. *Falk* Miksa (Arad v.)
60. *Fáy* László (Gömörmegeye, rimaszombati ker.)
61. *Fluger* Károly (Beszterce-Naszódmegye, besztercei ker.)
62. *Fodor* József (Nyitramegye, szakolczai ker.)
63. *Ferencz* József (Beszterce-Naszódmegye, besztercei ker.)
64. *Földváry* Miklós (Pestmegye, ráczkevei ker.)
65. *Gaal* Jenő (Torda-Aranyosmegye, felvinczi ker.)
66. *Gaal* József (Temesmegye, rékási ker.)
67. *Gajáry* Ödön (Pestmegye, duna-pataji ker.)
68. *Gajzágó* Ferenc (Szamosujvár v.)
69. *Gödl* Károly (Torontálmegye, bánát-komlósi ker.)
70. *Gromon* Dezső (Bácsmegye, tovarisovai ker.)
71. *Gurbán* Szilárd (Aradmegye, jószáshelyi ker.)
72. *Gulácsy* Dezső (Beregmegeye, tiszaháti ker.)
73. *Gergelyi* Tivadar (Szepesmegeye, lublói ker.)
74. *Gyengő* László (Ugoesamegye, halmi-i ker.)
75. *Halassy* Gyula (Besztercebánya v.)
76. *Hámos* László (Gömörmegeye, jolsvai ker.)
77. *Harkányi* Frigyes (Krassó-Szörénymegye, facségi ker.)
78. *Harkányi* Károly (Ungmegeye, nagy-bereznai ker.)
79. *Hazay* Ernő (Esztergommegeye, köbölkuti ker.)
80. *Hegedüs* Sándor (2. Abrudbánya, Kolozsvár II. ker.)
81. *Horváth* Gyula (Kis-Küküllőmegeye, balavásári ker.)
82. *Horváth* Mór (Szabadka v., II. ker.)
83. *Horváth* Géza (Esztergommegeye, dorogi ker.)
84. *Huszár* Károly b. (Torda-Aranyosmegeye, maros-ludasi ker.)
85. *Hieronymi* Károly (Torontálmegye, zsombolyai ker.)
86. *Iszakovics* Milán (Torontálmegye, uzdini ker.)
87. *Ivánka* Imre (Szabadka v., I. ker.)
88. *Jánossy* János (Nyitramegeye, vág-vecsei ker.)

89. *Jókai Mór* (2. Kassa v. Háromszékmegye, ilyefalvai ker.)
90. Ifj. *Justh György* (Turócmegye, stubnyai ker.)
91. *Kajuch József* (Liptómege, rózsahegy ker.)
92. *Kapisztorj Ferenc* (Nyitrámegye, érsekújvári ker.)
93. *Karácsonyi Aladár gr.* (Torontálmegye, szt.-györgyi ker.)
94. *Kardos Kálmán* (Baranyamegye, pécsváradi ker.)
95. *Kemény Endre b.* (Alsó-Fehérmegye, maros-ujvári ker.)
96. *Kemény Gábor b.* (Budapest, IX. ker.)
97. *Kemény Kálmán b.* (Maros-Tordamegye, szász-régeni ker.)
98. *Kazy János* (Barsmegye, uj-bányai ker.)
99. *Kégl György* (Fehérmegye, csákvári ker.)
100. *Kiss Lajos* (Debrecen, II. ker.)
101. *Kiss Pál* (Zólyommegye, korponai ker.)
102. *Kissovich József* (Veszprémmegye, veszprémi ker.)
103. *Korizmic László* (Vizakna v.)
104. V. *Kovách László* (Szatmármegye, krassói ker.)
105. *Kőrössy Sándor* (Debreczen v. III. ker.)
106. *Krajtsik Ferenc* (Nyitrámegye, privigyei ker.)
107. *Králitz Béla* (Temesmegye, orcizfalvai ker.)
108. *Krausz Lajos* (Pestmegye, szentendrei ker.)
109. *Kricsfalussy Vilmos* (Máramarosmegye, huszti ker.)
110. *Kubinyi Árpád* (Árvamegye, alsó-kubini ker.)
111. *Kuncz Adolf* (Vasmege, szombathelyi ker.)
112. *Láng Lajos* (Pápa v.)
113. *Latinovics Gábor* (Baja v.)
114. *Latinovics János* (Bácsmegye, rigyiczai ker.)
115. *Latkóczy Imre* (Nyitrámegye, nyitrai ker.)
116. *Lázár Ernő* (Temesmegye, hidegkuti ker.)
117. *Lehoczky Egyed* (Zólyommegye, breznó-bányai ker.)
118. *Lészay Lajos* (Kolozsmegye, gyálui ker.)
119. *Lipovniczky Sándor* (Biharmegye, tenkei ker.)
120. *Literáty Ödön* (Beregmegye, munkácsi ker.)
121. *Lónyay Sándor* (Beregmegye, kászonyi ker.)
122. *Lőrinczy György* (Szilágymegye, zilahi ker.)
123. *Lukács Béla* (Gyulafehérvár v.)
124. *Lukács László* (Alsó-Fehérmegye, magyar-igeni ker.)
125. *Máday Lajos* (Trencsénmegye, csaczai ker.)
126. *Mandel Pál* (Szabolcsmegye, nyirbátori ker.)
127. *Mara Lőrinc* (Hunyadmegye, hátszegi ker.)
128. *Matuska Péter* (Liptómege, szt.-miklósi ker.)
129. *Matlekovics Péter* (Budapest, VII. ker.)
130. *Mihalovits János* (Temesmegye, fehértemplomi ker.)
131. *Molnár Viktor* (Zemplénmegye, sátoralja-ujhelyi ker.)
132. *Münnich Aurél* (Szepesmegye, iglói ker.)
133. *Nadányi Miklós* (Biharmegye, bárándi ker.)
134. *Nyáry Béla b.* (Hontmegye, ipolysági ker.)
135. *Neisziedler Károly* (Pozsony v., II. ker.)
136. *Neményi Ambrus* (Szilágymegye, szilágy-csehi ker.)

137. *Neppel* Ferenc, Pestmegye, abonyi ker.)
138. *Odescalchy* Gyula hg. (Nyitra megye, nagy-tapolcsányi ker.)
139. Ifj. *Ordódy* Pál (Komárom megye, udvardi ker.)
140. *Ország* Sándor (Budapest, III. ker.)
141. *Pallavicini* Sándor örg. (Csongrád megye, szegvári ker.)
142. *Pauler* Tivadar (Budapest, I. ker.)
143. *Perényi* Péter b. (Szatmár megye, máté-szalkai ker.)
144. *Péchy* Tamás (Abauj megye, szikszói ker.)
145. *Plachy* Tamás (Nógrád megye, sziráki ker.)
146. *Podmaniczky* Frigyes b. (Bács megye, ó-kanizsai ker.)
147. *Pogány* Károly (Hunyad megye, vajda-hunyadi ker.)
148. *Popovics* Vazul (Bács megye, ó-becsei ker.)
149. *Porubszky* Jenő (Árvam megye, bobrói ker.)
150. *Probstner* Arthur (Szepes megye, gölniczbányai ker.)
151. *Prileszky* Tádé (Pozsony megye, szt.-jánosi ker.)
152. *Pulszky* Károly (Szepes megye, szepes-szombati ker.)
153. *Pulay* Kornél (Komárom v.)
154. *Rácz* Athanáz (Temes megye, (kis-becs-kereki ker.)
155. *Rakovszky* Géza (Trencsén megye, trencsényi ker.)
156. *Rakovszky* György (Abauj megye, garbócz-bogdányi ker.)
157. *Rakovszky* István (Turóc megye, szucsányi ker.)
158. *Rohonczy* Gedeon (Torontál megye, t-becsei ker.)
159. *Román* Sándor (Biharm megye, csékei ker.)
160. *Roszivál* István (Pozsony megye, stomfai ker.)
161. *Rostaházy* Kálmán (Komárom megye, tatai ker.)
162. *Rónay* János (Torontál megye, n.-szt.-miklósi ker.)
163. *Róth* Pál (Szolnok-Dobokamegye, deési ker.)
164. *Sebő* Imre (Győr megye, győr-szigeti ker.)
165. *Sigmond* Dezső (Kolozsvár, I. ker.)
166. *Simó* Lajos (Szolnok-Dobokamegye, n.-ilondai ker.)
167. *Stoll* Károly (Szatmár megye, nagy-bányai ker.)
168. *Sváb* Károly (Torontál megye, t.-kanizsai ker.)
169. *Szabovljevic* Lázár (Nagy Kikinda v.)
170. *Szakáll* Ferenc (Nógrád megye, füleki ker.)
171. *Szalay* Ödön (Pozsony megye, bazini ker.)
172. *Szapáry* Gyula gr. (Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye, török-szt.-miklósi k.)
173. *Szathmáry* György (Hunyad megye, dévai ker.)
174. *Szathmáry* Miklós (Abauj megye, gönczi ker.)
175. *Széchenyi* Pál gr. (Somogy megye, kaposvári ker.)
176. *Széchenyi* Tivadar gr. (Vas megye, mura-szombati ker.)
177. *Széchenyi* Jenő (Bács megye, kernyajai ker.)
178. *Széll* Kálmán (Vas megye, kőszegi ker.)
179. *Szerb* György (Krassó-Szörénymegye, zorlenczi ker.)
180. *Szereday* Aladár (Hunyad megye, dobrai ker.)
181. *Szilágyi* István (Máramaros megye, ökörmezei ker.)
182. *Szilágyi* Virgil (Székely-Udvarhely v.)
183. *Szirmay* Ödön (Zemplén megye, ó-liszkai ker.)
184. *Szirmay* Pál (Zemplén megye, homonnai ker.)

185. *Szitányi* Bernát (Trencsénmegye, vág-besztercei ker.)
 186. *Szlávy* Olivér (Biharmegye, élesdi ker.)
 187. *Szögyény-Marich* Géza (Székesfehérvár v.)
 188. *Szögyény* Emil (Szabolcsmegye, nyir-bogdányi ker.)
 189. *Szontágh* Pál (Nógrádmegye, balassa-gyarmati ker.)
 190. *Szonyas* József (Szabolcsmegye, tiszalöki ker.)
 191. *Stojacskorics* Sándor (Versecz v.)
 192. *Szunyogh* Szabolcs (Biharmegye, hosszú-pályi ker.)
 193. *Teleki* Domokos gr. (Szolnok-Dobokamegye magyar-láposi ker.)
 194. *Teleki* Géza gr. (Szatmármegye, nagy-somkúti ker.)
 195. *Teleki* Sámuel gr. (Maros-Tordamegye, geryeszegi ker.)
 196. *Teleszky* István (Ugocsa megye, nagy-szöllősi ker.)
 197. *Tibád* Antal (Udvarhelymegye, székesudvarhelyi ker.)
 198. *Tischler* Vincze (Abaujmegye, szepesi ker.)
 199. *Tisza* Kálmán (Nagyvárad v.)
 200. *Tisza* Lajos gr. (2. Szeged v. Nagy-Küküllő dicső-szt.-mártoni ker.)
 201. *Tisza* László (Krassó-Szörénymegye, bogsáni ker.)
 202. *Török* József gr. (Ungmegye, ungvári ker.)
 203. *Török* Zoltán (Nógrádmegye, losonczyi ker.)
 204. *Trefort* Ágost (Pozsony, I. ker.)
 205. *Üchtritz* Zsigmond b. (Vas megye, körmendi ker.)
 206. *Ullmann* Sándor (Fogarasmegye, alsó-árpási ker.)
 207. *Urbanovszky* Ernő (Trencsénmegye, bittsei ker.)
 208. *Urányi* Imre (Máramarosmegye, szigeti ker.)
 209. *Uzovics* Pál (Nyitra megye, galgóczi ker.)
 210. *Zalay* István (Zemplénmegye, mádi ker.)
 211. *Zathureczky* Gyula (Háromszékmegye, nagy-ajtai ker.)
 212. *Zeyk* Dániel (Alsó-Fehérmegye, alvinczi ker.)
 213. *Zsámbokrétthy* József (Nyitra megye, zsámbokréti ker.)
 214. *Zsigmondy* Vilmos (Selmecz-Bélabánya v.)
 215. *Zsilinszky* Mihály (Békés-Csaba v.)
 216. *Vay* Elemér b. (Borsodmegye, szirma-besenyői ker.)
 217. *Vadnay* Károly (Miskolcz v., II. ker.)
 218. *Vámos* Béla (Kecskemét v., II. ker.)
 219. *Vargics* Imre (Temes megye, rittbergi ker.)
 220. *Várady* Gábor (Máramarosmegye, técsői ker.)
 221. *Véghső* Gellért (Biharmegye, belényesi ker.)
 222. *Vizsolyi* Gusztáv (Besztercze-Naszódmegye, naszódi ker.)
 223. *Wahrmann* Mór (Budapest, V. ker.)
 224. *Wasmer* Adolf b. (Csanádmegye, battonyai ker.)
 225. *Wodianer* Albert b. (Krassó-Szörénymegye, oraviczai ker.)
 226. *Wodianer* Béla (Temes megye, csákovai ker.)
 227. *Zichy* Antal (Sopron v.)
-